భారతి

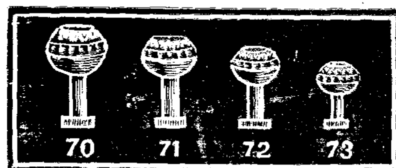

సంపు. ౧. | రుధిరోద్గారి సం. పుష్యము | సం. ౧.

ధర సరసము

మేలురకం పుష్యరాగముల నగలు

మదింపు అధికము

నెం 66 ఱ	ముత్తుబేసరి	1-కి ధర రూ	12-0-0	నెం 70 ఱ	ముక్కుతిరుగాణి	1-కి ధర రూ	10-0-0
67	,,	,,	11-0-0	71	,,	,,	9-0-0
68	సాదాబేసరి	,,	5-8-0	72	,,	,,	8-0-0
69	,,	,	5-0-0	73	,,	,,	7-0-0

ఇది గాక పుష్యరాగ కమలముల ముక్కుపుడకలు కూడ మావద్ద సిద్ధముగా నున్నవి. సవరము బంగారుకు, పుష్యరాగ కమలములకు పూచీ నిచ్చెదము. నగలు తృప్తికరముగా లేనియెడల పార్శలును తీసుకొనిన 8 దినములలోగా తిరిగి పంపిన మేము తీసుకొనెదము. వి. పి. చార్జి ప్రత్యేకము.

పి. గోపాలస్వామిశెట్టి అండు సన్.

సెంటు తామస్ మౌంటు పోస్టు.

Saint Thomas Mount Post

జ్ఞప్తియందుంచుకొనుడు

సంతోషసమయములందు జరుగు కచ్చేరీలు, విందులు, వివాహములు, మొదలగు సమయములలో వాడని పరిమళపుష్పము లనదగిన అనేక వస్తుప్రదర్శనశాలలో పారితోషికములను పొందిన

O TO MOHINI

ఓటో మోహిని అత్తరును జ్ఞాపకముగా వాడుడు

ధర మిక్కిలి సరసము

½ అవున్సు సీసా రూ. 2-0-0	1 డ్రాము సీసా రూ. 0-12-0
2 డ్రాములు ,, ,, 1-4-0	½ డ్రాము ,, ,, 0-8-0

ఏమి వాడవలయును?

మెదడునకు చల్లదనమును అందమైన నల్లని, నిడుపైన కేశములను వలయు ప్రతి స్త్రీ, పురుషునకును రోబినియా వాసన తైలమునే జ్ఞాపకముగా వాడవలెను. ధర సీ॥ 1-కి రూ. 1-0-0 3 సీ॥ రూ. 2-10-0.

సోల్ ఏజంట్లు: ష్యామ్ అండు కంపెనీ,

ఓటో మోహిని డిపో, 6 బందరువీథి, మద్రాసు.

12-1-24

విషయానుక్రమణిక

గాంధిశతకము—మంగిపూడి వేంకట శర్మగారు ౧-౨

స్వవిషయము—సంపాదకుఁడు ౩-౬

తెలుఁగుపాట—మంగిపూడి వేంకట శర్మగారు ౭-౮

శివకవులు—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ౯-౧౩

రవీంద్రుఁడు-విశ్వభారతి—వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు ౧౪

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ఆంగ్ల సారస్వత ప్రాద్బలము—దేవులపల్లి అప్పల నరసింహంగారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి. ౧౫-౨౫

ప్రణయగీతములు—అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్. ౨౫

ప్రాచీనాంధ్రు లెవ్వరు? ఆర్యులు కారా!—చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు ౨౬-౩౪

కన్నీరు—దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. (సాహితీసమితి సభ్యుఁడు) ౩౪

భారతనీతి—విజయమూరి రంగాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్. ౩౫-౩౯

తుపాను గీతములు—దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్య చౌదరిగారు ౪౦-౪౨

ప్రపంచము—భమిడిపాటి రామ సోమయాజులుగారు ౪౨

బ్రహ్మాండపురాణము—జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు ౪౩-౪౬

ప్రణయినీ గీతములు—"సౌదామిని" ౪౬

భాషావిషయము—పారనంది రామశాస్త్రిగారు ౪౭-౪౯

వాఙ్మయసామ్యము—కురుగంటి సీతారామయ్యగారు ఎమ్. ఏ. ౫౦-౫౫

దొంగాట—అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు ౫౫

శ్రీవేంకటాచలః—దేవులపల్లి అప్పల నరసింహంగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. ... ౫౬-౫౭

జన్మసాఫల్యము—నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. ౫౭

భారవి—చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారు ౫౮-౬౬

గవేషణ—వేలూరి చంద్రశేఖరంగారు, బి. ఏ. ౬౭-౬౮

రఘువంశౌచిత్యము—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు ౬౯-౭౨

ఖురాన్—ఉమర్ అలీషా కవిగారు ౭౩-౭౬

ప్రపంచము—భమిడిపాటి రామసోమయాజులుగారు, బి. ఏ. ౭౭

ప్రేమతత్త్వము—మ. సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు ౭౮-౮౦

పారిజాతాపహరణము-పాత్రపోషణము—ఆండ్ర శేషగిరిరావు గారు ౮౧-౮౬

నీతిభవనము—క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు ౮౭-౮౯
గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరు తామ్రశాసనము—కీర్తిశేషులగు కొమఱ్ఱాజు వేంకట
లక్ష్మణరావుగారు ఎమ్. ఏ. ౯౦-౧౧౦
తాజ్‌మహల్—బసవరాజు అప్పారావుగారు, బి.ఏ. ౧౧౧
ప్రణయలీల—మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు ౧౧౧
స్వాగతము—శర్మానందగారు ౧౧౨
వ్యవసాయచరిత్ర—పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు ౧౧౩-౧౧౬
చిత్రకళలు—భమిడిపాటి రామసోమయాజులు గారు బి. ఏ. ౧౧౭-౧౨౧
మధురకవితలు—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ౧౨౧ ౧౨౨
ప్రణయినీ గీతములు—"సౌదామిని" ౧౨౨
గానము—కాశీనాథుని భైరవమూర్తిగారు ౧౨౩-౧౩౭
ఆర్ష విచారము—కౌశిక ౧౩౮-౧౪౧
కాకినాడపురము—కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు ౧౪౨-౧౪౩
కావ్యనిధి చెలికానిలచ్చారాయస్మృతి ౧౪౪
పండిత వంగూరి సుబ్బారాయస్మృతి ౧౪౫
ప్రథమసాంధికుఁడు—టాల్‌స్టాయి ప్రణీతము—శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారిచే
ఆంధ్రీకృతము ౧౪౬ ౧౫౦
సాభిప్రాయ విశేషములు... ... ...౧౬౧-౧౬౨
ప్రకటనలు ... ...

చిత్రపటముల వివరము

రంగులపటములు: ౧. మహాత్మాగాంధి—చిత్రకారుఁడు: శిఖ సూర్యనారాయణగారు, ౨. శ్రీకృష్ణభగవానులు, ౩. శ్రీరాధ, ౪. ఆంధ్రబాలిక,—చిత్రకారిణి: దా. సత్యవాణిగారు, ౫. శ్రీకృష్ణునియమునావిహారము, ౬. పాపికొండ గోదావరి, దా. రామారావుగారు.

ఇతరపటములు: ౧. పోతనభాగవతరచన—చిత్రకారుఁడు: చి. పట్టాభిరామయ్యగారు, బి. ఏ. ఎల్. టి., ౨. కీర్తిశేషులైన కావ్యనిధి చెలికాని లచ్చారావుగారు, ౩. కీర్తిశేషులైన పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారు, ౪. దేశభక్త కొండా వేంకటప్పయ్యగారు, ౫. మౌలానా మహమ్మదాలీగారు, ౬. మౌలానా షౌకతాలీగారు, ౭. జవహరిలాలు నెహ్రూగారు, ౮. ఆచార్య ప్రఫుల్లచంద్ర రే గారు, ౯. ౧౦. సేట్‌జమ్నాలాల్ బజాజుగారు, ౧౧. బ్రహ్మజోస్యుల సుబ్రహ్మణ్యంగారు, ౧౨. హార్డికర్ గారు, ౧౩. కళా వెంకటరావుగారు.

భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రతిచాంద్రమాసాదిని ప్రచురింపఁబడును

చిత్రలేఖనము — పటములు

ప్రతిసంచికయందును మూఁడు నాలుగు రంగుల చిత్రపటములు ఇతరపటములు ప్రచురింపఁబడును.

ప్రాచీన నవీనచిత్రపటములు గలవారు పటములను పంపిన, వానికి ప్రతులను తీసి పటములు భద్రముగను తిరిగి పంపఁబడును.

క్రొత్తగ చిత్రపటములను వ్రాయువారు పటములను బంపిన, యథాశక్తిని సత్కరింపఁబడుదురు.

ఆంధ్రదేశమునందు జరుగు వేడుకలు పండుగులు ఉత్సవములు మొదలగువానిఫోటోలను బంపిన వారలకు **వందనముల** నర్పించుచుఁ దగిన సత్కార **మొసంగఁబడును.**

ఆంధ్రదేశమునందలి సుప్రసిద్ధస్థలములకును **క్షేత్రములకును పురుషులకును** సంబంధించిన ఛాయా**పటములను** చిత్రపటములను బంపినవారలకును **యథాశక్తిని** సత్కార మొసంగఁబడును.

ఈఛాయాపటము లన్నియును క్రొత్తవిగఁ దీసినవిగ **నుండవలయును.**

తామ్రశిలాశాసనములును నితరశాసనములును గలవారు వానిని పంపిన నుపయోగించి తిరిగి వారికిఁ బంపబడును.

శిల్పములు, స్థూపములు

ఆంధ్రదేశమునందు గల శిల్పములకును స్థూపములకును సంబంధించిన వ్యాసములు సచిత్రములుగను బ్రచురింపఁబడును. ఈ విషయములందు పరిచయము గల పండితులు చిత్రయుతముగ **వ్యాసము**లను వ్రాసి పంపుటకుఁ బ్రార్థితులు.

సారస్వతము

భారతియందు వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములు యథోచితముగఁ బ్రచురింపఁబడును. వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విమర్శనలు పాటలు పద్యములు కథలు నవలలు నాటకములు మొదలగువానికి సంబంధించినవిషయము లిందుఁ బ్రకటింపఁబడును.

కథలను చిన్నికథలను నాటకములను వ్రాసి పంపెడివారు వీలైనయెడలఁ జిత్రసహితముగను బంపఁ బ్రార్థితులు.

అముద్రితగ్రంథములు: ప్రాచీనము లైనయముద్రితగ్రంథములు గలవారు వానిని బంపిన గ్రంథమును వ్రాయించిగాని పరిశోధించిగాని తిరిగి పంపఁబడును.

శ్రీ

భారతి ప్రకటన ధరలు

ఒకమాసమునకు మాత్రము			6 మాసములకు అంతకు పైన సాధారణ పుట 1		
సాధారణ పుట 1 కి	రూ.	25	నెలకు	రూ.	20/-
,, ½	,,	12-8	,, ½	,,	10/-
,, ¼	,,	8	,, ¼	,,	6/-

వ్యాసములుగల పుటలమధ్యగల పుటలకు 6 మాసములకుపైగా కంట్రాక్టుతీసికొనిన, పుట 1 నెలకు రూ. 30/- వంతున చార్జిచేయబడును. ఇతరవివరములు తెలియగోరువారు ఈ దిగువ విలాసమునకు వ్రాయవలెను.

మేనేజరు, భారతి

తపాలపెట్టె నెంబరు 212, మద్రాసు

ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచిక ప్రకటన ధరలు

			వ్యాసములమధ్య ప్రకటించువానికి		
సాధారణ పుట 1 కి	రూ.	30	పుట 1 కి	రూ.	4
,, ½		16	,, ½		2
,, ¼		9	,, ¼		1

ఇతర వివరములకు ఈ దిగువవిలాసమునకు వ్రాయవలెను.

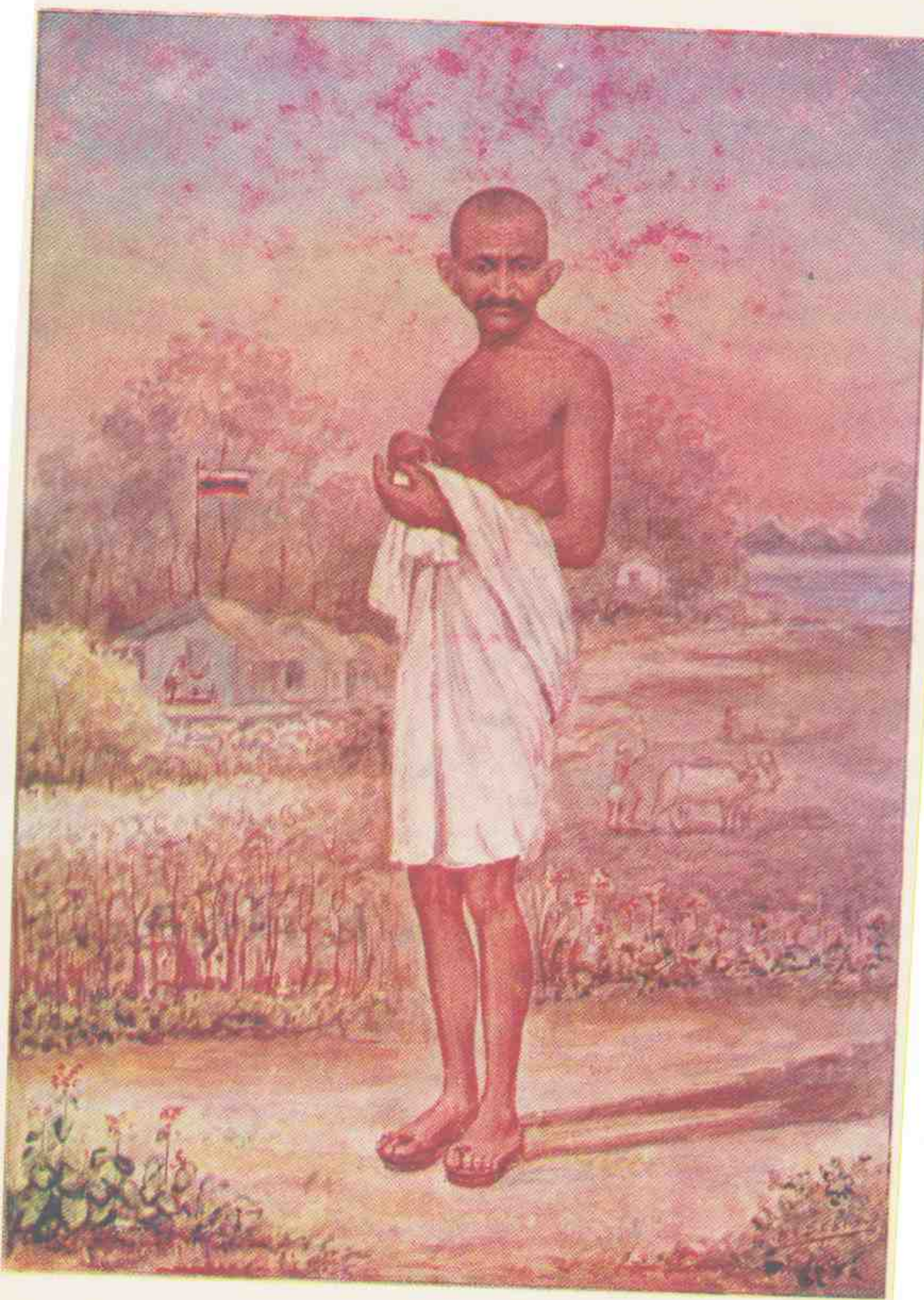
మేనేజరు, ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము,

తపాలపెట్టె నెంబరు 212, మద్రా

ఆంధ్రప్రపంచము సహజమైన యౌదార్యమును జూపి భారతిని లాలించి యాదరించి పోషి ఈముద్దుదేవికి స్వాగతంబు నొసంగుటకుఁ బ్రార్థితులు.

సంపాదకుఁడు, భారతి,

7, తంబుసెట్టివీథి, మద్రా

మహాత్మా గాంధి

చిత్రకారుడు: శిఖమాన్యనారాయణ గారు బొంబాయి.

చెన్నపట్టణము, జనవరి ౧౯౨౪ 1924

సంపుటము ౧. రుధిరోద్గారి సంవత్సరము పుష్యమాసము సంఖ్య ౧.

గాంధి శతకము

మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు

నిరుపమకల్యాణగుణా
భరణా జనకాభయోగి । వందితచరణా
పురుషార్థభరితచరితా
కరుణామృతపూరితాత్మ । గాంధిమహాత్మా. ౧

క. నీ వవతరించుటను నా
ర్యావర్తము పూత మయ్యె । నవని తరించెన్
శ్రీవైశ్యకులము మెఱసెను
కావంబడె భరతమాత । గాంధిమహాత్మా. ౨

క. నీ వేసు వనుచు బుద్ధుఁడ
వీవనుచున్ రాముఁడనుచుఁ । గృష్ణుఁడ వనుచున్
భావింతురు నీవందఱుఁ
గావలయు నటంచు నెంతు । గాంధిమహాత్మా. 3

క. క్రూరు లయి హింసఁ జేసెడు
వారలఁ బ్రేమించునట్టి । వ్రత మూనితి వా
కారణమునఁ గ్రీస్తందురు
గౌరవమున జనులు నిన్ను । గాంధిమహాత్మా. ౪

క. భూతముల నెల్ల సహజ
ప్రీతిన్ గనుఁగొనుచు । నొకపిపీలికకేనిన్
ఘాతఁ దలంపని కతమున
గౌతమబుద్ధుఁడ వటండ్రు । గాంధిమహాత్మా. ౫

క. తిలకింపఁ బరశురాముఁడు
తిలకై జన్మింప నతని । తేజముఁ గొనుచున్
వెలసితివఁట కాదా మరి
కలియుగరామావతార । గాంధిమహాత్మా. ౬

క. సదయత వలువ లొసఁగి ద్రౌ
పదిఁ బ్రోచిన కృష్ణుఁ డనఁగ । భావ్యమగున్ ము
ప్పదిమూఁడుకోట్లఁ బ్రోచితి
గద మానము నిల్పి నేఁడు । గాంధిమహాత్మా. ౭

క. ఖండాంతరపండితులు న
ఖండం బగు దివ్యశక్తి । గలవాఁ డనుచున్
ఖండితముగఁ బల్కుదు రా
ఖండలనిభ నిర్మలాత్మ । గాంధిమహాత్మా. ౮

క. వైరులును మహాత్ముఁడ వని
పేరుకొనక మానలేరు । భీతిన్ బ్రీతిన్
వారక యెల్లరుఁ దలఁతురు
కారణజన్ముఁడవు నీవు । గాంధిమహాత్మా. ౯

క. లోకంబున నియ్యెడఁ గల
లోకోత్తరపురుషమణుల । లో నెల్లను నీ
వే కన్నాకు వటందురు
గా కలకవిలోక మెల్ల । గాంధిమహాత్మా. ౧౦

క. వింతగద నీచరిత్రము
శాంతమె కన్పించు నీదు । చర్యలయందున్
శాంతనిశాంతా సర్వది
గంతనటత్కీర్తికాంత । గాంధిమహాత్మా. ౧౧

క. కామక్రోధంబులు నీ
సామీప్యముఁ జేరఁగొంకు । జంకుఁజుమీ నీ
కా మదమాత్సర్యంబులు
కామాదివికారదూర । గాంధిమహాత్మా. ౧౨

క. నీభాగ్య మేమి చెప్పుదు
లోభము మోహమును నిన్ను । లోఁగొనవయ్యెన్
నీభవము తరించెను గం
గాభవనిభ నిర్మలాత్మ । గాంధిమహాత్మా. ౧౩

క. సంగరహితుఁడవు కావని
సంగరహితుఁ డనుచుఁ గాదె । సాధుజనులు నీ
సంగతిఁ గోరుదు రఘములు
కంగా రగు నిన్ను విన్న । గాంధిమహాత్మా. ౧౪

క. సత్యమె నిత్య మటంచును
సత్యము విడనాడ వెట్టి । సమయమునందున్
సత్యమె నిను రక్షించు న
గత్యముగాఁ దోడు నిల్చి । గాంధిమహాత్మా. ౧౫

క. స్థానము ఋషికోటికి వి
జ్ఞానములకు నెలవు । భరతఖండం బనఁగా
దీనిసరి దేశ మెందును
గానముగద లోకమందు । గాంధిమహాత్మా. ౧౬

క. భోగముల కాటపట్టది
త్యాగములకు నిలయ మిద్ది । ధర్మంబులకున్
బాగగు నెల విది స్వర్గము
కాఁగలదా దీని కుద్ది । గాంధిమహాత్మా. ౧౭

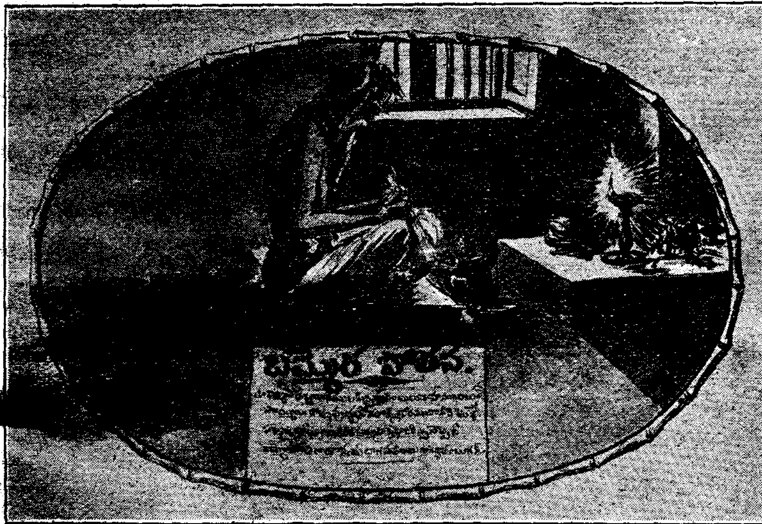
క. గరితలకుఁ బుణ్యసంప
ద్భరితులకున్ సాధులకును । భగవత్సేవా
నిరతులకు సుచరితుల కా
కరముగదా! భరతభూమి । గాంధిమహాత్మా.

(సశేషము)

స్వవిషయము

ఉ. కాటుకకంటి నీరు చనుఁ కట్టుపయిం బడ నేల యేడ్చె? దో
కైటభదైత్యమర్దనుని గాఁదిలికోడల! యో మదంబ! యో
హాటకగర్భురాణి! నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్లక
ర్ణాటకిరాటకీచకుల కమ్మ త్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ.

పోతన.

శ్రీమదాంధ్ర భాగవతమును రచియించు సందర్భమునను మహానుభావుఁడైన పోతనామాత్యునకును భాగ్యభోగప్రియుఁడైన శ్రీనాథునకును సంబంధించిన కథ లనుశ్రుతముగ వచ్చుచున్నవి. ఆ గాథలయందు భాగవతకృతిసమర్పణమునకు సంబంధించినగాథయు నొకటి గలదు. ఆ గాథయును పోతరాజునకు సహజమైన స్వాతంత్ర్య భావవైభవమును మనోహరముగ దెలుపుచున్నది.

పోతరాజు తన భాగవతకృతి నేరాజునకో ఇచ్చి దుర్భరమైన దారిద్ర్యమును బాపుకొనుట వివేకమని శ్రీనాథుడు పోతరాజును హెచ్చరించెను. శ్రీనాథుని పలుకులు పోతరాజునకుఁ గొంత సంభ్రమమును గలుగఁజేసినవఁట! తన మనోవికారమువలనను భారతికి గలిగిన సంతాపమును పోతన గనుఁగొని పై పద్యమును వ్రాసి భారతికి దుఃఖోపశమనమును జేసినాఁడట! పరాధీనస్థితియందున్న భారతి విశుద్ధమైన దేశభాషారాధకులకు గలుగఁజేసెడి హృదయసంతాపము నీ పద్యార్థము విశదముఁ జేయుచున్నది.

పోతరాజు పరమస్వతంత్రుఁడు. ఆ మహాకవికి కావ్యసామ్రాజ్యానుభవమున కాటంకము లెవ్వియును లేవు. భాషయందును భావములందును విజ్ఞానమునందును జీవనప్రవృత్తియందును పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును గలిగి స్వాధీనభారతి నారాధింపఁ గలిగినను కృతివిక్రయభావము పోతరాజునకు సంతాపమును గలుగఁజేసినపుడు సకల విధములను స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయి యిపుడు పరాధీనస్థితియందున్న భారతిని గనుగొనునపుడు గలుగగల సంతాపమునకు మితిమేరలుం గలవా? మన నిర్మాణమునకు మన పరాధీనస్థితికి మూలశక్తియైన భారతియొక్క పరాధీనస్థితియె మూలము. స్వీయసాంప్రదాయాచారసిద్ధమైన భారతీస్వరూపమును సంకల్పించి ధ్యానించి పూజించి వర్ణించి చిత్రించి కీర్తించి భారతిని ప్రత్యక్షము చేసికొనుటయె స్వాధీనస్థితికి సాధనము.

భారతి దీనదశ ననుభవించు చున్నది. అంగములు శుష్కించినవి. కాంతికళలు పోయినవి. విషమస్థితి గలిగినది. ఈ మహోపద్రవమునందు మునిఁగి తేలుచున్న భారతి నుద్ధరించి శుభస్థితిని గల్పింపవలయు నను సంకల్పము భారతహృదయమున

నందు గలిగినది. సేవాపరాయణులు పలువిధముల నీ దేవి నారాధించుచు దివ్యరూపసందర్శనమును జేయగోరుచున్నారు. ఆరాధనాభిలాష యితర రాష్ట్రములందు వలె నాంధ్రరాష్ట్రమునందును గలదు. ఆ యభిలాషను సఫలము చేయుటకు పత్రికలను ప్రచురించుచున్నారు. గ్రంథములను వ్రాయుచున్నారు. చిత్తరువులను చిత్రించుచున్నారు. పాటలను బాడుచున్నారు. ఈ ప్రయత్నములన్నియును భారతిని బ్రత్యక్షము చేయుచు నాత్మవికాసమునకు సాధనంబు లగుచున్నవి.

భారతి ఆదిశక్తి, మహాశక్తి, సావిత్రి, సరస్వతి, మహాలక్ష్మి, త్రిపురసుందరి. కైలాస శిఖరమునందును కన్యాకుమారియందును, శ్రీ గిరియందును వేంకటాద్రియందును, వటమునందును చూతమునందును, మత్తేభమునందును మరాళమునందును, అజంతాయందును ఎల్లోరా యందును, కమలములందును కేదారములందును, మందిరములందును మహాలులందును, వేదములందును కావ్యములందును, పాటలందును పద్యములందును సర్వత్ర భారతి ప్రత్యక్షముగ నున్నది. సర్వత్ర కన్నులుగలవారికి ప్రత్యక్షముగ నున్న భారతిని యథాశక్తి నారాధించి భారతీప్రసాదమును బడయుటయె ఆత్మోపలబ్ధికి సాధనము.

భారతి దేశభాషారీతుల ననుసరించి బహురూపములను నెల్లెడలను వెలయుచున్నది. ఆమహాదేవివంగ మహారాష్ట్రాదిదేశములందు నవవికాసముతో విహరించుచున్న విధమును నారాష్ట్రముల కళావాఙ్మయముల వికాసము విశదముచేయుచున్నది. వంగ భాషయందుఁ బ్రచురింపఁబడుచున్న గ్రంథములు చిత్రపటములు పత్రికలు పరిశోధనలు వారి యుత్సాహమునకు నిదర్శనములు. ఆంధ్రభారతియును వంగభారతియును కర్ణాటకభారతియునుభారతీస్వరూపములు. భారతీదేవి నెవ రేరీతిని గొలిచిన వారి కా రీతిని బ్రత్యక్షమగుచు కామితార్థముల నొసంగుచున్నది. శ్రీకాకుళమునుండి నాశికవఱకును మహావైభవవిలాసములతోఁ బూర్వ మానందముగ నాంధ్రావనియందు విహరించినభారతి యిపుడు పరాధీనయై దైన్యము ననుభవించుచున్నది. స్వాతంత్ర్య వాతావరణము చెలరేఁగుచున్న వర్తమానసమయమునందు దైన్యదశ కంటికిఁ బాగుగఁ బొడగట్టుచున్నది. మానవులకు భావదాస్యవిమోచనము గలుగకను బాహ్యదాస్యవిమోచనము గలుగఁజాలదు. ఆత్మవికాసమునకుసాధనంబులైన భాష భావములు కళలు శాస్త్రములు సాంప్రదాయాచారములు కాంతికళలు లేకను జీవనప్రవాహము సంకుచితమైనది. హృదయవికాసమునకు సాధనంబులైన కావ్యకళానాటకాదుల యుద్ధరణమున కాత్మసంస్మరణము సాధనముగ నున్నది. ఆత్మసంస్మరణమున కవరసమైన దేశావృతమైన సాధనల నారాధించి భావదాస్యవిమోచనమును బడయవలసిన శుభ ముహూర్తము సంప్రాప్తమైనది.

ఆంధ్రయువజనహృదయ ముత్సాహపూరితమై వర్తమానసమయమునందు భావకర్మరంగములందు నిర్మాణమార్గమునవలంబించుటకుపరితపించుచున్నది. కళాభిజ్ఞులు కళాభ్యుదయమునకుఁ బాటుపడుచున్నారు. పండితులు శాస్త్రపరిశోధనలకుఁ బూనుకొనుచున్నారు. కవులు మనోభావములను వర్ణించుచున్నారు. గాయకులు పాడుచున్నారు. చిత్రకారులు చిత్రించుచున్నారు. శాస్త్రజ్ఞులు పరిశోధించుచున్నారు. అన్ని దిశలయందును జ్ఞానకాంతులు ప్రసరించుచున్నవి. అన్ని కులములవారును మతములవారును ఆత్మోపలబ్ధిని బడయఁ గోరుచున్నారు. ఆంధ్రహృదయమునందు స్వకీయమైన స్వరూపస్వభావములను నిర్ణయించి స్వధర్మము నారాధింపవలయు నను సంకల్పము గలిగినది. ఆసంకల్పమును సఫలముచేయుటకు చరిత్రకారులు పండి

తులు పరిశోధకులు కళాప్రవీణులు ప్రచారకులు చేయుచున్న పరిశ్రమ దేశవ్యాప్తమై ప్రజాపోషణమును బడయుచున్నది. దేశవ్యాప్తములైన ప్రయత్నముల నేకముఖమునను నాంధ్రప్రపంచమునకు వ్యక్తముచేసి ప్రజాదృష్టిని నవజీవనప్రవృత్తియందు లగ్నముచేయవలసిన యవసరము గలిగినది. ఆ యవసరమును సఫలముచేయుట కాంధ్రప్రపంచము పూర్వాపరసంస్కారములను సమన్వయమును జేయుటకు బూనుకొనుచున్నది. ఆంధ్రప్రవృత్తిని పరిశీలించునపు డీ విషయము సువ్యక్తమగుచున్నది.

ఆంధ్రవ్యక్తిత్వముచిరకాలాగతంబైన సంస్కారఫలము. ఆ వ్యక్తిత్వమునందును నితరవ్యక్తిత్వములందువలె విశేషణములు గలవు. ఆంధ్రహృదయశీల మభివ్యాపకముగాని వ్యావర్తకము గాదు; ఉదారముగాని సంకుచితముగాదు; సరళముగాని వక్రముగాదు. ఆంధ్రహృదయక్షేత్రమునం దీవిశేషణము లాదికాలమునుండియు నప్రతిహతముగఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ఆంధ్రభాష, వాఙ్మయము, మతసాంప్రదాయాచారములు, ఆచారవ్యవహారములు, కళలు, శిల్పములును నీశీలమును విశదము చేయుచున్నవి. దేశవ్యాప్తములైన ప్రతిష్ఠాపనలం దీ సహజశీలము గోచరంబగుచున్నది. శ్రీశైలము వేదయుగమునను ఋష్యాశ్రమము; బౌద్ధయుగమునను బౌద్ధవిహారము; శంకరయుగమునను శివక్షేత్రము; బసవయుగమునను జంగమమఠము; ఇపుడు శిథిలక్షేత్రము. శ్రీశైలము దశాభేదముల పాలైనను నేటికిని సుప్రసిద్ధమైన యాంధ్రక్షేత్రముగ నున్నది.

ఆంధ్రభాష సంస్కృతసాంప్రదాయబద్ధమైనను ద్రవిడసాంప్రదాయబద్ధమైనను ప్రత్యేకసాంప్రదాయముల ననుసరించి వికసించినది. ప్రాకృతసంస్కృత ద్రవిడభాషలసంపర్కము భాషాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడినను భాషాశీలమును శిథిలము చేయలేదు. ఆంధ్రభాష స్వరాంతమై సరళవర్ణరంజితమై మృదుమధురస్వభావమును గాపాడుకొనఁ గలిగినది. ఆంధ్రవాఙ్మయము ప్రాకృతసంస్కృతకర్ణాటకవాఙ్మయముల సంపర్కమును గలిగినను ప్రత్యేకరీతిని వికసించినది. మతాచారములు వైదికజైనబౌద్ధశంకరవీరశైవరామానుజాది మతసంపర్కమును గలిగియున్నను జ్ఞానమార్గము నవలంబించుచు వ్యక్తిత్వమును విశదము చేయుచున్నవి. కళలు దేశకాలపాత్రలస్థితిగతుల కనుగుణముగను వృద్ధిక్షయములను బొందినను ప్రత్యేకలక్షణములను గలిగియున్నవి. జీవనప్రవాహము నిమ్నోన్నతతలముల నధిగమించినను నిర్మలాకృతిని గలిగి ప్రవహించుచున్నది.

ఆంధ్రవ్యక్తిపరిణామమును నిరూపించుటకపారమైన విషయావగాహనమును జేయుట కాంధ్రలోకము పూనుకొనవలసియున్నది. విషయావగాహనమునకు సాధనములైన ప్రాచీనమందిరములు బౌద్ధస్తూపములు తామ్రశిలాశాసనములు తాళపత్రగ్రంథములు కళావిచిత్రములు వాఙ్మయస్వరూపములు నిగూఢములై ప్రకాశము నపేక్షించుచున్నవి. ఆంధ్రవ్యక్తిద్యోతకములైన అమరావతి సాంచి మొదలగు స్తూపముల వైభవ మజ్ఞాతముగ నున్నది. శాసనపరిశోధనాలయమునందు వందలకొలఁది తామ్రశాసనములు త్రుప్పుపట్టి పోవుచున్నవి. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండారమునందును తంజావూరు గ్రంథభాండారమునందును ప్రాతప్రతులు శిథిలము లగుచున్నవి. అజంతాయందలి మనోహరమైన చిత్తరువులు ప్రకాశమును గోరుచున్నవి. రసవంతమైన వాఙ్మ

యము ప్రకాశమును పరిశీలనమును గోరుచున్నది. దేశమునందు మూలమూలలను దాఁగియున్న శాసనములు గ్రంథములు కళలు వెలుతురును గోరుచున్నవి. ఈ విషయావగాహనమునకు దోడుగను ఆంధ్ర ప్రపంచమునందు భావరంగమునందు గలిగిన మహాసంచలనము సాదరపరిశోధనమును ప్రకాశమును గోరుచున్నది. గ్రంథకర్తలు చిత్రకారులు కళాప్రవీణులు సరసములైన నవరచనలను జేయుచు నవజీవనోదయమును జేయుచున్నారు. ఈ మహోదయసమయమునందు యథాశక్తిని భారతిని గొలుచుట కవకాశము లారాధకులకు గలవు.

ఈ విషయావలోకనమునకును సంస్మరణమునకును గారణ మాత్మసందర్శనాభిలాష గాని స్వకీయప్రతిష్ఠ గాదు. విషయసాగరమథనమును ప్రాజ్ఞులు చేయుచు నాత్మసందర్శనమును జేయుచున్న విధమును విజ్ఞానకాంతులు విశదము చేయుచున్నవి. పరిశోధకమండలులు పత్రికలు సాహిత్యసంఘములు చిత్రకళాసంఘములు విద్యానిలయములు విషయసాగరమథనమును జేయుచు ఫలప్రాప్తికి సాధనములను విశదముచేయు చున్నవి. ఈస్వల్పారంభమును లబ్ధావకాశములను విషయావగాహనమును జేయుట కేర్పడినదిగాని మహత్ఫలమును సమకూర్పఁబడునను నభిమానముతో నేర్పడలేదు.

భారతియందు భాష వాఙ్మయము శాస్త్రములు కళలు మొదలగు విషయములు సాదరభావముతోఁ జర్చించుట కవకాశములు గల్పింపబడును. వాఙ్మయనిర్మాణమున కిపుడు జరుగుచున్న ప్రయత్నములు పరిస్ఫుటము చేయబడును. శిల్పమునకు చిత్రలేఖనమునకు శాసనములకు సంబంధించిన విషయములు చిత్రములతోఁ బ్రచురింపఁబడును. సామాన్యముగఁ బత్రికాప్రచురణమునందుఁ గల సాధకబాధకము లనుభవవేద్యములైనను ఈక్రొత్తప్రయత్నము సాహసకార్యముగఁ గనఁబడును. మాసపత్రిక నొకదానిని బ్రచురింపవలయు నని తలఁచి కార్యసిద్ధికిఁ బ్రయత్నములు జరిగినవి. విజ్ఞానసంపన్నులు కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారీ భారమును బూనుట కంగీకరించిరి. ఆ మహానుభావునకు నూఱేండ్లు నిండినవి. వారిసహాయము దుర్లభమైనది. రెండేండ్లు లక్ష్మణరావుగారి నిమిత్తమునను గతించినవి. సంకల్పము రిక్తమనోరథముగ నిలిచినది. కొంతకాలము పెఱిఁగినసంకల్పమును చేసిన ప్రయత్నములను సఫలముచేయుటకుఁ గల యవకాశములను వినియోగించుట కీప్రయత్నము కారణము. ఫలము దైవాధీనమునందు గలదు.

విపులమైన యాంధ్రావనియం దిట్టిప్రయత్నముల కెన్నిటికైనను నవకాశములు గలవు. భారతిని పెంచి పోషింపవలసినభార మాంధ్రలోకాధీనమైయున్నది. ముఖ్యముగ నీభారము విద్యావంతులమీఁదను గలదు. పత్రికకు జీవకళను విద్యావంతుల వ్యాసములు సమకూర్చునటులు బొమ్మలును పటములును నచ్చును సమకూర్పఁజాలవు. విద్యాసంపన్నులు యథాశక్తిని సకలవిధములను భారతిని బోషించుటకుఁ బ్రార్థితులు. వ్యాసములను పద్యములను పాటలను చిత్రపటములను బంపి ప్రచురణమునకుఁ దోడ్పడిన మహాజనులకు వందనశతంబులు. ఆంధ్రమహాజనులు సదయహృదయులై భారతికి స్వాగతంబు నొసంగి దీవించి నా ప్రయత్నమును సఫలము చేయుటకు సాయపడుదురు గాక!

సంపాదకుఁడు.

తెలుఁగుపాట

మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు

తెలుఁగు నుడికారంపు సొంపును
తెలుఁగుకైతల తియ్యఁదనమును
తెలుఁగుపలుకుల కలికిపెంపును
తెలిసి పాడవె భారతీ! ౧

తెనుఁగుబాసకు తొలకరింపఁగ
తెనుఁగురచనలు పల్లవింపఁగ
తెనుఁగు మనములు పులకరింపఁగ
మొనసి పాడవె భారతీ! ౨

నవరసంబులు పొంగి పొరలఁగ
నవ్యభావము లుల్లసిల్లఁగ
నవనవోన్మేషము చెలంగఁగ
తవిలి పాడవె భారతీ! ౩

తెలుఁగుభాగ్యరమావిలాసము
తెలుఁగునాఁడుల భోగమహిమము
తెలుఁగురాజుల రాజ్యవిభవము
చెలఁగి పాడవె భారతీ! ౪

తెలుఁగుకోటల తెలుఁగుపేఁటల
తెలుఁగుతోఁటల తెలుఁగుపాటల
తెలుఁగుమాటల సోయగంబులు
తెలిసి పాడవె భారతీ! ౫

వేఁగి నగరపు ప్రాభవంబును
విజయనగరపు వైభవంబును
బాగు మీఱెడు పంచమస్వర
భణితిఁ బాడవె భారతీ! ౬

రాణ గల శ్రీకాకుళోన్నతి
రాజమహేంద్రపురంబు కీరితి
ప్రాణి గల పెనుగొండపురముల
పొలుపు పాడవె భారతీ! ౭

ధరణికోట యశోవిశేషము
ధన్యకటకము ధాన్యకటకము
సిరులు మించిన సింహానగరము
చెలువు పాడవె భారతీ! ౮

కొండవీఁడుపరాక్రమము గో
ల్కొండ గన్న యఖండభాగ్యము
కొండపల్లి యశంబు దిక్కులు
నిండఁ బాడవె భారతీ! ౯

ఓరుగల్లు పరాక్రమంబును
పేరు గల పల్నాటివీర్యము
వీరబొబ్బిలి వింతశౌర్యము
కేరి పాడవె భారతీ! ౧౦

విష్ణువిక్రము శాలివాహను
విష్ణుదేవుని విష్ణువర్ధన
కృష్ణరాయల రాజరాజుల
కీర్తిఁ బాడవె భారతీ! ౧౧

తెలుఁగురాజ్యపురమును తెలుఁగుల
పలుకుచెలి తంజాముసం దిడి
యలరిచిన రఘునాథరాయల
యశము పాడవె భారతీ! ౧౨

---

౮. సింహానగరము=నెల్లూరు. ౧౧. విష్ణుదేవుఁడు=ఆంధ్ర విష్ణువు అను ఆంధ్ర నాయకుడు. రాజరాజు=రాజనరేంద్రుడు
౧౨. తంజాము=అందలము, తంజావూరు.

రెడ్డిరాజుల పౌరుషంబును
దొడ్డవెలమల సాహసంబును
గడ్డుమగ లగు రాచబిడ్డల
కడిమిఁ బాడవె భారతీ! ౧౩

కమ్మదొరల యశఃప్రభావము
కాపువీరుల ఘనప్రతాపము
కమ్మరాదుల క్షాత్రతేజము
కోరి పాడవె భారతీ! ౧౪

గండు మిగిలిన శత్రుశూరుల
గుండెలను నిద్రించినట్టి య
ఖండుఁ డగు తిమ్మరుసు బుద్ధుల
కొండఁ బాడవె భారతీ! ౧౫

ఇదిగో! ఢిల్లీశ్వరునిఁ గొనిపో
యెద నటంచును చాటి చెప్పుచు
చదురుచేసిన చిత్రచర్యల
సచివుఁ బాడవె భారతీ! ౧౬

పండితుండై యాజియై యు
ద్దండకవియై మంత్రిమణియై
దండిగాయకుఁడై చెలంగిన
ధన్యుఁ బాడవె భారతీ! ౧౭

కావ్యతిక్కన కలముపోడిమి
ఖడ్గతిక్కన కత్తివాఁడిమి
దివ్య లక్కాజ మంది మెచ్చఁగ
తీర్చి పాడవె భారతీ! ౧౮

కడఁదిశత్రువు లెత్తివచ్చిన
కరుకు పద్దెము లంపి సిగ్గున
వెడలఁ జేసిన కైత పెద్దల
నుడులు పాడవె భారతీ! ౧౯

భాగవతసత్తములు పోతన
త్యాగరాయల రామదాసుల
భాగధేయంబైన భక్తిని
తోఁగి పాడవె భారతీ! ౨౦

రెడ్డి వేమనయోగి చెప్పిన
దొడ్డవేదాంతముల భావము
గడ్డు దెలిపి తెనుంగుపడుచుల
జడ్డుఁ బాపవె భారతీ! ౨౧

పోటి మెఱుఁగని వేదగానము
సాటి మించిన శాస్త్రజ్ఞానము
మేటిచిత్రకళాభిమానము
చాటి పాడవె భారతీ! ౨౨

తెలుఁగునౌకల నెక్కి మిక్కిలి
తెలివి మెఱయఁగ నెల్లసీమల
వెలఁగి చెలఁగిన నగరలక్ష్ముల
మేలు పాడవె భారతీ! ౨౩

వ్యాసకుంభజులకు శరణ్యము
వాస మల దక్షునకు మోక్షపుఁ
గోశమగు దక్షపురి మహిమము
కొసరి పాడవె భారతీ! ౨౪

నవ్యమతి భవభూతి విద్యా
నాథ సుకవుల భావబంధుర
దివ్యకావ్యరసామృతమురుచి
తెలిసి పాడవె భారతీ! ౨౫

రాజవీధులు వేదవిద్యా
రణ్యములలోఁ దీరిచిన బుధ
రాజు సచివులరాజు శ్రీయతి
రాజుఁ బాడవె భారతీ! ౨౬

౧౬. యుగంధరమంత్రి. ౧౭. తంజాపూరునందున్న గోవిందదీక్షితులు. ౧౯. అల్లసానిపెద్దన. ౨౩. మోటుపల్లి మొదలగునవి. ౨౬. విద్యారణ్యస్వామి.

శివకవులు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

వీరశైవులు నాస్తికు లనఁబడు జైన బౌద్ధమతముల వారినే కాక శ్రౌత స్మార్తకర్మము లాచరించు వైదికమతములవారిని గూడ గర్హించిరి. వారు వీరవ్రతులు. భవులతో దర్శనస్పర్శన సంభాషణాదిసాంగత్యము వారికిఁ దగదు. (భవు లనఁగా శైవేతరులు) శైవులలోఁ గవీశ్వరు లగు వారు శివునిమీఁదను దద్భక్తులమీఁదను దక్కనితెరు లగు భవులమీఁద నెప్పుడును గృతులు చెప్పెడువారు కారు. కావున వారికి శివకవు లని పేరు కల్గెను. కర్ణాటకాంధ్రగ్రంథములలో శివకవుల ప్రశంస పెక్కుచోట్లఁ గలదు. శివకవులు భవికవులను గర్హించిరి. కవితలోఁగూడ శివకవులు వేఱుమతముహా రయిరి.

శివకవుల గ్రంథములు

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమును బాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణాది గ్రంథములును నన్నిచోడని కుమారసంభవమును నిప్పుడు మన కుపలబ్ధములయిన శివకవుల గ్రంథములలోఁ బ్రాచీనములు. మల్లికార్జున పండితుని కృతులు మఱికొన్ని దొరకవలసి యున్నవి. మల్లికార్జున పండితునికంటెఁ బూర్వుఁడు శ్రీపతిపండితుఁడుకూడఁ గవియట! ఆయన బెజవాడలో నున్నవాఁడు. ఆయన తెనుఁగుకృతు లేమేని రచించెనేమో యెఱుఁగరాదు. పండితారాధ్యచరిత్రలో నీక్రిందిగ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి.

“అంచితబాణ గద్యాక్షర గద్య
పంచగద్యాదులు పటుగణాడంబ
రంబు వర్ణాడంబరంబు వ్యాసాష్ట
కంబును శ్రీనీలకంఠ స్తవంబు
శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబును మ
యూర స్తవము హలాయుధ మనామయము
మలహణమును మహిమం బను స్తవము
మలయరాజీయంబు మానిదండకము
స్తుతిమూలమగు మహాస్తోత్రసూత్రములు
శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
కళిక మహానాటకము నుదాహరణ
ములు రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు
గీతసూక్తములు భృంగిస్తవంబులు పు
రాతన మునిముఖ్యరచితాష్టకములు
హరలీల—”

శివతత్త్వసారము తెలుఁగుకృతిగాన పైవానిలో నింక నొకటి రెండేవయినఁ దెలుఁగుకృతు లయి యుండవచ్చునేమో కాని తక్కిన వన్నియు సంస్కృతగ్రంథములే. సోమనాథుఁ డింకను దుమ్మెద పదములు, ఆనందపదములు, నివాళిపదములు, దండనాయకగీతములు మొదలగు పదకృతులను దెలుఁగు వానిని పేర్కొన్నాఁడు. దీనినిబట్టిచూడఁగా నీ శివకవుల తెలుఁగు కృతులు పద్యరచనము గలవి మల్లికార్జున పండితారాధ్యునికంటెఁ బూర్వకాలమున లేవేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఉన్నచో సోమనాథుఁడు పేర్కొని యుండును గదా! సోమనాథునికంటె నర్వాచీను లగు శివకవులకృతు లనేకము లున్నవి. శివకవుల రచనారీతులను బరిశోధింపఁగా వీరి గ్రంథములకును నన్నయ తిక్కనాదు లగు (భవి) కవుల గ్రంథములకును బెక్కుభేదములు గానవచ్చుచున్నవి. ఈ విషయ మించుక వివరించి తెల్పెదను.

రచనాభేదములు

ఛందస్సు:—ద్విపదరచనలో శివకవుల విధము వేఱు, ఇతరకవులవిధము వేఱు. తాళ్లపాక తిరువేం

గళనాథుఁడుద్విపదలక్షణము నిట్లునిర్వచించినాఁడు.

"వాసవుల్ మువ్వురు వనజాప్తుఁ డొకఁడు
భాసిల్ల నది యొక్క పదము శ్రీకాంత
క్రమమున నవి నాల్గుగణముల నడచుఁ
గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము సేయరాదు
ఆ పాదమునకు మూఁడవగణం బాది
దీపించు యతి యంబుధిప్రియతనయ
యుపమింప నవి ప్రాసయుతము లై రెండు
ద్విపద నా విలసిల్లె వికచాబ్జపాణి
ద్విపదకు ద్విపదకుఁ దెగఁ జెప్పవలయు
నెపుడు సంస్కృతమున నితరభాషలను
యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్క సకల
యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద
మపుడు ప్రయోగింప నదియ యుక్తంబు
మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున
నెఱయ నెన్నిటినైన నిర్మింపఁదగును.........
అను లక్షణమ్ముల నను వొంది సుకవి
జన సుప్రయోగైకశరణమై——"

అష్టమహిషీకళ్యాణము.

రంగనాథునిరామాయణము గౌరనహరిశ్చంద్రచరిత్ర మొదలగు ద్విపదలందుఁ గానవచ్చువిధమునే యీలక్షణము చెప్పుచున్నది. శివకవులద్విపదరచన మిందులకు విరుద్ధముగా నున్నది. రంగనాథరామాయణాదులందుఁ గానరాని ప్రాసయతి బసవపురాణము మొదలగు శివకవుల గ్రంథములం దున్నది. మఱియు, ద్విపదయుద్విపదయుఁ గలయునప్పుడొక్క పదమే యిటు కొంత యటు కొంత యగునట్లు రంగనాథాదు లెక్కడను గూర్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనాథాదు లగు శివకవులు పదమధ్యమందే ద్విపదము ముగియునట్లు పెక్కుచోట్ల రచనము నెఱపిరి. సోమనాథుఁడు "జాతులు మాత్రానుసంధానగణవి, నీతులుగాన యనియతగణైర, నియును బ్రాసోవా యనియు యతిర్వా య, నియుఁ జెప్పు ఛందోవినిహితోక్తిగాన, ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన, దేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతి, తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు"నని మాత్రాగణఘటితముగుటచే ద్విపదలో ప్రాసయతి చెల్లు ననుటను సంస్కృత సూత్రములను గూడ నుదాహరించి చెప్పినాఁడు. ద్విపదము ప్రాసయతి గలిగియుండుటయు, రెండేసి చరణములకుఁ దునుకలు గాక ద్విపదమునుండి ద్విపదమునకు దూఁకునట్లు పదమధ్యసంధి గలిగి జడవాఱి యుండుటయు శివకవులకృతులలోనే కానవచ్చును.

మఱియు నన్నయాదులకృతులలోఁ బ్రాసములందు హల్సామ్యము దప్పక కానవచ్చును. అనఁగా మొదటిచరణము ద్వితీయాక్షరమున నెన్ని హల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నవో యన్ని సంయుక్తహల్లులును దక్కిన మూఁడుచరణములందునుగూడఁ బ్రాసస్థానమున నుండును. శివకవు లీ నియమము నంతగాఁ బాటింపరైరి. కతిపయహల్సామ్యమున్నఁ జాలు నని వీరు తలంచిరి. ఒక్కహల్లు హెచ్చో తక్కువో యయినను బ్రాసమును వీరు పరిగ్రహించిరి.

క. నమ్మిన భక్తుఁడు కన్నప
బమ్మయ సద్భక్తి మహిమ పరికింపఁగ లో
కమ్ములఁ జోద్యము గాదె య
ధర్మంబును ధర్మ మయ్యెఁ దత్త్వాతీతా.

శివతత్త్వసారము.

ప్రాఁతవ్రాఁతలలో "ధమ్మఁ" ఉండును.

"మర్త్యలోకమునకు మఱి వేఱయొకఁడు,
కర్త యున్నాఁడె లోకత్రయవరద,—
తత్త్రిపురాంతకస్థానవాస్తవ్యుఁ
డై త్రిపురాంతకుఁ డభినుతిఁ బేర్చు.—బసవపురాణము

ఇత్యాదులు పెక్కు లున్నవి.

మఱియు, నన్నయాదికవీశ్వరులు ప్రాసములం దెక్కడను బూర్ణబిందువును నర్ధబిందువును బొందింపరయిరి. శివకవుల గ్రంథములలో నది కానవచ్చుచున్నది.

క. పోఁడిగ నగజతపశ్శిఖి
మూఁడుజగమ్ములను దీవ్రముగఁ బర్విన బ్ర

హస్మాండము గాంచిన కాంచన
భాండము క్రియఁ దాల్చెఁ దత్ప్రభాభాసిత మై.
కుమారసంభవము.

పాండురాంగం బైన పడఁతిగర్భమున
బోఁడిగా వెలుఁగుచుఁ బుత్త్రుఁ డీక్రియను.
బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు పెక్కు లున్నవి.

ఇట్టి ఛందోలక్షణవిశేషములు గాక, శబ్ద ప్రయోగములందును గూడ శివకవులకు నితరకవులకుఁ బెక్కుభేదము లున్నవి.

శబ్దప్రయోగములు.

తెలుఁగువోలె, వడువువోలె,—ఇట్టి ప్రయోగములు శివకవుల గ్రంథములందే నాకుఁ గానవచ్చినవి.

"తెరువుద్రాఁదీర్చి చూపెడు తెలుఁగువోలె,— బలసి కొలువున్న సురగిరి భంగివోలె—నందన వనము గాపువచ్చు వడువువోలె— పాలకడలిలో నిల్చిన భంగివోలె—" కుమారసంభవము.

"వచ్చు వహిత్రంబు వడువునుబోలె—, కర మర్థి నందిచ్చు కరణియుఁబోలె—" బసవపురాణము.

పూంచు, పూన్చు,—ఈధాతువు నన్నయాది కవీశ్వరుల గ్రంథములందుఁ బెక్కుచోట్లఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నది. అది పూనుధాతువు ప్రేరణ రూపము. పూనఁజేయుట దానియర్థము. అరదము పూంచి, ఇత్యాదిప్రయోగము లున్నవి. శివకవుల గ్రంథములందెల్ల నీధాతు వింకొకయర్థమునఁ బ్రఖ్యాతముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పూన్చు= పూజించు. ఈధాతువు నీయర్థమున నన్నయాదులు ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

క. కన్నువడిఁ బుచ్చి పూన్చిన
వెన్నుని భక్తికి వరంబు వెదచల్లుక్రియన్.

క. మొలటద వంకయ దసతల -
లతీమె ల్వాడఁ దఱిగి నీపదాంబుజములఁ గ్ర
చ్చెఱఁ బూన్చి మగుడఁ బడయఁడె.

క. ఉన్నతభక్తి శిరంబుల
బన్నుగ శివుఁ బూన్చి కరుణఁ బడసిన భంగిన్
ము న్నేవిధులం గొలిచియుఁ
జన్నదశాననుఁడు వడయఁజాలెనె చెపుమా!
శివతత్త్వసారము

చ॥ హరి వికచామలాంబుజసహస్రము పూన్చి.—
కుమారసంభవము.

ద్విపదాంబురుహములధృతిఁ బసవేశు
ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁ బూన్తు
ఈపద్మములఁగాదె యింతి యాకుంతి
పాపారిఁ బూజించి పడసెఁ బాండవుల
చెంది యీపద్మముల్ శివుఁ బూన్చి కాదె
సుందరి భృగుపత్ని శుక్రునిఁ బడసె
అది గాక యీ పూల హరుఁ బూన్చికాదె
సుదతి కౌసల్య సత్సుతు రాముఁ బడసె.
పండితారాధ్యచరిత్ర.

పూజించుటయందుఁ బూన్చు ప్రయోగము శివకవుల గ్రంథములలోఁ బెక్కుచోట్లఁ గలదు.

మఱియు సమూహి, దాసి (దాసుఁ డనుటకు), ముల్లోకనాథుఁడు, పుడమీశ్వరుఁడు, సర్వాంగకచ్చడము, దీపగంభములు, తవనిధి, మొదలగు ప్రయోగము లెన్నో శివకవులు తఱచుగాఁ బ్రయోగించినవి కలవు. ఇట్టి పదములు కొన్ని యితరకవుల కృతులలోఁగూడఁ గ్వాచిత్కముగాఁ గానవచ్చును గాని శివకవులే వీనిని తఱచుగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇటీవలి లాక్షణికులు కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, దినవెచ్చము మొదలగు పదములను గొన్నింటిని మాత్రము త్రోసి పుచ్చఁజాలక యనింద్యగ్రామ్యము లని పేరుపెట్టి ప్రయోగార్హము లనిరి. శివకవుల కృతులలో లాక్షణికులు గ్రహింపనివి యిట్టివి కుప్పతెప్పలుగా నున్నవి. మఱియు నిప్పటి వ్యాకరణమును దలక్రిందు లొనర్చు ప్రయోగము లనేకము లున్నవి. మఱియు నపూర్వశబ్దములు శబ్దరత్నాకరమందుఁ గానరానివి యనేకము లున్నవి. శివకవుల కృతులలోని వింత ప్రయోగములను వేఱొకట వివరించి తెల్పుదును.

ఇతరకవులు వీరిని గర్హించిరి

ఇట్టి రచనావిధానము లితరాంధ్రకవులకు సమ్మతములు గావయ్యెను. వారు పాటించిన ఛందోనియమములను భాషానియమములను వీరు సరకు సేయక కొంత పడలింపఁజాగిరి. పాల్కురికి సోమనాథుని కాలముననే దీనిఁగూర్చి యోరుఁగంటిలోఁ దగవు నడచినది.

సీ. ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుఁగంటను స్వయం
భూదేవుమంటపంబున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి వినువేళ
హరుని గొల్వఁ బ్రతాపుఁడచటి కేఁగి
యాసంభ్రమం బేమి యనుడు భక్తులు బస
వనిపురాణం బర్థి వినెద రనిన
విన నాపురాణంబువిధ మెట్లొకో యన్న
భూర్తవిప్రుఁ డొకండు భర్తఁ జేరి
గీ. పాలకుర్కి సోమ పతితుఁ డీ నడుమను
బెనచె మధ్య (ప్రాస?)వళ్లు పెట్టి ద్విపద
న ప్రమాణ మిది యనాద్యంబు పద మన్న
నరిగ రాజు——"

తర్వాత సోమనాథుఁ డోరుఁగంటికి వచ్చి యద్భుత చర్యలచే స్వరచనమును సమర్థించుకొన్నట్టు పద్యబసవపురాణమం దున్నది. ఈకారణముచేతనే యీ శివకవుల కావ్యములనుండి ప్రాచీన లాక్షణికులు ప్రయోగము లంతగాఁ గయికొన రయిరి. గ్రంథారంభమున దుష్టగణ ప్రయోగము చేసి యుద్ధములోఁ జచ్చె నని నన్నిచోడని నథర్వణుఁ డాక్షేపించెను.

*క. మగణమ్ము గదియ రగణము
వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కము ద్రుమడియఁడె
యగునని యిడి తొల్లి చొక్కనాదిత్యుఁ డనిన్.

బమ్మెరపోతరాజుగారి గ్రంథములనుగూడ లాక్షణికులు కైకొనమి కిది కారణము గావచ్చును. ఆయనవీరభద్రవిజయరచనమును శివకవిసంప్రదాయము ననుసరించియే యున్నది. (వీరభద్రవిజయము భాగవతకర్తయగు పోతరాజుగారు రచించినది కావచ్చునని నాతలఁపు.)

ఒకశివకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:——

ఇలఁ బాలకురికి సోమేశుండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను
లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
అలమి రేఫరకారములు శివకావ్య
ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పులు గావు, గాన
ఆ పాల్కురికిసోము ననుమతి నేను
దీపితప్రాసయతిచ్ఛందసరణి
నామహాగురుదేవు ననుమతియట్ల
శ్రీ మెఱయంగ రచించితి నిట్లు:——

మఱిబసవపురాణము.

ఇతరకవులు గర్హించినను దర్వాతి శివకవులు సోమనాథాదులమార్గమును వెన్నాడిరి. ఇప్పటికి రెండువందలయేండ్లకు ముం దున్నకవులు అత్తలూరి పాపకవి మొదలగువారు కూడ నాసంప్రదాయమునే పాటించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలో నితరకవులకు విరుద్ధము లయిన ప్రయోగములేవి కలవో యవి పాపకవి మొదలగువారి గ్రంథములలోఁ గూడ నున్నవి. మఱియుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు చూపినత్రోవ యగుటచేతఁ గాఁబోలును శివకవు లనేకులు ద్విపదకృతులను రచియించిరి.

వీరు తెనుఁగునే ప్రేమించిరి

ద్రవిళదేశమున శైవులును వైష్ణవులును సంస్కృతభాషకంటెఁ దమ తమిళభాషనే పూజ్యమయిన మతభాషగాఁ జేసికొన్నట్లుగా నీ తెనుఁగు దేశమునఁగూడ వీరశైవులు తెలుఁగుభాషనే మతభాషగాఁ జేసికొనఁదలంచిరి. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు శాస్త్రములతోఁ గూడిన మతగ్రంథమును శివతత్త్వసారమును దెనుఁగుననే రచియించెను. పాల్కురికి సోమనాథుఁడుకూడఁ దాను

* ఈ పద్యమును శ్రీరామకృష్ణకవి గారు, కుమారసంభవపీఠికలో నుదాహరించిరి.

గ్రొత్తగా వెలయించిన బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము మొదలగు గ్రంథములను దెనుఁగుననే రచియించెను. వీరు సంస్కృతమునఁగూడ గొప్పవిద్వాంసులే. బసవపురాణమును బండితారాధ్యచరిత్రమును సోమనాథుఁడు తెనుఁగుననే రచియింపఁగాఁ దర్వాతివారు వానిని గర్ణాటమునకును సంస్కృతమునకును బరివర్తించుకొనిరి. బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రాది గ్రంథములను శైవులు భారత రామాయణాదులవలెఁ బవిత్రగ్రంథములుగాఁ బూజించుచుండురు. ఇది తెనుఁగున కొకగొప్పగౌరవము. తన గ్రంథములు సర్వసామాన్యములుగా నుండవలె ననియు, నట్లుండుటకుఁ దెనుఁగుద్విపదయే తగినదనియు గద్యపద్యాదిపూరిత మయిన సంస్కృతప్రాయరచన సర్వసామాన్యము కాదనియు సోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు.

"తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు
నొప్పదు ద్విపద కావ్యోక్తి నా వలదు
ఆరూఢగద్యపద్యాది ప్రబంధ
పూరితసంస్కృతభూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి
జానుదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు.

పండితారాధ్యచరితము.

మఱియు:—

ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంటెఁ
సరసమై పరఁగిన జానుదెనుఁగు
చర్చింపఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కి దైవారఁ
దెలుఁగుమాట లనంగవలదు వేదముల
కొలఁదియకాఁ జూడుఁ డిల నెట్టు లనిన—

బసవపురాణము.

తెలుఁగుమాటలు గదా యని తేలఁదలఁపవలదు. వేదములవలెఁ జూడుఁడని చెప్పినాఁడు!

జానుదెనుఁగు

మఱియు జానుదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమయిన దనియు సర్వసామాన్య మయిన దనియుఁ జెప్పినాఁడు.

నన్నిచోడఁడు కూడ నీ జానుదెనుఁగును బ్రశంసించినాఁడు.

చ. బలు పొడతోలుచీరయును
పాపపెరల్ గిలుపారుకన్ను వె
న్నెలఁతల చేదుకుత్తుకయు
నిండిన వేలుపుటేఱు వల్లుపూ
సలుగల జేనిలెంక వని
జానుఁ దెనుంగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిన్ దలిర్ప బసవా!
బసవా! బసవా! వృషాధిపా!

వృషాధిపశతకము.

చ॥ సరళముగాఁగ భావములు జానుదెనుంగున
నింపు పెంపుతో.

కుమారసంభవము.

ఆకాలమున నీజానుదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వసామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మన కవీశ్వరులు సంస్కృతప్రాయమైనరచనను దెనుఁగున జొప్పించి జానుదెనుఁగును సన్నగిలఁ జేసిరి. ఇటీవలఁ దెనుఁగురచనలలో రుచ్యము లయిన తెలుఁగు పలుకుబళ్లు మిక్కిలి తక్కువ కాఁ జొచ్చెను. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలోను నన్నిచోడని కుమారసంభవములోను మన కిప్పు డర్థము కాని తెలుఁగుపలుకు లనేకము లున్నవి. సంస్కృతప్రాయమగు రచనకు మన మలవడుటయే దీనికిఁ గారణము. ఇప్పుడు పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములను బ్రహ్మశ్రీ, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు సరిగా ముద్రించుచున్నారు. అచిరకాలముననే శివకవుల రచనావిశేషములను జానుదెనుఁగు ప్రసన్నతను నాంధ్రలోక మరసిచూడఁ గలదు. ఆంధ్రకవిత శివకవులమూలమున గొప్ప యభ్యుదయము గాంచిన దన్న వాస్తవవిషయ మప్పుడు ప్రత్యక్షము కాఁగలదు.

రవీంద్రుఁడు - విశ్వభారతి

వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

వాసంతికానంద।వైభవంబును బాడు - రమణీయకోకిలా।రవముఁ బోలి,
ఉన్ముఖబ్రాహ్మ్మము।హూర్తంబుఁ గీర్తించు - వరతామ్రచూడా।రవంబుఁ బోలి,
అమృతప్రపూర్ణవ।ర్షాగమంబు నుతించు - బర్హికేకావిరా।వంబుఁ బోలి,
సర్వేశ్వరాత్మసా।క్షాత్కారమును దెల్పు - ప్రణవఘంటావిరా।వంబుఁ బోలి,
పుణ్యమయవిశ్వభారతీ।మూర్తి వైన - ధన్యు నినుఁగూర్చి మా కవి।తాలలామ,
సరసగతిఁ బాడుచున్నది।సాధుగీతి - ప్రణయరససాంద్ర! సుకవిచం।ద్రా! రవీంద్ర!

సీ. సుకవితారసవాహి।నికిఁ బుట్టినిల్లైన - చొక్కంపువిరిదేనె।సోన వీవు,
సరసభావసుగంధ।సరణికి నిరవైన - తోరంపుఁ బువ్వుల।తోఁట వీవు,
ప్రణయకళాపరం।పరకు మూలంబైన - నిద్దంపుఁ బండువె।న్నెలవు నీవు,
దివ్యవిజ్ఞానకాం।తికి నిధానంబైన - తెల్లంపు రతనాల।దివ్వె వీవు,
మొంటుమ్రాఁకులఁ జిగిరించు।పాట వీవు - పాటలోఁ జొక్కి చొక్కించు।పక్షి వీవు,
పక్షిలో భావగతిఁ జూపు।ప్రౌఢ వీవు - ప్రణయరససాంద్ర! సుకవిచం।ద్రా! రవీంద్ర!

సీ. కన్నులలోఁ బొంగి।కరుణామృతరసంబు - గంగాభవానికి।గతులు సూప,
మాటలలోఁ బుట్టి।మధురసంగీతంబు - ప్రణవగీతమునకుఁ।బటిమ సూప,
నవ్వులలోఁ దేలి।నవ్యకళాలీల - శీతాంశురేఖకుఁ।జెలువు సూపఁ,
దలఁపులలోఁ దోఁచి।తత్త్వదివ్యజ్యోతి - వేదాంతసరణికి।వెలుఁగు సూప,
శాంతిసదనంబునం దుండి।సరసమధుర - మృదులకవితారసంబులో।మేను మఱచి,
యఖిలము నెఱుంగఁగల రాజ।హంస వీవు - ప్రణయరససాంద్ర! సుకవిచం।ద్రా! రవీంద్ర!

ఉ. పువ్వులతోఁటలో, విరిసి।పొంగిన వెన్నెల వెల్లితేటలో,
నవ్వులమాటలో, నిలువు।నం బులకించిన వీణపాటలో,
మవ్వపురూపుఁ గన్న రస।మంజరి నీ కవితాలతాంగి కిం
కెవ్వరు సాటివత్తురు సు।ధీంద్ర! రవీంద్ర! కవీంద్రశేఖరా!

మ. నవలీలాలలితంబుఁ బ్రేమమయ మా।నందోజ్జ్వలం బాత్మవై
భవసంపూర్ణ మనంతశాంతరససం।పన్నంబునై యొప్పు నీ
కవితాలోకమునందుఁ గన్గొనిన యా।కల్యాణతేజంబు స
త్కవిరూపంబునఁ గాంతు మెప్పుడు రవీం।ద్రా! సాంద్రతేజోనిధీ!

ఉ. కూనలనైన మ్రింగు పులి।కోఁటలఁ బువ్వులు పూయ, నెంతవి
జ్ఞానులనైన నొంచు ఘన।శంకలసంకులు మ్రోయ, రేబవల్
మానక లోకముం గలఁచు।మాయల వెన్నెలఁ గాయఁ, బ్రేమలోఁ
దానము సూపు నీకవిత।ధన్యుఁడ వీవు రవీంద్రసత్కవీ!

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ఆంగ్లసారస్వత ప్రోద్బలము

దేవులపల్లి అప్పలనరసింహం గారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి.

ఉపోద్ఘాతము

సుమారు నలువది సంవత్సరములనుండి ఇంగ్లీషు భాష మన ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి వ్యాప్తి గాంచినందుకు ఫలితముగా నది మన వాఙ్మయమును కొన్నికొన్ని నూతనరీతులను ప్రోద్బలము జేయుచున్నది. పత్రికలు ప్రబలుట యొకటి ముఖ్యఫలము. ఇవి ప్రబలిననాటినుండి వాఙ్మయమున శైలి ఆశయములు మాఱుటయు, నూతనసారస్వతజాతములు తలజూపి కొద్దిగనో గొప్పగనో వెలయుటయును గనుచున్నాము. ఇందు ఆంగ్లవాఙ్మయప్రోద్బలమే ముఖ్యముగా గనుపడు చున్నది. వర్ణనకవిత్వములు (Descriptive Poems) పాటకత్తుకవిత్వములు (Lyric Poems), చిన్న కథలు (Short Stories) ఇట్టివి కృష్ణాపత్రికలో మొదటను, తరువాత ఆంధ్రపత్రికాసారస్వతానుబంధమునను క్రమాభివృద్ధిని గనుపర్చుచున్నవి. విమర్శనములు అనేకవిధముల చారిత్రాంశశోధనకు తోడ్పడుచున్నవి. వ్యాసములు సంఘజీవితమును విమర్శనజేయుచు అందు ప్రవేశించుచున్న కొఱగాని మార్పులను నిరసించి పారద్రోల సమకట్టుచున్నవి. ఇట్టి బహువ్యాప్తమైన ఆంగ్లవాఙ్మయప్రోద్బలమును విమర్శింప నెంచి సౌకర్యము కొఱకు ఈవ్యాసమును నాలుగుభాగములుగా విభజించి వ్రాయుచున్నాను: ౧. సూక్ష్మచారిత్రావలోకనము, ౨. మన నాటకవాఙ్మయము, 3. మన గద్యవాఙ్మయము, ౪. మన పద్యవాఙ్మయము అని వానికి పేర్లిడితిని. చదువరులు నా వ్యాఖ్యానములలోని పొరబాట్లను మన్నించి తమ తమ సవరింపులను వ్యాసరూపకముగా గాని అన్యథా గాని తెలుపుచు వాఙ్మయాభివృద్ధికి తోడ్పడ ప్రార్థితులు. ముఖ్యాంశములను సాదరమనస్కులై గమనింతురు గాక.

I. సూక్ష్మచారిత్రావలోకనము

౧. ఆవిస్థితి

ఆంధ్ర మహాభారతమున సంపూర్ణకళలతో నుద్భవించిన వాఙ్మయశిశువు పిండరూపమున నెన్ని శతాబ్దములు కాలగర్భమున తపించెనో తెలియరాదు. నాలుగవశతాబ్దికి ముందు వెలిసిన ఆంధ్ర రాజులు ప్రాకృతమున వ్యవహరించిరి. వాఙ్మయమునకు దగిన ఆంధ్రభాష యున్నట్లు నిదర్శనములు లేవు. మధ్యాక్కర యను కర్ణాటవృత్తమును, అరసున్న గల పదములను గల ఎనిమిదవ శతాబ్ది తాలూకు బెజవాడ యుద్ధమల్లుని శాసనమొకటి కనుపడుచున్నది. తొమ్మిదవశతాబ్దినాటిదని చెప్పబడు నన్నెచోడుని "కుమారసంభవము" ఒకటి ద్రావిడభాషాసంపర్కమును గనుపర్చు శబ్దరూపములను గలిగి శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవి గారిచే మిగుల ప్రశంసింపబడినది. వంశపరంపరగా ఆంధ్రదేశమున కొన్ని భాగవత కుటుంబములలో నాట్యప్రయోగమును బొందుచు, స్థలకాలనిర్ణయము జేయ వీలులేని ఉద్భవము గలవియై, ప్రజారంజక మగు మిశ్రశైలితో గాననాట్యప్రయోగ నిపుణములైన "యక్షగానములు" అను నాటకములు కనుపడుచున్నవి. చెంచునాటకము, కృష్ణలీల

లును బొమ్మలాటలోని రామాయణ, భారతకథ లును ఇట్టివి. కేవలబర్మాభాషలోను, సింహళ భాషలోను భాషాంతరీకరణము నొందినట్లు చెప్ప కొనుచున్న బౌద్ధగ్రంథములవలన శ్రీ వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారిచే ఊహింపబడుచున్న "ఆంధ్రార్థకథల" ప్రశంస వినబడుచున్నది. కాని గ్రంథరూప ముగా ఏసూచనలును గానరావు. అయినను కందము, సీసము, ద్విపద, మధ్యాక్కర యను ఛందస్సులను బట్టి రాజసభాలంకారము గాకపోయినను సామాన్య జనరంజకములైన పాటలు పద్యములు పెక్కు లుగా నుండియుండనోపు నని తలంచెద. ద్విపద కును, సీసమునకును గణ యతి సంబంధము ఎక్కువగా కనుపడును. పాటలలో ప్రజల కింపగు టను వానిని కొంచెము సంస్కరించి పండితకవులు గూడ వానిని గ్రంథములలో ప్రయోగించి రని తోచెడిని. వాఙ్మయపాటవమునకును గాంభీర్యము నకును సరిపడక యింపుగొలుపని మధ్యాక్కరవంటి వృత్తములను రుచిజూచి విడిచి రని తలచెదను. అందుచేతనే గాబోలు ద్విపదకావ్యములలో విశేష ముగ గనుపడదు. అక్కడక్కడ అలంకారప్రాయ ముగా మాత్రము ద్విపదలు రగడలు ఉపయో గించుట గలదు. ఇవి గోంగూరపదములు మొదలు కొనలాయకమువఱకు గల జనుల పాటలయందు విశేషముగా వినబడుచుండును. ఈ సామాన్యపు పాటలకును, ఉన్నతవాఙ్మయమునకును నడిమి తీరున నుండు ఛందస్సును శైలియును ద్విపదకావ్య ములయందు గన నగును.

౨. తరువాత నభివృద్ధి

రాజసభాలంకారమై ధీమంతుల మెప్పింపదగు పటిమ ఆంధ్రమునకు సంస్కృతసంగతివలన గలిగిన దనుట రూఢియే. సుమారు ౧౦,౧౧వ శతాబ్దముల వఱకును సంస్కృతభాషయందే గ్రంథరచన కల వడిన పండితమండలి రాజరాజనరేంద్రుని ప్రోద్బల మున దేశజనుల కుపయోగ మగునట్లు ఆంధ్రమున కవయించుటకు ఇయ్యకొనినట్లు ఆంధ్రభారత పీఠికవలన గ్రహింపవలసి యున్నది. ఇట్టిగ్రంథ కర్తలకు ఆదర్శము సంస్కృతవాఙ్మయమే. కేవ లము కావ్యములనే గాక చంపూకావ్యములను ఆదర్శముగా నుంచుకొనుటవలన గద్యమును పద్య మును కలిపి మహాభారతమును దెనిగించిరి. తరు వాత నెల్లూరు, ఏకశిలానగరము, కొండవీడు, హంపి, విజయనగరము, నంద్యాల, తంజావూరు, కళింగవిజయనగరము, పెద్దాపురములయందు తత్త ద్రాజవరుల ఆదరణమున ఆంధ్రసారస్వతము అభి వృద్ధినొందినను, భాషాంతరీకరణమునుండి స్వతంత్ర కావ్యశతకాది కల్పనకు గడంగినను, సంస్కృత వాఙ్మయపువాడుకలను ఆదర్శముగా నుంచుకొనుట మాన లేదు. సంస్కృతమున రామరాను వఱలిన శ్లేషయమకాదులు బంధకవిత్వములు, సమాసగుం ఫితశైలి మొదలగు సాముగరిడీలను ఆంధ్రకవులును గద్యకారులును మిక్కిలిగా ప్రేమించి ఉపయో గించినటుల గనుపడుచున్నది.

పూర్వరాజుల తరువాత ఆంగ్లవిద్యాశాఖాధి కారుల యొక్కయు, యూనివర్సిటీల యొక్కయు ప్రోద్బలమున వాఙ్మయము కొంచె మభివృద్ధి జెంది నది. అనగా దేశజనులకు తమ వాఙ్మయగ్రంథ ములు అచ్చుపడి సులభముగా దొరకుట కారణ మైనవి. ఊరికొకభాగవత ముండుట దుర్లభ మగు రోజులు పోయి యింటింట నొక రామాయణము, భారతము, భాగవతము గూడ ఉండుటకు గలిగినది. పిల్లలకు పెద్దక్లాసులలో గూడ వ యును లగుటవల్ల వాఙ్మయమునందు ఆదర

శ్రీకృష్ణభగవానులు

[illegible]

సర్వత్ర ప్రబలినది. ఇప్పుడు యీ యుగమున, ఆంధ్రవాఙ్మయము కేవలరాజసభాలంపటమును వదలి ప్రజల ఆదరణపై నాధారపడి ప్రజల జీవితములోనికి ప్రేల్లునాటి దానినుండి నూతనబలవికాసమును బొందనెంచుచున్నది.

అందువలన క్రొత్తరకముల గ్రంథములు ప్రబలుటయు శైలి మారుటయు తటస్థించుచున్నది. దినపత్రికలు, మాస వార పత్రికలును, రాజసభలను మించి సారస్వతమును ఆదరించుచున్నవి. దేశజీవిత ప్రవాహముతోబాటు భాషయును వాఙ్మయమును గూడ మార్పుజెందుచున్నవి. సారస్వత మెప్పుడును ఈషత్ప్రాచీనతను గనుబఱచుచుండునేగాని, యిప్పుడు ప్రజాజీవితముతో సమానముగా పరుగిడజూచుచున్నది. శబ్దములయొక్క రూపములలోను, శైలిలోనుగూడ అనేకులకు తెలియుటయే ముఖ్యవిధానముగా నుంచుకొని వ్రాతరులు వ్రాయవలసియుంటున్నది. ఇట్టి సమయమున నొకపరి సింహావలోకనము జేసి మన వాఙ్మయ ప్రవాహమునకు తగుమైనత్రోవల చూపించుట విధిగా నెంచి వ్రాయుచున్నాను.

3. నూతనయుగస్థితి

నూతనయుగమున మరల రాజమహేంద్రవరమును, మచిలీపట్టణమును ముఖ్యపీఠములనుగా నేర్పఱచుకొని ఆంధ్రసారస్వత మపూర్వాభివృద్ధిని గాంచుచున్నది. పైయుగములలో నన్యభాషలతో సంబంధము మిక్కిలిగ నున్నను, ఆయా వాఙ్మయములతో సంబంధము విశేషముగ గనుపడదు. "హంపీ విజయనగర" యుగమున కన్నడముతోను, "తంజావూరు" యుగమున బహుప్రాచీనకాలమునుండియు మణిమేఖల, తిరుక్కురళ్ మొదలగు మంచి గ్రంథములు గలిగి స్వతంత్రవాఙ్మయముతో నొప్పారు తమిళభాషతోను పరిచయమున్నను ఆయాగ్రంథములతోగాని ఆయాకాలపు కవులతోగాని సంబంధము ఆయాచోట్ల వ్రాయబడిన తెలుగుగ్రంథములలో గానము. వేంగిరాజ్యపాలకులగు చాళుక్యులకును, చోళరాజులకును ఎనిమిదినుండి పండ్రెండవ శతాబ్దమువఱకు సంబంధములు తరుచుగానుండినను ఆంధ్ర తమిళవాఙ్మయముల కేమాత్రపు సంబంధమును కనుబడదు. దీనికి కారణము తెలియదు. ఇప్పటికిని యీవాఙ్మయములకు అన్యోన్యము తెలిసికొనవలెనన్న అపేక్ష లేనట్టే నూహించుచున్నాను. ఇట్టి యుపేక్ష జాతీయజీవితమునకు ఆతంకకారి యని చెప్పుదును.

ఆంగ్లవిద్య నభ్యసించి అందలి అనేకశాస్త్రములను జదివిన ధీరుల సహాయమున ఆయాశాస్త్రముల సారములను "వివేకవర్ధని" "చింతామణి" మొదలగు పత్రికలు ఆంధ్రలోకమునకు అందజేయుచు వచ్చినవి. "విజ్ఞానమండలి" ప్రచురణములు ఇట్టిప్రయోజనమును అధికముగ జేసినవి. ఆంగ్లగద్యపద్యకవితలను చదివి ఆనందించిన విద్యావంతులు ఆరీతి నాటకములను, నవలలను వ్యాసములను రచింప నారంభించిరి. ఈ ఫక్కిని ప్రథమమార్గదర్శకులు వీరేశలింగము పంతులుగారును, వివేకవర్ధనీ పత్రికయును యని నాకు తెలిసినంతవఱకు తోచుచున్నది. వీరును వీరితోటి గ్రంథకర్తలును భాషాంతరీకరణములనుగూడ జేయుట కారంభించిరి. ఇందుకు పూర్వాంధ్రకవులవలె సంస్కృత సారస్వతమునుండి శకుంతలాది నాటకములను గ్రహించిరి. ఇట్టి భాషాంతరీకర్తలలో వసురాయ కవిగారు, వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారును పేరెన్నిక గాంచిరి. నాటకములకొఱకును నవలలకొఱకును ఆంగ్లవాఙ్మయము ఆలోడన చేయబడెను.

"రాజశేఖరచరిత్రము" అను నవలను చిన్నతనమున జదివి మిగుల ఆనందించితిని. దాని ఆదిరూప మగు "వికార్ ఆఫ్ వేక్‌ఫీల్డ్" జదివిన తరువాత ఆ యానందము కొంత తగ్గెను. అటుతరువాత నవలలు పలుత్రోవల ద్రొక్కినవి. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు చారిత్రకనవలలయందును ఇటీవల చింతా శంకరదీక్షితులు గారు నేరసంశోధకనవలల యందును మిగుల కుశలతను జూపిరి. దేశమంతయు శాంతిస్థైర్యముల నొంది ఒక కేంద్రస్థానము నలవఱుచుకొనినపిదప ఆత్మశోధనకు గడంగును. అట్టి ఆత్మశోధనవలన నీతులను నిత్యకార్యాచరణయందు గమనింపదగు రీతులను ప్రజాహృదయమునకు చిత్రరచనలతో బోధజేయు నవలలును నాటకములును వెలువడి ఆంధ్రదేశప్రజలను నాగరికమున మిన్నలను జేయగలుగును. ఇటీవల సంఘనవలలకు నూతనమార్గ మొకటి ద్రొక్కబడినను కారణాంతరములవలన నది సకలసువిదితంబు గాకపోయెను.

నా నేర్పుకొలది మన ఆంధ్రసారస్వతమున నాటక గద్య పద్య భాగములను విడివిడిగా దీని తరువాతిభాగములలో పరిశీలించి వానిలో అన్యవాఙ్మయప్రోద్బలమున నుదయించిన జాతులను, శైలియం దుదయించిన నూతనరీతులను నిరూపించుటకు యత్నించెదను. సంస్కృతసారస్వతప్రోద్బలమున కలిగినవియును, స్వతంత్రముగా ఆంధ్రమున నుద్భవించినవియును జూపయత్నించెదను. ప్రస్తుతపు భారతభాషలలో బంగాళీభాషయొక్క ప్రోద్బలముమాత్రమే గానబడును. అదియును నవలాభాగమునందు మాత్రమే గలదు. ఇటీవల రవీంద్రుని కవనమును ఆశయముగా నేర్పఱుచుకొని కొన్ని కవితలు బయలుదేరుట గంటిని. తక్కిన భారతభాషలలోని వాఙ్మయములతో సంబంధము నా[కు] గోచరించలేదు. ఆంగ్లసారస్వతప్రోద్బలము మ[న] గద్యవాఙ్మయమున ముఖ్యముగా గనబడును. నా[ట]కములయం దంతగా గనబడదు. పద్యవాఙ్మ[య]మున ఇప్పుడిప్పుడు ఎక్కువగుచున్నది. ఆంగ్లవాఙ్మయమువల్ల మనసారస్వతము ఇంకను ఏయేరీతుల నభివృద్ధి నొందనగునో ఆయాభాగవిమర్శనలయందు సూచించెదను.

అన్యవాఙ్మయ మేల మనకు ఆదర్శము కావ[లె]యు నని చదువరులు ప్రశ్నింపవచ్చును. లోకమంతయు ఒకరినొకరు చూచి క్రొత్తరీతుల నవలంబించు యత్నము జేయుటవలననే అభివృద్ధినొందుచున్నది. మహాప్రజ్ఞావంతులును, ఉదారభావపూరితులును అగు మిల్టను, వర్డ్సువర్తు, కార్లైలు, రస్కిను మొద లగు రచయితలతో నెప్పారు నాంగ్లవాఙ్మయము వలన మన మెంతయో నేర్చుకొనవలసి యున్నది. ఆంధ్రమునకు మన పాఠశాలలలోను, విద్యాపీఠము లనదగు యూనివర్సిటీలలోను ప్రాముఖ్యము గలిగిన కొలదిని అట్టి మహోదారు లగు గద్యపద్యకర్తల వ్రాతలు మనభాషలోనికి తర్జుమా చేయబడుట వల్లనుగాని, వాని ననుసరించి దేశాభివృద్ధికి ఆయా యదనుల నవసరమగురీతుల గ్రంథములు వ్రాయబడుటవలనగాని మనసారస్వతము క్రమక్రమాభివృద్ధినొందగలదు. తదితరదేశవాఙ్మయపరిచయము కూడ కలుగజేసికొన వచ్చును. కురానుకును బైబిలునకును ముఖ్యమగు బౌద్ధగ్రంథములకును తగిన భాషాంతరీకరణముల నమర్చి ఆంధ్రదేశీయు లగు సర్వమతస్థులకును సామరస్యమును సమకూర్చుటకు తోడ్పడవచ్చును. శ్రీమదాదిగురుప్ర కృపను అనంతజ్ఞానాభివృద్ధికి ఆలవాలమై మన సారస్వత మభివృద్ధిని జెందవచ్చును.

II. మన నాటకములు

నాటకము లనేకములు నల రామ పాండవ యాదవకుల పూర్వగాథల ననుసరించియు, 'చంద్రహాస', 'చంద్రకాంత', 'గోపీచందు' మొదలగు పుక్కిటిపురాణకథల ననుసరించియు వ్రాయబడుచున్నవి. శైలిలోను సంస్కృతనాటకములవలె పద్యగద్యాత్మకము లై యుండును. ప్రస్తుతము నిత్యనాటకశాలాభవనసమాశ్రితుల రుచుల ననుకరించి సంగీతము మెండుగా జొనుపబడి కథారసమును కవితారసమును నీరసపఱుచుచున్నది. ప్రజలకు స్థిరమైన అభిరుచులు ఏర్పడి ప్రజాభిప్రాయము ప్రాముఖ్యము వహించునెడల క్రమముగా ఈ సంగీతమును కథాసమయసందర్భములకు కట్టువడగలదు.

ఇంగ్లీషునాటకసరళి మన నాటకముఖ్యభాగములలో ననుకరింపబడుట లేనేలేదు. సీనులను రంగమును అలంకరించుటయందు మాత్రమే కనబడుచున్నది. సంభాషణమునంతను షేక్స్పియరు నాటకములయందువలె పద్యశైలిని వ్రాయుటకు వీరేశలింగము పంతులుగారిచే యత్నము చేయబడెను. అది వారు చేసిన "వెనిస్‌వర్తకుడు" అను నాటకభాషాంతరీకరణమునందు ఇంగ్లీషు వాఙ్మయమువల్ల మనము నేర్చుకొనినవి, విషాదనాటకములు, ఫార్సులు, ప్రహసనములు. భాసుని "ఊరుభంగ" మను నాటకము విషాదాంతమే యైనను, మొత్తముమీఁద విషాదనాటకములు మనకు క్రొత్త. "విషాద సారంగధర" అను నాటకము ఇంగ్లీషు వాఙ్మయములోని "ట్రాజిడీ" అను రూపకమును అనుకరించుచున్నదని చెప్పవలెను. ఇట్టివానియందు మనదేశమున కభిరుచి కుదిరినట్లు కనుపడదు. ఇక్కాలపు ఆంగ్లవాఙ్మయమునకూడ విషాదనాటకము లరుదు.

ఇంగ్లీషులో "కామెడీ" అను రూపకముల ననుసరించి కొలఁది శృంగారకథతో కలిసిన హాస్యవినోదచర్యలను వస్తువుగా గొని "ప్రహసనము"లు ఆంధ్రమున వ్రాయబడినవి. సంస్కృత ప్రహసనములపేరు ఆలంకారికులచే చెప్పబడుటయే గాని నాకు లభించలేదు. సరస్వతీపత్రికలో "పాదతాడితకము" అను విటజీవితాశ్రయ మగు ప్రహసనము దొరకినట్లు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ప్రహసనములలో శృంగారకథాసమ్మిశ్ర ముండదు. కేవలహాస్యభూయిష్ఠమై ఇంగ్లీషులో ౧౬ వ శతాబ్దమున ఆ వాఙ్మయము యొక్క అప్రౌఢదినములలో నుద్భవించిన "ఇంటర్ల్యూడ్" అను నాటికలను బోలియుండును. వీరేశలింగముగారిచే వ్రాయబడిన "గానప్రియుడు" అను ప్రహసనమున శృంగారకథ ముఖ్యవస్తువుగా నుండుటచేత అది షేక్స్పియరు కవియొక్క కామెడీలను బోలియున్నది. ఇట్టివి ఏలాకో ఆంధ్రలోకమున నాదరణ బడసినట్లు కనుపడదు. "బలవంత బ్రాహ్మణార్థప్రహసనము" "కనకశునక ప్రహసనము" అనునవి మనోరమ పత్రికలో చదివితిని. బహుచిన్నవి యగుటను రంగప్రదర్శనము బడయలేదు. ఇవి కేవలము ఇంగ్లీషుభాషలోని ఇంటర్ల్యూడ్సును బోలియున్నవి. సంఘాచారములయందు గల వైకృతములను విపరీతముగా గనుపఱచి నవ్వుపుట్టించుచు సంఘమును బాగుజేయుట వీని ఆశయము. అతిచుఱుకగు వ్యావహారికభాషాప్రయోగములతో నిండి మిక్కిలి నవ్వు పుట్టించునవి యైనను యీ ప్రహసనములు వ్రాయునప్పటికే చాల కాలముక్రిందట ప్రాతబడిన సంఘాచారములను వెక్కిరించుటచే తగిన వ్యాప్తిని చెందలేదనుకొందును. హాస్యరసభూయిష్ఠములై మనుజుల నడవడి

లోని వికృతములను ప్రదర్శించుచు చదువరులకును చూపరులకును మంచి ఆనందము కలిగింప నోపును.

ఈ "నవ్యనాటకముల"లో హాస్యరసమునం దైతే నేమి, జనులయొక్క ఆశయములలోను, సంభాషణలలోను, చేష్టలలోను పలువిధము లగు వైకృతములను ప్రతిబింబించు నైపుణ్యమునం దైతే నేమి పేరెన్నిక గాంచిన "కన్యాశుల్కము"ను "కంఠాభరణము"ను ఇచట పేర్కొనియెదను. గిరీశము, వేపారిపంతులు అను వ్యవహారములందు చతురత, కల్పనలయందు ప్రత్యుత్పన్నమతి గల పోకిరీమిన్నలును, వారి కౌశల్యమునకు గురి యై కామలోభదంభకాతరత్వపులగము లనదగిన లుబ్ధావధానులు, సుబ్బిశెట్టి యను పాత్రములును వీనిలో ముఖ్యముగా గనుపించును. కన్యాశుల్కము లోని పాటలయొక్క సరళత, నేర్పు, కథాసందర్భానుసరణము మిక్కిలి ప్రశంసించదగియున్నవి. ఇట్టి నాటకములు సంఘసంస్కరణమునకును, ప్రజల నీతులు నడవడికలు తిన్ననగుటకును ఎక్కువగా తోడ్పడును. దేశముయొక్క దృష్టి అతితీవ్రము లగు ప్రాణాధారసమస్యలపై గురిపడి యుండుటవలన యిటువంక మరలలేదు. దేశమునకును ప్రజలకును నిశ్చితాశయములు ఏర్పడినగాని సాంఘికనవలలు, ప్రహసననాటకములు, "సాక్షి"వంటి వ్యాసరాజములు విశేషముగా వెలువడుటకు వీలుపడదు.

ఇప్పు డున్న నాటకము లన్నియు రాజకుటుంబములు, వారి యుద్ధములు, వివాహములు మొదలగు కార్యములతోనే కించిన్నామరూపభేదములతో కాలము గడుపుచున్నవి. ఇవి గఱపు నీతులన్ననో శృంగారవీరరౌద్రాద్భుతభావములనో, అత్యంతశాంతభావములనో ఆశ్రయించుకొనుచు ప్రకృతిప్రతిబింబము లన వీలులేకున్నవి. జీవిత ప్రకృతియొక్క ప్రతిబింబము లైననే నాటకములు మనస్సునకు తృప్తిని గలుగజేయును. ప్రకృతిరూపసామ్యము లేని కవితాకల్పనలు తత్కాలప్రశంసితము లైనను, చూపరుల మనస్సులను విశ్వాసము గొల్పి నిత్యాదర్శముగ నుండతగిన భావములతో నింపజాలవు. ఇట్టి నాటకములలోని వీరరసమునకు ప్రియమైన పాత్రలు బాణాసురుడు, భీమసేనుడు, అశ్వత్థామ మొదలగు వీరులు, చెంచునాటకము లోని చెంచుశిఖినాయకుని అట్టహాసవైఖరికిని యీ పాత్రలు మన నాటకరంగముల ప్రదర్శింపబడు వైఖరికిని భేదము లేదు. మొదటినుండి తుదవఱకు అఱచుట గ్రుడ్లుత్రిప్పుట అట్టహాసము జేయుటయే వీరరసమునకు ముఖ్యాశయమును జేయుచున్నారు. భాషాంతరీకృతనాటకములలో తప్ప తక్కిన యీ యుగపు తెలుగునాటకములలో శృంగారరసము కూడా తరుచుగా ఔచిత్యరహితమై అతిశయోక్తిపూరితమై సందర్భమునకు సరిపడని పదమాధుర్యమును భావవ్యక్తిని కలిగియుండును. ఇట్టి అతిశయోక్తిప్రయోగమును చారిత్రాత్మకమైన "విజయనగరసామ్రాజ్యము" అను నాటకప్రదర్శనమునందు నేను చూచితిని. ఎప్పుడును వింతలు, వేడుకలు, వేషభాషాద్భుతములయందే లక్ష్యముండిన ప్రజలకు వీనితోనే తృప్తియగును. ప్రజలయందు నూతనబుద్ధివికాసము గలిగి యిట్టి కేవలబాల్యానుకూలమగు అభిరుచులు మారిననేగాని ప్రకృతిసామ్యమునే ఆదర్శముగా నుంచుకొనుట ముఖ్యవిధి యని నాటకాదికర్తలును, వారిని ఆదరించు నటవర్తకసంఘములును గ్రహింపజాలవు. వీరిపని ప్రజలకు కావలసిన వస్తువులను వేడుకలను సమకూర్చుటయే గదా! షేక్స్పియర్ మొదలు ఈకాలమువరకును గల ఇంగ్లీషు నాటకచరిత్రమువలన

మనము నేర్చుకొనవలసిన ముఖ్యాంశ మిదియే. వాఙ్మయమున ఆదర్శములై చిరకాలముగ నుండవలసిన గ్రంథములు జనులయొక్క జీవితవిమర్శయందు అతిశయోక్తికి ఎడమీయక సత్య మరయు నభిలాషయే ముఖ్యముగ నుంచుకొన వలయును. మనుజులు భావములలో కష్టసుఖానుభవముల వలన జెందుమార్పులు, కనుబరచు ధైర్యస్థైర్యములు, చేయు పోరాటాల్లు, అనుభవించు పరితాపములును, ఒకదాని నొకటి యంటి ప్రవాహమువలె మనుష్యుని మొదటి యూహలను మించి చెలరేగి మతివిభ్రమణము కలిగి పనోపు నడతలు,—వీనికన్న నద్భుతము లేమి గలవు? లలితకళలన్నిటిలోను కవిత ఇట్టి నడతలను వాని నాశ్రయించి పలువిధముల త్రిప్పుచుండు భావములను సవిమర్శముగా ప్రదర్శించి మహోన్నతపదము నాక్రమించి యున్నది.

కేవల కథావైచిత్ర్యములు అనగా రక్కసులు వచ్చుట, రాజ్యములు పోవుట, తిరిగి లభించుట, అశ్వినీ దేవతలు అగపడి ఆకలి దప్పులు లేని కంకణముల దయచేయుట, పదినెలల పిల్లవానికి పండ్రెండేండ్ల రాకొమరితను పెండ్లిజేయుట, ఆమె చిన్నమగని పెంచుటకు కానల కేగుట ముదలగు అసాధారణములును ఒకప్పుడు అతీతమానుషములును నగు సంగతులకన్న పైన బేర్కొనబడిన మనస్సు పోకడలు రంగస్థలమున నట్టహాసముగ గనుపడకపోయినను అంతరంగమున కాహ్లాదమును బుద్ధికి సూక్ష్మతను తృప్తిని గలిగించును. స్వర్గమునుండి దివ్యరథమున దుష్యంతుడు దిగుట, శకుంతలా పుత్రుడు సింహపుపిల్లయొక్క దౌడలు విడదీయుటకన్న తా నెఱుగనితండ్రి సమీపించి తనను "తనయా" యని పిలచినప్పుడు కనుపఱచు నద్భుతమును, "కేళీశకుంతము నిచ్చెదను సింహకిశోరమును విడువుము" అనెడు ముదుసలితాపసయువతి వచనము విని నామసామ్యమున భ్రమపడి "మా అమ్మ ఎక్కడ" అని అడుగుటయును, తరువాత "తనయా" యని తన్ను పిలచు నీ క్రొత్తమానిసి ఎవరు అని తల్లిని అడుగుటయును, సందేహముచేత అణచబడిన సంతోషాశ్చర్యములుగల మనస్సుతో నామె "నీ అదృష్టము నడుగుము"అని బదులాడుటయును, పతివ్రతపాదములపై బడి దుష్యంతుడు పలికిన అత్యంత పశ్చాత్తాపగర్భిత మగు వాక్యమును— ఇట్టి సంభాషణములు, భావవ్యక్తీకరణములు ఆలోచనగల నరులయొక్క మానసములకు అత్యంత తృప్తి నొనగూర్చునని చెప్పనగును. సంస్కృతమున కాళిదాస భవభూతులయందు యిట్టివి మెండుగా గాననగును. అద్భుతరసమునకు బలుతావులవారి నాటకములలో చోటిచ్చినను భావనిరూపణయందలి ఔచిత్యము, సత్యము, కుశలత ఆ నాటకములను నేటికిని అగ్రస్థానమున నుంచుచున్నది.

కల్పనాస్వాతంత్ర్యము జూపు నాటకము లరుదు. సులభమును లలితమును నగుశైలి గలిగి ప్రాతక్రొత్తసంఘాచారముల మధ్య దందడించు హైందవగృహములయందలి పెద్దలకు సహనమును పిన్నలకు ఓరిమిని విధేయతను బోధించుచు కల్పనాస్వాతంత్ర్యమును పాత్రౌచిత్యమును గలిగియుండు ఆచంట సాంఖ్యాయన వెంకట్రాయ శర్మగారిచే రచింపబడి విశాఖపట్నములో నచ్చుపడిన "మనోరమ" యనునాటకమును ఉదహరించెదను. ఈనాటకము ఇప్పుడు వాడుకలో గానము. దీనియొక్క ప్రాశస్త్యము సకలవిధముల "సీతామనోహరము" అను నాటకముతో బోల్చినయెడల తేటపడును. రెండును సంఘసంస్కారాశయము గలవియే. ఏది

రంగప్రయోగార్హమో యువజనపఠనార్హమో చదువరు లవలీల నిర్ణయింప గలుగుదు రనుకొందును. కేవలాద్భుతకథాభాగములే ఆధారముగా నుంచుకొను నాటకములకు విశాఖపట్నమున అచ్చుపడిన "మానవతి" యనునాటకమును ఉదహరించవచ్చును. దీనికథను ఎక్కడనో యది వఱకే కథలపుస్తకములలో చదివినట్లు జ్ఞాపకము. గోపాలవర్మ యను రాజయువకుడు "స్త్రీమానమును ఎవరు కాపాడవలయును" అను ప్రశ్నకు సదుత్తర మీయగలుగు యువతికొఱకు దేశదేశములు తిరుగుట, అట్టి "మానవతి" లభించినపిమ్మట ఆమె యెట్లు తన మానమును కాపాడుకొనునో యని పరిశీలించుటకొఱకు ఆమెను ఏకాకినిగా నొక గ్రామముచెంత విడిచిపోవుట, తరువాత ఆమె వర్తకునిబారినుండి, జంగముబారినుండి, దొంగలబారి నుండి యింక ననేకబాధలనుండి తనయొక్క సౌజన్యముచేతను నేర్పు చేతను తప్పించుకొని పురుషవేషముతో తన మామగారి రాజ్యమును జేరుట, వారిమన్నన బడసి తన స్త్రీ ఆకృతి గల చిత్తరువును సత్రమున గట్టించి దాని ద్వారా పట్టువడిన తనభర్తను, తదితరులను గుర్తించి, తనమామ కెఱుకపఱచి, సర్వజనసమక్షమున తన మానమును స్థిరపఱుచుకొని తనభర్తతోగలసి రాజ్యసంపదల ననుభవించి సుఖించుట —— ఇవి యిందలి కథాంశములు. ఇందు మానవతిచారిత్రము ఉత్తమోత్తమ మైనను ప్రకృతి కనువగునట్లు నిరూపింపబడినట్లు స్ఫురించుటలేదు. గోపాలవర్మ తనభార్యను విడనాడుటకు హేతుభూత మగు నాతనిమనోభావములు సరిగా సూచింపబడలేదు. గోపాలవర్మ మానవతులకు అనురాగజననముకొఱకై ప్రథమసమావేశము ఉద్యానవనమందు సమకూర్పబడినది. దీనికిని తరువాత మామూలురీతిని ప్రశ్నోత్తరరూపమగు రాజానుజ్ఞను పొందిన సమావేశమునకును భావసంబంధము బాగుగ గనుపడదు. దీనివంటి విచిత్రవరణమును ఆధారముజేసికొన్న "వెనిసు వర్తకుడు" అను నాటకములో షేక్స్పియర్ అను కవి "పోర్షియా" యను నాయికయొక్క మనోభావముల కలవరమును నిరూపించి ఆయసాధారణ వరణపద్ధతిని కొంతవఱకు ప్రకృతి కనుగుణముగా నొనర్చియున్నాడు. ఇంద్రజాలములు, రాక్షసమాయలు మెండుగా నుపయోగించియును, అతివిస్తారమగు కథాంశములు కలిగియున్నను, చక్కని రచనాకౌశలమును, ఇంపై ప్రకృతి ననువదించు పాత్రపోషణమును గల "త్రిలోకసుందరి" యను క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారిచే రచియింపబడిన నాటకము నొకదాని నిచ్చట నుదహరించెదను. ఇది రంగప్రదర్శనమునకును, వేడుకగా చదువుటకును గూడ మిక్కిలి తగియున్నది. ప్రద్యుమ్న చంద్రకాంతలే గాక తదితర పాత్రములును సమయోచితానురాగ పశ్చాత్తాపాదిభావములను గనుపఱచుచున్నవి. అద్భుతరస మటుండ నాయికానాయకుల యొక్క నడవడికయును మాటలును భావములును సహజములును వారిపదవికి తగినవియును అయియున్నవి. చదువరులకును జూపఱులకును తప్పక ఆనందమును భావోన్నతిని గలుగజేయు ననుకొందును. దీనికి కొంతమట్టుకు మదనకామరాజుకథనుండి గ్రహింపబడినదని తోచుచున్నది.

"ప్రకృతి ననుసరించుట కథావస్తువునందు లేకపోయినను పాత్రపోషణమునందైనను ముఖ్యాశయము" అనునదిగాక మననాటకములలో కొన్ని గమనించదగు విషయములను ముక్తసరుగా నిచ్చట వివరించెదను:——

1. పాటలు

నాట్యరంగమునకు పాటలు ఒక అలంకారము. నాటకములోని భావవ్యక్తీకరణకు సహాయములు. అంతేగాని ముఖ్యాలంకారముగాని ముఖ్యసాధనము గాని కానేరవు. సంభాషణయే నాటకకారుని ఆశయమును నెరవేర్చుటకు ముఖ్యసాధనము. దీనిని స్పష్టమైన ఉచ్చారణ లేకపోవుటవల్ల నాటకులు వ్యర్థము చేసినవారగుదురు. ఎక్కడబడితే అక్కడ వారి చిత్తమునకు వచ్చినదరువులు, రాగములు, మట్లు జొనుపుచుందురు. దీనివలన నాటకమునకు మిక్కిలి హాని జరుగుచున్నది. ఇది యటుండ వీరి వలన అభిరుచులలో తరిఫీదు అయిన గ్రంథకర్తలు ప్రతినాటకమునను సంభాషణము పాటలయందే నడుపుటగనుచుందుము. ఇది "ఆపెరా"(Opera) యను సంగీతప్రధానములగు ఇంగ్లీషునాటకములయందు సహజము. ఇట్టిపాటకత్తుసంభాషణ మనయక్షగానములలో సహజము. వీనిలోని కథలు అందఱకు తెలిసినవి. ఆపెరాలలో కథలు సులభగ్రాహ్యములు. జనులు వీనియందు వేషముల చూచుటకొఱకును పాటలు వినుటకును మాత్రమే కుతూహలము గలిగి యుందురు. మన "సంగీతసత్యహరిశ్చంద్ర" "సంగీత చంద్రకాంత" యను నాటకములు కథా సందర్భములను, పాత్ర లాడెడుమాటలను, కనుపఱచు భావంబులను తెలియనీయకుండా సభవారి కండ్లను జిలుగువేషములతోను, వారి వీనులను రసోచితి లేని పలుకులతోను స్పష్టోచ్చారణ లేని సంగీతములచేతను లాలిత్యము లేని సంగీతపుపెట్టెల స్వరసన్నాదముతోను చీకాకుపఱచు చుండును. సురభికంపెనీవారిచే ప్రదర్శింపబడిన దొకటి చింతామణినాటకశాలయందు దొకటి నేను జూచితిని. సందర్భములు, రసములు, భావములు అవసరము లేకుండా కేవలము స్వరాలాపలయకుశలతలయందే తగులుకొని వినగూడిన సభికులలో నూటికి తొంబది మందికైనను విసువు జనించునట్లు మన సంగీత సభలు చేయు పొరబాటును యిట్టిదే. నాటకము యొక్క ఆశయము కేవలసంగీతప్రదర్శనము గాదు. సంగీతసభయొక్క ఆశయము కూడినసభికుల యొక్క అభిరుచినిబట్టి యుండవలయును. ఏదో రీతిని తల లాడించుట గానసభలకు వెళ్లువారికిని, ఒకరినిజూచి ఒకరు మెప్పు చప్పట్లు చఱచుట నాటకశాల చూపరులకును వాడుక యైనది. నాయభిప్రాయము ఏమనగా నాటకప్రదర్శనమున సంభాషణము ముఖ్యము. స్పష్టమైన ఉచ్చారణ ప్రాణము వంటిది. పాత్రముల నడవడికయు భావములను తెలుపుటకు ముఖ్యసాధనమగు సంభాషణము సరిగా సభవారి చెవులను పడక నాటకములయందలి ఆదరము తగ్గించివేయును. నాటకరచయితలు గూడ భావమంతయు స్పష్టమగువరకును గద్యపద్యములతో తృప్తినొంది, భావమును విస్తరింపజేయ నవసరము గలిగినచోట్లను మాత్రమే తమచేత రచింపబడినవి గాని పూర్వకవికృతములై జనానుమతములైనవిగాని యగు పాటలను మితముగా పొందుపఱచవలెను. ఇందుకు మాళవికాగ్నిమిత్రములోని అగ్నిమిత్రుని వాక్యములయందు భావపూరితములగు చిన్న వృత్తములు సంగీతరసానుకూలము లని తోచును. అంతనాటకములోను మాళవికచే పాడబడిన ప్రాకృతగీతిక యొకటియే కేవలసంగీతవిధానము ననుసరించియున్నది. అది యెంతయు సందర్భానుసారముగనున్నది. విక్రమోర్వశీయములో చతుర్థాంకము మాత్రము సంగీతభూయిష్ఠమై యున్నది. ఆరంగము ఏకపాత్రప్రయోజితము. అందలి విరహభావము మొదటినుండియు జూపఱులకు స్పష్టము.

ఇక నాపైని సంగీతపు విసరులు కవికిని పరమరసికులకును తృప్తియగునంతవరకు నడుపుకొనవచ్చును. కుంభకోణకాలేజివిద్యార్థులు ఈ నాటకమును సంస్కృతమున క్రిందటి డిశంబరులో ప్రదర్శించిరి. చతుర్థాంకములో హంస, మేఘము, కొండచరియ వీనితో విరహోన్మత్తుడు మాటలాడు భాగములను మాత్రమే ప్రదర్శించిరి. తక్కినభాగములను విడిచిపెట్టిరి. పద్య మొకపరి చదివినతరువాత రాగప్రయోగముజేయుచుండిరి. సంభాషణలు బహుస్పష్టముగా నుచ్చరింపబడెను. ఆనాటకము సర్వజనామోదితమాయెను. సంగీతమే ప్రధాన మగు నాటకములలోని సంభాషణ అంతయుగాని చాల భాగముగాని రాగ గీతికలలో నుండవచ్చును. అవియైనను స్పష్టోచ్చారణ లేనియెడ వ్యర్థ పయుక్తము లగు నని నానమ్మకము. ఆంగ్ల సంగీతనాటకములలో (Operas) ప్రదర్శింపబడు భావములు అత్యుదారములు గాని అతినీచములు గాని అతిక్రూరములుగాని అతిలలితములుగాని అమరియుండును. గ్రహించుట సులభము. సంభాషణలో చాతుర్య మక్కఱలేదు. ఇంపు గొల్పు పదజాలముంటే చాలును. కథ జీవితప్రకృతిని అనుసరించనక్కఱలేదు. మన యక్షగానములలోను నిట్లే. “సీతామనోహరము” అను నాటకములో సీతకును, భుజంగరావునకును జైలులో జరిగిన సంభాషణలు సంగీతకత్తులో పెంపుగ సమర్చబడి యున్నవి. గద్యవాక్కుల నుండిన సహజముగాను మనోహరముగాను నుండెడిని.

ఇంగ్లీషువాఙ్మయమున ౧౭-వ శతాబ్ద పూర్వభాగమున విలసిల్లిన “మేస్కు” (Masque) అను నాటకరకము మనలో కానము. నాటకులు కృత్రిమ ముఖములను ధరించి ఆడుచుండెడివారు. వీనిలో నృత్యము అలంకారము వేషము విచిత్రరంగప్ర
నము ఇవియే ముఖ్యముగా నుండెను. ఇవి అత్య
ధనికుల యిండ్లలో ఏర్పాటుచేయబడుచుండె
నాటకులు ముఖమునకు కోటావేసుకున్నను,
యక్షగానములు ఈ భాగములో జేరవు.

౭. పద్యములు వాడదగిన సమయములు

మానవునకు సామాన్యవ్యవహారములో గ
యే సహజము. దాని ననుకరించి నాటకకవులు గ
అట్లే సంస్కృతములోను తెలుగు వాఙ్మయములో
ఉపయోగించుచున్నారు. కేవలహాస్యప్రధానవ
భాగములయందు మాత్రము చులుకుగల దేశ్య
వాక్యసరళిని ఉపయోగించి, తక్కినచోట్ల క
ములుగాని ఉన్నతపదవాక్యసరళిని ప్రయోగింతు
గ్రీకునాటకములలో గద్యవాడుక కానరా
ఇంగ్లీషులో మొదట అన్నిరకముల నాటకమ
లోను పద్యవరుసయే వాడబడినను, రానురా
హాస్యభాగములయందు గద్యను వాడుట ఆ
మాయెను. ఉన్నతపాత్రల సంభాషణకును
దాది రసప్రదర్శనమునకును వాడుక భాష
గాంభీర్యము చాలదని కాబోలు పద్యశైలినే వా
చుండిరి. ౧౯-వ శతాబ్దముచివరనుండి ఆయాచార
మారినది. ఇంగ్లీషునాటకములు సహజ
గద్యయందే వ్రాయబడుచున్నవి. గద్యపద్యము
ఉచితరీతిని కలిపి వాడుట మననాటకములలో
దగిన అంశము. మననాటకములలో నింకొక
యము గమనించదగును. పద్యప్రయోగము భా
న్నత్యము, భావోద్రేకము గలిగిన చోట్లనే
నగును. లేనిచోట్ల గద్యమే వాడుచుందురు.
నలు అధికముగ వచ్చుచోటనుతప్ప పద్య మ
ప్రయోగింపరు. పాత్రములు దీర్ఘప్రసంగ
గావించుటయును గానరాదు. పద్యప్రయో

సంభాషణలో హెచ్చుస్థాయిని తెలియబర్చుచు, సోపానములయందు విశ్రాంతికొఱకు అచ్చటచ్చట నమర్చబడు విశాలమగు రాతిపలకలను బోలి యుండవలెను. రసోచిత మగు పద్యవృత్తాదులను ఎంచి ఉపయోగించుట కాళిదాసుని నాటకముల యందు ముఖ్యముగా గాననగును. పద్యముకన్న గద్యయే మెండు. పాండవులు శ్రీకృష్ణుని రాయ బారమునకు పంపు ఏకాంకరంగము ఒకసారి రాజ మంద్రి కాలేజీలో ప్రదర్శింపబడగా చూచితిని. పద్యములతో నిండియుండెను. పాత్రములు గోడ నమర్చబడిన బొమ్మల వలె నా గంటసేపు ఎట్లో కూర్చుండిరి. ఒక్క భీముడుమాత్ర మొక సారి గద త్రిప్పి మీసము నులివెట్టెను. ఇంగ్లీషు ప్రభువుల సభయందైనను యింత ఏకనాద ఏకతాళ వాద ప్రతివాదము లుండ వనుకొందును. అధిక మన్నన లవసరమగు రాజసభలయందైనను యింతకన్న కదలికయును జీవకళయును ఉండును. ప్రకృతిని ఆదర్శముగా నుంచుకొననిచో నాటకము లిటులనే తయారగును. "పాండవవిజయము" అను నాటకము అనేక విధముల ఆదర్శప్రాయముగా నున్నది.

౩. శైలి

దీనినిగురించి నేను జెప్పవలసినది ఏమనగా శైలి, భావముల ననుకరించి పలురీతుల మెలగినను మొత్తముమీద జనబాహుళ్యమునకు ఆనందము నొనగూర్పగూడిన నాటకములు సులభపదజాలముతో నుప్పారుట సమంజస మని తలచెదను. దీనిలో పద్యమునసైననేమి గద్యమునసైన నేమి శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే భాషాంతరీకరింపబడిన భాసనాటకముల శైలి ఆదర్శముగా నుండ నోపునని తోచుచున్నది. "త్రిలోకసుందరి" యందు గూడ సంభాషణ సరళమై చుఱుకుగల దేశ్య ప్రయోగములను యుక్తస్థలములయందు వాడుచు నొప్పారుచున్నది. దానిలో పద్యములయందుగూడ ఇట్టి శైలియే గలదు. భవభూతి కఠినశైలిని అట్టహాసము గల చోట్లను, కొన్ని వర్ణనలలోను ప్రయోగించినను, మొత్తముమీద సులభస్ఫురణగలుగు శైలినే వాడియున్నాడు. ఇంగ్లీషున షేక్స్పియర్ కవియొక్క విషాదనాటకములలో ముఖ్యపాత్రములు అతివిషమస్థితిలో పడి భావవైకల్యమును బొంది తమమనస్సు తమకే స్పష్టముగా తెలియని అవస్థలలో క్లిష్టశైలిని సంభాషింతురు గాని ఇట్టిచోట్లరుదు. (సశేషము)

ప్రణయగీతములు

అధికార్ల సూర్యనారాయణరావు గారు, బి. యే., బి. యల్.

తెలియని ప్రేమమే । బలమైన దంచు
చిలుక లాకాశాన । లలితముగఁ బాడె.
కనరాని ప్రేమమే । ఘనమైన దంచు
ఆకులలో గాలి । హాయిగాఁ బాడె.
పలుకని ప్రేమమే । పావనం బంచు
చల్లగా మదిలోన । జానకి పాడె.

ప్రాచీనాంధ్రు లెవ్వరు? ఆర్యులు కారా!

చిలుకూరి వీరభద్రరావు గారు

ప్రాచీనాంధ్రు లెవ్వరు? ఆర్యులా? అనార్యులా? నాగరికులా? అనాగరికులా? ఇప్పటి యాంధ్రులును ప్రాచీనాంధ్రులును వేఱ్వేఱు జాతులవారా? ఒక్కజాతివారు కారా? అను ప్రశ్నములను ప్రఖ్యాతపండితు లైన విజాతీయపరిశోధకులు చర్చించుచు విపరీతసిద్ధాంతములను చేయుచున్నప్పుడును, మతభేదబుద్ధితోఁ బ్రాచీన ధర్మశాస్త్రవేత్తలు కొందఱు చరిత్రజ్ఞానము చాలమినో, ద్వేషముచేతనో సత్యమును మఱుఁగుపఱచి భారతప్రపంచము నంధకారములోఁ బడి దారి తెన్నులు గానకుండునట్లుగాఁ జేయు వ్రాతలు వ్రాసియున్నప్పుడును, భరతఖండములో 'ఆంధ్ర'నామము మఱవకుండ ననేకశతాబ్దులుగాఁ బట్టుకొని విడువక మర్యాదను గాపాడుకొనుచు వచ్చిన మనము వానిని సహించి యూరకుండుట యెట్లు? అయ్యవి సత్యములు కావని మనము గ్రహించినప్పుడు వానిని సహేతుకముగా ఖండించి లోకమునకు సత్యమును శ్రుతపఱచుట మనకు విధ్యుక్తధర్మము కాదా? ఇందు గర్వసంరంభ మేమియున్నది? భరతఖండము నిజమగు నాంధ్రతత్త్వచరిత్రమును సరిగా సంపూర్ణముగా గ్రహించునాఁటికిఁ గృత్రిమజాతిభేదములు వాటంతటవియే సమసిపోఁగలవు. చూచితిరా యీ చిత్రము? స్మృతికారులకునెల్లఁ బెద్ద యగు మను వేమనుచున్నాఁడో చిత్తగింపుఁడు. కారావర స్త్రీయందు నిషాదునకుఁ బుట్టినవాఁడు చమారీ (చర్మకారుఁడు) వాఁడట! బ్రాహ్మణస్త్రీయందు వైశ్యునకు జనించినవాఁడు వైదేహుఁడట! వైదేహస్త్రీయందు చమారీవానికిఁ బుట్టినవా రాంధ్రులును మేదులునట! వీ రుభయులును గ్రామములలో నివసింపరాదట! ఆంధ్రులు చండాలజాతిభేదముగ నిరూపించి వ్రాసెను.*

మనుస్మృతిలోని వాక్యమునుకూర్చిన బుద్ధిమంతున కెట్టిచరిత్రజ్ఞానము కలదో యింకఁ జెప్పవలయునా? ఇంతకంటెను మేధావి యైన మఱియొక శాస్త్రవేత్త యాంధ్రులకును మేదులకును వీథులలోఁ బెంటలెత్తుటయును, పాకీపనులు చేయుటయు గుహ్యావయవముల స్పృశించుటయు వృత్తు లని చెప్పియున్నవాఁడు (శూద్రకమలాకరము). వీరికంటెను మఱియొక బుద్ధిమంతుఁడు మేదస్త్రీయందు నాంధ్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు యవనుఁడైన తురుష్కుఁడనియు వానికి గోవధఁజేసి జీవించుట వృత్తియనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"మేదస్యవనితా కార్యా త్వంగతాంధ్రేణచేద్రహః। సూత యవనపుత్రం తురుష్క స్సప్రకీర్తితః। ప్రసిద్ధో మ్లేచ్ఛదేశేయో గోవధేనాస్య జీవనమ్." (శూద్రకమలాకరము)

ఇయ్యవి ధర్మశాస్త్రవేత్తలయిన మన్వాదులు వచించిన వాక్యములు గావున మనవారు కొందఱు వీనిని విశ్వసించి తా మాంధ్రులమని చెప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడు చుందురు. ప్రాచీనాంధ్రులకును మనకును సంబంధము లేదని చెప్పుచుందురు. భరతఖండముల

* కారావరం నిషాదాత్తు చర్మకారః ప్రసూయతే। వైదేహకా దంధ్రమేదౌ బహిర్గ్రామవ్యవస్థితౌ॥

నితర ప్రదేశములవారు సహితము మన మాంధ్రులము కామనియె నిన్న మొన్నటివఱకు తలంచుచుండిరి. భరతఖండములోఁ జాతుర్వర్ణ్యము తలయెత్తుటకుఁ బూర్వమునుండియు నున్న లక్షలకొలఁది జనసంఖ్య గల జాతులను సయితము సంకీర్ణజాతులనుగఁ జెప్పిన మనుప్రవాక్యము లెట్లు విశ్వాసార్హములగునో విషయవిమర్శ చేసి మనవారు చర్చింపరు. భారతవర్షీయజాతుల పరిణామచరిత్రము నెఱింగిన యేచరిత్రకారుఁడును మనుప్రు చెప్పిన సంకీర్ణజాతులను ప్రత్యేకజాతులనుగఁ బరిగణించునే గాని మఱియొక విధముగాఁ గళంకయుతము లని తలంపఁజాలఁడు. బ్రాహ్మణస్త్రీలు శూద్రులతో వ్యభిచరింపఁగా చండాలజాతి పుట్టిన దని చెప్పుట బ్రాహ్మణులకే యవమానముగాని చండాలురకు గాదు. లక్షలకొలఁది జనసంఖ్య గల చండాలజాతి ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వముగల స్వతంత్రజాతి. మనుస్మృతికారుఁ డెట్టి యంధకారములో నుండి యనులోమవిలోమజాతులతత్త్వము దెలిపెనో యా విషయమును మఱియొకవ్యాసమున దెలిపెదను. ఆంధ్రులనుగూర్చి మిడిమిడిజ్ఞానముతో ధర్మశాస్త్రవేత్త లేమి వ్రాసినను వీరికంటెను బూర్వము పుట్టిన యైతరేయబ్రాహ్మణములో నాంధ్రుల ప్రశంస గలదు. అందు భారతవర్షభుఁడయిన విశ్వామిత్రుని సంతతిగాఁ జెప్పబడినారు.* ఇందలియైతిహ్య మిట్లున్నది. ఇక్ష్వాకువంశములో పుట్టిన విదేహుని కొడు కగు హరిశ్చంద్రుఁడను రాజునకు నూర్వురుభార్య లున్నను పుత్రసంతానములేకపోయినదఁట! అతఁ డొకనాఁడు తన యింటిలో నున్న పర్వతనారదు లనువారితోఁ జెప్పకొనఁగా వారు 'కొడుకు పుట్టిన నీకు బలియిచ్చెదో' నని వరుణుని బ్రార్థింపు మనిరి. అతఁ డట్లుచేసెనఁట! వరుణ ప్రసాదమున నాతని కొక కుమారుఁడు కలిగెను. వానికి రోహితుఁ డని పేరు పెట్టెను. పిమ్మట వరుణుఁ డెన్నిసారు లడిగినను హరిశ్చంద్రుఁడు కొడుకును బలిపెట్టక కొడుకు పెద్దవాఁ డగువఱకు సాకులు చెప్పుచువచ్చెనఁట! ఒకనాఁడు రాజు తన కుమారునకీ విషయము దెలుపఁగా నతఁడు తిరస్కరించి విల్లు చేతఁ బట్టుకొని యరణ్యమునకుఁ బోయి సంవత్సరకాల మచట నుండెనఁట! దీని నంతయు విని వరుణుఁడు హరిశ్చంద్రునిఁ బట్టుకొనియెనఁట! అంత హరిశ్చంద్రుని కడుపుబ్బెనఁట! అచట వనములో నాఱువత్సరములవఱకు హరిశ్చంద్రునికొడుకు సంచారము చేయుచుండి యొకనాఁ డొక ఋషిని గనియెను. అతఁడు సుయవసుని కొడుకు అజీగర్తుఁ డనువాఁడు. అతఁడు క్షుద్బాధాపీడితుఁడై యుండెనఁట! వానికి శునఃపుచ్ఛుఁడు, శునశ్శేపుఁడు, శునలాంగూలుఁడు అను మువ్వురుపుత్రు లుండిరఁట. తనకు బదులుగా బలి యిచ్చుటకై వానికుమారులలో నొకని నొసంగినయెడల నూఱుగోవుల నిత్తు నని రోహితుఁడు వాని నడిగెనఁట' తండ్రి పెద్దవానివల్ల కాదని కౌఁగిలించుకొనియెనఁట! కడపటివానిని తల్లి కౌఁగిలించుకొనియెనఁట. మధ్యవాఁ డయిన శునశ్శేపు నిచ్చుటకు తల్లిదండ్రు లంగీకరించిరి. రోహితుఁడు వారలకు గోవుల నిచ్చి శునశ్శేపుని గొనివచ్చి తండ్రికావృత్తాంతమును జెప్పెనఁట! తండ్రి వానిం గొనిపోయి వరుణునకు సమర్పింపఁగా నతఁడు ' బలికి క్షత్రియునికంటెను బ్రాహ్మణుఁడే తగినవాఁ ' డని

* "తస్యహ విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పంచాశత్ ఏవజ్యాయాంసో మధుచ్ఛందసః, పంచాశత్ కనీయాంసః తద్యే జ్యాయాంసోన తే కుశలమ్ మేనిరే. తాన్ అను వ్యాజహారాన్తాన్ వః ప్రజాభక్షీష్టేతి ఏతేఽన్ధ్రాః పుండ్రాః శబరాః పుళిందామూతిబా ఇత్యుదంత్యా బహవో భవంతి వైశ్వామిత్రా దస్యూనామ్ భూయిష్ఠాః.

పలికి హరిశ్చంద్రుని రాజసూయము చేయు మని యుత్తరు విచ్చెనఁట! హరిశ్చంద్రుఁడు వీని జంపి దేవతలను సోమపానముచే సంతృప్తులను గావింపఁ దలంచెను. ఈ మహాయజ్ఞమును నెఱవేర్చుటకు విశ్వామిత్రుఁడు హోతగను, వసిష్ఠుఁడు బ్రహ్మగను, జమదగ్ని అధ్వర్యుఁడుగను, అయాస్యుఁడు ఉద్గాతగను నేర్పడిరఁట! శునశ్శేఫుని యజ్ఞయూపమునకుఁ గట్టి కత్తి చేతఁబుచ్చుకొని వానిఁ జంపువాఁడు లేకపోఁగా వందలకొలది గోవులను లంచముగాఁ గైకొని అజీగర్తుఁ డను ఋషి తన కుమారుని తానే చంపుటకు సిద్ధపడియెనఁట! అప్పుడు శునశ్శేఫుఁడు తన్ను నిశ్చయముగఁ జంపుదు రని యూహించి యేకమంత్రముతో ప్రజాపతికడకుఁ బోయెనఁట. అతఁ డగ్నికడకును, అగ్ని సవిత్రుని కడకును, సవిత్రుఁడు వరుణునికడకును, వరుణుఁడు అగ్నికడకును, అగ్ని విశ్వేదేవులకడకును, విశ్వేదేవులు ఇంద్రునికడకును, ఇంద్రుడు అశ్వినులకడకును, అశ్వినులు ఉషస్సుకడకును పంపఁగా శునశ్శేఫుడు మూఁడుమంత్రములచేఁ బ్రార్థింపఁగా వాని బంధనములు విడిపోవుటయె గాక హరిశ్చంద్రుని కడుపుబ్బు పోవుటయె గాక స్వస్థచిత్తుఁ డయ్యెనఁట! శునశ్శేఫుఁడు మిగిలిన యజ్ఞభాగమునఁ బాల్గొనియెనఁట! యజ్ఞము ముగిసిన పిమ్మట అజీగర్తుఁడు విశ్వామిత్రునికడకువచ్చి తనకుమారు నిమ్మని యడిగెను. విశ్వామిత్రుఁడు 'వల్లకాదు. దేవతలు నా కొసంగినారు గనుక నతఁడు దేవరాతుఁ డనఁబరఁగెను. అతఁడు విశ్వామిత్రునిపుత్రుఁడు గాని నీ పుత్రుఁడు కాఁడు పొమ్మ'నియెను. కాపిలేయులు, బభ్రవులు వీనిసంతతివా రని చెప్పెను. అంత అజీగర్తుఁడు తనకుమారునితో నిట్లు పలికెను. 'ఋషియైన అజీగర్తుని పుత్రుఁడ వగుటచేత నంగీరసుఁడవుగ నున్నాఁడవు. ఓ ఋషీ! నీ పూర్వులమార్గమును దప్పకుము.' దీనికి దేవరాతుఁ డిట్లు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. 'నన్ను బలి యిచ్చుటకై నీవు కత్తిచేతఁ బట్టుకొనియుండఁగా వారు చూచినారు. ఇట్టిపని చేయువారు శూద్రులలోఁ గూడఁ గానరారు. నాయొక్క విలువ మూఁడువందల గోవులుగా గ్రహించినావు. సంస్కరింపరాని దురాగతము నొనరించినావు." అంతట విశ్వామిత్రుఁడు నిన్ను బలి యిచ్చుటకు సిద్ధపడినవానికి పుత్రుఁడవుగా నుండకుము. నాకు పుత్రుఁడవుగా నుండుముగాని రమ్ము' అని పలికెను. 'అంగీరసుఁడ నైన నేను నీ కెట్లు పుత్రుఁడుగా నుందు. నీ పుత్రులు నన్ను గైకొనుట కంగీకరింతురా?' యని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడు తన నూర్వురుపుత్రుల నడిగెను. మధుచ్ఛందసుఁడు మొదలగువా రేఁబదిమంది కడపటివారు మాత్రము వానిని విశ్వామిత్రునిపెద్దకొడుకునుగా నంగీకరించుటకు సమ్మతించిరి. వారి జ్యేష్ఠు లేఁబదిమందియు సమ్మతింపరైరి. అందుకు విశ్వామిత్రుఁడు కోపించి వారిని దేశము సరిహద్దులలో నుండునటులు శపించెను. వారే ఆంధ్రులు, పుండ్రులు, శబరులు, పుళిందులు, మూతిబాలు మొదలగు నామములతో నొప్పుచున్నారు. దస్యులలో ననేకులు విశ్వామిత్రునుండియె యుద్భవించినారు."

ఇది యొక చిత్రమైన యితిహాసము. ఇట్లు శబరపుళిందాదులతోఁ జేర్చుటవలన నాంధ్రులనార్యులనియు, ననాగరికులనియు పాశ్చాత్యులు పెక్కండ్రు తలంచుచున్నారు. అనార్యులనిగాని అనాగరికులనిగాని పై బ్రాహ్మణవాక్యములలో నేమియుఁ గానరాదు. అయ్యవి పాశ్చాత్యుల యూహలు. ఆంధ్రులు దస్యులలోఁ బరిగణింపఁబడిన మాట వాస్తవము. దస్యు లనాగరికులని వేదములు ఘోషించు

చున్నవని పాశ్చాత్యపండితులు వ్రాసెడి వాక్యములు సప్రమాణములుగఁ గైకొనరాదు. పూజావిధానమున సంభవించిన భేదములచేతనే ఆర్యానార్య శబ్దములు పుట్టినవిగాని జాతిభేదముచేఁగాని, అనాగరిక భేదముచేఁగాని పుట్టినవిగావు. ఆర్యు లెట్టినాగరికులుగ నుండిరో దస్యులుగూడ నట్టినాగరికులుగానే యుండిరి. ఇంద్రాగ్నులను దస్యులు పూజింపరు. అవ్రతులు, అపవ్రతులు, అన్యవ్రతులు, అనగ్నిత్రులు, అయజ్యులు, అయజ్వానులు, అబ్రహ్మలు, బ్రహ్మద్విషులు, అనింద్రులు, అని దస్యులు ఋగ్వేదములో పలుచోట్ల వర్ణింపబడిరి. ఇంద్రాగ్నులను బూజించువారుగను, యజ్ఞకర్మలను జేయువారుగను ఆర్యులు వర్ణింపఁబడిరి. దస్యులు కర్మనాశకులని నిరుక్తమునఁ బేర్కొనఁబడిరి. కర్మయుక్తు లార్యులనియు, కర్మహీనులు దస్యు లనియు స్పష్టముగ బోధపడఁగలదు. అనఁగా వారికిని వీరికిని పూజావిధానములు భిన్నము లని తెలుపునేగాని యార్యజాతులవారికంటె దస్యులు భిన్నజాతులవారని తెలుపు శబ్దప్రయోగములు గానరావు. దస్యుల విషయములో ఋగ్వేదమునం దొకచోట (ఋగ్వే. మం. ౫-౨౯-౧౦) అనాసశబ్దమును బ్రయోగించుటచేత దస్యులు చప్పిడిముక్కులు గలవారని యర్థములు గావించి పాశ్చాత్యపండితు లార్యులు వేఱనియు, దస్యులు వేఱనియు, వింత సిద్ధాంతములను దేల్చి ప్రపంచమునంతను గగ్గోలు పెట్టుచున్నారు. ఆ శబ్దమునకు నోరులేనివా రనఁగా మంచిసంభాషణము లేనివా రని సాయనాచార్యుల వారు భాష్యములో వ్రాసియుండఁగా మోక్షమూలరు (Max Muller) పండితుఁడు ముక్కులేనివారని యర్థము చేసియున్నారు. వీనిపైని వింతసిద్ధాంతములు బయలుదేరినవి. ఋగ్వేదమును జక్కఁగా మనము పరిశీలించితిమేని దస్యులార్యులకన్నను నాగరికులని బోధపడక మానదు. దస్యులు నగరములలో నివసించుచుండిరి. (ఋ. మం. ౧-౫౩-౭) (ఋ. మం. ౧-౧౦౩-౩). వారికి గోవులు, అశ్వములు, రథములుగలవు. (ఋ. మం. ౭-౪౦-౬). (ఋ. మం. ౨-౧౫-౪). వారు వానిని నూఱు ద్వారములు గల నగరములలో నుంచిరి. (ఋ. మం. ౧౦-౯౯-౩). దస్యులు భాగ్యవంతులుగ నుండిరి. (ఋ. మం. ౧-౩౩-౪). వారికి బండ్లమీఁదను కొండల మీఁదను సొత్తు గలదు. (ఋ. మం. ౧౦-౬౯-౬). వారికిని బంగారమును, నగలును గలవు. (ఋ. మం. ౧-౩౩-౭). వారి కనేకదుర్గములు గలవు. (ఋ. మం. ౧-౩౩-౧౩, - మం ౭-౧౨-౧౪). ఆర్యులవలెనే దస్యులును యుద్ధములలో రథము నుపయోగించుచుండిరి. (ఋ. మం. ౭-౨౪-౨౭, మం. ౩-౩౦-౫, ఋ. మం. ౨-౧౫-౪). వీనివలన దస్యు లనాగరికులు కారనియు, ఆర్యులవలెనే నాగరికులనియు, పూజావిధానమున నార్యులకంటె భిన్ను లనియును, జాత్యంతరులు కారనియు బోధపడఁగలదు. ఈ విషయమును గూర్చి సంపూర్ణముగాఁ జర్చించుటకు నిచట తావుచాలదు. ఋగ్వేదములో ౧,౫౩,౮౨౬ పదములు గలవని చెప్పుదురు. వానిలో 'ఆర్య'శబ్దము 33 సార్లును, 'దస్యు'శబ్దము ౨౦ సార్లును, దాసశబ్దము ౫౦ సార్లును మాత్రమే ప్రయోగింపఁబడియుండె ననియు, ఇయ్యవి జాతిపదముగఁ బ్రయోగింపఁబడియుండ లేదని వేదవిమర్శకులు వక్కాణించుచున్నారు. కనుక నైతరేయ బ్రాహ్మణములో 'ఆంధ్రుల'ను దస్యులలోనివారిగఁ జెప్పుట చేత వారి ననాగరికులుగఁ బరిగణింపరాదని స్పష్టము కాఁగలదు. అనాగరికు లైన పుండ్ర శబర పుళిందాదులతోఁ జేర్చుటవలన నాంధ్రు లనాగరికు లని

చెప్పవచ్చును. ప్రతిజాతిలోను నాగరికులు వనాగరికులు కూడ నుండిరి. వీరిలో నాగరికులు లేరని యే ప్రమాణములతోఁ జెప్పఁగలరు? పుండ్ర, శబర, పుళిందాదులలోఁ గూడ నాగరకులుగలరని యనేక ప్రమాణములను జూపవచ్చును. ఆ విషయమును ప్రత్యేకముగఁ జర్చింపవలయునే కాని నేఁ డీ చిన్న వ్యాసమునఁ దెలుప సాహసింపరాదని మఱియొక మాఱునకు దానిని నిలుపుచున్నాను. ఐతిరేయ బ్రాహ్మణ కాలమును నిర్ణయించుటలోఁ జరిత్ర పరిశోధకులు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. అందు పేర్కొనఁబడిన జ్యోతిశ్శాస్త్రసంబంధము లయిన వానిని బురస్కరించుకొని ప్రొఫెస్సరు కోల్ బ్రూకనువా రిప్పటికి ౩౩౦౦ సంవత్సరముల క్రిందట రచింపఁబడి యుండవచ్చు నని తెలుపుచున్నారు. ప్రొఫెస్సరు మ్యాక్సుముల్లరు పండితుఁడు ౨౧౦౦-౨౪౦౦ సం॥ల నడుమ రచింపఁబడి యుండవచ్చు నని తలంచుచున్నాఁడు. ప్రొఫెస్సరు విల్సను పండితుఁడు క్రీస్తునకు పూర్వము ౧౦-౧౧ శతాబ్దులనఁగా నిప్పటికి ౩౦౦౦ సం॥ల క్రిందట నైతరేయ బ్రాహ్మణము రచింపఁబడియుండవచ్చు నని తెలుపుచున్నాఁడు. మఱియును సుప్రసిద్ధుఁడైన రామకృష్ణ గోపాల భాండార్కరు గారు విల్సను పేర్కొనిన కాలముకంటెను బూర్వమునకుఁ బోవలయు నని వక్కాణించి యున్నారు. ఐతరేయ బ్రాహ్మణమును భాషాంతరీకరించిన డాక్టరు 'హాగ్' అనువారు ౪౧౦౦ సం॥లకుఁ బూర్వమె యైతరేయ బ్రాహ్మణము పుట్టియుండు నని చెప్పియున్నారు. వీరి సిద్ధాంతము లెట్టి వయినను బహుప్రాచీన మైన గ్రంథ మనుటకు సంశయింపవ లనిలేదు. అయినను నిట్టి పురాతన బ్రాహ్మణములలో నహితము నాత్మ విషయములు చెప్పింపఁబడి యుండక మానలేదు. ఆ విషయ మటుండనిండు. ఇంతటి ప్రాచీన మైన బ్రాహ్మణములో 'ఆంధ్రు'ల నామములు వినంబడుచున్నవి. దస్యులు నాగరికు లని ఋగ్వేదమువలన రుజువు చేసితిమి గాన నాంధ్రులు దస్యులలోనివా రని చెప్పుటచేత నాంధ్రులు గూడ నాగరికులే యని తేటపడుచున్నది. ఇప్పటికి మూఁడు వేల సంవత్సరములకుఁ బూర్వమే నాగరికు లయిన యాంధ్రజాతులవా రున్నట్లు మన కీ బ్రాహ్మణము వలనఁ దేటపడుచున్నది. మఱియు నింకొక విశేషము గలదు. భారతులలోనివాఁ డని వక్కాణింపఁబడిన విశ్వామిత్రుని సంతతివా రని వీరు తెలుపఁబడుట చేత వీరలు భారతీయశాఖలోనివా రని సారాంశము తేలుచున్నది. భారతర్షభుఁ డైన విశ్వామిత్రుఁడు సామాన్యుఁడు గాఁడు. ఆర్యకర్మల లోనికి దింపి భారతజాతిని సముద్ధరించినవాఁడు విశ్వామిత్రుఁడు. సుప్రసిద్ధ మైన గాయత్రీమంత్రముచే నొప్పెడి ఋగ్వేదములోని మూఁడవమండలమునకు నధికారి యైన ఋషి విశ్వామిత్రుఁడే. ఇతఁడు మొదట నార్యులకు రాజుగ నుండిన సుదాసునకుఁ బురోహితుఁడుగ నుండి తృప్తికరముగఁ గార్యములు నిర్వహించుచున్నను, వసిష్ఠునితో స్పర్థ యేర్పడి త్రిత్సులను నార్యశాఖవారిని విడిచి భారతులనుజేరి సుదాసునితోడను, వసిష్ఠునితోడను, త్రిత్సులతోడను బోరాడెను. త్రిత్సులలోనివాఁడు వసిష్ఠుఁడు. భారతులలోనివాఁడు విశ్వామిత్రుఁడు. వీరికి జరిగిన యుద్ధములు ఋగ్వేదములోను, బ్రాహ్మణములలోను, పురాణేతిహాసములలోను, వర్ణింపఁబడినవి. విశ్వామిత్రుఁడు గొప్ప సామ్రాట్టుగఁ గన్పట్టును. ఇతనికి మొదట నపజయము సంభవించెనుగాని తరువాత విజయము లభించె నని గ్రంథములు చాటుచున్నవి. చదువరులార! ఇం

దొక ముఖ్యవిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుఁడు! ఆంధ్రులవలెనే విశ్వామిత్రసంతతిగాఁ జెప్పబడి యజ్ఞసంస్కారముచే పూతుఁడైన దేవరాతుని జ్యేష్ఠునిగ నంగీకరించిన మధుచ్ఛందులను, ఋషభులను, రేణులను, అష్టకులను మఱవకుఁడు! అనఁగా వాంధ్రాదిజాతులవారి సోదరజాతు లని చెప్పఁదగిన యీజాతులు విశ్వామిత్రునిసంస్కారముల నంగీకరించి పరశురామాదిబ్రాహ్మణులకు జన్మస్థానము లయినవి. వీనింగుఱించి యొకపెద్దగాథ కలదు. ఆ గాథ వలనఁ జండాలతత్త్వము బాగుగా బోధపడఁగలదు. దానిం ద్రవ్వుట కిది యదను గాదు. ఈ బ్రాహ్మణములో విశ్వామిత్రుని భారతర్షభా యని సంబోధించుట చూడ విశ్వామిత్రుఁడు ఋషభశాఖలోని వాఁడు గావలయును. విశ్వామిత్రునికి మేనక యను నప్సరసయందు శకుంతల జనించి దుష్యంతునికి భార్యయై భరతునిఁ గన నతఁడు రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలించుటచేత నీ యార్యావర్తదేశమునకు భరతఖండ మని పేరు గలిగినది. వీని సంతతివార మని చెప్పుకొను భారతులు లేక రాజభారు లను తెగవా రిప్పటికి నుత్తరదేశమునందు గలరు. భారతులు చాలకాలము పరిపాలనము చేసి ప్రాగ్దేశము నాక్రమించియుండిరి. కనుక పాణిని గూడ "బహువచ ఇఞః ప్రాచ్యభారతేషు" అని ప్రాచ్యభారతులఁ జేర్కొనియున్నాఁడు. ప్రాచీనకాలములోనే వీరలు రెండు తెగలుగా విడిపోయినట్లు గన్పట్టగలదు. వారే కురుపాంచాలురు. ఋగ్వేదములో కురుపాంచాలురని కలిపిగాని ప్రత్యేకముగా కురుజనులనిగాని పాంచాలురనిగాని వాడియుండుట గానరాదు. కాని ఋగ్వేదమునం దొకచోట భారతులలోని రెండుపక్షములను సుదాసుఁడు జయించిన విషయమును శ్లాఘించుచు వసిష్ఠుఁడు రెండు వైకర్ణజాతులలోను ఇరువదియొక్క కుటుంబముల వారిని సుదాసుఁడు చెల్లాచెదరు గావించె నని చెప్పఁబడిన రెండు తెగలును కురు కృవులు గాని కురుపాంచాలురు గాని యై యుందురేమో విచారింపవలయును.* ఋగ్వేదములోని రెండు ఋక్కులలో 'కృవు' లనువారు అసిక్నీ సింధు నదులకు నడుమ పైభాగమున నివసించుచుండిరని తెలుపఁబడియుండెను. (కృవయ ఇతిహవై పురా పాంచాలనాచక్షతే.) పాంచాలురకు కృవు లను నామము పరిహాసముగ వాడఁబడినట్లు గన్పట్టుచున్నది. పుస్తకము గిస్తకము, గుఱ్ఱము గిఱ్ఱము, శాస్త్రము గీస్త్రము, అన్నట్లు కురుశబ్దము కృవిశబ్దముతోఁ జేర్పఁబడినట్లు దోఁచఁగలదు. దానిని పాంచాలురకు వర్తింపఁజేయుట చూడఁ బాంచాలు రొకప్పుడు పరిహాసపాత్రులుగఁ జూడఁబడినట్లు గన్పట్టఁగలదు. కురుపాంచాలాదులు కొంతకాలము కలసి మెలసియుండి గంగాతీరమునఁ గాలము గడపియుండిరి గాని కొంతకాలమునకుఁ బ్రబలమైన మనఃస్పర్ధలు పెరిగి తుదకు మహాయుద్ధములు జరిగియు నేఁటికాలమువఱకు నా స్పర్ధలు నిలిచియుండి యుంకను భరతఖండమును పీడించుచుండుట మనయొక్క దురదృష్టము గాని మఱియొండు గాదు.

ఈ కురుపాంచాలురు ఒక్కకూటమివారే యని తెలుపుటకు పురాణాదులలో వర్ణింపఁబడిన వీరి వంశములే సాక్ష్యమీయఁగలవు. మొదట భరతసంతతివారు రాజ్యముచేయుచుండిరి. వారిలో సంవరుణుఁ డను రాజుతో భరతసంతతి తుదముట్టినట్లు గన్పట్టగలదు. భరతునివంశములోఁ బుట్టిన అజామీఢుని వంశములో ముద్గలుఁడు, సృంజయుఁడు,

* "ఏకం చ యో వింశతిం చ శ్రవస్యా వైకర్ణయోర్జనాన్ రాజా న్యస్తః." ఋ. మం. ౭. ౧౮. ౧౧.

బృహదిశుఁడు, ప్రవీరుఁడు, కాంపిల్యుఁడు నను నైదుగురు పుత్రులును పాంచాలు రయిరని పురాణములు చాటుచున్నవిగాని వివరము దెలుపుటలోఁ బరస్పర విరుద్ధములుగా నున్నవి. సంవరుణుని కాలమున దుర్ముఖుఁ డను పాంచాలరాజు వానిని యుద్ధములో నోడించి తఱుమఁగా నతఁడు సింధుతీరమునకుఁ బాఱిపోయి కొంతకాల మక్కడనున్నట్టు ఐతరేయబ్రాహ్మణమువలనఁ గన్పట్టఁగలదు. తరువాత సంవరుణుఁడు వసిష్ఠుని పురోహితునిగాఁ జేసికొని మరల పాంచాలురను జయించి తన రాజ్యమును సంపాదించి సూర్యపుత్రిక యగు తపతిని వివాహము చేసికొని ప్రజారంజకముగఁ బరిపాలనము చేసెను. వీనితరువాతనే వీని పుత్రుఁడు 'కురు' అనువాఁడు రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనము చేయుటచేతనే యీ దేశమునకు 'కురుజాంగల' దేశ మని ప్రఖ్యాతి గలుగుటయు, 'కురుక్షేత్రము' వీనితపస్సుచేత పావనమగుటయు సంభవించినది. పాంచాలురను గూర్చిన చరిత్రము మహాభారతములో చెప్పిన దానికిని హరివంశము విష్ణుపురాణాదులలోఁ జెప్పిన దానికిని పెక్కుభేదములతోఁ గాన్పించుచున్నది. పాంచాలురవలననే పంజాబునకు పాంచాల మని పేరు వచ్చినది. దేశమును సంరక్షించుటకుఁ దన యైదుగురుపుత్రులు చాలుదురు గనుక పాంచాలు రని పేరువచ్చినట్లు హర్యాశ్వుఁడు పలికినట్లు హరివంశమునందుఁ జెప్పఁబడినది.* పంచనదులమధ్య నైదు విషయములుగలది గనుక పంచనదమైనదని భాగవత పురాణము.(పాంచాలాఃపంచవిషయా యన్మధ్యే నవకంపురం-భా. పు. ఆ. ౯. ౨౯. ౭.) జరాసంధుని కాలమున పాంచాలురు దక్షిణమునకుఁ దఱుమఁబడి రని భారతము తెలుపుచున్నది. ఏకారణ మైన నేమి యుత్తరపాంచాలు రని దక్షిణపాంచాలు రని రెండు తెగలవా రయిరి. పాణినికాలమునఁ బ్రాక్పాంచాలురు, పశ్చిమపాంచాలు రను తెగ లున్నట్లుగఁ బాణిని పేర్కొనియున్నాఁడు. ఈ పాంచాలురను విదేశీయచరిత్రకారు లయిన టాలమీ, అర్రియాన్, ప్లినీ మొదలగువారు పేర్కొని యున్నారు. మొత్తముమీఁద పాంచాలుర భూములను కురుసంతతివా రాక్రమించుకొనిరి. ఇ వన్నియుఁ బురాణాదులలోఁ జెప్పఁబడిన సూక్ష్మవిషయములు. వీనిని విమర్శించి వ్యాఖ్యానముచేయ మొదలుపెట్టినఁ గావలసినంతచరిత్రము బయలుదేఱును. పంచపాండవులును పాంచాలురకు సంబంధించినవా రని మహాభారతమును బట్టి మన మెఱుఁగుదుము. కురువంశములో ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులు జనించక పూర్వము నడచిన కురు పాంచాలుర యుద్ధములు ప్రథమభారతమునకు సంబంధించిన వని సులభముగా గ్రహింపవచ్చును. కురువంశమున ధృతరాష్ట్ర పాండురాజుల జన్మముతో 'ఆంధ్రులచరిత్ర' ప్రారంభ మగుచున్నది. ఆంధ్రులు కురు పాంచాల శాఖలకు సంబంధించినవారేగాని యన్యులు కారు. అంధరాజపుత్రు లయిన కౌరవులును, పాండవులును ఆంధ్రులు. మా చదువరుల కిది యొక వింతగాఁ గన్పట్టవచ్చును. ఇది వింతకాదు. సత్యమని త్రికరణశుద్ధిగా విశ్వసించుచున్నాఁడను. ప్రబలప్రమాణములు గలవు. అయినను నే నొక సూక్ష్మవిషయమును మాత్రము వక్కాణించి విడిచెదను.

---

* "ముద్గలా చ్ఛృంజయాశ్చైవ రాజా బృహదిశు స్మృతః । యవీనరశ్చ విక్రాంతః కృమిలాశ్వశ్చ పంచమః
పంచైతే రక్షణాయాలం దేశానాం ఇతి విశ్రుతాః । పంచానాం విద్ధి పాంచాలాన్ స్ఫీతై ర్జనపదై ర్వృతాన్."
(హరివంశము—అ. ౩౨. ౬౭, ౬౮)

ఆంధ్ర సోదరులారా! వినండి. ఈ వినండి యను దానిలోఁ గనంబడెడి 'అండి' అనుపద మేమిటి? ఇది దేభాషలోనిది? ఆంధ్రదేశములో నాబాలవృద్ధులు, స్త్రీపురుషాదులు సర్వులు వాక్యాంతముల గౌరవసూచకపదముగా ప్రయోగించుచు వ్యవహరించుచున్నారు. 'అవునండీ, కాదండీ, నేను వెళ్ల లేనండీ, నేను వెళ్లుతానండీ' ఈ విధముగా సంభాషణములలో 'అండి' అను గౌరవవాచకపదమును జేర్చి సంభాషించుట సర్వజనవిదితముగదా! ఇయ్యది ప్రాచీనాంధ్రభాషాపద మైన 'ఆండి' యొక్క రూపాంతరము. ఆండి యనఁగా ప్రభువని యర్థము. ఆండవాన్ అనునది మఱియొక రూపాంతరము; ఆండవాన్ యొక్క బహువచనము 'ఆండవార్' అనునది. వీనికి 'ఆండాన్, ఆండార్' అను నవి రూపాంతరములు. ప్రాచీనాంధ్రభాషలో నుండి పుట్టినవి గనుక తమిళభాషలో నీ పదములు గ్రంథస్థములై నిఘంటువులలోఁ జేర్పఁబడి వ్యవహారము నం దున్నవి. ఇప్పుడు మనము 'ప్రభువనకు' రాజు శబ్దము వాడుకొనుచున్నట్లు ప్రాచీనకాలమున 'అంధ జాతులవారు 'ఆండి'శబ్దమును వాడుచుండిరి. ప్రాచీన కాలమునుండి పర్వతములలో నివసించుచున్న కురవ జాతులవారు నయితము తమతెగల దొరతనమును వహించినతెగలను 'ఆండకురవ' లని వ్యవహరించుచుండఁగా మనము వినుచున్నాము. ప్రాచీనకాలమున నార్యావర్తదేశమున నార్యుల పూజాకర్మ విధానముల నంగీకరింపక వారితోఁ బోరాడి సరిహద్దుల దేశములకుఁ దొలఁగిపోయి వైజమతముల నవలంబించిన తఘు తెగలవారిని పై యార్యకర్మవిధానములకు లోఁబడిన కురు పాంచాలాదులు 'అంధు'లని వ్యవహరింపుచుండిరి. వీరినే యిటీవలి పురాణకారులు ద్రావిడు లని వ్యవహరించిరి. ఇంతియేకాని మహాభారతములో వక్కాణించినట్లు వసిష్ఠుని హోమధేనువుయొక్క శకృన్మూత్రములలో ద్రమిళులు పుట్టినా రని తలంచుట సంబద్ధము గాదు. దానికి గూఢమైన చరిత్రార్థముగలదు. అంధజాతులవారికి నెల్ల తలమానికమై నిలిచి యార్యకర్మలవలంబించిన భారతులకు (కురు పాంచాలురకు) నెదురొడ్డి బహుకాలము పోరాడి ప్రముఖులై ముందు నిలువఁబడుటచేత నాంధ్రులను గూడ నంధులుగనే వ్యవహించిరిగాని యీ పోరాటములలో నంధజాతులలో ధృతరాష్ట్రు లయినవా రాంధ్రులు అనఁగా రాజ్యమును బొందినవారు. వీరి చరిత్రము రెండవ భారతమునకు సంబంధించినది. ధృతరాష్ట్రుడను సంస్కృతశబ్దమునకు 'ఆండకురవ' అను నాంధ్రభాషాశబ్దము సమానార్థమును బోధింపఁ గలదు. ఆండార్ శబ్దము "ఆంధ్రా"శబ్దముగా సంస్కృతీకరింపఁబడినది. పల్లవాన్ + ఆండి పల్లవాండియై పల్లాండియై పాండియైనది. ఆండయ అన్న; పాండయ తమ్ముడు. వీరి భ్రాతృత్వమును గూర్చి మఱియొకమాఱు ముచ్చటించెదను.

ఆండయ పాండయ సంతతులే యాంధ్రు లనంబడుచున్నారు. ఎవ్వరినిగూర్చి మీరు నిరంతరము మహాభారతములోఁ జదువుచుందురో అట్టి కౌరవ పాండవులే యాంధ్రు లని తెలిసికొనుఁడు. దేనికైనను సంశయింపవచ్చును. దీనికి సంశయింపం బని లేదు. కాఁబట్టి సోదరులారా! ఆంధ్రు లనుమీరు మన్వాదిశాస్త్రవేత్తలు తలంచినట్లు చండాలురుగఁ దలంతురా? మీరు పాంచాలురను, కౌరవపాండవులను, గౌడద్రావిడులను గూడ చండాలురుగనే పరిగణింపవలసివచ్చును. మీరు కురుపాంచాలాదులను, కౌరవ పాండవులను, గౌడద్రావిడులను ఆర్యులనుగఁ దలంతురా యాంధ్రులు నార్యులే యని

మన్వాదులను విశ్వసింపక వారి వాదముల త్రోసి పుచ్చవలసి యుండును. నామట్టునకు నార్యునకు చండాలునకు గుణకర్మములం దక్క భేదము జాతి లోఁ గన్పట్టదు. తా మార్యులమని విఱ్ఱవీఁగుచున్న యింగ్లీషువారు, జర్మనులు, ఫ్రెంచివారు మొదలగు వారు మనకంటె జాతిలో భిన్నులు గారు. ఆ చిత్ర చరిత్రము మఱియొకమాఱు వినిపింతును. ఆర్యు లనువారికంటె ద్రావిడు లనువారి నాగరికత ప్రాచీన మైనది. ఆర్యులయొక్కయు, ద్రావిడులయొక్కయు, అనార్యులయొక్కయు నాగరికతాసమ్మేళనమే యిప్పటి హిందూనాగరికత. ప్రాచీనవైదిక బ్రాహ్మణుని నాగరికతకంటె నిప్పటి హిందూ బ్రాహ్మణుని నాగరికత గొప్పది* యనుటకు సంశయము లేదు. భరతఖండములో బ్రాహ్మణు డెంత వఱకు గోవధలను జేయుచు గోమాంసమును మెక్కుచుండెనో అంతవఱకు అస్పృశ్యతాదోషము చండాలురకుఁ బట్టలేదు. ఎప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడు గోవులను చంపుట మాని గోమాంసమును బరిత్యజించి గోవులను బూజించుటకుఁ బ్రారంభించెనో అప్పటినుండి యుఁ జండాలజాతు లంటరాని వైనవి. మన మాంధ్రుల మనుట కెంతమాత్రమును సందియము లేదు. ఆర్యులు మనకంటె భిన్నులు కారు.

* ఒక మహాగ్రంథములోఁ జెప్పవలసిన విషయములను సంగ్రహపఱచి బహు సూక్ష్మముగా నీ చిన్న వ్యాసములో సూచింపవలసివచ్చినది. సంస్కృతమహాభారతములోని ప్రతిపదమును బట్టుకొని విషయవిమర్శ చేసినచో నెంతయో చరిత్రము బయలుదేఱక మానదు. ఆ పనియే నే నిప్పుడు చేయుచున్నాను. మన చరిత్రమంతయు మహాభారతమునం దిమిడియున్నది. ఇది రెండువేల పుటలకు మించినగ్రంథ మగుచున్నది. ఈ గ్రంథమును నేను బ్రకటింపఁగలిగినయెడల నా దేశమునకును నా ప్రజలకును నేను దీర్పవలసిన ఋణమును దీర్చుకొన్నవాఁడ నగుదును.

కన్నీరు

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి గారు, బి. ఏ. (సాహితీసమితి సభ్యుఁడు.)

కలుషదుర్దాంతపంకసంకలితకుహర
ముల జనించు మదీయాశ్రుమలినధార
స్వామి, భవదీయపాదదేశమునఁ బాఱి
పరమపావనజాహ్నవీప్రతిభఁ గాంచు.
గాటమగు లజ్జవలన దుఃఖమ్మువలన
నాకనుల జాఱు నుష్ణాశ్రుశీకరములు
హృదయముఁ గలంచి, విదలించి, యేర్చి, వెడలు
సాంద్రశోణితబిందువర్షమ్మ సుమ్ము!
తావకీనపదసరోజదళములందు
నిలువని మ్మొక్క వేడి కన్నీటి చుక్క!
కడలఁ బ్రసరించు నెత్తావికమ్మఁదనముఁ
ద్రావని మ్మో ప్రభూ, దానిఁ దనివి తీర!

భారతనీతి

వింజమూరి రంగాచార్యులు గారు, ఎం. ఏ. బి. యల్.

"భారతీయులఁట! రాజనీతియఁట! ముక్కు మూసికొని తపస్సుచేసికొనుట తప్ప వేఱేమియుఁ దెలియని భారతీయు లెక్కడ? కేవల పాశ్చాత్య నాగరిక జన్య మైన రాజ్యనీతిశాస్త్ర మెక్కడ?" అని ఆశ్చర్యముతోఁ దలపోయు పాశ్చాత్యీకృత భారతీయు లనేకులు గలరు. కాని మిక్కిలి ప్రాచీనకాలముననే అనగా అరిస్టాటిలు (Aristotle) పాశ్చాత్య రాజనీతిశాస్త్రమునకుఁ బునాదులైనను వేయక పూర్వమే భారతీయు లీశాస్త్రమును సంపూర్ణముగా నధిగమించి యనేక గ్రంథములను రచించియుండిరనియు, అన్వీక్షికీ త్రయీ వార్తా దండనీతు లను నాలుగువిద్యలలోను, మొదటి మూఁడు నయితము దండనీతిపై నాధారపడియుండు టచే, సర్వవిద్యలకును దండనీతియే మూలముగా పరిగణింపఁబడుచుండె ననియు, తెలిసికొనినప్పుడు వారి యాశ్చర్యము ద్విగుణీకృతము కాకమానదు. కాని యిం దసత్య మింతమాత్రమును లేదు. మహాభారతమునందలి శాంతిపర్వమును దిలకించితిమేని అందు శుక్రుఁడు, భరద్వాజుఁడు, బృహస్పతి మున్నగు రాజధర్మానుశాసకుల సిద్ధాంతములు క్రోడీకరింపఁబడి చర్చింపఁబడియుండుటను మనము కనుఁగొనఁగలము. భారతమునందలి రాజనీతివిషయములను గూర్చి పాఠకలోకమున కించుక విన్నవించెదను. సంస్కృతమహాభారతమునందలి ముఖ్యవిషయము లన్నియుఁ దెనుఁగు భారతములో నైతము కన్పట్టుచుండుటచేత తిక్కన్నగారి తెనుఁగు భారతమునుండియే ప్రమాణములు చూపెదను.

దండనీతి జన్మప్రకారము భా-శాం-ద్వి ౧౯౯-౨౦౫ వఱకుఁ గల పద్యములయందు వివరింపఁబడియున్నది. వసుహోముఁడు మాంధాతృనకుఁ జెప్పిన దండోత్పత్తిప్రకారము భా-శాం-తృ. ౧౧౫-౧౨౦ వఱకుఁ గల పద్యములలో వివరింపఁబడినది. కాని యది యంతముఖ్యము కాకుండుటచే దానిని విడిచెదము. పూర్వకాలమున కృతయుగమునందుదండనీతిమంతుఁడైన రాజని యొకఁడు లేఁడు. ప్రజలు ధర్మబద్ధులై యొండొరుల రక్షించుకొనుచుండిరి. కాని కాలవశమున లోభము పెచ్చుపెరిఁగి, ధర్మము కుంఠితమై, కామరాగాదు లొదవి జనులు విమార్గచరితులై వేదవిధ్వంసకులై యకార్యకరణములకుఁ గడంగిరి. అప్పుడు కర్మములును వేదములును జెడుటకు భయపడి యింద్రాదులు బ్రహ్మదేవుని యొద్దకు వెళ్లి మొఱపెట్టుకొనిరి. బ్రహ్మదేవుఁడును దీనికిఁ బ్రతివిధానము చేసెదను వెఱవవలదని యభయమిచ్చి స్వామ్యమాత్య రాష్ట్ర దుర్గకోశసుహృద్బలంబు లను రాజ్యాంగ సప్తకమును, అరిమిత్రోదాసీనాదిక ద్వాదశరాజ మండలమును, సంధివిగ్రహయానాసన ద్వైధీభావ సమాశ్రయము లను షాడ్గుణ్యమును, మంత్రప్రభుత్వోత్సాహశక్తులును, మొదలుగాఁగల నానావయవములు కలిగి ధర్మార్థకామమోక్షములకు సాధక

మయియుండునట్లుగా నూఱువేలధ్యాయములు గల నీతిశాస్త్రమును రచించి యది లోకచరిత్ర నిర్మలీకరణమునకు సాధనము కాఁగలదని యనుగ్రహించెను. పిమ్మట బ్రహ్మదేవుని లలాటమునందు శ్రీవిరూపాక్షుండు విశాలాక్షుఁ డను నామముతో నావిర్భవించి, ఆశాస్త్రము నంతయు నధిగమించి, అట్టి మహాగ్రంథమును జదువుటకు మర్త్యులకు నాయుర్బుద్ధులు చాలవని తలంచి, దానినే సంక్షేపరూపమున వైశాలాక్షమను పేరుతోఁ బదివేలధ్యాయముల గ్రంథమును నిర్మించెను. పిమ్మట ఇంద్రుండు అయిదువేలధ్యాయముల గ్రంథముగను, దేవగురుండైన బృహస్పతి మూఁడువేలధ్యాయములుగను, శుక్రాచార్యులు వేయి యధ్యాయములుగను రచించిరి. మనుష్యుల శక్తిదౌర్బల్యమును గ్రహించి మును లనేకులు సంక్షేపరూపముగా ననేక గ్రంథములు రచించిరి. ప్రపంచమున నీతిశాస్త్రప్రవర్తనప్రకార మిదియని భారతములోఁ దెలుపఁబడియున్నది.

భారతమునందు వివరింపఁబడిన రాజనీతివిషయములన్నియు నొక్క వ్యాసములో నిముడ్చుట యసాధ్యము. రాజ్యోత్పత్తిప్రకారమును గూర్చియు ప్రజాప్రభు సంబంధమును గూర్చియు మహాభారతమునందుఁ జెప్పఁబడిన యంశమును మాత్రమించుక చర్చించెదను. రాజ్యోత్పత్తిప్రకారము మహాభారతమునందు శాంతిపర్వద్వితీయాశ్వాసమున ౨౧౭-౨౧౯ వఱకుఁ గల పద్యములలోఁ దెలుపఁబడియున్నది. ఈ పద్యములలోఁ దెలుపఁబడిన భావములు ఫ్రాన్సు విప్లవమునకుఁ గారణభూతుఁడైన రాజ్యతత్త్వజ్ఞుఁడగు రూసో (Rousseau) యొక్క సాంఘికసమయసిద్ధాంతమును (Social Contract Theory) ఆఙ్గ్లరాజ్యతత్త్వజ్ఞుఁడగు లాక్ (Locke) అను వాని పాలకపాలితసమయసిద్ధాంతమును బోలియున్నవని చెప్పినచోఁ జదువరులకు నాశ్చర్యకరముగా నుండవచ్చును. కాని యది యథార్థమే యనియు, భారతపద్యముల కపూర్వవ్యాఖ్య చేసి నాస్వీయాభిప్రాయముల నారోపించుచుండుట లేదనియు, పాఠకులకు స్పష్టముగా తెలిసియుండఁగలందులకు ఆ పద్యముల నిచ్చట నుదాహరించుచున్నాను.

"సీ. జను లొక్కతఱిఁ దొల్లి । సమయంబుఁ దమలోన
జేసి, క్రూరతయు నుచ్ఛిమియు నొంతు
సైఁపక, యట్టి దుర్జను నందఱును గూడి
శాసించువారు గాఁ । జాలి, తమకు
నధిపతియుఁగ నొరు । నాసపడక యుండి,
నడవడి బహుకార । ణములఁ జిక్కు
వడిన విషణ్ణులై । బ్రహ్మఁ గావఁగఁ బోయి
మాకు రక్షకుఁడుగా । మహిపుఁ డొకఁడు
గీ. వలయు రూపింపు మాతనిఁ । గొలిచి బ్రదుకు
వార మనుటయు నజుఁడును । వారివలని
కరుణ మనువు నిరూపించె । నరు లసత్య
చరితులని పాలనమునకుఁ । జొరఁడయతఁడు.

వ. చోరకున్న సజ్జనంబు లమ్మహాత్మునితో నీకుం బుయిలోడనేల? ప్రజలచేతఁ బశువులయందుఁ బసిండిని నేఁబది యగు నంశంబును, ధాన్యంబున దశమభాగంబును, భండారంబుగాఁ బుచ్చికొని శస్త్రోపజీవుల నెల్ల నీవారిం జేసికొని బలవంతుండవై దుష్టనిగ్రహశిష్టప్రతిపాలనం బాచరింపుము. ఏ మందఱము ననుసరించి నీ పనుపు సేయం గలవార మధర్మవర్తనులు నీచేతం జెడు వారు ధర్మవర్తనులు సేసినధర్మంబున నాఱవపాలు నిన్నుం జేరఁగలయదిగా నొడంబడితి మింద్రుండు దేవతల రక్షించుమాడ్కి మమ్ము రక్షించుకొని సుఖంబుండు మనుటయు.

కం. అతఁ డొడఁబడి యుత్తెఱఁగున
నతిబలవంతుఁడయి నీతి నంచితమగు సు
ద్ధత విక్రమమునఁ దగ నీ
క్షితిఁ బాలించె సుఖులై రశేషజనములున్."

భారతము, శాంతిపర్వము.

దీనిని బట్టి మిక్కిలి ప్రాచీనమగు కాలమున రాజ్యములు కాని శాసనములు కాని లేవు. కాలక్రమమున మానవసంఘము విస్తరిల్లుటయు, మదలోభాదు లంకురించుటయు, పరస్పర సహకారము ననే కాని ప్రవర్తిల్లుట మనుజులకు నసంభవమగుటయుఁ దటస్థించి జనులు సంఘములుగా నేర్పడి క్రూరత్వము చోరత్వము జారత్వము మొదలగునవి దోషములనియు నట్టి చర్యలను సంఘమంతయు గర్హించి దండింపవలెననియు నొక సమయమును అనఁగా ఒడంబడికను గావించుకొనిరి. కాఁబట్టి సమస్తశాసనములును వ్యక్తి సంఘమును విడిచి ప్రత్యేకముగా నుండఁజాలని కారణముచేత ఇచ్ఛాపూర్వకముగా అంగీకరించిన సమయముపై నాధారపడి యున్నవి. ఏతత్సమయబద్ధుఁడు కానంతవఱకు వ్యక్తి సర్వస్వతంత్రుఁడు. కాఁబట్టి స్వాతంత్ర్యము మానవునకు స్వతస్సిద్ధమైన హక్కు. ఇదియే రూసో యను పరాసు రాజ్యతత్వజ్ఞుఁడు నూటయేఁబది సంవత్సరముల క్రిందటఁ బ్రతిపాదించిన సాంఘిక సమయసిద్ధాంతము. కాని యీ విధముగా సంఘముండుటచేతఁ బ్రపంచవ్యవహార మనేక కారణములచేతఁ జక్కఁగా సాగకపోవుటవలన జనులు దుఃఖాక్రాంతులై బ్రహ్మదేవుని పాలికి వెళ్లి మాకు రక్షకుఁడుగా రాజు నొకనిఁ బ్రసాదింపుమని ప్రార్థింపఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు మనువును నియమించెను. కాని మనువు నరు లసత్యచరితు లగుటచేత వారినిఁ బాలించుట కంగీకరింపలేదు. అప్పుడు జనులు తమధనములోను బశువులలోను నేఁబదియవవంతును ధాన్యములోఁ బదియవ వంతును రాజునకుఁ జెల్లించి యతని యాజ్ఞావర్తులై యుండునట్లును, దీనికిఁ బ్రత్యుపకృతిగా మనువు పాలనాధర్మమును స్వీకరించి ప్రజాసంరక్షణ గావించునట్లును ఒడంబడిక జరిగెను. తదనుగుణముగా మనువు నీతిశాస్త్రానుసారముగా భూమిని బాలింపఁగా నశేషజనములును సుఖపడిరి. కావునఁ బాలకపాలితసంబంధము కూడ సమయసంజాతమే. అన్యోన్యక్షేమకర మైన యీ సమయమును ప్రజాప్రభువు లెంతవఱకు మన్నించెదరో యంతవఱకు నుభయులకును సర్వశ్రేయములు చేకూరును.

కం. రాజనకుఁ బ్రజ శరీరము
రాజు ప్రజకు నాత్మ గాన రాజుం బ్రజయున్
రాజోత్తమ యన్యోన్యవి
రాజితులై యుండవలయు రక్షార్చనలన్.

భారతమునందుఁ జెప్పఁబడ్డ దండోత్పత్తి రాజోత్పత్తిక్రమములను బట్టి నాలుగు ముఖ్యసూత్రము లేర్పడుచున్నవి.

౧. రాజు దైవాంశసంభూతుఁడు.

౨. దైవాంశసంభూతుఁ డైనను రాజు నిరంకుశుఁడు కాఁడు. శాసనకర్తృత్వ మాతనికి లేదు. ప్రజలవలెనే యాతఁడును నీతిశాస్త్రముచే బద్ధుఁడు.

3. రాజాధికారమునకు మూలము ప్రజాంగీకారము.

౪. ప్రజాప్రభుసంబంధము సమయసంజాతమగుటచేత రక్షాధర్మమును నీతిశాస్త్రానుసారముగా నిర్వహింపని రాజునెడలఁ బ్రజలకు అర్చనాధర్మము విధి కాదు. అనఁగా దుర్మార్గుఁడగు ప్రభువుపైఁ ప్రజ తిరుగఁబడవచ్చును: ఆతని పదభ్రష్టునిఁ గావింపవచ్చును.

ఈ నాలుగు ముఖ్యసూత్రముల నించుక విపులీకరించెదము. హిందూధర్మశాస్త్రానుసారముగా రాజు దైవాంశసంభూతుఁ డను విషయము సర్వజనవిదితము. "నా విష్ణుః పృథివీపతిః" అను వాక్యమాబాలగోపాల మందఱెఱిఁగినదే. ఈ భావమే యాంధ్ర మహాభారతమున నిట్లు వివరింపఁబడినది.

"రా జని యొకండు గలిగిన తెఱఁగును రాజ్యస్థాపనంబును రాజు మిగిలి వర్తింపం దక్కిన జనంబులకు రాకుండుటయు విష్ణువిహితంబులు; విష్ణుండు రాజుల నిజతేజోంశంబునం బ్రవేశించియుండు; నట్లగుటం జేసి దైవనిభుండగుచు రా జెల్లవారిచేతను మ్రొక్కంగొనం జాలుఁ; దద్రక్షణంబు నాచరించు నొక్కనివశంబున లోకం బంతయు వర్తిల్లుటకు దేవసంబంధకలితంబైన గుణంబు వెలిగా నొండు కారణంబు గలదే? యాకర్ణింపుము.

మ. హరిఫాలంబునఁ బుట్టె ధర్మమున కాలై
యర్థమన్ పుత్రకున్, సిరి గాంచెన్; దగ వారు
మున్వురును సుస్థేమోన్నతిన్ సంశ్రయింతురు
భూపాలకు; నాతఁ డన్యజనతాతీతుల్యోద్భవుం
డెట్లు నిర్జరలోకార్హసమగ్రపుణ్యవితతిప్రా
ప్తుండు గా కారయన్.

దివంబునుండి దండనీతి నయించుటను వచ్చి వ్యాసుదేవమహత్త్వభావితుం డైన మహానుభావుండు గావున వర్ణంబులు నాశ్రమంబులుం దదాచారప్రవర్తనంబు లైన వేదపురాణేతిహాసంబులును రాజున కధీనంబులు; తదీయ మాహాత్మ్యంబున నతనియందు సౌందర్యశౌర్యచాతుర్యాదిగుణంబులు గలుగ జనంబులు దలంతురు; తదాజ్ఞకు లోనై వర్తింతురు; ఇది రాజులు దేవసము లైన తెఱంగు."

భా. శాం. ద్వి. ౨౧౬-౨౧౮.

రాజు లిట్టి మహత్త్వవిభావితులు కావుననే

క. విను నృప సమ్రాట్టు విరా
ట్టనియెడు శబ్దములఁ బొగడు నాగమములు నె
ట్టన భూపాలకు ననిన న
తనిఁ దగ నర్చింపకుండఁ దగునె యొరులకున్.

భా. శాం. ద్వి. ౨౨౨.

రాజు విష్ణ్వంశసంభూతుఁ డని చెప్పినతోడనే భారతనీతిశాస్త్రము ప్రకారము రాజు నిరంకుశుఁ డనియు, అతనివాక్యమే వేద మనియు, అతఁ డెట్టి యక్రమములు గావించినను బ్రజలు సహించియే యుండవలె ననియుఁ జదువరులలోఁ గొందఱు ముఖ్యముగా యూరోపుచరిత్రవాసన గలవార లూహింపవచ్చును. దైవదత్తాధికారసిద్ధాంతము మఱుఁగునఁ బాశ్చాత్యదేశములలోని నిరంకుశప్రభువులును వారి సహకారు లయిన మతగురువులును గావించియుండిన ఘోరదుష్కృత్యములను గూర్చి చదివినవార లట్టియూహకు లోనగుట సహజమే కాని యది యెంతయుఁ బ్రమాదజనితము. ప్రాచీనభారతవర్షమున రాజు నిరంకుశుఁడు కాఁడు. ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడిన రాజ్యోత్పత్తి ప్రకారమును బట్టియే ప్రాచీనరాజధర్మానుశాసకుల మతమున రాజాధికారమునకు మూలము ప్రజాంగీకార మని స్పష్టపడుచున్నది. ఈభావమునే పాశ్చాత్యులు "The people's will is the ultimate source of sovereignty" అని తెలిపెదరు. ఇది కాక ప్రాచీనభారతరాజ్యాంగతంత్రమున రాజునకు శాసనకర్తృత్వము లేదు; శాసనపరిపాలనయే యతని విధ్యుక్తధర్మము. లోకచరిత్ర నిర్మలీకరణమునకై బ్రహ్మదేవునిచేత నేర్పఱుపఁబడిన నీతిశాస్త్రానుసారముగాఁ బ్రజాపాలనము చేయుటయే యతనివిధి. ప్రజలవలెనే ప్రభువుకూడ నీతిశాస్త్రముచే బద్ధుఁడు. కాని పాశ్చాత్యదేశ

ములలో నున్న పద్ధతిని బోలిన ప్రజాస్వామ్యము భారతకాలమునాటికి లేదని చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మకల్పిత మైన నీతిశాస్త్రముచే నిర్బంధింపబడినంతవఱకుఁ దప్ప నెల్లవిషయముల వ్యక్తి సర్వస్వతంత్రుఁడు. బహుసంఖ్యాకుల యభిప్రాయము కూడ నతని సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము నపహరించుటకు సమర్థము కాదు. కావున నేటి పాశ్చాత్యప్రజాస్వామ్యమునందు కంటెను ప్రాచీననీతిశాస్త్రానుసారమగు రాజ్యమున వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు సంపూర్ణ మైన రక్షణ ముండె ననుట యతిశయోక్తి కానేరదు.

ప్రజాప్రభుసంబంధము సమయసంజాత మని యిదివఱకే నిరూపించియుంటిమి. కాఁబట్టి యెప్పుడు రాజు తనకు విధ్యుక్తమైన రక్షాధర్మమును నీతిశాస్త్రానుసారముగా నిర్వహింపఁడో, అప్పుడే ప్రజలు తమవిధియైన యర్చనాధర్మమును నిర్వర్తింప నక్కఱలేదు. ప్రాచీన రాజధర్మానుశాసకుల మతమునఁ బ్రజ లత్యంతపవిత్రముగా నర్చింపవలసినది రాజపదవినిగాని రాజును గాదు. భారత శాంతి పర్వ ద్వితీయాశ్వాసమున ౨౦౮—౨౦౯ వఱకుఁ గల పద్యములలోఁ దెలుపఁబడిన వేనునియొక్కయు వానికుమారుఁ డగు వైన్యునియొక్కయు నితిహాస మిందులకుఁ బ్రమాణము. పూర్వకాలమున వేనుఁ డను రాజొకఁ డుండెను. అతఁడు మాతామహ దోషంబునం జేసి రాగద్వేషములకు లోనయి ప్రజలకు విరుద్ధం డయ్యెను. "అట్లగుటయు మహామునులు గూడి యేతెంచి మంత్రపూతంబు లగు కుశసంచయంబుల నతనిం బ్రశమితుం జేసిరి." అప్పు డామునులు వేనుని దక్షిణబాహువును మథింపఁగా ఉజ్జ్వలత్కవచశరశరాసనభాసమానుండును, వేదవేదాంగధనుర్వేదపారగుండును నగు పరమాకారవంతుఁ డుదయించెను. వైన్యాభిధానుఁ డగు నతనిని రాజుగాఁ జేసికొనుటకుఁ బూర్వము మునులును తదితరప్రజయు నతనియొద్దఁ బ్రజాస్వాతంత్ర్యసంరక్షక మైన ప్రతిజ్ఞను, ఆంగ్లేయ చారిత్రమున మేగ్నాకార్టాను బోలినదానిని గైకొనినట్లు కూడ భారతములోఁ జెప్పఁబడినది చూడుఁడు.

సీ. మానలోభములఁ గామక్రోధములఁ బాసి
సర్వజంతువులకు । సముఁడ వగుచు
నియతధర్మము నీవు । నిశ్శంక నడుపుము;
ప్రియము నప్రియము నుపేక్షఁ గూర్పు;
"దండనీత్యాశ్రయ। ధర్మంబు నావని
దీనిఁ జేయుదు సావ। ధానవృత్తి
రక్షింతు శ్రుతుల, వర్ణముల సంకరములు
సొరనీ, నదండ్యులు । ధరణిదివిజు
లరయువాఁడ నే భూప్రజ" । నని ప్రతిజ్ఞ
యను మహోన్నతపద మెక్కు । మనుడు నాతఁ
డవనిసురులు సహాయత్వ । మాచరించి
రేని నట్లగుఁగా కని । యెం గుమార !

భా. శాం. ద్వి. ౨౧౦.

ఈ యితిహాసమును జదివినవాఁ డెవ్వఁడు ప్రాచీనరాజధర్మానుశాసకుల మతమున రాజు నిరంకుశుఁ డని వచింప సాహసింపఁగలఁడు?

(సశేషము)

తుపాను గీతములు

దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్య చౌదరి గారు

రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!!
ప్రొద్దు గ్రుంకెను జీకట్లు పొరలిపోయె;
ఱేఁగి బ్రహ్మాండమెల్లను ఱెచ్చిపోవ
గంప మందించె నపుడు ప్రకంపనుండు;
మబ్బు లెల్లెడ వ్యాపించె; నుబ్బుమీఱ
వాన రాఁజొచ్చె; నవలఁ దుపాను వట్టె.

పొరలివచ్చెడు దుఃఖంబు పొంగిపోవ
నాఁగఁజాలక కన్నీటి నాఁపలేక
చక్రవాకం బదొక్క వృక్షంబులోని
గూటిలోపలఁ గూర్చుండి కుందఁజొచ్చె:

"అన్న మున్నను లేకున్న నాఁగఁగలను,
చత్తునే పోవలదు మది జడుపు గల్గె
నేఁడు; మున్నిట్టిభయము జనింప దెపుడు
నంచు నెన్నియో సార్లు ప్రార్థించి, 'సఖియ!
వినుము నామాట' యంటిని, వినకపోయె,
నెచటనో చిక్కె! తడవాయె! నింక రాదు
మరల నెచ్చెలి గన్గొను టరిది నాకు."

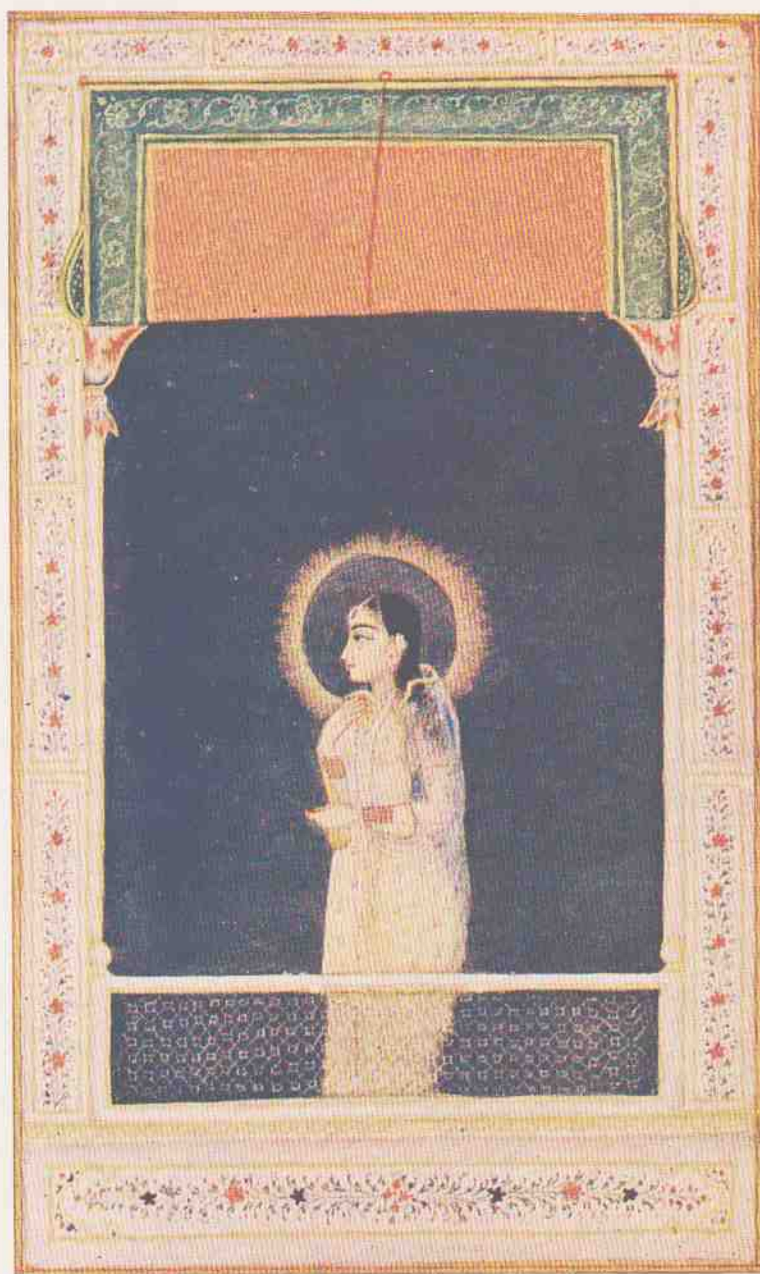
జోరుజోరున వాన రాఁజొచ్చె, నాక
సంబునకుఁ జిల్లులువడిన సరణిగాను;-
గాలి యుఝ్ఝాఁత లూఁపఁగాఁ గదలెఁ జెట్లు;-
పుట్టలును గట్టులును పడిపోవుచుండె.

గడెలు - నిముసాలు - ఱెపపాట్లు - గణనసేసి
కంట నీర్వెట్టి యేదేనిఁ గదలెనేని
నెచ్చెలియ వచ్చె నని చూచి నివ్వెఱపడి
వెదకి వేసారియుం బిట్ట వెదకుచుండె.

"కరుణలేదె మీ రిటు వడగండ్లచేతఁ
గొట్టనేటికి నాపైనఁ గోపమొక్కొ?
నెచ్చెలివియోగమునను గణింపరాని
బాధపడుచుంటిఁ గాని ఏఁ బల్లు నెత్తి
తిట్టలే దెప్పుడును మిమ్ముఁ దిట్టి యెఱుఁగ
గాలివానలు! నాపైని గరుణగొనుడు!"

"అయయొ! నెచ్చెలి! దయమాలినట్టిదాన
వైతి విటు నేను గష్టంబు నందుచుండఁ
గాంచ రా విది యేల? యీకరణి నన్ను
హింస గావింతువే? దఱి నిట్టివేళ
నుండి కాదొకొ నెచ్చెలు లూఱటను బొ
నర్తు? - కరుణతో దఱినుండి నన్ను నాద
రించు నీ మృదులకరము - ఈ యవస్థ
నెల్ల సౌఖ్యంబుఁ బోలెఁ గావింపఁగలుగు -
మృదులకరపల్లవంబు - నో సుదతి నాకుఁ
గఱవుచేసితే! నాకు నీకరణి గాఁగ"

"ఎంతయో యవసరమగు నిట్టివేళ
ప్రేమపూరిత యగు చెలి ప్రేమమూర్తి -
ఆమె యంకతలమునందు ఆమె ప్రేళ్లు
లల్లన శరీరమును దాఁకి వ్యథలనెల్ల
సౌఖ్యములు గాఁగ హాయిగాఁ జమ్మునట్టి
వ్రాఁత నాకు నెన్నుదుటను వ్రాయరాదె
దైవమా! ఇది నీకును - ధర్మమగునె?
-కరుణఁ జూపఁ దలంతువేని - గలదు వ్యవధి
ప్రాణముల్ నిల్వ, వైనను భయము లేదు,
ప్రేమపూరిత యైన నా ప్రేయసి కర

పల్లవంబులమధ్య నా ప్రాణములను
సంతసంబున విడుతు, నీ స్వల్పవాంఛ
కరుణతో నిమ్ము, నాకు నేకొఱంత లేదు,
కరుణతో నిమ్ము నాకు నే కొఱంత లేదు."
ఉఱుము లుఱుమంగఁ జొచ్చె నెక్కుమ్మడిగను
ప్రాణికోటు లెల్లఁ గడుఁ గంపంబు నంద,
జీవకోట్లు సర్వము కడుఁ జీకువడఁగ,
నెల్ల దిశలుఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచుండఁ,
బ్రళయ మప్పుడ వచ్చెడుపగిది దోఁచు
చుండె లోకంబు సర్వంబు. గుండె లడలి
పగుల విగతాశు లగుచును "ప్రళయకాల
మిపుడె వచ్చెను, నేటితో సృష్టి యెల్ల
నంత మగుఁ, బ్రాణులం దొక్కటైన నింక
నుండ" దంచును నెంతొరు లొకట దైన్య
మునను భీతితోడను జెప్పుకొనిరి కూడి.
పిట్ట కన్నీరు విడుచుచు నట్టివేళ
గంపఁజొచ్చెను నెమ్మది డిందువడఁగ
"ఇంక నెచ్చెలి యేడఁ? దానింటి కేడ
కేఁగివచ్చు నేడ?—ఇదియు జరుగఁగలదె?
ఎల్ల బ్రహ్మాండములు నశియించుచుండె!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!!"
"కడపటి కవుంగిలి నయినఁ గరుణతోడ
నొసఁగఁగా రాదె దైవంబ! యూర కిట్లు
నాదు ప్రార్థనంబును ద్రోయ న్యాయ మగునె?
యొక్కచూ పిచ్చి మఱియును నొక్కమాట
యిచ్చి పిదపఁ బ్రాణంబు హరింపుమయ్య!—
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!"
"అధరంబునఁ జేర్చినట్టి-యామె
యంకతలమునఁ బ్రాణముల్ తరలెనేని
ధన్యతముఁడను, నాకింకఁ దక్కు వొకటి
లేదు, కోరఁగాఁ దగినది లేదు లేదు—
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!"
ప్రళయకాలంబె తా నయి వచ్చువేళ—
చెలఁగి ప్రకృతిలోకమును నశింపఁజేయు
వేళ—నెచ్చెలిదగు ముఖవీక్షణంబు
గలుగు నంచును నిట్టులు తలఁతువేల?
పిచ్చియా నీ కిది! యెటులు లభించుఁ బక్షి!—
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
"ఆశ! యెంతటివెఱ్ఱివో! యకట నీవు
చెలిని జూడ నిప్పటికిఁ గాంక్షింతు విట్లు
జగములన్నింటి కొకట నాశంబు గల్గు
చుండఁ బిచ్చిపిట్టకు నీకు నుండుకోర్కె—
తీరునే! యయ్యొ! యెచ్చటికోరిక! యిది!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!"
మెఱయుచున్నట్టి క్రూరంపు మెఱపులకును
ఉఱుముచున్నట్టి కఠినంపుటుఱుములకును
ఫెళఫెళమనుచుఁ బ్రేలెడి పిడుగులకును
దోడుగా వచ్చి చలియును దోడువడియె;
అక్కటకట! బ్రహ్మాండమే యడలుచుండఁ
దొణఁకి లోకంబు సర్వంబు వణఁకుచుండ,
ఒక్కచో నొక్కగూఁటిలో నొంటిగాఁగ
గూరుచుండి దుఃఖమ్ముతోఁ గుందుచున్న
పక్షి! చక్రవాకంబు తా వణఁకకున్నె?
తడిసిముద్దయయ్యెఁ, జలికిఁ గడగడమని
వణఁకెఁ, బిదపఁ గన్నులు మూతవడియె, నైన
నింకను బెదవు లవి యుచ్చరించుచుండె,
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!

పిట్టనోటను మెల్లగా వెడలునట్టి
"రాదు! రాదిక నెచ్చెలి! రాదు!" బలము
ప్రకృతిహృదయంబు కరఁగించివైచె నోటు!
కడఁగి బ్రహ్మాండ మంతయుఁ గదలిపోవ
నూఁగు లాడించుచున్న యా యుగ్రపవనుఁ
డంతఁ గ్రమముగాఁ దగ్గె, నాయభ్రపటలి
సన్నగిలెఁ, గుంభవృష్టి తుషారమయ్యె,
మెఱపులవిమాత్ర మెంతయుఁ దఱచులగుచుఁ—
—ప్రకృతి రమ్యనేత్రంబులు పఱచి గాఢ
మగు తుపానుచే లోకంబునందు నెందు
ఏమియయ్యెనో యనుచు వీక్షించుచుండె—
ననఁగ సౌందర్యవంతమై యలరె జగము.
గడగడవణంకు తనువుతోఁ, గాళ్లు రాక
పదియడుగులు వైచుచు, నటుపైని గొంత
వఱకుఁ జెట్టుపైఁ గూర్చుండి విరతిఁ గనుచు,
ఆతురపడుచుఁ—బోయెడినట్టి—వచ్చు
నట్టి—యూపిరితో నూఁగులాడుచుండి,
ఎడపక మెఱయు మెఱపుల నిల్లు వెదకి
కొనుచు, మాంసఖండమునోటఁ గొనుచు నంతఁ
జల్లఁజల్లఁగ రాఁ జొచ్చెఁ జక్రవాకి!
"వలదు వల దన్నకోలఁదిని బట్టుపట్టి
వచ్చితి నయయో! సఖుఁడు తుపానువలన
నేమి యయ్యెనో! యింక నేనేమి సేతు!
పాపి నెట్టులెట్టులో నాదుప్రాణములను
నిలుపుకొంటి, నేమాయెనో నెచ్చెలికిని?" -
ఎట్టులెట్టులో వెదకుచు నింటి కేగి
యాతరపడుచుఁ దఱిఁ జేరె నక్కటకట!
మాట రాలేదు భర్తకు నూట లేదు,
"రాదు! రా దిఁక నెచ్చెలి! రాదు! రా
రాదు! రా దిఁక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
అనుచు స్మరియించుచుండె; నాయదటు గా
గుండె వగులఁ బ్రియసఖుని యండఁ జేరి
మూర్ఛఁ గనె, నదె శాశ్వతమూర్ఛ యవ
శక్తి కన్పట్టరాక ప్రశాంత మయిన
దృష్టిఁ జక్రవాకంబు వీక్షించె సతిని—
మొగమునను దోఁచె వింత సమ్మోద మప్ర
ప్రాణ మయ్యది యాకాశపథము వట్టె;
సరసవల్లీపరివృతసాలములను
చారుశృంగమ్ము లొప్పారు సౌధములను
ఉల్లసత్ఫుల్లసుమము లౌ వల్లికలను
ఇదియు నదియు ననుచు వచియింప నేల?
ప్రకృతికన్యక సర్వరూపమ్ము లందు
జలజల మటుచుఁ గన్నీరు జాఱుచుండె.

ప్రపంచము

భమిడిపాటి రామసోమయాజులు గారు

ఒగరు నెత్తావి సిరుల వాయువులు గొనగ,
మేనిషస సూర్యకాంతులు - మ్రింగివేయ,
నేలబడి, పారిజాతము - గోలుమనుచు
నేడ్చె, దుస్థితి నిముసంబు - నెదగలంప.

ఎపుడు క్రొత్తగ వెల్గొందు - నిందు బి
మల్ల తొలిదిక్కు కొండపై - నవతరింపఁ
బులకిత శరీరమాచుఁ, బ్ర-ఫుల్లమాచు -
పుణ్యమంతయు దన దని - పొంగె కలువ.

బ్రహ్మాండపురాణము

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారు

లోకమునకు మహోపకారము చేయువానిలోఁ బురాణములు అగ్రతాంబూలార్హములు. ఇవియే చరిత్రమును దెలుపుచు, నీతులను బోధించుచుఁ గర్ణరసాయనములగు కథలను బోధించుచుండునవి. ఆకథలు కొందఱు కల్పితమందురు. కొందఱు సత్యములే యందురు. ఆ మాటల కేమిగాని మనము పురాతనేతివృత్తములు వాస్తవములనియే గ్రహింతుము. కల్పితము లన్నచో నిప్పటి విషయములు మఱికొంతకాలమునకుఁ గల్పితము లని కొందఱు చెప్పవచ్చును. ఆ మాటలకు హద్దులేదు. ఏవియో నాల్గు మాటలు చెప్పవచ్చును. అవి బాగున్నవని మఱికొందఱు పొగడవచ్చును. అంతమాత్రమున దానికి గౌరవము కలదా? పురాణకథల కది లేకపోవునా? ఆమాట లవ్వలఁ గట్టి పెట్టుదము.

పురాతన చరిత్రములను దెలుపుటంబట్టియే పురాణములని వానికిఁ బేరు కల్గినది. కేవల చరిత్రమును మాత్రమే యవి దెల్పునా? కాదు, దాని నెపమున సత్ప్రవర్తన మలవడు పద్ధతుల బోధించును. "కథాచ్ఛలేన బాలానాం నీతిస్తదిహ కథ్యతే" అన్న మాట పురాణములనుండి నేర్చుకొనినదే.

అట్టి పురాణములు మువ్విధములుగా భాగింపవచ్చును. కథాభాగప్రధానములు, ధర్మభాగప్రధానములు, సృష్టిభాగప్రధానములు- అని. ఈవిభాగము మనమూహించునది కాని ఋషిప్రోక్తము కాదు. భాగవతాదులు కథాప్రధానము లనవచ్చును. విష్ణు వామనాదులు ధర్మప్రధానము లనవచ్చును. బ్రహ్మాండాదులు సృష్టిప్రధానము లనవచ్చును. పైఁ జేర్కొనినవానిలో ధర్మకథాసృష్టిరూప త్రివిధ పద్ధతులు లేవా యను ప్రశ్నము రావచ్చును. అవి లేవని కాదు. ప్రధాన మొక్కొక్క విషయ మని తెలుపుటకే యీనిర్ణయము పనికి వచ్చును.

బ్రహ్మాండపురాణము పేరుచేతను వలె సకల విషయముల చేతను సృష్టిప్రధానమే యనుట కావంతయు శంక యంకురింప నక్కఱ యుండదు. సృష్టిపద్ధతు లితరపురాణములం దింతగాఁ గానరావు. ప్రపంచరచనాచమత్కృతి వర్ణింపఁబడుటచేతనే దీనికి బ్రహ్మాండపురాణ మని పేరు గలిగినది. పురాణము చాల పెద్ద దియగుటచే నీపేరు దీనికిఁ గలిగియుండవచ్చు నని భ్రాంతిపడి పుస్తకమును జూడకయే కొందఱు ఎన్నియో కథలను గల్పించి యవి బ్రహ్మాండపురాణాంతర్భూతము లని వ్రాసియున్నారు. ఒక్క యుదాహరణము దెలిపి యీ విషయమును వదలెదను. శ్రీవేంకటాచలమాహాత్మ్యము సర్వజనవిదితము. ఎవరో యొక గ్రంథమును సంస్కృతాక్షరములతో ముద్రించిరి. దాని పేరు "అష్టాదశపురాణాంతర్గత వేంకటాచలమాహాత్మ్యము" అని. ఆర్యులార! చూచితిరి గదా. భాగవతము జనసామాన్యమునకుఁ దెలియును గదా. దానిలోఁ గూడ శ్రీవేంకటాచలమాహాత్మ్యము కొన్ని యధ్యాయములున్నట్లు ప్రకటింపఁబడినది. జనసామాన్యమునకు దెలిసిన భాగవతముగతి యిట్లుండ నిఁక బ్రహ్మాండాదిపురాణముల మాట యిటఁ జెప్పనేల? ఇట్లు నిరంకుశముగా మనలోఁ గొందఱు కుక్షింభరులు గ్రాసజీవితులు స్వేచ్ఛగాఁ గథలను గల్పించి సాహసించి ముద్రించి యాపొత్తముల విక్రయించి జీవింపఁ జూచుచున్నారు. ఇట్టి ప్రయత్నముచే లేని గౌరవము క్షేత్రముఖ్యములకు వచ్చుటకు బదులు ఉన్న గౌరవ మూడి పోవుచున్నది. ఇంతకన్నఁ బాపపుఁ గార్యము వేఱెదియున్నది?

బ్రహ్మాండపురాణము సర్వపురాణమూలకంద మని యందఱంగీకరించినవిషయమే. దీనియందుఁ బ్రధానవిషయము సృష్టిపరిణామము. ఆవిషయము విచిత్రముగా నుండును. ఆసందర్భముఁ బద్ధతు లిందుఁ గానరావు. ఇప్పటి కాలమున భూగోళతత్త్వవేత్తలము మేమే యని మీసములు మెలి వెట్టుచున్నవారు సిద్ధాంతీకరించిన విషయము లీపురాణమున నెన్నియో గలవు. సృష్టిపరిణామము విచిత్రముగ నిందు విస్తృతమయ్యెను. నాగరికత యెట్లభివృద్ధియయ్యెనో స్పష్టముగా నీపురాణమునఁ జెప్పఁబడియె. దానిం బరికించినయెడల నద్భుతానందములు పెనగొనకపోవనుట యతిశయోక్తి గాదు.

మనుష్యాదులు సృజింపఁబడుటయు, వారి జీవికలు, తదనుగుణపదార్థముల యుత్పత్తి, వానిని వా రుపయోగించినవిధము బ్రహ్మానందమును బుట్టింపక మానవు. ఇంచుక విశ్రాంతిని గలిగించుకొని యేకాంతముగాఁ గూరుచుండి మనస్సును బ్రాక్సృష్టిభాగమువంకకుఁ ద్రిప్పినచో నిద్రాహారములు స్మృతికి రావనుట కల్ల గాదు.

మనుష్యు లుద్భవిల్లి వృక్షములనుండి యాహారమును స

పాదించుకొనుచు దాన సంతృప్తినొందుచుఁ గొంతకాల ముండిరఁట. కాలము జరుగఁగా వారికి ఆ పత్రపుటప్రవన్మధుధారల స్వీకరింప నిచ్ఛ గలిగెనఁట. ఆ పిదపఁ గొలఁదిదినములకే ఆ సృష్టి నశించెనఁట. అంత వారు కుయ్యోమొఱ్ఱో యని పలవింప నారంభించిరఁట. సర్వేశ్వరుండు వారి కాశాపాశములు తగిలియుండుటం బరికించి తదనుగుణముగా వృష్టిని బ్రసాదించెనఁట. వారపుడు వృక్షమూలనివాసము వలనుపడమి గుహలందుఁ జేరి శీతవాతాతపబాధల నాపుకొన నలవాటుపడిరఁట. ఆమీఁద వారికి వసతు లేర్పఱుప నూహలు గలిగెనఁట. ఆయూహలు నశింపకుండ వారు నియమముల నేర్పఱుచుకొనఁజాలి ఆ నియమముల ననుసరించి గృహముల నిర్మించుకొనిరఁట. మఱి కొలఁదిదినములకే గ్రామము లేర్పడఁగా నమ్మానవు లపు డొక్కఁడు పాలకుఁడుగా నుండకపోయిన ప్రజావితతి సన్మార్గప్రవర్తనమున కలవాటుపడదని యూహించిరఁట. ఆయూహ కనుకూలముగా బాహుబలమున నొరులకు సహాయపడఁ గలవారిని పాలకులనుగా నుండఁ బ్రార్థించిరట. వారందులకొకొని తమప్రాణములనైన నర్పించి వారిని గావఁ బ్రతిన సేసిరఁట. వారియండఁ బాయక మనుజులు మెలంగుచుఁ గష్టములపాలు గాక ప్రవర్తింప సాగిరఁట. అంత వారికిఁ బన్నుల నిచ్చుపద్ధతి నేర్పాటు గావించిరఁట. పిదప వారికి నివాసార్హము లెట్లుండవలె ననునూహయొక్కటి యుప్పతిల్లఁగాఁ దత్కాలమున సంసారపరిత్యాగ మొనరించి తపోవిభూతి మెలంగు మహర్షులం బ్రార్థించి వారి యాజ్ఞానుసారము శాస్త్రమును నిర్మించి నగరములు వానికిఁ జుట్టుపట్టుల నెంతెంతదూరమున నెట్లెట్లు గ్రామములుండవలయునో విమర్శించి యారీతిం గట్టిరఁట.

అంతట మనుజులలోఁగొందఱు కామక్రోధాభిభూతులు బయలుదేఱిరఁట. ద్రవ్యాశచే నొరుల బాధించువారు వర్ధిల్లం గాంచి తద్భీతి దొలంగుపొంటెఁ గోటలు కట్టిరఁట. ఆ కోటల నిర్మించుపద్ధతియు శాస్త్రరూపమున వెలసెనఁట. ఆకోటలలోనుండి రాజులు తమప్రాణముల లెక్కచేయక శత్రువులగు దుష్టమానవులనుండి తమ ప్రజలను గాపాడుచుండిరఁట.

అట్లు కొంత కాలము నిర్బాధకముగా జరుగుచుండ నారాజులు ధనమదాంధులై ప్రజలను దాసులఁగా భావించి స్వేచ్ఛఁగా బ్రవర్తింపసాగిరఁట. మహాత్ము లొక్కచోఁగూడి వారి నిగ్రహించుచు నవీనపాలకులను ధర్మమార్గావలంబకు లగువారి నేర్పఱుచుకొనుచుఁ గాలము గడపిరఁట.

అత్తఱి భూభుజులు విఱ్ఱవీఁగి దోర్బలము మెఱయ విచ్చలవిడి మనుజుల బాధించుచు ధర్మనాశనమ్ముఁ గావింపఁ బూనిరఁట.

మనుజుల శ్రమపరంపరలు రాజుల దుష్కృత్యపరంపరలు
భగవంతుఁడు వారిగర్వము నడంచి మనుజహితైకతత్పరుల
జేయుదలచెనఁట ఇంతలో రాజుల నేకులుగా నేర్పడి నిరం
ముగా మహర్షులను గూడ బాధించుచు, వారిపదార్థములఁ
నుచు మాఱులేని విహారముల నానందించుచుండ సర్వేశ్వ
త్వరపడుట మేలని నిశ్చయించి తన యమోఘకళావిశే
నొకఋషి కుమారునియందుఁ బ్రవేశపెట్టెనఁట. ఆ కుమా
తేజోవిశేషంబుల దుర్నిరీక్ష్యుండై విపక్షావళీశిక్షాదీక్షుం
నఁట. అందులకుం దగు శక్తిని సంపాదించుకొనఁ బ్రయత్ని
నఁట. ఆ కాలముననే రాజులు గూడ మహర్షి కరుణాపా
మంత్రశక్తిసంపాదితానేకాస్త్రసహితులై యుండుటచే
వైప్రయత్నమున కవకాశ మేర్పడెనఁట.

ఆ మునిబాలకుం డొక్కండే మహారణ్యసీమలకుంజని
తపంబుచేయఁబూన నాతనికి వాంఛానుకూలశక్తి ననుగ్రహి
దలంచి సర్వేశుఁడు ముందు తన్మనోదార్ఢ్యమును బరికింప
యించి యానేపమున నితరులకుఁ దన వినోదమును గనఁబ
గోరి వ్యాఘ్రరూపమున నచ్చటికిఁ బోయి తపోభంగకర
తపశ్శక్తిదుర్బల మని తెలుపునవియు నగుమాటలం
నాబాలకుండు తన పూనిక మానక గంభీరముగా
నందుల కా సర్వేశ్వరుం డానందించి యాతనికి నిజరూప
బ్రసాదించి యింకను గొంతకాలంబు నియమమునఁ బ్రవర్తి
యని యనుజ్ఞ నొసంగెనఁట. ఆ పరమపురుషుని యాజ్ఞను
దాల్చి యట్లే మహాక్షేత్రములం దిరిగి తిరిగి సంయముల
లబ్ధమనశ్శక్తియై మరల భగవంతునిం గొలువ హిమాల
కరిగి తపం బొనరించెనఁట. లోకనాయకుండు ప్రత్యక్షంబై
కాంక్షితమును ఫలింపఁజేయు సకలాస్త్రముల నొసంగెనఁట.

పరమేశ్వరకరుణాపాత్రుఁడై యామునితనయుఁడు
వచ్చి యవార్యగర్వమున విఱ్ఱవీఁగి మాఱులేక యధర్మ
విహరించు ధరణీపాలకుల నసంఖ్యాకసేనాసమేతుల నొక్క
చించి చెండాడి తపశ్శక్తిని లోకులకు వెల్లడి జేసెనఁట.
మానక యట్టిక్షత్రియుల ననేకులఁ బెక్కుపర్యాయ
పరిమార్చెనఁట.

ఇట్లు విహరించు నామునితనయుని విక్రమాటో
క్షత్రియకులమే నశించునట్లు కాఁగా నట్లగుటయు
కపకారముగాఁ బట్టి దానిని మాన్ప శాంతధనులగు మహ
ప్రయత్నించి యెట్లో యామునితనయుని నుపశాంతక్రోధు
జేసి శేషించినభూపాలకతనయులఁ బెంచి పెద్దవారలంజేసి
బుద్ధులఁ గఱపి రాజ్యభారమ్ముం బూన్పంజేసి తమఘని

గదా యని సంతసంబున మరలఁ దపస్సు చేయ నరిగిరఁట. ఈసందర్భమునకై గాథకనుకూలములగు విషయములు పెక్కులుగలవు. రాజవంశములు వాని భేదములు విశేషముగా నీభాగమున వర్ణితములై యున్నవి. వారి యాచారములు ధర్మానుష్ఠానవైఖరియు విపులముగ ననువదింపఁబడినవి.

మునుల వంశపరికీర్తనావసరమున నెన్ని జాతులవారా మునులలోఁ గలిసిరో తేటపఱుపఁబడినది. మును లనఁగా బ్రాహ్మణులే యన్నమాట వాస్తవము గాదని యందులకుఁ గావలసిన శాంతముఖగుణములు గలవా రందులోఁ జేరుదు రని నిర్వచింపఁబడినది.

ఓహో! ఈ పై విషయములఁ దెల్పు ఘట్టముల నెట్టనఁ బరికించునపుడు మై పులకరింపక మానదు. ప్రజాసంఘ మెన్నికష్టములఁ బాలైనది? ఎంతకాలమునకు సుఖస్థితి నొందఁ గలిగినది? అందులకు మార్గము లెవ్వి యని తేలినవి? భగవంతుని యుద్దేశ్య మెట్టిది? మహర్షులయాశయ మేవిధమున నుండును? శాస్త్రము లెట్టిసహాయము మనుజులకుఁ జేయు మండును? తత్కర్త లెంతటి ఘనమనీషులు? వా రెట్టిలాభములను గోరిరి? ఈ మొదలగు విషయముల నిర్వ్యాజబుద్ధితో నేకాంతమునఁ గూరుచుండి చర్చించుకొనుచుండిన సూర్యాస్తమయము తోఁచునా? ఆయానందమునకు పరిమితి గలదా?

పాఠకమహాశయులారా! ప్రపంచ మిట్లు క్రమక్రమముగా నభివృద్ధియై నాగరకతను సంపాదించుకొన్నది. ధర్మసూక్ష్మభాగములు సైతము క్రమరీతి నలవడినవేగాని యొక్క కాలమున వచ్చినవి గావు. మనయాచారములుకూడ నెన్నియో మార్పులఁ జెందుచుండునవియే గాని యేకరీతిగా నుండవని పై గాథలవలననే విశదమయ్యెఁగదా. మహాత్ములందఱును లోకసుఖమే స్వసుఖముగా భావించుకొని తమయావచ్ఛక్తిని తన్నిమిత్తమై వ్యయించుట వినుచున్నారము కదా. అందును దపోనిరతులయ్యు విరక్తులయ్యు లోకమునకు మహాపద వాటిల్లునతి మహర్షులు తపోనియమములను మాని లోకుల కెట్టియుపకృతి నొనరించి ధన్యులయిరో యను విషయమును స్మరించినచో మనమామహితాత్ముల విషయమున నెట్టికృతజ్ఞత చూపవలయునో తేటపడక మానదు. కీర్తికేకాక స్వకృత్యమని మనపూర్వులు లోకోపకారపరాయణులైరి. కాఁబట్టియే యాచంద్రరవితారకముగా యశఃకాయమును బ్రపంచమున నునుపఁగల్గిరి.

ఈ గాథలలో నసంగతము లనఁదగినవెవ్వి యని యాలోచించిన నొక్కటియైనఁ గలదో? జలమయముగా నుండుతఱి జలజంతుసృష్టియు, స్థలము బయలుపడఁగా కూర్మాది జలస్థలసంచరణశీలములగు జంతుసృష్టియు, స్థలము సమంచితముగా నెలకొని వనసమన్వితము కాఁగా వరాహాదివనచరజంతుసృష్టియు నారీతిఁ గొంతకాలము కాఁగా తిర్యఙ్మనుష్యభాగద్వయయుక్తమగు సృష్టియు, నాపిదప వామనజనసృష్టియు, నామీఁద వరుసగా మనుష్యసృష్టియు గల్గెనన్న వాదము మహామతివిభూతిఁ గనిపెట్టఁబడిన దన్న వాదము స్తుతిపాత్రమగునపుడు ఈవిధ మంతయు మనపురాణములో నొకమూలనే యిమిడియున్నదని చెప్పవీలగునా కాదా? ప్రపంచోపకారకములగు విషయము లెన్ని గలవో, నాగరకతను బెంపొందించున వెన్ని గలవో యన్నియును క్తములే గాని క్రొత్తవి కనిపెట్ట శక్యము గాదు. కనిపెట్టితిమన్నను నవియుఁ బ్రాగుక్తవిషయాభాసములే గాని క్రొత్తవిగానే కావు. సంక్షిప్తవిషయమును విస్తరించి చెప్పుట నవీనసృష్టి కాదు. మన మట్లే భావించుకొని తృప్తినొందవచ్చును గాని కొంతకాలమున కది ప్రాచీనతమ మని యొకరు నిర్ధారణ మొనర్తురు. అప్పుడు ప్రాచీనకాలమహత్త్వము స్పష్టమగును. అంత నవీనసృష్టి నొనర్చితి మనుకొనువారికి నస్మత్ప్రాక్కాలికుల శక్తిపాటవములు తేటపడును. అంత వారును కృతజ్ఞు లగుదురు.

ఇఁక జీవహింసావిషయమును గొంచెము పురాణానుసారము విచారింపవలయు. పూర్వకాలమున నందఱకు నాహారము మాంసమే ప్రధాన మని చెప్పవచ్చును. దాని నడంచుటకే పూర్వమహర్షులు యజ్ఞముల నొనరించి కాని, శ్రాద్ధకాలమునఁ గాని, అతిథిపూజయందుఁ గాని మాంస ముపయోగింపఁదగును గాని యిష్టానుసారము జంతువుల హింసించి మాంసము భక్షింపరాదని నియమము నొనర్చిరి. అనఁగా నేదో యొకకాలమునఁ దప్ప నితరకాలముల నది నిషేధ మనుటచే సర్వకాలమాంసాహారనిరోధకము గల్గెఁగదా. క్రమక్రమమున నలవాటు తప్పినచో నది నశించు నని వారి భావము.

ఒకానొకప్పుడు యజ్ఞ మొకచో సాగుచుండెను. దేవతలు హవిర్భాగములఁ గొనవువ్విళ్లూరుచుండిరి. ఋత్విక్కులాయుధపాణులై యజ్ఞపశుహింస చేయఁ బూనియుండిరి. ఆ పశువులు దీనాననములఁ జేయునది లేక ప్రాణహంతలపైఁ దమ దీనదృష్టులం బ్రసరింపఁ జేయుచు నుండినవి. ఆసమయమున నా యజ్ఞముం జూడ మహర్షు లరుదెంచిరి. దీనాననముల నిలుచుండి సంరక్షకుఁడు లేమికిఁ జింతిల్లుచున్న పశ్వాగములం జూచిరి. వారి యంతరంగము లపుడు కరుణాతరంగితము లయ్యెను. కత్తి నెత్తియున్న ఋత్విగ్గణము నాపి మఖము నొనరించు నింద్రుం గాంచి మహాత్మా, లోకత్రయపాలకా! పశుహింస పాపములలోఁ బాపఫలప్రదము. దానిం జేయుదే? యజ్ఞము నభిప్రాయమిద్ది యగునే? ఇంక దీనినాపుము, దీనములగు నీసాధుజంతువులఁ గాపాడుము,

యజ్ఞమునకు వలయు పరికరములు ధాన్యాదులు గలవు? అని మొఱ్ఱపెట్టిరి. కాని యింద్రుం డధికారగర్వమునఁ గన్నులు కానకున్నవాఁడౌట వారిమాటల పెడఁబుచ్చి యజ్ఞము హింసాప్రధానముని వాదించెను. మునులమ్మాటల కసమ్మతించి వేదస్మృతుల యభిప్రాయ మిట్లే యగునేని మేము చెప్పువారము గాము. ఈ విషయము ధర్మకర్తయగు వసువు నిర్ణయింపవలసిన దనిరి. వసువు శతమఖునిపైఁగల పక్షపాతమున యజ్ఞము హింసాకర్మమే యనియె. దాన నాతఁ డూర్ధ్వలోక సంచారి యయ్యు నధోలోకపతితుఁ డాయెను.

ఈకథా తాత్పర్యమును దలంచినచో సృష్టిలోఁ గొంతకాలము జరగఁగాఁ దత్పూర్వముఁడిన దురాచారములు నశింపఁ బ్రయత్నములు జరగినటులఁ దేలునుగదా. ఇట్లు కథారూపమున భూతహింసాదిఘోరకృత్యములు గలుప మహాపాతక మలవడఁగల దని బోధించుపురాణములు మహోపకారకము లనుట దప్ప నింకేమనవలయు ?

ఇట్లు సకలవిధముల నీ బ్రహ్మాండ మహాపురాణము మహోపకారక మయి యలరారుచున్నవి. ఇయ్యది సర్వపురాణశిరోమణి యని కొంద అనుచున్నారు గాని యట్లనుటకన్న నీపురాణము సృష్టికథాప్రధాన మనియు, ప్రవృత్తిమార్గమునఁగల చమత్కారములఁ దెలుపుననియుఁ జెప్పుట సమంజసము. పెక్కువిషయములు నిర్దుష్టములుగా దీనినుండి గ్రహింపవచ్చును. కాఁబట్టియే దీనిని గొందఱు పురాణరత్న మనుచున్నారన్నను సాహసము కాదు. నాగరకత యెట్లెట్లు కాలక్రమమున లక్షించెనో యీపురాణము చదివినఁ గాని చక్కఁగాఁ దెలియదనుటయు నిర్వివాదాంశము.

మునులలో నేయేతెగలు చేరినవో దాని కెట్టియోగ్యత కావలయునో యీపురాణము చక్కఁగా బోధించును. ఈ పురాణములో నున్నట్లు పెక్కుస్థలపురాణములు పెక్కువ్రతములు పేర్కొనఁబడుచున్నవి. కాని యవి యసంగతములు. దీని యం దట్టిగాథలు లేనేలేవు. ఉన్నవన టకుఁ గూడ నవకాశము లేదు. కల్పితగాథల నందందుఁ జేర్చుట కవకాశము లేకుండ నంతటి కట్టుదిట్టములతో నీపురాణము రచింపఁబడినది. "సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశో మన్వంతరాణిచ, వంశానుచరితం చేతి లక్షణాంతు పంచకమ్" అను లక్షణానుసార మీపురాణ మలరారుచున్నది. జాతులు తద్వృత్తులు భూభాగపరిస్థితులు తద్వాసుల కాయుర్దాయము. వారి యాచారాదులు వానికిందగు కారణములు యుక్తియుక్తముగా నిందు వర్ణింపఁబడినవి. ద్వీపములు ద్వీపగతపర్వతములు పర్వతసంభూతనదులు తజ్జలపానజనితదృఢత్వసూక్ష్మబుద్ధిత్వాదులు చక్కఁగా నిందు విస్తృతములు. ఇక్కాలమున నందుఁ గొన్ని మార్పు లుండవచ్చునుగాని విశేషభేదములు కానరావు.

ఇట్టిపురాణములను నిర్మించిన మహాత్మునకు వ్యాసమహర్షికి మనము కృతజ్ఞులమగుటకన్నఁ జేయఁదగిన దేదియు లేదు. ఇప్పురాణమును జక్కఁగాఁ బఠించి మనపూర్వులబుద్ధి చమత్కృతిని గొనియాడుటయే వారికి మనముచేయు మహోపకారము.

ఈ పురాణమును గుఱించి యీచిన్ని వ్యాసము దాని మహిమను గొనియాడఁజాల దనుట నిక్కము. ఐనను పురాణరత్నమిది యనుటకైన నించుక దెల్పఁగల దని నమ్ముచున్నాఁడను.

ప్రణయినీ గీతములు

"సౌదామిని"

సందె జారె, చుట్టుపక్క
మినుకుమినుకు దీపమ్ములు
వెలుగుచుండె, దూరమ్మున
కోవెలలో హాయిగాను
మేళము వినవచ్చుచుండె,
చల్లగ వెన్నెలలు కన్న
తల్లివోలె కాయు గాని
తలవ సేమొ ప్రాణమ్మ శిగ!

భాషావిషయము

పారనంది రామశాస్త్రిగారు

భాష యనఁగా "భాష్యత ఇతి భాషా" అను వ్యుత్పత్తివలన భాషింపఁబడునది. శబ్ద స్వరూపము. ఈభాష దేశములనుబట్టి కొన్నిభేదములఁ గలిగియుండును. వానినే దేశ్యభాష లందురు. దీనివలన నన్ని దేశములకు సామాన్య మగు నొకభాష యుండి యుండవలయు నని సిద్ధించుచున్నది. అది యెద్ది యనఁగా దేవభాష. దేవతలకుఁ గూడ వ్యవహారములో నున్న భాష యని యభిప్రాయము. అదియే మనుష్యులకును పూర్వము వ్యవహారములో నుండునట్లు తెలియఁబడును. దానినుండియే కొన్నిశబ్దములు విడఁబడి యుచ్చారణాభ్రంశము నొంది వికృతిశబ్దము లని చెప్పఁబడుచున్నవి. వీనిని "తద్భవము" లందురు. సంస్కృత శబ్దమే, తెనుఁగు ప్రత్యయము మాత్రము గలిగి "తత్సమ" మనఁబడుచున్నది. దేశ్యగ్రామ్యములకు నియమము లేదు. ఈ శబ్దము లన్నియు "వ్యుత్పన్నములు, అవ్యుత్పన్నములు"నుగాను రెండువిధములుగా నున్నవి. "వ్యుత్పన్నము"లనఁగా, నేశబ్ద, మేయర్థము దేనేధాతుప్రత్యయాదులయోగముచే నయినది తెలుపఁబడినవి. అట్టి సందర్భము లెవ్వియు లేకయే, యేదో యొక యర్థమందు రూఢమయి లోకములో వాడఁబడుచున్నవి యవ్యుత్పన్నములు. వ్యుత్పత్తికల్పన వ్యాకరణకర్తలచేఁ జేయఁబడినది. దేవభాషలోనే, మన ప్రాచీనవేదశాస్త్రాదు లన్నియు నున్నవి. వీనిలోనుండు శబ్దరూపములకు, లోకములో వాడుకలోనికి వచ్చియున్న శబ్దరూపములకును, కొంచెము వ్యత్యాసములు కన్పించుచుండఁగా నప్పుడు పాణిన్యాదిమహర్షులీదేవభాషను సంస్కరించి ధాతుప్రత్యయాదుల నిరూపించి శబ్దస్వరూపములను నిర్ణయించినారు. ఇట్లు సంస్కరింపఁబడిన దగుటచేతనే దీనిని "సంస్కృత" మందురు. సభ్యుల వ్యవహారమందు రూఢమయి యున్న శబ్దముల సంస్కారముకొఱకే వ్యాకరణము లేర్పడినవి. ఇట్లుండ నీ యాంధ్రలోకమువారి భాషయే యాంధ్రభాష యనఁబడుచున్నది. దీనికిని వ్యాకరణము లనేకములు పూర్వులచే రచింపఁబడియున్నవి. మొట్టమొదట నీభాషను, లోకవ్యవహారమందు మాత్ర మున్నదానిని గ్రంథార్హ మగునట్లు గొన్ని నియమముల నేర్పఱచి నన్నయభట్టారకుఁడు దీనిలో సంస్కృతమహాభారతమును భాషాంతరీకరించినాఁడు. అప్పు డీభాషను "తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యము" లను నాల్గువిధము లగు శబ్దములచేత పుష్కలముగాఁ జేసి దీనిచే గ్రంథరచనఁ గావించెను. ఈ గ్రంథరచనతోడనే భాషానిబంధనముగా "నాంధ్రశబ్దచిన్తామణి" యనుపేర నొక వ్యాకరణమును సంస్కృతభాషలో నతిగభీరాశయమున సంక్షిప్తముగ నార్యావృత్తములతో రచించెను. పిమ్మట నొకకొంతకాలమునకు నథర్వణాచార్యుఁడు "వికృతివివేక" మనుపేర నొకవ్యాకరణము నీషద్భేదములతో రచించెను. తరువాత మఱికొంత కాలమునకు చిన్తామణికి "ఎలకూచి బాలసరస్వతి, అప్పకవి" మున్నగువారు కొందఱు వ్యాఖ్యానములఁ జేయుచు నుదాహరణములను దమకుఁ దోఁచినవాని నిచ్చియున్నారు. వ్యాకరణమూలకర్త

లు, వ్యాఖ్యాతలు నందఱును నాంధ్రభాషకు "గ్రామ్య" మను నొకభాగమును ప్రథమాచార్యుఁడగు నన్నయభట్టుఁ డంగీకరించినట్లే తామును నంగీకరించి చెప్పుచున్నారు. కాని యీ "గ్రామ్య" మనుదానింగూర్చి ప్రథమాచార్యుని యభిప్రాయ మేమో వీ రరసి చెప్పుచున్నట్లు గానరాదు. ప్రథమాచార్యుఁడు "నియమము, దప్పినది గ్రామ్య"మని గభీరముగాఁ జెప్పి విడిచినాఁడు. ద్వితీయాచార్యుఁ డపభ్రంశము గ్రామ్యమని దానిని నిందించినాఁడు. కేతన కొన్ని శబ్దస్వరూపముల నెత్తి యిట్టివి గ్రామ్యము లని చెప్పినాఁడు. బాలసరస్వతి చిన్తామణికిఁ దాను వ్యాఖ్యానముఁ జేయుదునని యారంభించి ప్రథమాచార్యుని కారికలనే కాక ద్వితీయాచార్యుని కారికలనుగూడ నెత్తుచుఁ దన యభిప్రాయానుసారముగ నుదాహరణముల నిచ్చియున్నాఁడు. అప్పకవియు చిన్తామణికి వ్యాఖ్యాన మనియే చెప్పుచు మీఁదఁ జెప్పినట్లె ప్రథమ ద్వితీయాచార్యుల యిరువురయొక్కయు కారికల నెత్తుచు పద్యరూపమగు దనవ్యాఖ్యానగ్రంథమందు గ్రామ్యములు "వస్తాడు, తెస్తాడు, కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము మొదలగునవి" యని చెప్పుచు వానికి లక్షణము తేలికగా "గ్రామీణజనముఖమున నుచ్చరింపఁబడుట నట్టివి" అని చెప్పినాఁడు. కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, ఇవి సమ్మతములే యైనట్లు ద్వితీయాచార్యుఁడు చెప్పినాఁడు. కేతన వానిని జేర్కొని యుండలేదు. కేతన చెప్పినవానిని వీరు పేర్కొనలేదు. ఎవరిదానిలోను లక్షణము సరిగాఁ గానరాదు. అప్పకవి తనకుఁ దోఁచినట్లే చెప్పినట్లున్నది. చిన్నయసూరి మొదలగు బిమ్మటివా రప్పకవి యన్నవానినే గతానుగతికముగఁ జెప్పియున్నారు. కాని యప్పకవి చెప్పిన లక్షణమునకును లక్ష్యములకును సందర్భ మున్నదా? లేదా? అని విచారించి చెప్పినట్లు గానరాదు. "వస్తాడు, తెస్తాడు, కఱకంఠుఁడు" మొదలగువానిలో తేలికయుచ్చారణ మెట్లు? లేకయే యవి గ్రామ్యము లెట్లు? అని యీ విచార మప్పటికిని ఎవ్వరును జేయలేదు. ఇది యిట్లుండ నీనడుమను గ్రామ్యగ్రాంథికవాద మొకటి బయలుదేఱినది. అది యవిచారితముగానే పెఱిగినది. దానిలో "గ్రామ్యవాదులు, గ్రాంథికవాదులు" అని రెండుకక్ష్యలవా రేర్పడినారు. వీరిలో మొదటి పక్షమువారు మనవాడుకలో శబ్దరూపము లెట్లున్నవో యట్లే గ్రంథములందును ప్రయోగింపవచ్చు నని చెప్పుదురు. రెండవపక్షమువారు "మన వాడుకలో గ్రామ్యరూపములు గలవు. అవి గ్రంథార్హములు కావు గావున వానిని గ్రంథములలో ప్రయోగింపరాదు. గ్రంథార్హ మయినదే గ్రాంథిక భాష యని అర్హముకానిదే గ్రామ్యమనియు జెప్పుదురు. వారివాద మిట్లు జరుగుచునే యున్నది. ఈ విషయమున భాషాజ్ఞు లందఱును నేదో యొక కక్ష్యలోఁ జేరి వాదమును బెంచువారే కాని విషయతత్త్వమును పరిశీలించి యభినివేశమును విడిచి యైక్యమును బొందినవారు కారు. ఇక మధ్యస్థులనఁదగినవారు కొందఱు కలరు. కాని వా రుదాసీనులుగ నున్నారు. ఇట్టిస్థితిలో వీరి యౌదాసీన్యముచితమా? వారివాదములే యుచితములా? అనునది యింకొకటి విచారణీయము కలిగినది. కక్ష్యలలో నొకరిది మఱియొకరి కనుచితము. ఈ యౌదాసీన్యములో నట్లు గాదు. ఎవరిది వారికే యనుచితమగును. కాన దానికంటె నిదియే యెక్కుడు తప్పుగావచ్చును. కావున నింక భాషాజ్ఞానము నభిమానముఁ గలవా రెల్లరును దమ యౌదాసీన్యము నుపేక్షింపక కక్ష్యావారిలోనివాద మెద్ది యెంతవఱ

కుచితము? కాని దెంతవఱకు?" నని విచారించి వారి యందలి పక్షపాతమును విడిచి భాషయందు మాత్రము పక్షపాత మవలంబించి విషయనిర్ధారణముఁ జేయుట యుచిత మగుటచే నెల్లవారును దాని యెడల లబ్ధావకాశు లయియే యున్నారు. కావున నామదికిఁ దోఁచినదానిని నేనును జెప్పుటకు సాహసించుచున్నాఁడను. "నసాహస మనారుహ్య నరో భద్రాణి పశ్యతి" అను న్యాయముచే నొకప్పుడు సాహసము మంచికావచ్చునను తలంపుచేత నే కాని, యెల్లవారికంటె నా యుత్కర్షముఁ దెలుపుకొనుటకుఁ గాదని, విచక్షణులగు సహృదయులు మన్నింతురుగాక. మీఁదఁ జెప్పిన గ్రామ్యగ్రాంథికవాదుల కుభయులకును నొక విప్రతిపత్తి నిచ్చి మధ్యస్థులు విచారింపవలసి యున్నది. ఎట్లన, వ్యాకరణకర్త లందఱును గ్రామ్యము నంగీకరించియు, నిషేధించియు నున్నారుగదా? వా రంగీకరించిన గ్రామ్య మెట్టిది? నిషేధించినది యెట్టిది? అని. అట్టి విచారణలోఁ గొందఱు వ్యాకరణకర్తలే "యార్యవ్యవహారదృష్ట మగునది గ్రామ్యమయ్యును గ్రాహ్యమే" యని చెప్పి కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము మున్నగు నవి గ్రాహ్యములే యని యంగీకరించి యున్నారు గదా? వీనికి గ్రామ్యలక్షణము పట్టినదా? లేదు. లేకయే గ్రామ్యము లెట్లగును? అది యట్లుండ నప్పకవి చెప్పిన తేలికయుచ్చారణము "వస్తాడు, తెస్తాడు" మొదలగువానిలోఁ గానరాదు. ఆర్యుల వ్యవహారములో నవి కాన్పించుచునే యున్నవి. కాన నట్టివానికి గ్రామ్యత లేనట్లును గ్రాహ్యము లగునట్లును విధానమును కల్పించుట యుచితము గాదా? లోకమం దార్యుల వ్యవహారములో [illegible]ము లయి యశ్లీలతాదిదోషములు లేకున్నను ప్రాచీనమహాకవులచే గ్రంథములం దుపయోగింపఁబడక యుపేక్షింపఁబడి యున్న కొన్ని దేశ్యశబ్దములకు వ్యుత్పత్తిసాధ్యము లగువానికి వ్యుత్పత్తులను దెలుపుచు రూపనిష్పత్తిఁ జేయుటయేకదా వ్యాకరణముల స్వభావము? సంస్కృతశబ్దముల గుఱించి మన మేమియుఁ గ్రొత్తఁగఁ జేయవలసినది లేదు. అట్లుసేయనురాదు. తద్భవములకును పూర్వనిబంధనములచే నియంత్రితములకుఁ గాక, మిగిలిన దేశ్యగ్రామ్యములలో నార్యవ్యవహారసమ్మతములగు వానికొఱకొక "వ్యవహారభాషావ్యాకరణ" మను పేర నిబంధనమును రచించుట యావశ్యక మని తోఁచి నా యీ యుద్యమమును సహృదయుల ప్రోత్సాహముకొఱకు వెల్లడించితిని. ఇట్టి మహోద్యమము నాబోటి యల్పజ్ఞునకు దుశ్శక్యమయ్యును నిది సమర్థుల ప్రవృత్తికి జ్ఞాపకమయినఁ గాకుండునా? యని ప్రాచీననిబంధనములకు విరోధింపకుండునట్లు పూర్వకవులచేఁ గొన్ని గ్రంథములం దుపయోగింపఁబడకున్నను నిషేధము లేదు గావున నట్టి దేశ్యగ్రామ్యముల నిష్పత్తికొఱకొక నిబంధనము రచియింప నుద్యోగించుచున్న నా యుద్యమమునకు సహృదయు లెల్లరును దోడ్పడుదు రని నమ్ముచున్నాఁడను. దేశ్యపదములు దేశకాలములనుబట్టి మార్పు లొందవచ్చునని "ప్రవాహినీ దేశ్యా" అను దానిచే వాగనుశాసనుఁడే యనుజ్ఞ నిచ్చినట్లు భావించుచు నట్టి దేశ్యముల గుఱించియే యీ నా యుద్యమమును దెలుపుచున్నాను. గ్రామ్యము లను నవి యల్పదేశ్యము లనిన ననవచ్చును. కాకున్నను, వ్యవహారములే కావున, వానిఁ గూర్చియైన నిది, వ్యవహారభాషావ్యాకరణ మని నా యభిప్రాయము.

వాఙ్మయ సామ్యము

కురుగంటి సీతారామయ్యగారు, ఎమ్. ఏ.

విమర్శనము వాఙ్మయ సోపానములలో నొక పైమెట్టు. విమర్శన మెక్కువగ నేవాఙ్మయంబున నుండునో యది యుత్తమవాఙ్మయములలో నొకటి. ఆంగ్లవాఙ్మయమున కింత ప్రసిద్ధి యెట్లు వచ్చెనో కనుగొనినయెడల నీ సత్యము మనకు తేటతెల్లము కాగలదు. వాఙ్మయమును ప్రసిద్ధికి తెచ్చుటలో కవు లెంతముఖ్యులో విమర్శకు లంతముఖ్యులు. ఆంగ్లవాఙ్మయమున విమర్శకులు సామాన్యకావ్యములను కూడ తమ తెలివితేటలచే మిన్నునకు బొగడి కవివాక్యమున నుద్దేశించని రసమును కూడ నారోపించి వాఙ్మయమునందు పాఠకప్రపంచమున కభిరుచి కలిగించి వాఙ్మయకీర్తిని విస్తృతముచేసిరి. కవికి కావలసినయంత భావనాశక్తి విమర్శకునకు లేకపోయినను కొంతయైన నుండవలయును. ఏలన సమయమువచ్చినప్పుడు కవి వ్రాసిన యెట్టి సామాన్యపు వ్రాతలనైనను రసవంతముగ కనబడునట్లు చేయుశక్తి యుండవలయును. ఆంగ్లవాఙ్మయమునందలి కావ్యములన్నియు నట్లు ప్రసిద్ధికి తేబడినపుడు వాఙ్మయము కీర్తిని వడసినదియన్న నాశ్చర్యమేమి? పందొమ్మిదవ శతాబ్దమున విమర్శనమే వాఙ్మయము. సృష్టి మిక్కిలి కొద్దిగ జరిగినది. ఇప్పుడుకూడ గద్యవాఙ్మయమే తప్ప పద్యవాఙ్మయసృష్టి బహుస్వల్పముగ జరుగుచున్నది మన యాంధ్రవాఙ్మయమున గూడ సృష్టి కొంచెముగనే జరుగు చున్నది. నవ్య కవిత్వ మనునది తప్ప మిగిలిన దారుల సృషినడక తక్కువగనే యున్నది. నవ్యకవిత్వము మాత్రము వేలంవెఱ్ఱిగా జరుగుచునే యున్నది. నాటకము, అపరాధపరిశోధకనవల యీకాలమున బహుజనులచే చదువబడుచున్నవి. విశ్వవిద్యాలయములన్నిటిలో సారస్వతముకంటె శాస్త్రముల కెక్కువ ప్రాముఖ్య మొసగబడుచుండుటచే శాస్త్రలక్షణములు కొన్నిదానికికూడ నుండుటచే విమర్శనము కూడ నొకశాస్త్రమువలె పెరుగు నవస్థ వచ్చుచున్నట్లు తోచుచున్నది. ఆంగ్లవాఙ్మయమున నది యొకశాస్త్రప్రాయ మైనది. కవిత్వసూత్రములు నిర్వచింపబడినవి. మన విమర్శకులు క్రమముగా వారి ననుకరింప మొదలిడినారు. ఇక విమర్శనము పెరుగవలయు. కవులగువా రావిమర్శనమును పాటించుచు సృష్టిని సాగింపవలయు. విమర్శన మెంతవృద్ధి యైన సృష్టి యంత తగ్గుచుండును. పాండిత్యము హెచ్చిన కొలది కల్పనాశక్తి కుంఠీభూత మగును. అందును పాండిత్య ముండినట్లు స్వానుభవమునకు వచ్చిన కొలదిని వ్రాయు ప్రతియక్షరమునందును లోపములగపడుచుండును.

౧౯ వ శతాబ్దమున యూరపుఖండమునందలి ప్రతిదేశమునందుండు ప్రజలను ఫ్రెంచిస్వాతంత్ర్య వ్యాపనముచే నొకవిధ మైన కలవరమునకు పాలైరి. మధ్యయుగములందలి మర్యాదలు నధికారములును మాఱిపోయెను. ప్రజలయొక్క సంపూర్ణదృష్టి స్వాతంత్ర్యముపైకి ప్రసరించెను. స్వాతంత్ర్యము కవితకు ప్రాణదాయకము లగు నంశములలో నొకటి.

ఇప్పటి మన యనుభవమువలననే యట్లు సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. స్వాతంత్ర్య మన్న నొక్క రాజకీయ మనియే నా యాశయము కాదు. మతవిషయముల గాని, సాంఘికవిషయముల గాని నూతనాభిప్రాయములు కలిగి వాని ప్రోద్బలముచే ప్రాతయభిప్రాయము లంతరింపవలసిన యవస్థ గాని, మాఱవలసిన యవస్థ గాని తటస్థించినప్పుడు జనుల మనంబు లొకవిధమైన నూతనోద్వేగమునకు గుఱియగును. మతముసంగతి చూతము. వెనుకనుండు మతములో మార్పులు చెందవలసినకాలము సంభవించినపు డెంత వాఙ్మయము బయలువెడలునో చూడుడు. బ్రహ్మసమాజమతవ్యాపనసందర్భమున నేకేశ్వరారాధనమును గూర్చియు, విగ్రహారాధనాది పూర్వాచారనిరసనమును గూర్చియు నెంత నూతన వాఙ్మయము బయలువెడలెను! అట్లె విధవావివాహసందర్భంబున రండాముండనాదివిషయములపైనను, బాల్యవివాహములపైనను నెంత వాఙ్మయము వ్యాపించెను! పాదిరీలు క్రీస్తుమతవ్యాపనముకొఱకు చేసిన కీర్తనలను మన మెఱుగమా? గీతములకు మనస్సు నాకర్షించు శక్తి యున్నట్లు దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. సమస్తమైన కవిత్వమును మతముపై నాధారపడియున్నది. ఏ వాఙ్మయమునందైనను మతమే కవిత్వమునకు బీజభూతము. ఋగ్వేద మేమి! ఉపనిషత్తు లేమి! బైబిలుగ్రంథ మేమి! జెందవస్తా యేమి! ఇవి యన్నియు మతగ్రంథములే కదా? మొన్నటి స్వరాజ్యాందోళనమున నెన్ని స్వరాజ్యగ్రంథమాలికలు వెలువడి, నాటకములను, లఘుకావ్యములను, పద్యావళులను, పాటలను కుప్పతిప్పలుగా ప్రకటించె! ప్రకటించుచున్నారు! కావున స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ కవిత్వమున కుజ్జీవకము,

౧౯వ శతాబ్దమున నింగ్లాండునందలి కవులు స్వాతంత్ర్యదేవతారాధనము నెన్ని విధముల చేయవలయునో యన్నివిధముల గావించిరి. తరువాత శాస్త్రపఠనము పెంపొందెను. దానిచే పండితులకు విమర్శనాశక్తి హెచ్చెను. చరిత్రమునకు నూతనజీవనము కల్పింపబడెను. సంపూర్ణముగ శల్యపుంజమువలె సంవత్సరముల పట్టిక గాక వర్ణనాంశముల జేర్చి రసవంతముగ చేయబడినది. ప్రజల యాదర్శములే మాఱిపోయెను. సర్వతోముఖవృద్ధితో వాఙ్మయముకూడ వృద్ధి నొందెను. కవులు నియమశృంఖలావిచ్ఛేదము గావించిరి. విమర్శకులే యీ పరిస్థితులకు ముఖ్యకారకులు. విమర్శకులు విమర్శించినకొలది కవులకు స్వాతంత్ర్యమెచ్చయ్యెను. ఈ విమర్శనాకవిత్వము లన్యోన్యాశ్రయమును కోరు నంశములు. విమర్శకులు ప్రాచీన వాఙ్మయమున వెదకి దానిని వెలయింప మొదలిడిరి. పూర్వవాఙ్మయమథనసాహాయ్యముచే నవీనకవిత్వము ప్రజలయందు వాఙ్మయాభిరుచిని పెంపొందజేసెను. రాజకీయవిషయములందుగాని మరి యే యితర విషయములందు గాని యూరపుఖండమునకంతకును వెలుతురును వెదజల్లినది ఫ్రాంసుదేశము. ఈ ౧౯వ శతాబ్దియందు కూడ, యింగ్లాండుకు మార్గదర్శి ఫ్రాంసుదేశమే. వర్డ్సువర్తు, కోలెరిడ్జి, సదే మొదలగు ప్రతిభాశాలురగు కవులు తమ గుణపాఠములను ఫ్రాంసుదేశము నుండియే నేర్చికొనిరి. ౧౯వ శతాబ్దపు కవిత్వము వీరి యనుసరణమే యని చదివిన ప్రతివానికిని తేటతెల్లము కాగలదు. యూరపుఖండమున నాధునికవిమర్శనమునకు కోలెరిడ్జియే తండ్రి. ఆంగ్లేయకవి యగు షేక్స్పియరును ప్రపంచకవిని చేసిన జర్మనుల విమర్శనమునకు కోలెరిడ్జియే ప్రేరకుడు. ఆయన

ప్రేరణమును గైకొనియే తరువాతివా రందఱును విమర్శనమును సాగించిరి. విమర్శనమునకు సానుభూతి ముఖ్యము. ప్రథమమున నాంగ్లవిమర్శనము మన ప్రస్తుతవిమర్శనమువలె సానుభూతిరహితమై రంధ్రాన్వేషణమాత్రమై యుండెను. ఈ రంధ్రాన్వేషణము కూడ తన కర్తవ్యమును నిర్వర్తించెను. విమర్శన మట్లు పెరుగుటచేతనే తరువాత షెల్లీ, కీట్సు, టెన్నిసను మొదలగు మహాకవులు బయలువెడలి మానవజీవితమునందలి యుత్తమాంశముల గ్రొంజవులొల్కునట్లు పాడగలిగిరి. ప్రకృతి వారియెదుట నాట్యమాడి వారికి వశురాలై పోయెను. వారు ప్రకృతియు కూడ నైక్యమైపోయిరి. ఎటు చూచిన నానందమే యనుభూత మయ్యెను. భగవానుని యంశ యెంత సూక్ష్మవస్తువునం దైనను కన్పట్టెను. ప్రపంచంబున హేయ మగు వస్తువే యగపడలేదు. ఇది యంతయు స్వాతంత్ర్యఫలము. సానుభూతిసహితవిమర్శనముకూడ దీనికి సహాయకారి యయ్యెను. ఈ విమర్శన మెప్పుడు మేరమీఱి పెరిగెనో యప్పుడు సృష్టి కుంఠీభూత మయ్యెను. తరువాతికాలమున నంతటి మహాకవి జన్మింపనే లేదు.

ఆంగ్ల వాఙ్మయమునందువలె నాంధ్రవాఙ్మయమునందు కూడ కవులకును దారిద్ర్యమునకును చుట్టఱిక మెక్కువ. కవుల కెప్పుడును కోటీశ్వరులమగు ధ్యమను నాశయుండదు. "సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కిం" అని పెద్దలు చెప్పుదురు. రాజ్యభోగములు కూడ వారికి తృణప్రాయముగ గనుపట్టును. కాని వారిని జీవనమునకు వెదకుకొనకుండ చేయు కర్తవ్యము దేశమున కున్నది. "ప్రపంచమును నాగరకముగ జేసి వారి మనస్సులపై ప్రోద్బలముచేసి వారిని విద్యావంతులుగను, సత్ప్రవర్తనాయుతులుగను చేయుటకు భగవంతునిచే పంపబడిన దూతలు కవు" లని కార్లైలను మహనీయుడు చెప్పుచున్నాడు. "ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్" అట్టి యానందమును వాక్పటములచే చదువరుల హృదయనేత్రములకు గన్పట్ట జేయువారు కవులు. "నల్లనివాడు పద్మనయనంబులవాడు కృపారసంబు పై జల్లెడువాడు మౌళిపరిసర్పితపింఛమువాడు" అని చదువునపుడు కవి కృష్ణుని దివ్యమంగళస్వరూప మెట్లు మనంబుల తాండవమాడించి చదువరుల నెట్లానందాంబుధి నోలలాడించుచున్నాడో చూడుడు! కావుననే తమవిధి యని మన పూర్వపు రాజులు కవులను పోషించిరి. సంస్కృతవాఙ్మయధురంధరులగు కాళిదాసాదులు కూడ రాజాస్థానరంగనటు లైనట్లే మనకు తెలియును, ఇంగ్లండుదేశమున కూడ దాదాపు మిల్టను, వర్డ్సువర్తు, టెన్నిసను మొదలగు కవులు కూడ రాజాస్థానముననే వఱలిరి. కడుపునకు వెదకికొనకుండ కవులను చేయుట దేశముయొక్క విధి. మన దేశమున దేశీయరాజ్యము లడుగంటిన తర్వాత కవుల యవస్థలు బయటపడెను. ఇతరవృత్తుల జూచుకొనవలసివచ్చెను. దాన వారి ధార కట్టుపడెను. ఒకవేళ నావృత్తినే స్వీకరించిన బట్టుకవిత్వముచే ధనవంతుల బొగడి పొట్టపోసికొనవలసివచ్చును. పాశ్చాత్యుల ప్రభుత్వము వెల్లి ప్రాకిన కొలదిని రాజులకు చేయుపనులు లేక వారి పరాక్రమము నామావశిష్టమయ్యెను. కోడిపందెములందును, వృథాధనవ్యయమునందును, వారు కాలమును వ్యర్థపఱచుచున్నారు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దముయొక్క యుత్తరార్థమున నాంధ్రదేశమున నెక్కడనో యొకరిద్దఱు రాజులు తప్ప కవులకు ప్రాపొసంగినవారు గానరారు, ఒకవేళ కొందరిప్పటికి నుండినను వారు రాజులను నవ్వించు చమత్కారము ప్రాయ

లైయున్నారు. నేటివఱకును కవులగతియట్లేయున్నది. కాని యిటీవల కొన్ని వత్సరంబులనుండి పొడమిన నూతనస్వాతంత్ర్యేచ్ఛవలన కొంచెముగ మరల కవుల కావేశము కలుగుచున్నది. స్వాతంత్ర్యపరిణామము ప్రకృతికవిత్వము గాన నిక నది బయలు వెడలవలయు. తత్సూచనలు కూడ కనబడుచున్నవి. అక్కడక్కడ కొన్ని భావపూర్ణవ్యక్తు లవ్యక్త మధురగానముచేయ సమకట్టినారు. ఆ గానముతో దిక్కులు మాఱుమ్రోగవలయు. తలనెత్తి జనింపవలయు. స్వాతంత్ర్యము మిక్కుట మైనపుడది కూడ నసహ్యమగును. ఖండకావ్య మీప్రకృతి కవిత్వసూచకము. నవలకూడ యీకాలమునకు సంబంధించినదియే.

"ఉద్రేకము కవితాశక్తికి ప్రాణాధార మైన కారణము." ఉద్రేకము లేని కవిత్వ ముత్తచెత్తవలె నీరసముగా నుండును. అట్టి కవిత్వ ముద్రేకము లేనివారికే రుచించును. ఉద్రేక మున్న బొత్తుగ మైమఱచుట కాదు. మైమఱచిన నంత ప్రమాదము లేదు. కవిత్వము వట్టి యాబ్దికమంత్రమువలె కేవలసమయపూరిత మైనయది మాత్రము బొత్తిగ శిరోబాధ కలిగించును. కవిత్వ మన్న ప్రథమపఠనము పునఃపఠనమునకు పాఠకుని పురికొల్పవలయు. ఉద్రేకము విమర్శకుని యాజ్ఞకు లోబడునది కాదు. "కవి నిరంకుశుడు" కాని యా నిరంకుశత్వమునకు మేర కలదు. కేవల నిరంకుశత్వము సాంఘికమునందువలె సారస్వతవిప్లవమును కలుగజేయును. స్వాతంత్ర్యమని వ్యభిచరించుట తగునా? స్వాతంత్ర్యమని యితరులను కొట్టుట తగునా? స్వాతంత్ర్యమని అతిగ భోజనముచేసిన ప్రకృతి యూరకుండదు. కావున నియమబద్ధ మైన స్వాతంత్ర్యమే సుఖదాయి. ఈ నియమము కవిత్వమునకు కూడ వర్తించు నని నా యభిప్రాయము. కవిత్వమునకును విమర్శనమునకును పరస్పరసంబంధ మున్నదని మున్నె విన్నవించితి. సాధ్యమైనంత వఱకు విమర్శకుడు కవి యగుట కష్టము. ఒకవేళ కొన్ని వ్యక్తులయం దీరెండుశక్తు లున్న నేదియును సంపూర్ణముగ నభివృద్ధి నొందనేరదు. అట్టి కొన్ని వ్యక్తుల వ్రాతల పరీక్షించిన నీ సత్యమును మనము గ్రహింపగలము. అల్పసంఖ్యాకు లగు కొన్ని యద్భుతవ్యక్తు లీ నియమమునకు లోబడకపోవచ్చును. ప్రకృతిశాస్త్రనియమము కాదు గాన నాపవాద మైనను ప్రమాదము లేదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమున వెదకగా నట్టి వ్యక్తియొక్క పింగళిసూరన యలవడును. విమర్శనాశక్తి మెండుగ నుండు కవులలో సృష్టికి తగినంత యుద్రేకము గానరాదు. ఉద్రేకమున పోతనామాత్యు డసమానుడు. ఆయనను చెప్పిన నోట నింకొక కవిని చెప్పుటకు వీలు లేదు. కవి యైనవాని కెక్కుడుగ పాండిత్య మలవడిన కవిత యంతర్వాహినియై బయటకు వచ్చునపుడెల్ల దాని కభ్యంతరము కలుగుచునేయుండును. పండితకవి గ్రంథముల వ్రాసిన నవి పండితులకేగాని సామాన్యజనులకు గావు. శ్రీ కొక్కొండ వేంకటరత్నంపంతులవారియొక్కయు, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారియొక్కయు గ్రంథముల జూచిన నీసత్యము తేటపడగలదు. కొన్ని స్థలముల గ్రంథకర్తలే టీక వ్రాయవలసిన యవసరము కలదు. మఱియు కాలపరివర్తనముచే నట్టి గ్రంథములకాదరణము తగ్గినది. ఇప్పుడు ముల్లు రెండవకొన నున్నది. ఎంత బట్టబయలుగ వ్రాసిన నంత రసవంత మని కొనియాడబడుచున్నది. సహృదయత్వము బొత్తులుగా పరిణమించునేమో,

"The lunatic, the lover, and the poet are of imagination all compact."

ఈ వాక్యములను ప్రపంచంబున గొప్పకవులలో నొకడగు షేక్స్పియరను కవి చెప్పియున్నాడు. కవి భావపూర్ణహృదయుడై యుండు నని దీని యభిప్రాయము. అతనిసృష్టియే వేఱు. అతని ప్రపంచమే వేఱు. ఎక్కడచూచిన నతని కానందమే కన్పట్టుచుండును. భావపూర్ణ మగుటచే హృదయమున వేఱొండు విషయమునకు దావులేదు. కవినిరంకుశత్వమున కీయుదాహరణ మొక్కటిచాలును. "సభ్రాతరం తార్కికం" అనియు "మీమాంసానిపుణం నపుంసక ఇతి జ్ఞాత్వా నిరస్యాదరాత్" అనియు నీ భావమునే బిల్హణుడు మధురమైన వాక్యములతో చెప్పినాడు. విమర్శకుం డింత భావపూర్ణుడై యుండుట కవకాశము లేదు. ఉండకూడదు. కావున విమర్శకునకు కవి బాగుగా వ్రాయలేదని చెప్పుట కధికారము లేదు. కవిహృదయ ప్రవేశ మొనర్చిన బాగుగ లేదనిన భాగముకూడ సమంజసముగ నేతోచవచ్చును.

కవిత్వమునకు విషయాకారములు అనగా శబ్దార్థములు రెండును ముఖ్యములె. రెంటికిని సమానమగు ప్రాముఖ్యమునిచ్చి యేకవి వ్రాయునో యాకవి గ్రంథములు మిక్కిలి రసవంతములుగ నుండునని వేఱ చెప్ప బనిలేదు. కొందఱు కవులు విషయముపైననే యెక్కువ యనురాగ మున్నట్లు కన్పట్టుదురు. మరికొందఱు విషయముకంటె కవిత్వాకారమున కే యెక్కుడు శ్రద్ధ వహించినట్లు గన్పట్టుదురు. రెండును కవిత్వమునకు సమానముగ కావలసిన యంగములు.

"రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యం."
"యున తేరిన రూపమంగ కావ్యం
స్వద తే స్వచ్ఛగుణం తద ప్యతీవ
విహిత ప్రణయం నిరంతరాభి
స్సదలంకారవికల్పకల్పనాభిః॥"

ఆంగ్లములోకూడ "Matter & Form" అని విమర్శకు లందఱును రెంటికిని కవిత్వమున ప్రాధాన్యము నొసంగినారు. పాఠకప్రపంచము కూడ నట్లె రుచిభేదముచే విషయమన్న కొందఱును నాకారమన్న మరికొందఱును మెచ్చుకొనుచుందురు. విషయ మెక్కువగ హృదయము నాకర్షించును. ఆకారము బుద్ధి నాకర్షించును. రెండును నానంద మొందవలసినదే గాన రెండు కూడ నెక్కువ తక్కువలు కాకుండ నుపయోగింపవలయును. కవులలోను పాఠకులలోను నిరుతెగలు కలవని తెలియుచున్నది. వీరినిబట్టి గ్రంథము లుండును. మరియు నొకకాలమునకు రుచి యొకవిధముగ నుండును. క్రిందటి యుగమున మిగిలిన యలంకారముల కెక్కువ యాదరము. ఈ యుగమున స్వభావోక్తి కెక్కువ పలుకుబడి. క్రిందటియుగమున ప్రబంధ కవిత్వమున కెక్కువ పోషణము. ఇపుడు ఖండకావ్యము రాజ్యమేలుచున్నది. అటులనే పదునెనిమిదియవ శతాబ్దమున తెనుగు కవులందఱును విషయము నందుకంటె నాకారమున శ్రద్ధ నెక్కుడుగ చూపిరి. అది ప్రబంధయుగము. జనసామాన్యము యొక్క రుచిభేదమును బట్టి యాకాలపు రచన యుండును. కాని యన్నికాలము లందు కూడ నన్నితెగలవా రుందురు. పాఠకప్రపంచముయొక్క రుచినిబట్టి ప్రధానరచన సాగుచుండును. విషయము నందే యెక్కువ శ్రద్ధ నుంచవలయునని వాదించు నిక్కాలంబున గూడ నాకారముపైననే దృష్టి గల కవులును పండితులును లేకపోలేదు. మన పదునెనిమిదియవ శతాబ్దమునందువలెనే యాంగ్లవాఙ్మయమును పరిశీలించిన గూడ నా శతాబ్దమందు కవులు (Dryden మొదలగువారు) కేవలకవిత్వాకారమునే యారాధించినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

అందువలననే యాంగ్లవాఙ్మయమున నా కాలము (Age of Commonsense) సాధారణజ్ఞానయుగ మని పిలువబడుచున్నది. తరువాత నసంతృప్తి కాపరిస్థితులే కారణము లని యాంగ్లవాఙ్మయచరిత్రపఠనముచే తెలియుచున్నది. మన వాఙ్మయమున నీ యసంతృప్తి యీ శతాబ్దమున వచ్చినది. పరికించిన మన మొక్క శతాబ్దము వెనుకపడినట్లు తోచుచున్నది. ఏల యన ఆంగ్లవాఙ్మయమున పందొమ్మిదవశతాబ్ద పరిస్థితులు మన ప్రస్తుతస్థితికి వర్తించుచున్నవి. పందొమ్మిదవ శతాబ్ద మంతయు నాంధ్ర కవిత్వము, గతానుగతిక మైపోయెను. కొందఱు వ్యక్తుల హృదయములలో నీ యసంతృప్తి యీ శతాబ్దాంతముననే ప్రారంభించినది. అది క్రమముగ పూర్వాచారసంఘట్టనమున సానపెట్టబడి యిప్పుడు కొంత సామగ్రి కూర్చుకొని ప్రస్తుతపు ప్రకృతికవిత్వ మనుదానికి బునాదివైచినది. ప్రకృతికవిత్వ మిక పెరిగి శాఖలు పారవలయు. కొందఱు ఖండకావ్యములను వ్రాయుచున్నారు. మరికొందఱు లోకేవృత్తములలో బహుపంక్తులను కొండవీటిచేత్రాడులవలె వ్రాయుచున్నారు. ఇంక కొందఱు సామాన్యవిషయముల నున్నవాని నున్నయట్లు వ్రాయుచున్నారు. ఇవి యన్నియు ప్రకృతికవిత్వసూచకములా యని యాలోచింపవలసి యున్నది. కొందఱు పూర్వాచారపరాయణులు వీని నన్నిటిని నిరసించుచున్నారు. మొత్తముమీద బహుమంది వ్రాయసకాండ్ర మనంబుల నీ యసంతృప్తి వ్యాపించియున్నది. మాది తొలకరికవిత్వ మని గాని, మాది భావప్రాధాన్యకవిత్వ మని గాని తైతక్కలాడువారిది నిజమైన ప్రకృతికవిత్వమో కాదో విమర్శకులు విచారింపవలసి యున్నది.

దొంగాట

అధికార్ల సూర్యనారాయణరావు గారు, బి. యే., బి. యల్.

ఉత్తుత్తీపళ్లు
ఉత్రాణీపళ్లు
నేరేడీపళ్లు
నిమ్మాపళ్లు.
తోడి పిల్లల్లార! దొంగైనపిల్ల
తన మొగుడిపేరేమొ తానె చెప్పాలి!

ఉత్తుత్తీపళ్లు - ఉత్రాణీపళ్లు
నేరేడీపళ్లు - నిమ్మాపళ్లు. (లలితదొంగ)
ముద్దు లలితా! నీ మొగుడి పేరేమె?
నా మొగుడి పేరొచ్చి నారింజపండు!

ఉత్తుత్తీపళ్లు - ఉత్రాణీపళ్లు
నేరేడీపళ్లు - నిమ్మాపళ్లు. (రమణమ్మదొంగ)
చిట్టిరమణా! నీచెల్వు పేరేమె?
నా చెల్వు పేరొచ్చి—నే చెప్పనమ్మ!
చెప్పవా? దొంగైతె తప్పు దోయమ్మ!
నా చెల్వు పేరైతె నా చిట్టిమొగుడు!

ఉత్తుత్తీపళ్లు - ఉత్రాణీపళ్లు
నేరేడీపళ్లు - నిమ్మాపళ్లు. (అన్నపూర్ణదొంగ)
అన్నపూర్ణా! నీచిన్నిమొగు డెవడె?
నా చిన్నిమొగుడొచ్చి ఆ చందమామ!

ఉత్తుత్తీపళ్లు - ఉత్రాణీపళ్లు
నేరేడీపళ్లు - నిమ్మాపళ్లు. (సీతమ్మదొంగ)
సొగసుసీతా! నీ మొగుడి పేరేమె?
పాలసంద్రమ్మీది బాలకృష్ణుండు!

శ్రీ వేంకటాచలః

దేవులపల్లి అప్పలనరసింహం గారు, యం. యే., యల్. టి.

శ్రీహో పదం మురరిపోః ఫణిశైలమూర్ధ్ని
సౌవర్ణగోపురశిఖాధృతశంఖచక్రమ్
శ్రీపాదదర్శనకుతూహలిభక్తలోక
ఫుల్లాననాక్షిశతపత్ర సమర్చ్యమానమ్. ౧

శ్రీ శేషాచల శిఖరమందు సువర్ణగోపురశిఖరమునందు సమర్పబడిన శంఖచక్రములచే ప్రకాశించుచున్నదియును, జగద్గురువుయొక్క దివ్యపాదములను దర్శించు వేడుకచే వికసించుచుండు భక్తులయొక్క ముఖపద్మములచేతను నేత్రపద్మములచేతను పూజింపబడుచున్నదియును నగు ఈమహావిష్ణువుయొక్క ఆలయము మిక్కిలి ప్రశంసనీయమై యున్నది.

గాయంతి కేచిదతిగీతి మలభ్యవృత్తిమ్
నృత్యంతి కేచి దిహదైత్యరిపుం భజంతః
కేచిత్ప్రదక్షిణమముం పరితో వ్రజంతి
వేదాం స్తథా ద్రవిళవాక్యనుతైః పఠంతః. ౨

కొందఱు భక్తులు పాటలకందరాని తెలియశక్యముగాని పోకడలు గలిగిన కృష్ణునిగుఱించి పాడుచున్నారు. కొందఱు వేదములను ద్రవిడభాషలోని (తిరువాయిమొళి అను గ్రంథములోని) స్తోత్రములను పఠించుచు ప్రదక్షిణములను చేయుచున్నారు.

తుంగాని భక్తకృతపానగృహైర్యుతాని
సోపానవిశ్రమపదేష్విహ గోపురాణి
నామాని భక్తజనకోటివిలేఖితాని
స్నిగ్ధాని భక్తపదసాధుశిలాతలాని. 3

సోపానపంక్తిలో నచ్చటచ్చట విశ్రాంతికొఱకేర్పడిన విశాలప్రదేశములయందు భక్తులచే నేర్పఱుపబడిన చలివేంద్రలతో నొప్పారు గోపురములు ఉన్నతములై విలసిల్లుచున్నవి. సోపానములయందు అనేకకోట్ల భక్తులయొక్క పేర్లు చెక్కబడియున్నవి. సోపానశిలాతలము లన్నియో లెక్కలేని భక్తులయొక్క రాకపోకలచే నన్నవై యాత్రికులకు సుఖకరము లైనవి.

రాజంతి శైలశిఖరాణ్యపిధాతుగౌరా
ణ్యాభోగజాల మివ నాగకులాధిపస్య
నీలాంబరస్య కిమిహానుకరోతి శైలే
సాంద్రప్రకీర్ణతరుగుల్మలతావితానమ్. ౪

ఈ వేంకటాద్రియొక్క శిఖరములను జూడ గౌరవర్ణములు గలిగి ఆదిశేషుని పడగలవలె విరాజిల్లుచున్నవి. ఈ కొండనున్న చెట్లు చేమలు పొదలు లతలు వీనియొక్క సొంపు ఆదిశేషునియొక్క నీలాంబరపు సొంపు ననుకరించుచున్నదా ఏమి?

శోభాం దధాన ఋతుభేద నిరాకరిష్ణుః
సత్త్వాధినాథపదసంగతి శాంతసత్త్వః
దిక్సానుశృంగజలదౌఘ విహంగజాల
ప్రత్యుద్గృహీతమధుమాధవకృష్ణశబ్దః. ౫

ఋతుభేదములను సరకుసేయని శోభను ధరించుచు, సత్త్వగుణనిధి యగు మహావిష్ణువుయొక్క పాదసంస్పర్శవలన శాంతములుగఁ జేయబడిన అడవిమృగములను గలిగి అన్ని ప్రక్కలను భక్తులచే నుచ్చరింపఁబడు మధు, మాధవ, కృష్ణ యను నారాయణుని నామంబులను దిక్కులనుండి చరియలనుండి శిఖరములనుండి మేఘపంక్తులనుండి పక్షులరవములనుండి ప్రతిధ్వనింపఁజేయుచు ఈవేంకటాద్రి మిక్కిలి మనోహరముగా నున్నది.

పశ్య త్పునః పునరపీహ న తృప్తిమేతి
చక్షు ర్గిరీ న్వనతరూ న్బహువర్ణపుష్పాన్
శ్రుత్వా శ్రుతిశ్శుకమయూరపికాళినాదాన్
హర్షం పరంపర ముపైతిహి వేంకటాద్రౌ. ౬

ఈ కొండయందుగల శిఖరములను, అడవిచెట్లను, పలురంగుల పుష్పచయమును చూచి చూచి చక్షువు తృప్తినొందకున్నది. చిలుకలు, నెమళ్లు, కోయిలలు మొదలగు పక్షిగణములయొక్క నాదములను విని విని శ్రవణేంద్రియము ఈవెంకటాద్రియందు మిక్కిలి వృద్ధి యగు నానందమును బొందుచున్నది గదా.

శ్రీమాన్నిరిర్వనజనేత్రవిలాసభూమిః
భూదేవతాకుచయుగాయితముఖ్యశృంగః
తదర్శజాశ్రుపులకం కుసుమాంకురాద్యైః
పద్మాపతే ర్భజతి సాంద్రకరావమర్శాత్. ౭

పద్మాక్షునకు విలాసభూమియై భూదేవతయొక్క కుచద్వంద్వమా యన భాసిల్లు ముఖ్యశృంగములు గలిగి యొప్పారు నీ కొండ భూదేవికి లక్ష్మీపతి తనశరీరమును ఆదరణతో నిమిరిన కారణమున జనించిన సంతోషసూచకము లగు బాష్పపులకము లనెడు ప్రసూనములు చిగుళ్లు మొలకలు మొదలగువానిద్వారా వ్యక్తము చేయుచున్నట్లు తోఁచెడిని.

వైశ్వానరః కిముత కోమలసప్తశృంగః
శేషాద్రిభావ మభజ ద్బహుపాపనాశః
క్లేశార్దితానివ వద న్కలికాలరాత్రౌ
మా మేత మాధవ మిహాశ్రయతాభయం వః. ౮

రమ్యములగు సప్తశృంగములను గలిగి, పాపనాశాదిబహుతీర్థములను గలిగి, కలికాలమను పెనుఁజీకటియందు క్లేశములచే పీడింపఁబడు మనుజులకు "నావద్దకురండు, ఇక్కడ మాధవుని ఆశ్రయింపుఁడు, మీకు భయము తొలఁగును" అని చెప్పుచున్నట్లు వఱలు నీశేషాద్రి సప్తశృంగుఁడును పావకుఁడు (పవిత్రులనుగ జేయువాఁడు)ను నగు అగ్నిహోత్రుని అవతారమా?

జన్మసాఫల్యము

నోరి నరసింహశాస్త్రి గారు, బి. ఏ.,

(సాహితీసమితి)

జన్మజన్మల నీ పద। స్మరణ గోరి
కడకుఁ గృతపుణ్యఫల మిప్డు। కాంచఁ గంటి
ప్రాణనాథ, లోకోత్తర। భవ్యచరిత,
ఎట్లు నినుఁ గాక నేనాశ్ర। యింతు నొరుల?
ఎంద రెందరో నిన్నాశ్ర। యించి యుండు,
అందరో త్వదీయామృత। స్వాదిమధుర
వాక్యముల శాంతచిత్తతఁ। బడసి యుంద్రు,
ధన్యులై యుంద్రు నీ సమా। దరము కలిమి.
అన్యముఖ మట్లు కోర దీ। యల్పురాలు
అట్టి వాంఛ లేదీ దాసి। యాత్మయందు
హృదయమథన, నీ పొందు కాం। క్షించు వేళ
కోరికలు వేరు నా మనః। కోరకమున.
అనుపమాగమభాగ్యది। నంబులందు
తొలిచకిచకితకటాక్షమా। లికలమాల
దాసి కఖిలావయవప్రసా। ధన మొనర్చి
చిదానందలీలఁ గ్రీ। డించు నపుడు;
దయిత, సుమసుకుమార మీ। దాసురాలి
తనువు దృఢదీర్ఘభుజయుగాం। తరమునందు
గాఢపరిరంభణంబునఁ। గదియఁ బొదివి
పరవశత నీవు నీమేను। మరచు నపుడు;
ముఖము ముఖము కపోల క। పోలములును
అధర మధరము గవచేసి। యవఘళించ నయి
చుంబనాసవమత్తత। సోలి నీవు
ఈ కృతిని వక్షమున విశ్ర। మించు నపుడు;
సఫలతం బొందు నీ దాసి। జన్మ మపుడు!
నేను నా కల సర్వమ్ము। నీకు నీదు
సుఖమునకె కాక వేర ని। ల్చుట యదేల?
అనుభవింపు యథేచ్ఛ నా। త్మైకనాథ!

౧

భారవి

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము గారు

మొదటి ప్రకరణము

భారవి సంస్కృతమహాకవులలో నొకఁడు. బ్రాహ్మణుఁడు. కిరాతార్జునీయ మను మహాకావ్యమును సంస్కృతములో రచించెను. ఈతని కవిత్వము మిక్కిలి యర్థగాంభీర్యము గలిగి రసవంతమయియుండును. "భారవే రర్థగౌరవ" మ్మను నట్టి యార్యోక్తి పయివిషయమును స్థిరపఱుచుచున్నది. ఈ మహాకవినిగూర్చి చిత్రమయిన యొక కథ కలదు. ఇది సత్యమయినదని మేము స్పష్టముగా చెప్పఁజాలము. సత్యమయినను గాకపోయినను చిరకాలమునుండి పండితముఖమునుండి పారంపర్యముగ వచ్చుటచేతను, వినోదకరముగా నుండుటచేతను ఈకథ వ్రాయుచున్నాము. భారవిభట్టుయొక్క తండ్రి భవానీభట్టు. ఈతఁడుగూడ గొప్ప పండితుఁడు. అట్లగుటచేఁ దనకుమారునకు యుక్తవయస్సువచ్చినతోడనే వానిని విద్యాప్రవిష్టునిఁ జేసి యతని కిరువది సంవత్సరములు దాఁటకమున్నె గొప్పపండితునిఁ జేసెను. బాల్యవయస్సు. వయస్సునకు మించిన పాండిత్యము. పాండిత్యమునకుఁ దగిన కవిత్వము. విద్యాకవిత్వములకుఁ దగిన వినయసంపత్తి భారవిభట్టునకుఁ బెట్టనియలంకారము లయి, వానికి విశేషకీర్తిని సంపాదించెను. "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయ"మ్మను నార్యోక్తి భవానీభట్టునందు సార్థకమయ్యెను. భారవి పాండిత్యమునందు సత్కవిత్వమునందు శాస్త్రవాదములందు తన జనకుని మించెను. అందుచే భవానీభట్టు సర్వవిధముల తన్ను ధన్యునిగా భావించెను. భారవిభట్టుయొక్క ప్రజ్ఞావిశేషములను మెచ్చి విద్వాంసులెవరయిన భవానీభట్టునొద్ద కుమారుని స్తోత్రము చేసినప్పుడు భవానీభట్టు "కుఱ్ఱవాఁడు. వానికేమి తెలియును? వానికేమియు రాదు. మీకు వానియందు గల యభిమానముచేత నట్లనుచున్నారు. స్తోత్రముచేయఁదగినంత గొప్పతనము వానియందు లేదు" అని పలుకుచుండును.

కుమారునిస్తోత్రము తండ్రి వినఁగూడ దనియు నెవ రయిన పొగడినప్పు డీవిధముగానే పలుకవలయు ననియు మన పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇతరులతోపాటు తండ్రి కొడుకును మెచ్చుకొనినపక్షమున కుమారున కాయువు క్షీణ మగు నని మనవారి యభిప్రాయము. అదియును గాక "ఆత్మావై పుత్ర నామాసి" అను వేదవాక్యము కలదు. మనుష్యుఁడు తానే పుత్రరూపమయి జన్మించుచున్నాఁడని వాని దాత్పర్యము. అందుచేత జనకుఁడు పుత్రుని మెచ్చుకొనుట తన్ను మెచ్చుకొనుటయే యగును. ఆ కారణముచేతఁ గూడ తండ్రి కుమారుని స్తోత్రము వినఁగూడదని పండితులయభిప్రాయము. ఇవి యన్నియు మనస్సులో బెట్టుకొని భవానీభట్టు కుమారునిపొగడ్తకు విముఖుఁ డయ్యెను. ఇది భారవిభట్టునకు మిక్కిలి కష్టమై తోఁచెను. దిగ్దంతులవంటి మహాపండితులు దేశదేశమునుండివచ్చి తన్ను స్తోత్రము చేయుచున్నప్పుడు తన తండ్రి వారితోఁ గలసి తన్నుఁ బొగడకపోవుటయే గాక మీఁదు మిక్కిలి తన్ను హీనునిఁగా తండ్రి

పరిగణించుటచేత భారవిభట్టునకు తండ్రిమీఁద మిక్కిలి కోపము వచ్చెను. తన పాండిత్యప్రకర్షము జూచి, యోర్వలేక తండ్రి ఇట్లు చేయుచున్నాఁడని యతఁడు భావించెను. కొడుకుపొగడ్త తండ్రి వినఁగూడదను సంప్రదాయము భారవిభట్టు యెఱుఁగఁడు. అందుచే నతనికి తండ్రియభిప్రాయమెట్టిదయినఁ దెలియక యీవిధమయిన క్రోధమునకు వశుఁడయ్యెను. అటులుండ నొకనాఁ డొక గొప్పసభ జరిగెను. ఆ సభలో సుప్రసిద్ధులయిన మహావిద్వాంసులు భారవిభట్టుచే నోడింపఁబడిరి. అప్పుడు సభాసదులెల్ల భళీభళీ యని భారవిభట్టును మెచ్చి పొగడిరి. కుమారునివిజయమునకు తండ్రి మహానందబాష్పములు విడిచి లోలోన సంతోషించియు "వాని కేమి తెలియును? వాని కేమి తెలియును? వానియొద్ద స్తోత్రము చేయఁదగిన గొప్పతనము లేదు." అని తన వాడుకప్రకారము ప్రశంసను మందీకృతము చేసెను. అప్పు డప్పు డొకచోట పండితులయొద్దనే తండ్రి తన ప్రజ్ఞ నల్పముగఁ బలికి మాటలాడినందుకే మనస్సులో నెంతో కుందుచున్న భారవిభట్టున కాసమయమున జనకుఁడు పల్కిన పలుకులు ముల్కులవలె నాటెను.

మాటుటయు, నాతఁడు చివాలున సభలోనుండి యింటికిఁ బోయి తల్లికడకుం జని యిట్లనియె— "అమ్మా! యెన్నిదినములనుండియో నీతో నే నొక మాట చెప్పఁదలంచి యెప్పటికప్పుడే పోనీ యెందుకని యూరకుండుచు వచ్చితిని. నాపాండిత్యమును జూచి నాయన యోర్వలేక నన్నందఱముందు నిందించుచుండును. నా స్తోత్రము గిట్టదు. ఎవ రెప్పుడు నన్ను స్తోత్రముచేసినను 'వాఁ డేమెఱుఁగును? కుఱ్ఱవాఁడు. వాని కేమియుఁరాదు.' అని నన్ను హీనునిగాఁ బరిగణించుచుండును. దేశములో నున్న పండితుల కందఱకు నెంతో పూజ్యుఁడనయియున్న నేను వీని కంటికి గడ్డిపరకగా గనఁబడుచున్నాను గాబోలు! ఈతనిపాండిత్య మెంత? ఈతఁ డెంత? నాముందరనిలుచుండుటకయినఁ దగఁడు. ఈతనిం జంపివేయవలయు నంతకోపము నాకు వచ్చుచున్నది. ఈతఁడు నాకు తండ్రి కాఁడు పరమశత్రువు. ఈతని మొగము జూడఁ దలంచుకోలేదు. వీని మొగముజూచిన మహాపాతకము వచ్చును. ఇతనియింట నుండఁదలఁచుకోలేదు. ఇంకొక సారి యీవిధముగా నన్ను గుఱించి ప్రశంసించినపక్షమున నెత్తురుకన్నుల జూచెదనని స్పష్టముగాఁ జెప్పుము. నేటిదినము మహావిద్వాంసులసభలోఁ గూడ నీవిధముగానే పరాభవించినాఁడు. దీనిని సహింపఁజాలనని చెప్పుము." ఆపలుకులు విసఁగానే తల్లి నిశ్చేష్టితురాలయి, కొంతవడి కిట్లనియె. "నాయనా తొందరపడకు. మీనాయనగారు వయస్సుచేతను విద్యచేతను మిక్కిలి పూజ్యులు. ఆయన యవివేకులు గారు. ఆయన యెందుచేత నిట్లనుచున్నారో, కారణము తెలిసికొని చెప్పెదను. అంతవఱకు తొందరపడకు నాయనా," యని చెప్పఁగానే, "సరే కనుఁగొని నాతోఁ జెప్పుము. కారణ మేముండును? ఓర్వలేనితనమె" యని సణగుకొనుచు నతఁ డావలికిబోయి గదిలోఁ గూర్చుండెను. తర్వాత భవానీభట్టు గృహమునకువచ్చెను. రాఁగానే, భార్య కొడుకు తనతోఁ జెప్పినమాట లాయనసడిగి, కుమారునియొక్క మనోవైకల్యము నంతయుఁ దెలిపెను. భవానీభట్టు విషాదసంతప్తమానసుఁడయి యిట్లనియె. "నా కుమారుఁ డింత తెలివితక్కువవాఁ డగునని నే నెప్పుడు తలంపలేదు. తండ్రి కుమారుని దానుస్వయముగా స్తవమొనరింపఁగూడదు. మఱియొకరు స్తవమొనరించుచున్నప్పుడు విని యూరకుండఁగూడదు. తానుఁగూడ నితరులతోఁ గలసి కొడుకును మెచ్చుకొన్న, కొడ

కరన కాయుఃక్షీణమగును. అందుకు భయపడి వాని కేమి తెలియునని పలుకుచువచ్చితిని. వాని కేమి తెలియ దని నా యభిప్రాయము కాదు. వాఁడు నాకంటె గొప్పపండితుఁడు. నాకంటెనే కాదు. వానితో సమానుఁ డయిన విద్వాంసుఁ డీనాఁటి పండితులలో లేనేలేడని చెప్పవచ్చును. నా కొడుకును బొగడుట నన్ను నేఁ బొగడుకొనుట యని మానితిని గాని వాని కీర్తి తగ్గించుటకు గాదు. ఇటువంటి కుమారరత్నము నాకుఁ గలిగి నందుకు మనస్సులో నే నెంత సంతసించుచున్నానో పరమేశ్వరుఁ డెఱుఁగును. వాడు నా కులదీప మని, నా వంశాలంకార మని, నా పుణ్యముపంట యని, నేను సంతోషించుచున్నాను. చిన్నతనము చేత వాని కీవిషయము తెలియక దురభిప్రాయపడినాఁడు. మనస్సులో నట్టి యభిప్రాయ ముంచుకోవద్దని యూతనితోఁ జెప్పుము." ఈమాటలు గదిలో నున్న భారవిభట్టు చెవిని బడెను. పడఁగానే యతడు తాను తండ్రివిషయమయి పడిన దురభిప్రాయమునకు మిక్కిలి పశ్చాత్తాప మొంది, మెడకు బట్టఁజుట్టుకొని కన్నీళ్లతోఁ దండ్రి కాళ్లపయిఁ బడి తా జేసిన నేరము క్షమింపుమని వేఁడుకొని చేయఁదలఁచిన పితృద్రోహ మహాపాతకమునకు దగిన ప్రాయశ్చిత్తము విధింపు మని ప్రార్థించెను. పాదముపయి బడ్డకొడుకును లేవనెత్తి తండ్రి "సంవత్సర మత్తవారియింట నుండి రమ్ము. దీని కిదే ప్రాయశ్చిత్త" మని విధించెను.

రెండవ ప్రకరణము - అత్తవారియింట నివాసము

తండ్రిని నిందించినందుకుఁ జంపదలచినందుకు మహాప్రాయశ్చిత్తముగా భారవిభట్టు కొంతకాల మత్తవారియింటఁ దనతండ్రి యానతిచ్చినచొప్పున వాసము చేయుటకు నిశ్చయించుకొని తల్లిదండ్రులను విడువవలసివచ్చినందుకు మిక్కిలి విచారించి పయనమయి బయలుదేఱిపోయెను. కొడుకును విడువ లేక తలిదండ్రులు విచారించిరి. భారవిభట్టుయొక్క భార్య పుట్టినింటనే యుండెను. పునస్సంధాన మయినది కాని యామె నత్తవారింటికిఁ బంపలేదు. అల్లుండు వచ్చినతోడనే యత్తమామలు బావమఱఁదులు ప్రత్యుత్థానముచేసి సాదరముగా సగౌరవముగా లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి, సకలోపచారములు చేసిరి. మూడునాలుగుదినము లయినతరువాత మామగారు వచ్చినపని యేమని యడిగిరి.

తనదుర్వినయమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగాఁ నత్తవారింట నుండవలసి వచ్చినట్లు చెప్పక కొన్ని కారణములచేతఁ దనకుం దండ్రికి మనఃస్పర్థలు బయలు దేఱుటచేతఁ గొంతకాల మిక్కడ నుండవలసి వచ్చినట్లు చెప్పెను. అది విని మామగారు పెదవి విఱిచెను. ఆ దినము మొదలుకొని భారవిభట్టున కదివఱకు జరుగుచుండిన గౌరవాదులు క్రమక్రమముగా సన్నగింపఁజొచ్చెను. మొదటి మూఁడుదినములయందువలె నెగువపీఁటలు దిగువపీఁటలు వేసి యల్లునిఁ గూర్చుండఁబెట్టుట లేదు. అడుగకముందే యతనికిఁ గావలసిన వస్తువులు పూర్వము వాని యొద్దకు వచ్చుచుండెడివి. ఇప్పుడు పదిసార్లడిగినను వచ్చుచుండుట లేదు. పూర్వ మల్లునకు భోజనము పెందలకడఁ జేసి పెట్టుచు వచ్చిరి. ఇప్పు డందఱతోపాటు రెండుజాములు దాఁటినపిమ్మటనే మొదటి భోజనము జరుగుచు వచ్చినది. ఇతరసౌఖ్యము లన్నియు నీవిధముగానే యడుగంటినవి. బావమఱఁదులు భారవిని దమపొలములోనికి రమ్మని తీసికొని వెళ్లి మెల్లమెల్లగా నొక్కొక్కపనిఁ జేయించి తుట్టతుదకు పాఁటిగునపము తట్ట చేతికిచ్చిరి. భారవిభట్టు సకలపురాణములు సకలేతిహాసములు చదివిన మహావిద్వాంసుఁ డగుటచే "నవస్థాభేదమును బట్టి

రాజ్యసుఖములు విడిచి రథసారథియైన నలచక్రవర్తికంటె, చండాలసేవ జేసిన హరిశ్చంద్రునికంటె, సన్న్యాసియైన ధర్మరాజుకంటె, వంటలవాఁడయిన భీమునికంటె, జడలు దాల్చి వనవాసము చేసిన రామునికంటె మన మెక్కువవారమా? యనుభవింపవలసివచ్చినప్పుడు సుఖదుఃఖముల రెంటిని సమానముగ ననుభవింపకతప్ప" దని మనస్సు కుదురుపఱచుకొని యత్తవారేపనిఁ జెప్పిన నాపని శ్రద్ధాళుఁడై కూలివానికంటె నెక్కువ జాగరూకతతో జేయఁజొచ్చెను. కొన్నిదినము లెవరో యొకరు పొలములో నుండవలసివచ్చినందున బావమఱఁదులు భారవిభట్టునే యక్కడ నుండు మని యాజ్ఞాపించిరి. అతఁడు వారియాజ్ఞ శిరసా వహించి యక్కడనే యుండెను. అత్తవారు వానికి భోజనము భార్యచేత ప్రతిదినము పొలమునకుఁ బంపుచువచ్చిరి. భారవి కింత అవమానపఱచినను నెంద ఱలుసు చేసినను భార్యామాత్ర మాతనియందుఁ బరమభక్తిగలిగి తన పుట్టినింటివారు తనభర్తయెడల చేయుచున్న యపచారములకు మిక్కిలి కుందుచు దాను జేయున దేమియు లేక తనశక్తివంచన లేక యాతనికి సకలోపచారములు చేయుచు, నెప్పుడు తన పుట్టినింటనుండి తా మిద్దఱును బయలుదేఱివెళ్లి సుఖపడుకాలము వచ్చునా యని మంచిదినములకై యెదురుచూచుచు ప్రతిదినము భర్త కాహారము పొలములోనికి తీసికొని వెళ్లి కడుపారఁ గుడువఁబెట్టి యాతనిమనస్సున కుల్లాసము గల్గించి వచ్చుచుండును. ఆ యూరిలోనివా రందఱు, భారవిభట్టుయొక్క యవస్థఁ జూచి "యాహాహా! ఈశ్వరసంకల్పముయొక్క వైచిత్ర్యము!! మెచ్చఁదగినవి. గంటము పట్ట నలవాటుపడినవానికి గడ్డపాఱ చేతికి వచ్చినది. మహారాజసభలలో నుండువానికిఁ బొలములలో నుండవలసివచ్చినది. తర్కమీమాంసావ్యాకరణాది శాస్త్రములను వాదము సేయు నోటితోఁ దుక్కిటెడ్లను చోయిచోయి యని నడిపించి పాలేళ్లను బిలువవలసి వచ్చినది. భుజములమీఁద శాలువ ధరించువానికి నాగళ్లు ధరింపవలసివచ్చినది." అని తమలోఁ దాము చెప్పుకొని జాలిపడుచుండిరి. ఈ యూహాలలో నొకటియయిన బావమఱఁదులకుఁ గాని మామగారికిఁగాని తోఁపలేదు. పొలములో నల్లుఁ డెంత కష్టపడినను, సరిగాఁ బని చేయలేదని, యాతనిమీఁద వారందఱు విసుగుకొందురు. "తిండికేనుఁగు పనికి పీనుఁగు" నని పరిహాసమునకై కొన్నిమాఱులు, నిజముగ కొన్నిమాఱులు దెప్పుచువచ్చిరి. పిల్లిమీఁదఁ బెట్టి యెలుకమీఁదఁ బెట్టి సాధించుచు వచ్చిరి. శూలములవంటి సూటిపోటుమాటల చేత నతనిమనసు నొప్పింపఁజొచ్చిరి. ఎక్కడ లేని సామ్యములు పోలికలు వానినిమిత్తమయి తీసికొనుచువచ్చిరి. చదువుకొనియు భారవి యప్పుడేమియు సంపాదింపకపోవుటచేత చదువుకొన్నవానికంటె చాకలివాఁడు మేలనియు చదువునే నమ్ముకొని పిల్ల నిచ్చుటకంటె పిల్లను గంగలో ముంపుట మంచి దనియు నేవో లేనిపోని సందర్భములు తీసికొనివచ్చి యత్తగారు పలుమాఱనఁ జొచ్చెను. చదువుకొన్నవానికి శాంతమె పరమభూషణ మని భారవి నమ్మియుండుటచేత నీపలుకులెల్ల వినియు వినన ట్లేయుండి, శరీరము దాఁచుకొనక వారిని మెప్పించుటకయి బహువిధముల పాటుపడుచు వారితో నెన్నఁడు వివాదపడక తండ్రి యేర్పఱచిన నియమితకాలము ముగియువఱకు నాతఁడు పనిచేయఁ జొచ్చెను. సుఖపడుచున్నప్పుడు కాలము ఱెక్కలు కట్టుకొని మిక్కిలి వేగముగఁ బరుగెత్తును. మనుష్యుఁడు కష్టపడుచున్నప్పుడు కాలము సంకెలల కాళ్లతో నడుచువానివలె మందగమనము గలిగి

యుండును. భార్యకు నాతనికి గూడ దినములు సంవత్సరములయినట్లు తోఁచెను. ఇటులుండఁగా శ్రావణమాసము వచ్చెను. భారవిభట్టుమీఁద మామయు బావమఱఁదులు చేయు హుంకారధ్వనులవలెనే యుఱుము లాకాశమున వినంబడెను. భారవియొక్కయు భార్యయొక్కయు మనంబుల గ్రమ్మిన విచారపటలమువలెనే మేఘపటల మాకాశమున నిండెను. భారవి భార్యయొక్క కన్నుదమ్ములనుండి యప్పుడప్పుడు వెడలెడు బాష్పబిందువులవలెనె చినుకులు రాలఁజొచ్చెను.

ఒక్కొక్కప్పు డామెకు వచ్చు పెద్దదుఃఖము వలెనే గొప్పవానయు గురియఁజొచ్చెను. దుఃఖమధ్యమున నడుమనడుమఁ గనిపించు స్వల్పమయినయాశ వలెనే మేఘములలోనుండి యప్పు డప్పుడు తళుకు తళుక్కని మెఱపులు మెఱయఁజొచ్చెను. అదృష్టవంతురాం డ్రయిన పుణ్యస్త్రీలకు శ్రావణమాసము మిక్కిలి మనోహర మయినది. ముత్తయిదువలు నోఁచుకొనునట్టి నోములు పెక్కు లీ మాసముననే యున్నవి. మంగళవారవ్రతము చేయని గృహమే యుండదు. శుక్రవారవ్రతములు భాగ్యవంతుల గృహములలో జరుగుచుండును. లక్ష్మీదేవి కూడ భాగ్యవంతుల గృహములలో నుండును గాని పేదల గృహములకు రాదుకదా. కొందఱు పేదలు సయితము నాలుగయిదురూకలు కూడఁబెట్టుకొని యే పిల్లకాసో తెచ్చుకొని నోము చేసికొందురు. భారవియొక్క బావమఱఁదుల భార్యలు కాసులఁ దెప్పించుకొని శుక్రవారవ్రతములఁ జేయఁదలంచిరి. తమ భార్యలకు కాసులు తెచ్చి యిచ్చి నోములు నోమించిన పక్షమున తమచెల్లెలు చిన్నబోవునేమో యనుమాట వారికిఁ దోఁచినది కాదు. భారవిభార్య మిక్కిలిచిన్నఁబోయి యుండెను. రేపు వ్రతమనఁగా నామెభర్త కన్నము దీసికొని పోయి యాఁతడు భుజించినపిదప మిక్కిలి చిన్నఁబోయి యక్కడఁ గూర్చుండెను. చిన్నఁబోయి యుండుటకు కారణమేమని భర్త యడిగెను. ఓదార్చువారుఁ గారణములడుగువారు నున్నప్పుడు దుఃఖములు పొంగి పొరలి వచ్చుచుండును. భర్త యడుగఁగానే భార్యకు దుఃఖము పాలపొంగువలెనే పొరలి పొరలి వచ్చెను. కాటుకకన్నులనుండి నీరు జలజల ప్రవహించెను. భారవి కారణ మేమని యెక్కువ యాత్రముతో మరల మరల నడిగెను. కొంత సేదదేఱి యామె యిట్లని చెప్పెను: "మా వదినెలు బంగారునాణెములు తెప్పించుకొని శ్రావణ శుక్రవారము నోములు నోఁచుకొనుచున్నారు. నాకు నాణెములు లేవు సరికదా యూరక వ్రతమయిన నోఁచికొమ్మని యయిన మావాం డ్రన లేదు. నాణెములు లేనందుకు వచ్చిన దుఃఖముకంటె మావాండ్రు నాకుఁ జేసిన యనాదరణమున కెక్కువదుఃఖము వచ్చుచున్నది. మా పుట్టినయింటనుండి మన మెప్పుడు వెళ్లుదుమో నాకు దెలియకున్నది." ఆ మాటలు విన్నతోడనే భారవి యిట్లనియె: "ఓసీ వెఱ్ఱిదానా! మాతండ్రి యొకసంవత్సరము గడువు పెట్టెను. గడువు దాదాపుగా ముగియవచ్చినది. ఇంక రెండు మాసము లున్నవి. ఈ గడువు దాఁటినపిదప నేను నీకు గావలసినన్ని రూక లిచ్చెదను. అయినను విచారపడకుము. నా కొక్కయుపాయము దోఁచుచున్నది. నేను కిరాతార్జునీయ మను మహాకావ్యము రచియించుచున్నాను. అందులో నొకశ్లోకమున్నది.

శ్లో. సహసా విదధీత న క్రియా
మవివేకః పర మాపదాం పదమ్
వృణుతే హి విమృశ్యకారిణం
గుణలుబ్ధాః స్వయమేవ సంపదః.

అర్థము: సాహసించియేపని చేయఁగూడదు. అవివేకము మిగుల ఆపదలకుఁ గారణము. సంపదలు గుణములయం దాసక్తి గలిగినవి. అందుచేత నవి చక్కఁగా నాలోచించి కార్యములు చేయువానినే యాశ్రయింపుఁడు.—ఈ యూరిలో నొకకోమటి యున్నాఁడు. అతఁడు విద్వాంసుఁడు. ఈశ్లోక మాత నియొద్ద తాకట్టుఁ బెట్టి కొన్నిరూకలు తెచ్చుకొని యందులో నొక కొంతఁ బెట్టి నాణెము కొని తక్కినసొమ్ము బెట్టి నీకుఁ గావలసిన వస్తువులు తెచ్చుకొని మిక్కిలి శోభాకరముగా వ్రతముఁ జేసికొనుము. ఇది వెండియా? బంగారమా? దీని మీఁద నెవ్వఁడు సొమ్మిచ్చునని తలంపకుము. ఆ కోమటి తక్కినవర్తకులవంటివాఁడు గాఁడు. చదువు కొన్నవాఁడు. నాసామర్థ్య మెఱిఁగినవాఁడు. అతఁడు తప్పక దీనిమీఁద నీకోరినసొమ్మిచ్చును. ఈశ్లోకము తాకట్టు వదలించుకొనకుండ నేను పుస్తకమును ప్రకటింపనని యాతనితోఁ జెప్పుము. నామాట నతఁడు శిరసావహించును." అని తాటాకు, గంటము పుచ్చుకొని యాశ్లోకమును వ్రాసి యిచ్చి భార్యను బంపెను. శ్లోకమును తాకట్టుపెట్టుట యామె కని విని యెఱుఁగదు. వర్తకుఁడు శ్లోకమును కుదువఁబెట్టించు కొని సొమ్మిచ్చునను నమ్మక మామెకు లేదు. లేకపో యినను మగనిమాట చెల్లింపవలయునని యామె దా నిం దీసికొని వర్తకునియొద్దకు బోయి వానిచేతి కిచ్చి సొమ్మడిగెను. వర్తకుఁడు దానిని జదువుకొని యామె నేవో కొన్ని ప్రశ్న లడిగి యామె సమాధానము చెప్పినతరువాత కొన్నిరూక లామె కిచ్చి కవిలె కట్టలో పద్దు వ్రాసికొని శ్లోకము వ్రాసిన తాటాకును వ్రాసిన గంటమును నొక నెదురుగొట్టములో బెట్టి యాగొట్టమునకు మూఁత వేసి దానిని చూరులో దోఁపెను. రూపాయలు తీసికొని యామె పరమా నందభరితురాలయి బంగారునాణెము, వలయు పదార్థములు దెప్పించుకొని వదినెలకంటె నెక్కువ వైభవముతో వ్రతము చేసికొనెను. శ్లోకముతా కట్టుమీఁద సొమ్ము తెచ్చుకొనుట విని యామె యన్నదమ్ములు తల్లిదండ్రులు మిక్కిలి యాశ్చ ర్యము నొందిరి. ఊరివారందఱు విని విస్మయము నొందిరి. కొందఱు కోమటి వెఱ్ఱివాఁడనిరి. భారవి రాతియొద్దఁగూడ డబ్బుపుట్టింపఁగలఁడని కొంద ఱను కొనిరి. బ్రాహ్మణులకు వ్రతమునిమిత్తము సొమ్మి చ్చుట పుణ్య మని వర్తకుఁడు భావించి సొమ్మిచ్చెనే గాని శ్లోకము తాకట్టుమీఁద సొమ్మిచ్చియుండఁ డని, కొందఱు పలికిరి. "ఇప్పు డియ్యఁగానె సరికాదు వడ్డికి వడ్డి గట్టి కవీశ్వరుఁడుగారి కొంప గోడె మమ్మించి పుచ్చుకొను" నని కొంద ఱనిరి. ఏ మన్న నేమి కార్యము నెఱవేఱినదికదా!!

మూఁడవ ప్రకరణము - ప్రతిజ్ఞాపూర్తి

శ్లోకము తాకట్టు పెట్టిన కొన్నిదినములలోనే వర్తకుఁడు వ్యాపారముమీఁద ద్వీపాంతరమునకుఁ బయనమయి వెళ్లెను. దైవవశముచేత నప్పు డెదురుగాలి వీచుటచే నతఁ డెక్కినయోడ సరిగా నడువదయ్యెను. తరువాత కొన్నాళ్లకాయోడ పగి లిపోయెను. ఒకద్వీపమును చేరుటకు బదులుగా నతఁడు మఱియొకద్వీపమును జేరెను. ఆ ద్వీపమునం దతని నెఱిఁగినవారుగాని యాతనిభాష మాటలాడు వారుగాని లేనందున నతఁ డచ్చట నెన్నిచిక్కులు పడవలయునో యన్నిచిక్కుల బడెను. వెంటఁ దీసికొ నిపోయిన ధనమంతయు నోడ పగిలినప్పుడు సము ద్రముపాలయ్యెను. లక్షలకొలఁదిరూకలతో వ్యవ హరించునాతని కొక్కరూక కఱువయ్యెను. ఎన్నఁ డలవాటు లేకపోయినను స్వకాయకష్టమువల్ల నతఁడు జీవింపవలసివచ్చెను. లక్షాధిపతులను భిక్షా

ధిపతులుగను భిక్షాధిపతులను లక్షాధిపతులుగను జేయునట్టి యనిర్వచనీయ ప్రభావుఁ డగుటఁ బరమేశ్వరునియాజ్ఞాబలమునకు గించిజ్ఞుఁడైన మనుష్యునిబుద్ధిబల మెదురై ప్రతిఘటింప నేర్చునా?

ఇట భారవి తండ్రియాజ్ఞ ప్రకారము మామగారియింట నుండవలసిన కాల ముండి గడువుచెల్లిన తోడనే యా యత్తమామలవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని బావమఱఁదులను వీడ్కొని భార్యాసమేతుఁడై స్వగ్రామమునకుఁ బోయెను. తన్నారీతి నవమానముచేసిన బావమఱఁదుల యందుఁగాని అత్తమామలయందుఁగాని యాతనికి ద్వేషము జనింపలేదు. అక్కడకు వచ్చినప్పు డతనిమన స్సెంతయుల్లాసముగా నుండెనో వెళ్లునప్పుడు నంతయుల్లాసముగా నుండెను. వెళ్లునప్పుడు మునుపటికంటె నెక్కువయుల్లాసముగా నుండె నని కూడ చెప్పవచ్చును. అట్లుండుట కొక కారణము గలదు. మామగారియింటనున్న కాలములో నతఁ డెక్కువ లోకానుభవము సంపాదించెను. ఏమనుష్యుఁడుగాని తాను స్వయముగా కష్టపడి ధనసంపాదనము సేయక యొకరికి భారముగా నున్నపక్షమున నాతని గౌరవ మొక క్షణములో బోవుననియు నాత్మగౌరవము నిలుపఁదలఁచుకొన్న ప్రతిమనుష్యుఁడు ప్రాలుమాలక లేక మేనువంచి పనిచేసి స్వకుటుంబపోషణము చేసికొనవలసిన దనియు నతఁ డనుభవము వలన నేర్చుకొనెను. ఈ యనుభవసిద్ధమయిన జ్ఞానము తండ్రివద్ద కష్టపడి దెబ్బలు తిని చీవాట్లు తిని నేర్చుకొన్న తర్కశాస్త్రముకంటె వ్యాకరణశాస్త్రముకంటె మీమాంసాశాస్త్రముకంటెఁ గవిత్వముకంటె నాతని కెక్కువలాభకారి యయియుండెను. లోకానుభవముకూడ విద్యయే. విద్య యనఁగా కేవలము పుస్తకము విప్పి పాఠము చదువుట కాదు. లోకానుభవము పుస్తకములు ననునీ రెండింటివల్లను మనుష్యుఁడు జ్ఞానసంపాదనము సేయును. లోకానుభవమే లేకపోయినయెడల జ్ఞానముసంపూర్ణము కాదు. ఈ యనుభవ మాతనికి బహుద్రవ్యముకంటె నెక్కువ యుపయుక్తమైయుండెను. శాస్త్రజ్ఞానము నేర్చుకొనుచున్నప్పుడు గురువుగారు చెంపకాయలు కొట్టినను మనుష్యుఁడెట్లు సహించి యూరకుండునో లోకానుభవజ్ఞానము నేర్చుకొనునప్పుడు నదియుఁగూడ విద్యయే యని బాధలు సహింపవలెను. భారవి స్వగ్రామమునకు వెళ్లినతరువాత తన కిరాతార్జునీయకావ్యమును సమాప్తము చేసి సవరించియు దానిం బ్రకటింపలేదు. ఏల యనఁగా నందులో నొకశ్లోకము లేక పుస్తకము సమాప్తము కాదు. అసమాప్తగ్రంథము ప్రకటించుట యతని కిష్టము లేదు. ఆ శ్లోకము నీతఁడు ప్రకటించినను, వర్తకుఁడు తగవులాడఁడు. పైగా వర్తకుడు దేశములో లేడు. అయినను భారవి నీతిసంపన్నుఁ డగుటచే వణిజుని సొమ్ము వణిజున కిచ్చి శ్లోకమును విడుదల చేసికొనకముందు దానిని తాను గ్రహించి ప్రకటించుట దుర్నీతి యని నమ్మి యూరకుండెను. అట్లు పదునెనిమిది సంవత్సరములు గతించెనట. ప్రకటించుట యనఁగా నా దినములలో నచ్చువేయుట కాదు. ఇతరులు వ్రాసికొనుటకై తన తాటియాకు పుస్తకము నిచ్చునదియే. ఆ మహాకావ్యము ప్రకటింపఁబడక పోయినందులకు విద్యార్థులు పండితులు మిక్కిలి విచారించిరి. వర్తకునియొద్దనుండి వర్తమాన మేనాఁటికిం దెలియలేదు. అతఁడు మృతినొంది యుండు నని బంధువులు నిశ్చయించిరి. ఉత్తరక్రియలు జరిగించుట సముచితమా యని బంధువులు ధర్మశాస్త్రజ్ఞుల నడుగఁ జొచ్చిరి. ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు తమ

ప్రాంత తాటియాకులు ధర్మశాస్త్రములు తిరుగ వేయఁ జొచ్చిరి. అప్పు డయినను భారవి తన గ్రంథము ప్రకటింపఁ దలఁచుకొనలేదు. వర్తకుని నిశ్చితవార్త తెలియవలెను, గ్రంథము ప్రకటింపవలెనని యూరకుండెను.

భారవి - బాలవప్రకరణము - తలకట్టువిడుదల

పదునెనిమిది సంవత్సరములు గతించి పందొమ్మిదవ సంవత్సరము నడచుచుండఁ జిరప్రవాస దుఃఖితుఁడయిన వర్తకుఁడు స్వస్థలముం జేరెను. స్వగ్రామమునకు సమీపమందున్న రేవుపట్టణములో నతఁడు నావ దిగి స్వగృహము జేరునప్పటికి రాత్రి జాముప్రొద్దు పోయెను. చిరకాలము క్రిందట చూచుటచేతను రాత్రి యగుటచేతను వాని నెవ్వ రానవాలు పట్టలేదు. ఇంటికి వచ్చి యతఁడు తలుపు తట్టినతోడనే గృహసేవకులు తలుపుతీసిరి. ఎవర మీరని సేవకు లడుగఁగా నే నింటియజమానుఁ డగు వర్తకుఁడనని యతఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఆమాటలు విని సేవకులు తెల్లబోయిరి. అందొకఁడు పోయి యజమానురాలితో నీవార్త విన్నవించెను. ఆ మాటలు వినఁగానె యామె సంతోషాశ్చర్యంబులు మనంబున మల్లడిగొన పదునెనిమిది సంవత్సరములు వయస్సుగల యొక పడుచువానిని వెంటఁబెట్టుకొని భర్త దర్శనమునకు వచ్చెను. ఆ పడుచువాఁడు వర్తకుని జూచి 'నాయనగారు నమస్కార'మని పాదములపయిఁ బడెను. 'వీఁ డెవ్వఁడని' వర్తకుడు భార్య నడిగెను. 'వీఁడు మీకుమారుఁ'డని భార్య ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఆ మాటలు వినఁగానే వర్తకుఁడు కోపము నాశ్చర్యము సందడించు హృదయముతో నిట్లనియె: "ఓసీ దుర్మార్గురాలా! నేనీ స్థలము విడిచి వెళ్లునప్పటికి నాకు లేనికొడుకు నేను వెళ్లిన తరువాత బయలుదేరినాఁడా? దేవతావరప్రసాదముచేతనో నీ పతివ్రతాధర్మముచేతనో భర్త దేశాంతరమం దుండగనే నీకు కుమారుఁడు జన్మించినట్లు తోఁచుచున్నది. వీఁడు నీకొడు కయినమాట నిజమే కాని నాకొడుకయి యుండఁడు. వీఁ డెవనికొడుకో వానికే వెళ్లి నమస్కారము చేయవలసినదిగాని నాకు చేయఁగూడదు. నీ వింత దుర్మార్గురాలవని నే నెన్నఁడు దలఁపోయలేదు. నేను దేశాంతరమందు మృతినొందితి ననుకొని నీ కొడుకు నీవు సుఖముగ జీవింపవచ్చు ననుకొంటివి గాబోలు. మీ దౌర్జన్యము బయలుపెట్టుటకే భగవంతుఁడు నన్ను బ్రతికించినాఁడు. ఛీ! మీరు నా యెదుటనుండి లేచి యవ్వలకుఁ బొండు. మీ మొగములు చూచుట మహాపాతకము" అని తూలనాడుచుండ భార్యయుఁ గుమారుఁడు నిశ్చేష్టు లయి ప్రత్యుత్తరము నీయఁజాలరయిరి. అతని కేకలు విని యిరుగుపొరుగువా రనేకులు వచ్చి వర్తకునితో "నీవు వెళ్లునప్పటికి నీభార్యకు నెల తప్పినది. అది నీ వెఱుఁగవు. నీవు వెళ్లినతరువాత నీ కుమారునిఁ బ్రసవించినది. ఆమె పరమపతివ్రత. ఆమెయందు దోషము లే"దని చెప్పిరి. కాని యాతనికి తృప్తి జనింపదయ్యెను. అందఱు ఎవరిగృహములకు వారు పోయిరి. వర్తకుఁడు కంటికి నిదుర రామిచే గోడకుఁ జేరఁబడి కూర్చుండెను. తనకు భర్త గావించిన పరాభవమునకు దుఃఖితయై భార్య కంటికి నేలకు నేకధారగా నేడ్చుచుండెను. కుమారుఁడును గాటమయిన యవమానముచేత తలవంచుకొని విచారింపసాగెను. తన యెడ ద్రోహము చేసిన భార్యను, నామెకుమారుని నాఁటిరాత్రి యెట్లయిన సంహరింపవలయునని వర్తకుఁడు తలపోయఁజొచ్చెను. అట్లు తలపోయుచు నాయుధ మేదయిన సంపాదింపవలయునని యిట్టటు తిరుగసాగెను. అట్లు తిరుగుచుండఁగా ముంజూరులో నతని కొక వెదురుగొట్టము కనఁబడెను. ఆ గొట్టము

లాగి తెఱచిచూడ నందులో నొకగంటము తాటాకు గనఁబడెను. గంటముతో వానిం బొడిచి చంపవచ్చునని సంతోషించి యాతాటాకులో నేమున్నదో చూడవలయు నని కుతూహలము పొడమ దానిం దీపపువెలుఁగునకు దీసికొనిపోయి చదువఁగొనెను. అది తనయొద్ద భారవి తాకట్టుఁ బెట్టినశ్లోక మయ్యెను. శ్లోకము చదువఁగానే దానియర్థ మతని మనంబున నాటెను.

అర్థము బోధపడినతోడనే గంటము క్రిందపాఱవైచిపైకిచూచుచు నతఁ డాలోచనముచేయసాగెను. "ఏమిది! సాహసించి, ఏకార్యమును చేయఁగూడదు. అవివేకము మహాపదల కాస్పద మని కదా యీ శ్లోకార్థము. మహాకవి యైన భారవి యీశ్లోకము నాకు తాకట్టు పెట్టెనుగదా! దీనియం దెంతో విలువ యుండుటంబట్టియే గదా నాలుగు బంతుల శ్లోకమునకు నాలుగు వరహాలు నే నిచ్చితిని. నే నిప్పుడు చేయఁబూనిన పని మహాసాహసము. ఇది యవివేకము. చక్కఁగా విచారించి వీ రిద్దఱు దోషు లని తెలిసినపిదప నే నీకార్యము చేసెదను. ప్రస్తుతము విరమించెదను." అని యీ యుద్యమ ముపసంహరించి మఱునాఁడు గ్రామమం దున్న పెద్దలం గలసికొని తన గృహవృత్తాంత మంతయు వారి నడిగి తెలిసికొనెను. వా రందఱు నైకకంఠ్యముగ ని ట్లనిరి: "నీభార్య మహాపతివ్రత. ఈతఁడు నీ కుమారుఁడు. నిష్కళంక మయిన మనసుతో నీవు వానితోఁ గాఁపురము సేయవచ్చును." ఆ మాటలు విని తృప్తినొంది వర్తకుఁడు దారపుత్రులం జేరఁదీసి మరల సంసారి యయ్యెను.

వర్తకుఁడు వచ్చినవార్త విని భారవి శ్లోకము తాకట్టు వదలించుకొని గ్రంథము ప్రకటించుకొను సమయము వచ్చెనని పరమానందభరితుఁ డయి యాతనియొద్ద పుచ్చుకొన్న నాల్గువరహాలు వడ్డితోఁ గూడ దీసికొని వచ్చి యతని కిచ్చి తాకట్టు శ్లోకము నిమ్మని యడిగెను. తాను వచ్చునంతకు శ్లోకము వదలించుకొనునంతకు గ్రంథము ప్రకటింపక నిలుపఁ బడియున్న యమ్మహానుభావుని భారవిని గని వర్తకుఁడు లేచి దృఢప్రణామంబు గావించి యాతని కిట్లనెను: 'మహాత్మా! యీ శ్లోకము నిమిత్తమయి గ్రంథ మంతయు ప్రకటింపక యాఁగిన నీ వంటి మహానుభావులు తఱుచుగా లోకమున సంభవింపరు. నీయొద్ద నేను సొమ్ము గ్రహింపఁజాలను. ఏలయనిన శ్లోకమువలన నేను మహోపకారము నొందితిని. ఆశ్లోకమువలన నాకు భార్యయుబిడ్డయు బ్రతికిరి. దానివలననే నాకీర్తి నిలిచెను. మీశ్లోకము అక్షర లక్షలు విలువగలది. అందుచేత నేను మీయొద్ద సొమ్ము పుచ్చుకొనను సరేగదా విశేషించి మీకు గొప్పబహుమానము గూడఁ జేయదలంచుకొన్నాఁడను" అని వేయిమాటపదాలు లాయన కిచ్చి నమస్కరించి పంపెను.

గవేషణ

వేలూరి చంద్రశేఖరం గారు, బి. యే.,

౧

ప్రాలె మలుసంజ, యసకలవ్యక్తిమైన
రేక జాబిల్లి యొంటరి రిక్కతోడ
నల్ల నల్లన డిగఁజొచ్చె నాకసంబు;
దవ్వు దవ్వుల శైలరుద్ధస్రవంతి
సేయు నాక్రోశ మరుదెంచె వాయునిహతి;
వలని చీఁకటిమ్రాకుల వనమునుండి
కారుచీఁకటు లెల్లెడఁ గపియఁ జొచ్చె;
సత్యకాముఁడు ముఖరితజగము వీడి,
స్వల్పసుఖములయందు క్షోభమును జెందు
జనతకుఁ బరాఙ్ముఖుం డయి, సత్యదర్శ
నేచ్ఛ యందుండి ప్రిదులని యెడఁదతోడ,
నిశ్చలమనస్కుఁ డగుచు ధ్యానించుచుండె.

జగముమోమునఁ దళుకొత్తు సొగసుపూఁత,
దాని దుఃఖపు ఱడఁదను దాఁచినట్టి
యతని భ్రమయింపలే, దపర్యాప్తమైన
యతని కామన మేరలం దణఁగలేదు,
విశ్వహృదయమ్మునందు నివిష్టమైన
శోకమున వానియెడఁద పర్యాకులంబు,
పరులవేదనచేత జర్జరితుఁ డైన
వానికనుదోయి యశ్రుసంప్లావితంబు;
తాపమయమైన యతని యంతరమునుండి
నీరవాక్రందనం బిట్లు నింగి కెగసె:
"ఓ జగత్పతి! యెవ్వరే నీజగాన
నీయెఱుక లేక శోకము నించినారె?
ఏటి కీయశ్రువులు నీదుసృష్టియందు?
ఏల యీ యుగ్రదంష్ట్రాకరాళవక్త్ర?
మేల యీ విషదంత, మీయెదలలోన
నేల యీ బడబానలజ్వాల లకట?
పెరిమయీవిని జెఱుచు నీద్వేష మేల?
హృదయమును హృదయమున లయింపనీక
యాఁక పడియెడు వింజమనీక మేల?
మనసు పోకల మేరలం దణఁచిపట్టి
దట్టమగు తెరచాటున దాఁగుకొనుచు
నింద్రజాలము వఱపఁగా నేల నీకు?
హృదయమును నీత్రిశూల మందిడియ గ్రుచ్చి
తెలియికం గూడ బమ్మెర గొలుప నేల?
ఓ జగద్రథసారథి! నీజవంబు
సడలిచి యొకింత నీయశ్వచక్రపంక్తి
సేయు నీక్రూరహింస వీక్షింప వలదె?
లేక యార్తరవంబులు, శోకముద్ర
చే వికృతమైన మోములు, శీర్ణమైన
యంగకంబులు నీకుఁ బ్రియంబు లొక్కొ!
నన్నిట క్షమింపుమో జగన్నాథ! నాదు
స్వాంతమున సర్వతో వ్యాపి యైన యంధ
మేలికవిధానఁ బ్రభుత వహింపఁ జొచ్చె;
దెసలఁ దెలియంగఁ జాలను, తెరువు చూడ్కి
కగపడదు, నీదు కిరణ మొండైనఁ బంపు
మనుసరించుచు దానిఁ గల్యాణతమము
నీదురూపముఁ దఱిసి యత్నింతు నింక."

అమరలోకములోని సింహాసనమ్ము

లించుక చలించె నాతని యెడందనుండి
బయలు వెడలిన యుచ్ఛ్వాసబలముకతన,
వల్కలాంబర యైన యప్సరస యోర్తు
మెల్ల మెల్లన డిగఁజొచ్చె మింటనుండి.

సత్యకాముని తాపితస్వాంతమందు
సాంత్వనం బల్ల నల్లన సంచరించె,
ధ్యానసుప్తము లైన నేత్రము లొకింత
తెఱచి మెల్లన దృక్కులఁ బఱపినంత
నతని కగపడె నా గగనావతీర్ణ.

అనుప్రలూను శిలావిగ్రహంబురీతి
సత్యకాముఁడు లేచి యంజలి ఘటించి,
యాపె రూపము నెల్లలో ననుభవించి,
పలికె నిట్టులు తాల్పడు నెలుఁగుతోడ:

"నిర్నిమిషమై జ్వలించు నీ నేత్రయుగము
చాఱడిని నీవు స్వర్గసంచారి వగుట,
దేవి! యైననిదేల నీ తేజ మెల్ల
ధూసరములైన నారలతోడఁ గప్పి,
తల్ల నీకనుగొనలయం దశ్రులట్లు
కానిపించెడి, మిన్నులపైని గూడఁ
గలదొకో యటఁబోలె నశ్రులకుఁ దావు!
ఓతపస్విని! నీకు డాచేతియందుఁ
గలఁతియ యదేమి? యగ్నికీలలను గ్రక్కు,
అంధశోకజరాయుప్రసందుఁ గన్న
గానక తపించు నాకు నేదేని తెన్ను
దృగ్గత మొనర్చి నను వెల్వరింపఁగదవే!"

పలుకులందునఁ బూర్తిగాఁ దెలుపలేని
స్వీయ మూవేదనము చూడ్కి వేఁడుకోలు
సాయమున వ్యక్తమొనరించి సత్యకాముఁ,
డగ్గలపు వఱపుఁ దఱిఁ బేరాసతోడ
సజలజలదముఁ జూచుకర్షకువిధంబు,
సాంత్వనామయమావియచ్చరిముఖంబు
నందుఁ బఱపెఁ బిపాసితమైన దృష్టి.

వర్షసందేశహారియౌ వాయువెటులు
వృక్షశాఖలలో మర్మరించిపోవు
నట్టు లత్తఱి మధురమౌ నాపె యెలుఁగు
పర్వె కడలొత్తెఁ గాకలీస్వనమునందు.

"సత్యకామా! యెఱుంగు మప్సరస నగుట
నిజము, నాయెడ దుఃఖైకసీడ, మిందుఁ
బఱులవిధంబు సకలజీవప్రపంచ
దుఃఖముల్ వచ్చి చేరు, నార్తులరవంబు,
ననదల యెలుంగు, నిఱుపేద లైనవారి
కుయ్యి, మరణమునాఁటి గగ్గోలు, ప్రేమ
వంచితములైన యెదల యుచ్ఛ్వాసపంక్తి.

బ్రమయు నీహార్ద శోకచక్రంబునుండి
బాహిరపడంగఁ దమకించువారి కెల్ల
నీగలంతియ త్రావఁగా నిచ్చుచుందు;
శోక మార్పెడు చాతురి నాకు లేదు;
దాన నధికృతురాలు సోదరి యొకర్తు;
స్వాంతనం బిత్తు, శోకఝంఝూరయంబు
నాఁగ బల మిత్తు, మఱియు నీయాసవంబు
నందుఁ బావకమైనట్టి యగ్ని కలదు
దీనిఁ గ్రోలు" మటంచు నాదేవి యొసఁగె
గలఁతియను, గేలఁగొని సత్యకాముఁ డద్ది
త్రావులోపల నాపె యంతర్ధిఁ జెందె.

(సశేషము)

రఘువంశౌచిత్యము

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి గారు

శ్లో. సంసార విషవృక్షస్య ద్వే ఏవ రసవత్ఫలే। కావ్యామృతరసాస్వాదః సంగమః సజ్జనైః సహ.

పూర్వము సారవంతమగు నే విశాలభారతసారస్వతారామభూమియందు భావోన్నతములగు సరస కావ్యరసాలము లుదయించెనో, ప్రకృత మావనభువినే చిత్రవిచిత్రములగు నవీనకావ్యకుటపములు విరివిగాఁ బెరుగుచున్నందులకు సంతసమే కాని, యింతఁ గొన్ని యుత్తమబీజసంస్కారము లేక నానావర్ణములు గల పర్ణసంచయముతోఁ గూడి, నూతనముగా సంకుచితావకాశము గల కుండ్లలో నెదుగుచున్న యాకుమొక్కలను బోలి, కేవలవినోదైకప్రయోజనముగా నున్నందులకు మాత్రము కొంత విచారము కలుగుచున్నది.

ఈ క్రొత్తయాకుమొక్కలకుఁ గేవల పర్ణాడంబరమే గాని పథికజనసంతాపనివారక మగు చల్లనినీడగాని, ఘ్రాణానందసంపాదక మగు హృద్యసుమామోదముగాని, రసనావినోదహేతువగు మధురఫలముకాని, తుదకుఁ బాకరచన కక్కఱకు వచ్చు గట్టికట్టెలుకాని లేక నిరర్థకము లగుచున్నయట్టుల, నవకావ్యపాదపములు కూడ శాస్త్రీయసంస్కారబీజములు లేక, భిన్నవర్ణములుగల పత్రసమితితో నిండి సంసారతాపనివారకములగు శీలోపదేశశీతలచ్ఛాయలనుగాని, ఘనానందసంధాయకములగు హృద్యపద్యకుసుమామోదములనుగాని, రసికాధికసంతోషజనకములగు మధురభావఫలములనుగాని, తుదకు గానరచనానుకూలములగు నెట్టిగట్టిచుట్టలనుగాని ప్రకటింపజాలకున్నయవి.

కాలవైపరీత్యముచే జనులును నాకుమొక్కలవలె సంకుచితభావవ్యక్తి కల నీరసకావ్యములనే ప్రేమించుట కలవాటు పడుచుండుటచే భావవిశాలములగు కావ్యరసాలములు బయలు వెడలుట యరుదగుచున్నయవి. భావఫలపరిహీతములగు నిట్టి కావ్యములఁ బ్రకటించుటచే నచ్చుకూటములకు పచ్చురాబడి హెచ్చుచున్నదికాని, జనుల సచ్చరితులనుగా మార్చుట కక్కఱకు వచ్చురచనలు వీనియందు మచ్చునకైన గానవచ్చుటలేదు. భావౌన్నత్యములేని కావ్యౌన్నత్య మెంత వృద్ధియగుచున్నను, ప్రయోజనము లేదు. అది దేశౌన్నత్యమున కెంతమాత్రమును నుపకరింపదు. ప్రస్తుతము స్వదేశసాహిత్యామృతపూర్ణచంద్రచంద్రికల వలుఁకపఱచి యావరించుచున్న విదేశవిద్యామోహాంధతమసము జార, గనుల కఱవు దీర, వివేక ముదయింప, హృదయము పల్లవింప, సద్భావములు పుట్ట, ప్రాగ్గ్రమాసతి చేపట్ట నర్హమగు రీతినిఁ దేజరిల్లు నుత్తమకావ్యప్రభాకరబింబ మొకటియుఁ గూడ నుదయించుటలేదు. పూర్వము మన దేశమున భావామృతపూరితములగు మహాకావ్యవాహినీశతములఁ బ్రజల ననవరత మాస్వాదించుట కనువగు తీర్థరాజములు పెక్కులుండుటచేతనే, సారస్వతసంపదయందు భారతదేశము సకలదేశమూర్ధన్యమై వెలయుచుండెడిది. ప్రాచీనకావ్యముల కింతటి మహిమ కలదా యని శంకింపవలదు. నిపుణుఁడగు కావ్యనిర్మాత జనుల సన్మార్గముల నడుపఁ బూనినచోఁ, గాముఁ డస్త్రసన్న్యాసము చేయవలసినదే. క్రోధాదులు దేశాంతరముల కేగవలసినదే కాని మాఱుమాటాడుట కామారాదులకు శక్యము కాదు.

లోకమును దమయద్భుతరచనలచే నాశ్చర్యానందముల నోలలాడింపఁగలవారలలో నలువురు ముఖ్యులు. వారెవ్వరన విధాత, కవి, శిల్పి, గాయకుఁడు. మొదట విధాత అవ్యక్తములును, అతిసూక్ష్మములును, వ్యస్తములు నగు పరమాణుబీజముల చేర్చి యెట్టు లవ్యక్తమగు నీ సమస్తప్రకృతిసృష్టిని చేయుచున్నాఁడో, యట్టులనే కవియు అస్ఫుటార్థములును, భిన్నములు నగు నక్షరబీజముల సమకూర్చి సమస్తకృతిసృష్టినిఁ జేయుచున్నాఁడు. ఆ విధముననే శిల్పియు అగోచరములును, భిన్నములు నగు వర్ణబీజములఁ గలిపి సమస్తాకృతిసృష్టినిఁ జేయుచున్నాఁడు. ఆ రీతిగానే గాయకుఁడును అవికసితములును, విభిన్నములు నగు, స్వరబీజముల మేళగించి సమస్తగానకృతిసృష్టినిజేయుచున్నాఁడు. ఈ నలుగురు స్రష్టలలోను మొదటివాఁడు పురాణబ్రహ్మ, మిగిలినముగ్గురును నవబ్రహ్మలు.

ఈ నలుగురు బ్రహ్మలలోను కవియే మానవుల కత్యంతోపకారి యని నాయభిమానము. అట్టి యసాధారణ ప్రతిభాశాలి

యగు కవియొక్క రచనయే కావ్యము. శ్రుతిలయ మగు మనోహరరాగకళతోఁ గూడిన నాదమునకు సంగీతమని పేరు. అటులనే హృదయరంజక మగు భావకళతోఁ గూడిన శబ్దమునకుఁ గవిత్వమని పేరు. రాగకళాహీనమగు నాదము శ్రోతల నాకర్షింప నగు గానము కానియటులనే, భావకళాశూన్య మగు శబ్దమును పాఠకుల నానందింపఁజేయు కవిత కానేరదు. గానారంభము మొదలు తుదివఱకు రాగకళ చెడకుండ రంజకముగాఁ బోషించువాఁడే నిజమగు గాయకశిఖామణి. కావ్యారంభము మొదలు గ్రంథసమాప్తి యగునఱకు భావకళను గాపాడువాఁడే నిక్కమగు కవివరేణ్యుఁడు. అటులఁ గానిచోఁ గవిగాయకులిరువురును లోకమునకు నానందసంధాయకులు కాఁజాలరు.

కుసుమములయందు సౌరభమును, కాంతలయందుఁ బాతివ్రత్యమును, దేహములందు జీవమును, దీపములందుఁ గాంతియు, మానవులయందు నీతియు, రాజులయందు సత్యమును, నెటుల ముఖ్యములో యటులనే కావ్యమునందు భావము ముఖ్యము. పృథివ్యాదిభూతసంయోగము ప్రకృతిసృష్టికిఁ గారణమైనటులఁ గావ్యనిర్మాణమునకు శబ్దార్థముల సమ్మేళనము సాధనము. సహజవస్తునిర్మాణనిపుణుఁ డగు విధాత యెంతటి ధీశాలియో, నిసర్గసుందరగ్రంథరచనాకుశలుఁ డగు కవియు నంతటి ప్రతిభాశాలియే. స్వర్లోకమున వ్యాధి జరామరణములఁ బోఁదోలి, జీవకళ నుద్దీపింపఁజేయుచు, శాశ్వతానందమును సమకూర్చురసమునకే యమృతమని పేరు. భూలోకమునఁ దాపత్రయము నణచి, భావకళను బ్రకాశింపఁజేయుచు, మానవానందమును సమకూర్చురసమునకే కవిత్వమని పేరు. హృద్యమగు భావఫలపుష్కలత కావ్యరసాలమునకు వన్నె తెచ్చురీతిని కేవల పత్త్రిబహుళతయుఁ బదసంఘాతమును, దానికి గౌరవమును దేఁజాలవు. కుసుమోద్యానమున చతురముగఁ దిరిగి, తాఁ గాంచిన సుమమంజరులనుండి సంగ్రహించిన మకరందబిందువులఁ దేఁటి గూటిలో భద్రముగాఁ జొనిపి, పరానందమును సమకూర్చురీతిని, కవియు లోకమున నలుదిక్కుల సంచరించి, తాఁ గనుగొనిన ప్రకృతివిలాసములలోనుండి సంపాదించిన జ్ఞానామృతసంపదలు సాహిత్యపేటికలో నిడి, రసికానందమును సంఘటింపఁజేయుచున్నాఁడు. అళికవు లిరువురును పరసుఖసంపాదనపరాయణతలోఁ దుల్యులనుట కెట్టిసందేహమును లేదు. కాని వీరిరువురకును గొంత తారతమ్యము కలదు. అళికి మకరందమును జేర్చుటలోఁ బక్షపాతము కలదు. కవికి భావమును గూర్చుటలోఁ బాక్షికత లేదు. అళి యనాహూతముగా శ్రీనిలయము లగు పుష్పరాజులకడ కేగి, యవి వినినను, వినకున్నను దనవాగాడంబరమును బ్రకటించుచుండును. కవియో సాదరాహూతుఁడైనఁ గాని శ్రీమంతులగు రాజాధిరాజు కడ కేగి, తన వాగ్వైభవమును బ్రదర్శింపనోపఁడు. చంచరీకముచే సంచితమైన తేనెయు శాశ్వతముగాక చంచలమై యాస్వాదించుకొలఁదిఁ దఱిఁగిపోవుచుండును. కవి కావ్యపేటిని బూరించిన భావమకరందమో నిశ్చలమై చిరస్థాయిగా నుండి యనుభవించుకొలఁది నభివృద్ధియై నవరుచులఁ బుట్టించుచుండును. షట్పదసంపాదితరసము రసనేంద్రియమును మాత్ర మానందింపఁజేయును. కవివిరచితరసము హృత్పుండరీకమును వికసింపఁ జేసి, సర్వేంద్రియసమితికి నానందపరవశతను సమకూర్చును. మొదటి దానియందు మధురరస మొక్కటియే కలదు. రెండవదానిలో నవరసములును గలవు. కావునఁ గొన్నివిషయములలోఁ గవిభృంగమునకంటెను, కవిత్వము తేనెకంటెను హెచ్చని చెప్పవచ్చును.

మానవుల సన్మార్గమున నడిపి యభివృద్ధిని సమకూర్చుటకుఁ దలిదండ్రులు, మిత్రుఁడు, గురుఁడు, పత్ని, రాజు, కావ్యమును ముఖ్యసాధనములు. కాని తలిదండ్రులు లోనగువారు పరిమితకాలజీవులగుటచేఁ దాము జీవించియున్నకాలముననే హితము గఱపఁగలరు. కాని భూతభవిష్యత్కాలములలో మంచిని దెలుపఁజాలరు. కావ్యమన్ననో కల్పాంతస్థాయియై త్రికాలాబాధితముగా నీతినిఁ గరబదరసదృశముగాఁ గనఁబఱచుచుండును. అట్టి కావ్యరాశిలో గీర్వాణమనోరథఫలముల సదా సమకూర్చుచు నాకలోకమునఁ గల్పవృక్షపంచక మెట్లు సుమనస్సంసేవ్య మగుచున్నదో యటులనే మానవలోకమున గీర్వాణకావ్యపంచకము విబుధజనస్తోత్రపాత్ర మగుచున్నది. మందార, పారిజాత, సంతాన, కల్పక, హరిచందనములని పేరుగాంచిన పంచదేవతరులవలె రఘువంశ, కుమారసంభవ, మేఘసందేశ, కిరాతార్జునీయ, శిశుపాలవధలు ప్రసిద్ధిగాంచిన పంచకావ్యకల్పకములలోను మందారతరువువలె లోకమున నమందాదరముగల రఘువంశ మన్నివిధముల నగ్రగణ్య మగుటచే నా మహాకావ్యముయొక్క యౌచిత్యమును గూర్చి కొంచెము తెలుపఁగలఁచితిని. కాని మహోన్నతమగు రజతగిరిశిఖరమునుండి యతివేగముతోఁ గూలంకషయై గంభీరముగా, ప్రవహించుచున్న పావనభాగీరథీవేణికవలె మహోన్నతస్వభావుఁ డగు కవివరునివదనగహ్వరమునుండి మహారయముతో భావపూర్ణమై గభీరరసములతోఁ బ్రవహించుచున్న రఘువంశవాణీతరంగిణీతీరమున నిర్భయముగ నిలుచుటకుఁగూడ శక్తుఁడను గాని నేను, ఈ ప్రథమకావ్యనదీప్రవాహములోనికి దిగి యందలి మధురరసములఁ బైకిఁ దేఁ బ్రయత్నించుచున్నందులకు రసజ్ఞులగు విద్వాంసులు కోపింపక నన్ను ప్రేమించి దీవింపఁగోరుచున్నాను

ఈఘన కావ్యసౌధమును నిర్మించిన మహానుభావుఁడు పండితమండలీజేగీయమాన యశస్కుఁడగు కాళిదాసుఁడు. ఈమహాకవి మహిమనుగూర్చి మీకుఁ దెలుపఁబోవుట సూర్యుని తేజమునుగూర్చి మీకు బోధచేయుటవంటిదే యగును. కావునఁ ప్రస్తుత మాకవికుల సార్వభౌముని దివ్యచరితమును విడిచి, యాకవిగణాగ్రగణ్యుఁడు విరచించిన శ్రవ్యకావ్యత్రయములోను మొదటికావ్య మగు రఘువంశమునుగూర్చి కొంచెము ప్రశంసింపఁబోవుచున్నాను.

రఘువంశకావ్యరసార్ణవమును బాగుగాఁ దఱచినవారికి జ్ఞానామృతసిద్ధి తప్పక చేకూఱును. ఇందలివర్ణనములు వర్ణనాతీతములు. పెక్కేల యీ కావ్యరసాస్వాదసుఖమగ్నులై యున్న మానవులను మధురగాన మాకర్షింపఁజాలదు. చంద్రవదన చేరనేరదు. సుమసౌరభము చలింపఁజేయఁజాలదు. మాక్షికామాధురిమ మరల్పఁజాలదు. మలయానిలుఁడు మాటాడింపనేరఁడు. మఱెట్టి విషయములును వీరిఁ జేరఁజాలవు. ఈకావ్యమునందు పందొమ్మిది సర్గములు గలవు. సాహిత్యోద్యానగ్రరమ్యహర్మ్యారోహణ మొనర్చి యందలివిహారసౌఖ్య మభిలషించువారల కీసర్గలు సోపానపరంపరలవలె సాహాయ్య మొసఁగుచున్నయవి. ఈకావ్యమునందు వివిధరసములను మనోహరముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఇందలి పదలాలిత్యము సుమదళములకుఁగూడ లేదనినచో నతిశయోక్తి కాఁజాలదు. ఈకావ్యమందారము నృపసింహులకు రాజనీతిని కవివరులకు గవిత్వతత్త్వమును వైరాగ్యధనులకు వేదాంతబోధను వీరులకుఁ బరాక్రమధనమును సాధ్వీలలామలకుఁ బాతివ్రత్యసౌభాగ్యమును విద్వాంసులకు సకలశాస్త్రమర్యాదలను సక్రమముగా సమకూర్చు సుధార్ణవమువలెఁ దేజరిల్లుచున్నయది.

ఈ కావ్యమునకు మల్లినాథుఁడు లోనగు ముప్పదుగురు పండితులు వ్యాఖ్యానముల విరచించియున్నారు. ఇందుఁ దొమ్మిదివ్యాఖ్యానములు సంపూర్ణముగా నున్నయవి. ఈ వ్యాఖ్యానములలో వ్యాఖ్యాతలు మిగిలిన వ్యాఖ్యానముల పేళ్లనో, వ్యాఖ్యాతల పేరులనో యుదాహరించియున్నారు. వ్యాఖ్యాతృవ్యాఖ్యానముల నామముల నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

వ్యాఖ్యాత	వ్యాఖ్యానము
1 మల్లినాథసూరి	సంజీవిని
2 హేమాద్రి	దర్పణము
3 చరిత్రవర్ధనుఁడు	శిశుహితైషిణి
4 మల్లభటుఁడు	రఘువంశపంజిక
5 సుమతివిజయుఁడు	సుగమాన్వయప్రబోధిక
6 ధర్మమేరువు	రఘువంశటీక
7 విజయగణి	సుబోధిక
8 దినకరుఁడు	సుబోధిని
9 పద్మపాదదాసుఁడు	రఘువంశసూత్రవృత్తి
10 భగీరథుఁడు	జగచ్చంద్రచంద్రిక
11 బృహస్పతిమిశ్రుఁడు	రఘువంశవివేకము
12 కృష్ణపతిశర్మ	అన్వయలాపిక
13 గుణవినయగణి	విశేషార్థబోధిక
14 నారాయణుఁడు	భావదీపిక
15 భావదేవమిశ్రుఁడు	సుబోధిని
16 రామభద్రుఁడు	విద్వన్మోదిని
17 దక్షిణావర్తుఁడు	
18 నాథుఁడు	
19 కృష్ణభట్టుఁడు	
20 భోజుఁడు	
21 విస్తారకారుఁడు	
22 ప్రభాకరుఁడు	
23 జనార్దనుఁడు	
24 గోపినాథకవిరాజు	
25 త్రివిధకారుఁడు	
26 ఉదయకరుఁడు	
27 భరతసేనుఁడు	
28 వగ్నధరుఁడు	
29 మహేశ్వరుఁడు	
30 సముద్రసూరి	

మఱియు, అద్వైతసారస్వతసూత్రి, కథంభూతి, పదార్థదీపిక, అను వ్యాఖ్యానముల పేరులు కానవచ్చుచున్నవి. వ్యాఖ్యాతల పేరులు తెలియవచ్చుటలేదు. ఇటు లనేకవిద్వాంసు లీ కావ్యమునకు వ్యాఖ్యానముల విరచించియుండుటచే దీని యాధిక్యము వ్యక్తమగుచున్నది. ఈ వ్యాఖ్యానములన్నిటిలోను మల్లినాథ సూరిచే రచింపఁబడిన సంజీవి నీ వ్యాఖ్యానమే యగ్రగణ్యముగా నున్నయది. మల్లినాథుఁడు తెలుఁగు బ్రాహ్మణుఁడు; నివాసము కడపజిల్లాలోని త్రిభువనగిరి యను గ్రామము; తెలగాణశాఖ; ఇంటిపేరు కోలచలమువారు. వీరి వంశమువా రిప్పటికిని కడపజిల్లాలో నున్నారు. వారు తాము మల్లినాథసూరి సంతతివారమని చెప్పుకొనుచున్నారు. సుప్రసిద్ధ నాటకకర్తలు బళ్లారి వాస్తవ్యులు కీర్తిశేషులు కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారు మల్లినాథసూరివంశజులు.

కావ్యనామము.

ర॥ కృష్ణమాచారి యనువారు రఘువంశవిమర్శములోఁ గవి

రఘువంశ మని పేరుపెట్టుటకుఁ గారణమేమని శంకింపవచ్చును. కాళిదాసు సూర్యవంశమునకు రఘువునే కూటస్థునిగా నిర్దేశించి యీ కావ్యమును వ్రాసెననియుఁ, గావుననే "యాజన్మశుద్ధానాం" మొదలగు విశేషణములన్నియు రఘువు నుద్దేశించియే ప్రయోగించె ననియు, వ్రాసియున్నారు.

ఇది సరికాదు. కవి రఘువునే కూటస్థునిగాఁ జేయఁదలఁచినచో రఘుచరితముతోనే కావ్యమును బ్రారంభించియుండును. మఱియు "రఘూణా మన్వయం వక్ష్యే" అని బహువచనమును జెప్పక రఘోరన్వయం వక్ష్యే అని యేకవచనమునే యుపయోగించియుండును. ఈ బహువచనప్రయోగము కావ్యమున వర్ణింపఁబడినవారందఱును ముఖ్యులేయని తెలుపుచున్నది. కాని రఘువే ముఖ్యుఁడనియు, తక్కిన నృపాలు రముఖ్యులనియుఁ దెలుపుట లేదు. "వైవస్వతో మనుర్నామ" అని వైవస్వతమనువు రఘువంశమునకుఁ గూటస్థుఁ డని కవి కంఠోక్తిగాఁ దెలుపుచుండ శ్రీయాచార్యులవారు రఘువునే కవికూటస్థునిగా నిర్దేశించెనని చెప్పుటకుఁ దగు నాధారము కానరాదు. వీరు ప్రథమసర్గలో 5, 6, 7, 8, శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడిన గుణములన్నియు రఘువు నుద్దేశించియే వర్ణింపఁబడినవని తెలిపిరి. పరిశీలించిచూడ నివియు సరికావు. ఈ గుణములన్నియు రఘువునందు కంటె దిలీపునందు సమగ్రముగఁ గనిపించుచున్నవి. కవి కావ్యాదిని సూర్యవంశ రాజులకుఁ గల ప్రధానగుణములు వర్ణించి, వెంటనే యాగుణములన్నిటికిని లక్ష్యభూతునిగా దిలీపమహారాజును వర్ణించెను. కనుఁడు.

1 ఆజన్మశుద్ధానాం	శుద్ధిమత్తరః
2 ఆఫలోదయకర్మణాం	ఫలానుమేయాః ప్రారంభాః
3 ఆసముద్రక్షితీశానాం	పరిఖీకృతసాగరాం
4 ఆనాకరథవర్త్మనాం	పురాశక్రముపస్థాయ,
5 యథావిధిహుతాగ్నీనాం	దుదోహ గాం స యజ్ఞాయ
6 యథాకామార్చితార్థినాం	త్యాగేశ్లాఘావిపర్యయః
7 యథాపరాధదండానాం	స్థిత్యైదండయతో దండ్యాన్
8 యథాకాలప్రబోధినాం	ప్రజానా మధిపః ప్రభాతే
9 త్యాగాయ సంభృతార్థానాం	ప్రజానామేవ భూత్యర్థం
10 సత్యాయమితభాషిణాం	జ్ఞానే మౌనం
11 యశసే విజిగీషూణాం	మర్యేధనిషి చాతతా
12 ప్రజాయై గృహమేధినాం	పరిణేతుః ప్రసూతయే
13 శైశవేభ్యస్త విద్యానాం	విద్యానాంపారదృశ్వనః
14 యౌవనే విషయైషిణాం	కలత్రవంత మాత్మానం
15 వార్ధకే మునివృత్తీనాం	అథ సవిషయవ్యావృత్తాత్మా
16 యోగేనాన్తే తనుత్యజాం	

ఈ పద్యములు గుణకీర్తనము దిలీపునియందు రఘువుకంటె ఎక్కువగా పూర్ణముగా వర్ణించెను. ఇంత విపరముగను విరివిగను మిగిలిన రాజుల వర్ణింపలేదు. ఆచార్యులవారును దిలీపుఁడు రఘుమహారాజునకుఁ దండ్రియగుటచేఁ దెలుపఁబడెనుగాని ప్రధానుఁడగుటచే వర్ణింపఁబడలేదను భావమును వ్యక్తము చేసిరి. ఇది సరికాదు. ఈ కావ్యమునఁ గల 19 సర్గలలోను 1, 2 లలో దిలీపచరితమును 3, 4 లో రఘు చరితమును 5, 6, 7, 8, లో అజచరితమును 9 లో దశరథచరితమును 10, 11, 12, 13, 14, 15 లో శ్రీరామ చరితమును 16 కుశచ 17 లో అతిథిచరితమును 18 లో నిషధుఁడు మొదలు సుదర్శనునివఱకుఁ గల యిరువదియొక్క రాజుల చరితములును 19 లో అగ్నివర్ణుని చరితమును వర్ణింపఁబడినవి. దీనింబట్టి చూడ నాచార్యులవారు ప్రధానుఁ డనిన రఘుచరితమును, నప్రధానుఁ డనిన దిలీపచరితమును సమముగానే కవిచే వర్ణింపఁబడినవి. కావున నాచార్యులవారియూహ కాధారములేదు.

కవి రఘువంశమని పేరుపెట్టుటకుఁ గలకారణము రఘువు నుద్దేశించినదికాదు. "కవేః ప్రత్యస్యనామ్నానాతః కస్యేతర స్యథా" అనునాలంకారికనియమము ననుసరించి, యేదోయొక పేరు పెట్టనేకాని మరేవిశేషమును నున్నట్లు గోచరము కాదు. కావ్యముల పేర్లు సామాన్యముగా నిట్లు కథలోని యేకదేశము నాశ్రయించి పెట్టఁబడినవిగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. కాళిదాసు "వైవస్వతో మనుర్నామ" అని వైవస్వతమనువును గూటస్థునిగా వర్ణించి, యతని పుత్రుఁ డగు నిక్ష్వాకుని విడిచి, దిలీపునెత్తుకొనుటచేఁ గవి, దిలీపగుణము లాకర్షించెనని స్ఫురించుచున్నది. ఇక్ష్వాకుఁడు సామాన్యుఁడగుటచే విడిచెననుటకు వీలులేదు. ఈతఁడు విష్ణుభక్తుఁడు; వంశకర్త. "ఇక్ష్వాకు వంశప్రభవో రామోనామ జనైః శ్రుతః" అని వంశకర్తనుగా వాల్మీకిరామాయణము తెలుపుచున్నది. కావున నిక్ష్వాకు సుప్రసిద్ధుఁడు. కాఁబట్టి కవికి రఘువునందు కంటె దిలీపునందే గౌరవము హెచ్చు. అందుచే దిలీపునే రఘువంశమునకుఁ గూటస్థునిగా వర్ణించె నని కూడ చెప్పవచ్చును.

కాళిదాసు రఘువంశమునందు వర్ణించిన వర్ణనములు శ్రీమద్రామాయణమునందలి వర్ణనములఁ బెక్కింటిని బోలియున్నవి. కొందఱు విమర్శకులు అశ్వఘోషుఁడు విరచించిన బుద్ధచరితమును గాళిదాసుఁ డనుకరించె నని తెలిపిరి. మఱికొందఱు కాళిదాసుఁ డశ్వఘోషునకంటె రెండుశతాబ్దములు పూర్వపువాఁడనియుఁ గావున నశ్వఘోషుఁడే కాళిదాసవిరచితగ్రంథముల ననుకరించి, బుద్ధచరితము వ్రాసెననియు సహేతుకముగా విమర్శించియున్నారు. (సశేషము)

రాజధాని ముఖ్యపట్టణమునందుఁగాక యితర నగరములందు సీమకమలములు కొనుట

ఎప్పుడును గిరాకిగాయుండును.

మీరు సీమకమలములను మీ నగరమునందు లేక గ్రామమునందు కొనుచున్నారా? అట్లు చేయుటవలన గలుగు నష్టములను గుఱించి మీరెప్పుడైనను యోచించితిరా? మీ నగరమునకువచ్చు వర్తకులు కొందరు. మీ పరిచయమును మీ నగరమునందున్న కొందరు మధ్యావర్తుల సహాయముచే పొందుదురు.

వర్తకులు మిక్కిలి కష్టములకు లోనై ప్రయాణమొనర్చవలెను, మఱియు అట్లు విలువయైన నగలను పుచ్చుకొనిపోవునప్పుడు అందుచే కలుగు నష్టమునకు సిద్ధపడవలెను. స్వాభావికముగానే అతను అన్ని కష్టములకు లోనై ఎక్కువగా తీసుకొనిపోజాలడు గనుక పలురకముల మాదిరీలను చూపెట్టజాలడు.

అతనివద్ద ఎంతమట్టరకమున్నను అదియే అతనియొక్క మొదటి రకము!! దానితో సరిపోల్చి చూచుటకు అంతకన్న మేలురకము అచ్చట లేనందున, మీరు అదియే మొదటిరకమని నమ్మవలెను.

మరల అతనికన్న నాణ్యము తెలిసినవారు అచ్చట లేనందున, అతను చాల ఎక్కువధర చెప్పుటకు వీలుగలదు—మీరును ఆధరనే చెల్లించవలసియుండును!!!

గనుక అతనివద్దనున్న మట్టరకమునకు అతను ఎక్కువధరను మీవద్దనుండి తీసుకొనిపోవుచున్నాడు, అట్లు చేయుటలేదా?

ఇదంతయు మీకు నష్టమేకదా?

"మీ రాజధానికి ముఖ్యపట్టమైన"
చెన్ననగరమందు ఏల మీరు కొనరాదు,

ఎక్కువ సరుకు నుంచుకొని, మీకు పూర్తి తృప్తినిచ్చునట్టి వర్తకులను అచ్చట మీరు చూడవచ్చును.

పలురకముల మాదిరులు ఉన్నప్పుడు సరిపోల్చిచూచి, మొదటిరకమును మీరు తీసుకొనవచ్చును.

పట్టణమునందు అనేక వర్తకులుండుటచే మీకెక్కడ నమ్మకమైన సరుకు మిక్కిలి సరసమైన ధరకు దొరకునది మీకే తెలుసుకొనగలరు.

ఇది మీకు లాభకరమనితోచదా?

మీరు జిల్లాలలోని పట్టణములనుండి కొనవచ్చును.

ఒక్కటే ధర

స్వయముగావచ్చి కొనినను తపాలాద్వారా పంపవలెనని ఉత్తరము వ్రాసినను, పసిబిడ్డలువచ్చి కొనినను, రత్నశాస్త్ర వేత్తలు వచ్చి పరీక్షించి కొనినను ఒక్కరీతిగనే మేము ప్రశస్తమైన సీమకమలములను యిచ్చెదము, కావున ఎవరును ఎట్టి సంశయము లేకుండ మావద్ద సీమకమలములను కొనవచ్చును.

ఏకారణముచేతనైన మేముపంపిన సీమకమలములు మీకు నచ్చనిచో వాటిని పూర్తిగా తీసుకొని మీరిచ్చిన సొమ్ము మీకు వాపసీయబడును గాన మీరు నిర్భయముగా కొనవచ్చును.

సురాజమల్ కంపెనీలో మీరు కొనినచో ఒక్కటేధరగల సీమకమలముల భవనము

ఒక్క ధరమీదనే అందరికిని సీమకమలములను మేము అమ్మెదము. సీమకమలములను తెప్పించి వ్యాపారముచేయుటలో మా కంపెనీ నిరుపమానమైనదని మీరెరుగుదురు. మీరు ఖర్చుపెట్టిన సొమ్మునకు మీకు శ్రేష్ఠమైన సీమకమలములు దొరకునని మీకు పూర్తి నమ్మకము గలదు.

ఎంతసొమ్ములో మీకు కావలెను, ఏ నగనిమిత్తమై కావలెను, కమలముల సైజు యెంతలో కావలెను, లేక మొత్తము కమలముల యొక్క తూనిక, ఎంతవుండవలెను. మొదలగు వివరములు మాకు మీరు హిందూదేశములో ఏమూలనుండి మాకు వ్రాసినను సరియైన కమలములను, న్యాయమైన ధరలకు మీకు పంపెదము. యిది నిశ్చయము.

కమలములను కొనుటకు యిది యొక్కటియే శ్రేష్ఠమైన స్థలము

సురజ్‌మల్ లల్లుభాయి అండు కో

113, ఆదియప్పనాయక వీధి, కొత్తవాల్ చావడిరోడ్డు,
సావుకారుపేట తపాల్ ఆఫీసుసమీపం, మద్రాసు.

ఖురాన్

ఉమర్ అలీషా కవిగారు

ఇది మహమ్మదీయమతమును శాసించు నీశ్వర వాణి (వేదము). వేదమును నిదియు ననేక విషయములలో ననురూపమును బొంది సొంపు సంపాదించుచున్నవి. కాని యవిమర్శనము అనధ్య యనము అభావతాదాత్మ్యమువలన నిద్రాణంబులై పడియున్నవి.

ఖురానననఁగా అధ్యయనముచేయు గ్రంథ మని స్వరయుక్తముగాఁ జదువఁదగినది యని యర్థము. దీనికి మహమ్మదువారు (ఋపి.) రసూల్.

మహమ్మదువారు క్రీస్తు పుట్టిన తరువాత ౫౭౦ వ సంవత్సరము అరబ్బీదేశమునకు ముఖ్య పట్టణమగు మక్కానగరమున "ఖొరేష్" అను ప్రభు గోత్రమున "హాషం" అను కుటుంబమునందు పేరువడసిన "అబ్దుల్లా - అమీనా" అను ఉత్త మోత్తమదంపతులకు జన్మించిన యొకమహాయోగ పురుషుఁడు.

వీరు "ఇస్లాం" అనఁగా నమ్రత లేక భక్తి యను మతము—ఇందు పరమేశ్వరుం డగు "అల్లా" "లాయిలాః యిల్లల్లా" అనఁగా (త్వమేకం శరణ్యాం) ఈశ్వరుఁ డొక్కఁడే పూజింపఁ దగినవాఁడు "వహదహు లాషరీకలహు" అనఁగా (ఏకమే వాద్వితీయం బ్రహ్మ) అల్లా (ఈశ్వరుఁడు) ఒకఁడు రెండు కానివాఁడు—అను నిజమును సిద్ధాంతీకరించి యాచరింపఁజేయ సమకట్టెను.

ఆ దేశీయు లనేక దేవతల నుపాసించువారుగ నుండిరి. మఱియును మిక్కిలి క్రూరులు. వధావిధా నాదిపోరయుంట పుట్టిపెరిఁగి దశదిశలకు గంతులు వేయుచుం డెను. అలాఁటి భయముచే సంక్షుభిత మగుచున్న కాలమున మన మహమ్మదువారు ఈశ్వరగీతము సుధామధురరసము లుట్టిపడు నట్లుగా గానముచేయ నారంభించెను. ఆ శృంగ ధ్వని విని యందు ముఖ్యముగా నగోత్రికు లైన ఖురేషీయులే తమ ప్రియమైన ప్రాచీనమహా సిద్ధాంతములచే గరిష్ఠమైన మతమునకు మహమ్మదు వారు హానికలిగించుచున్నాఁడని అలిగి యెన్నియో సారులు కలహించి యొకనాఁడు వారిని చంపివేయ వలయునని ప్రయత్నించిరి. ఈ జాడ మహమ్మదువా రెఱింగి తాను శాత్రవులచేతిలోఁ బడి భౌతికశరీర మును గోల్పోవునెడల తనమనోవీథిని విరాజిల్లు నీశ్వరసందేశము లోకమున వెల్లడింపఁబడ దని తలపోసి యర్ధనిశీథినిని గృహము వెలువడి యెడారు లలోఁ బడి వడివడిగా నడచి యెట్టకేలకు మూఁడు వందలమైళ్లు గడచి "మదీనా" అను పురము క్రీస్తు శకము ౬౨౨ వ సంవత్సరము జూలై ౧౫ వ తేదీని పోయి చేరెను. అక్కడనుండి మతప్రచారము శత ముఖముల వ్యాప్తము గాఁ జొచ్చెను. ఆ ప్రవాహ ములో "ఖురాన్" ఒక తరంగము.

అఖిలలోకకల్యాణదాయకమైన ఈ "ఖురాన్" జిబ్రీల్ (బ్రహ్మ) ముఖద్వారమున అప్పు డప్పుడు సూరా అనఁగా సూక్తములు అందు "ఆయెత్" అనఁగా ఋక్కులుగా భాగింపఁబడి వెలువడుచు మహమ్మదువారి కర్ణపుటములకు వినంబడుచుం డెవి. అవి వెంటనే శిష్యుల కెఱింగించు చుం డెను. వా రవి హృదయకుహరంబుల ముద్రించి కంఠ

స్థము చేయుచుండిరి. కొందఱు తెల్లనిరాళ్లపైని తోలుముక్కలపైని దుమ్ములపైని ఖర్జూరపు ఆకుల పైని వ్రాసి చదువుకొనుచు ఖిలము గాకుండ నుంచి నాగు. ఇది తొమ్మిదియేండ్లకు పూర్తి యైనది.

"ఖురాన్" ముప్పదిజూజు (అనువాకము) లుగా విభాగింపఁబడి ౧౧౪ సూరా(సూక్తము) లు గలిగి, ధర్మశాస్త్ర న్యాయశాస్త్ర విజ్ఞానశాస్త్ర మంత్ర శాస్త్రాది సమస్తవిశ్వమానవ ప్రపంచ వ్యవహార సంగ్రహము సమగ్రభావగంభీరయుక్తముగ నిర్వ చింపఁబడినది. ఇది యొక యపురూపమైన మోక్ష గ్రంథము. ఒక్కసారి సాంతముగ నర్థయుక్తముగ పఠించినంతమాత్రమున అస్థిమాంస వసావికార రూపకమైన భౌతికదేహములయందు నిద్రాణంబు లై పడియున్న యనంత మగు నాధ్యాత్మికశక్తు లుదయించి ప్రబోధ మగుటయేగాక ఈశ్వరవిశ్వా సము ఆత్మసాక్షాత్కారముతత్త్వదర్శనమునోక్షో పలబ్ధి యగు ననుటలో నతిశయోక్తి యొక్కింత యును లేదు.

"ఖురాన్" వెలువడిన కాలమున నరబ్బుల యింటింట విద్య దాస్యముచేయుచుండెను. అప్పటి కవులలో నెందఱో సార్వభౌమబిరుద మందినవారు కలసి "యిది దేవదత్తమైనవాణి గాదు. మహమ్మద్ స్వకపోలకల్పితమైన గాథ"యని వాదించిరి. వారితో మహమ్మద్‌వారు "ఫాతూబె అలాసూరతె మిన్ మిస్లెహి" 'ఈ ఖురాన్ పౌరుషేయ మైనయెడల దీని వంటి యొక సూరా (సూక్తము) మీరును ఈ ధరాప్రపంచమును ముక్కోటిదేవతలును కలిసి రచింపుఁడు' అను ఆయెత్ చదివెను. కాని వారు విశ్వప్రయత్నము చేసి ఒకసూక్తము రచించిరి. కాని మిగుల నీరసమైపోయినది. అది ఏ దనిన- "అల్‌ఫీల్ మల్‌ఫీల్ ఒమా అదరాక. మల్‌ఫీల్ జల్ బహు హాలీలున్ ఒఖుర్ తూమహులతవీల్" అనఁగా" ఏనుఁగు ఏమి యేనుఁగు నీవేమి యెఱుంగు దువు? ఏమనుకొన్నావు ఏనుఁగు దానితోఁక చిన్నది ముక్కు పెద్దది." అని అర్థము క్రమము లేనిదానిని రచించి భగ్నమనోరథులై తమ యవజ్ఞతకు వగచి మహమ్మదువారిపదసరోజముల కెరఁగి దాసు లై పోయిరి. కాని లుబేద్ అనువాఁడు "సుమ్మ అబ సన సుమ్మనరజ" కనుబొమల పై కెత్తెను. దీక్షగా వీక్షించెను. తిరిగి ముంగల కొరిగెను. తరువాత నేలల బడిపోయెను. కాని యెంతకు 'ఇది (ఖురాన్) పౌరు షేయము' అని దురభిప్రాయ మొసంగినాఁడు.

మహమ్మదువారి ట్టి మహాగ్రంథము రచిం చుట కాయన యేపాఠశాలలోను శిక్షితుఁడు కా లేదు. అశిక్షితులకు సాధ్యముగాని లాక్షణిక మార్గము లిం దనేకములు గలవు.

"అల్ హందొలిల్లా హైరబ్బిల్ ఆలమీన్" అను ఖురానులోని మొదటి సూక్తమును క్రమా లంకారమును పెట్టుకొన్నఁగాని అర్థము కానేరదు. ఇట్లే గాయత్రియు క్రమాలంకారమునఁ గలదు- (దీనివివరము నేను వ్రాసిన ఖురాన్ తెలుఁగు వ్యాఖ్యానమున విపులముగా వ్రాయఁబడినది.

దీనికి "దలీల్" అనెదరు. దలీల్ అనఁగా "శ్రుతి" అని యర్థము. స్మృతికి "హదీస్" అనెదరు. ఇది వేదమున వలెనే ప్రభుసమ్మితము- "యథే మాంవాచం" అనునట్టులుగానే ఖురానులోని మంత్రములు "ఖుల్‌హు తల్లాహు అహద్" (ఓ మహమ్మద్)'భగవంతుఁ డొక్కఁడని(నన్నుఁగూర్చి) చెప్పుము' అని యాజ్ఞాపించినట్లు ప్రేరణార్థకమునఁ జెప్పఁబడినది. తక్కిన పారసీల జింద్ క్రైస్తవుల బైబిలునం దీమార్గ మగపడదు.

వేదమునకుఁ గల సంప్రదాయములు మార్గ

ములు చరిత్రములన్నియు ఖురానునకు సీసన్మాత్ర భేదమున సరిపోవుచున్నవి. ఖురానులో ముఖ్యముగా నలుగురు దేవతలు నిర్వచింపఁబడి నారు.

జిబ్రీల్ = బ్రహ్మ; మెకాయిల్ = ఇంద్రుఁడు; ఇస్రాఫీల్ = ఈశానుఁడు; ఇజ్రాయిల్ = యముఁడు.

సృష్టికిని వేదమునకును బ్రహ్మ యెట్టివాఁడో ఖురానునకును మానవసృష్టికిని "జిబ్రీల్" అట్టివాఁడు. ఒక్క ఖురానే గాక వేదములు నాలుగు వలెనే "ఇంజీల్, తౌరేత్, జబ్బూర్, ఫురఖాన్" అని నాలుఁగు - ఇంద్రుఁడు వర్షమున కధినాథుఁడైనట్లే "మెకాయిల్" మేఘాధిపతి వర్షములను కురుపువాఁడు. "ఈశానుఁడు = రుద్రుఁడు "మహాకాలో మహాపటః" అనునట్లు "ఇస్రాఫీల్ ప్రళయము కలిగించువాఁడు. యమునివలెనే "ఇజ్రాయీల్ ప్రాణములను దీయువాఁడు.

యజ్ఞము (అర్పణము)నకు ఖుర్బానీ అని, దేవపూజకు "నమాజ్" అని యందురు. ఈ రెంటికిని వేదమునకువలెనే ఖురానులో "ఇన్నా ఆతొయెనా" అను సూరయె "కౌసర్"లో మిక్కిలి ప్రాముఖ్య మొసంగఁబడినది. కాని యీసిద్ధాంతము గొందఱు మహమ్మదీయు లొప్పుకొనరు.

ఢిల్లీచక్రవర్తి యగు ఔరంగజేబునకు అన్న యగు "దారా" ఉపనిషత్తులు ఫారసీభాషలో తర్జుమా చేసిన సంవర్భమున ఖురానులోని ఆయత్.

"లఖురానుల్ మింజాలెకల్ కితాబెల్లారై భఫీజీదెహా"

"ఇది (ఖురాన్)నే నొకరహస్యమైన గ్రంథము నుండి యెత్తి తీసినాఁడను. ఆ రహస్యగ్రంథము వేదమనియు వేదమునుండి ఖురాను తీయఁబడినదనియు ప్రతిపాదించినాఁడు. ఈ ప్రతిపాదన మూలమే తోటమీఁకని సంహారమునకును గల కారణములలో నొకటిగా పరిణమించిన దని చారిత్రజ్ఞులుదాహరించిరి.

ఏది యెటులైనను వేదమును ఖురానును భిన్న భిన్నమైన దేశములయందును భాషలయందును బయలువెడలిన రెండు ఏకస్వరూపసాయుజ్యములు గల స్వర్గమాన పదార్థములే. రెండును ఒక చెట్టున పూచి కాచిన ఫలములే. రెండును నొకగనిలో బయలువెడలిన రత్నములే. పంచమస్వరము విపంచికచేత పలికించినను లేక కలకంఠకంఠ "హారోనియము" చెంగటఁ గూర్చుండి యెలుఁగెత్తి పాడినను అది కోకిలకే అన్వయమగుచున్నది. నది ప్రవాహవేగమున రెండుగాఁ జీలిపోయి వేఱువేఱు దేశములకు పాఱి యీవసుంధరను వసుంధరగా మార్చియుండవచ్చును. ఆ రెండు జలములు గ్రోలినతజ్ఞులిది మేఘములనుండి జాఱిన వర్షజలము వెల్లువలైన రెండుభాగము లని చెప్పకమానరు. ఇదే సమస్తవిశ్వమానవసమత్వమునకు మూలభిత్తి. ఇదే యీశ్వరాశయమును నెఱుంగు దుర్భిణీయంత్రము. ఒకేభావము రెండుభాషలలో పలుకుట విపరీతముగాదు. అసంభవమునుగాదు. పరమేశ్వరుండగు అల్లా సంస్కృతభాషలో వేదమును, అరబ్బీభాషలో ఖురానును . లోకకల్యాణార్థము నిర్వచించి యుండవచ్చును. కావుననే ఖురానులో "ఒయిర్ బిర్ ఉమ్మతిర్ ఇల్లా ఖలాఫీహానజీర్" "ప్రమతమును నాదూత (ప్రవక్త) అనఁగా రసూల్ (ఋషి)లేనిదే కాలేదు" అని స్పష్టముగా వ్రాయఁబడినది. కావున వేదమునఁ బేర్కొన్న విశ్వామిత్రుఁడు, మధుశ్ఛందసుఁడు మున్నగు ఋషులు మహమ్మదువారి వంటివారెయని యెఱుంగవలయును. మఱియు "లకుందీనకుం వలియద్దీన్" అనఁగా "మయ్యేవ సకలం జాతం, మయిసర్వం ప్రతిష్ఠితం"

అని లోకసంగ్రహార్థము నిర్వచించిన దీనిలో మత ద్వేషమునకు నెంతమాత్ర మవకాశ మియ్యలేదు.

ఈరీతిగా హైందవ వేదశాస్త్రముల నన్నిటికి సమన్వయమగు గాథలన్నియు నిందు తు, చాలు తప్పిపోకుండ నందం దగపడుచున్నవి. మఱియు విధ్యుక్తములు ఆచారములుగూడ నెక్కటే.

ఫరిస్తా = దేవత; కిరామణ్ కాతెబీన్ = చిత్రగుప్తులు; జన్నత్ = స్వర్గము; దోజఖ్ = నరకము; బుర్రాఖ్ = కామధేనువు; జంజం = ఆకాశగంగ; కౌసర్ = అమృతము; పరీ = దేవకన్య; వరీయత్ = కర్మ; వజూ = ఆచమనము; నమాజ్ = పూజ; మురాఖెబా = సమాధి; జకాత్ = దానము; గోసుల్ = స్నానము; హాజ్ = యాత్ర; వలీ = ఋషి; మస్జిద్ = ఆలయము; రోజా = ఉపవాసము; నియ్యత్ = సంకల్పము వ్రతము; సున్నత్ = నైమిత్తికకర్మము; ఇట్లే తక్కినవియు నెఱుఁగవలయును.

౧౪ లోకములందు పైని ౭ ఆకాశములు. క్రింద ౭ భూములు. ౭ సముద్రములు. ౭ వారములు. వారముల కేది మొదటిదియో అదే యెల్లవారికి మొదటిదిగా నున్నది. వంబా= సూర్యునిదినము. ఆదిత్యవాసరము. ఇంగిలీషులో సన్ డే = సూర్యునిదినము; దూః = జీవము; హఖ్ = ఆత్మ లేక బ్రహ్మ; తసవ్వుఫ్ = ఆధ్యాత్మికవిద్య; ఇట్లే తక్కినవియు నెఱుంగవలయును.

ఈరీతిగా నేకార్థమునం దన్నియు సరిపోలుచున్నవి. ఇవి కేవలము పోలికలుగాక భాషాంతరీకరించిరా యను భ్రాంతి కలుగకపోదు.

ఇంక "ఖురాన్" ఏకేశ్వర ప్రతిపాదకత్వమునకై చాల తీవ్రసిద్ధాంతములు గావించినది. అట్లే వేదమునందలి యుపనిషత్తులు గూడ ఖండించినవి కాని వేదమునందలి మంత్రభాగ మంతయు అనేక దేవతోపాసనముల కాకర మగుటచేత కేవలము ఒకఁడే దేవుఁ డనుదివ్యభావము చెడిపోయినది. దీనిపై చార్వాకులకాలమున దేవాలయముల్లో బూతు బొమ్మలు, దేవునికి గర్భాధానాదిమానవసంబంధమైన యింద్రియలోలత్వములు ప్రతిపాదింపఁబడినవి. ఇట్టి పామరజనరంజకమైన కర్మను ఖురాను మిక్కిలి గర్హించుచున్నది.

"మసీదు" ఇంచుమించు శివాలయమును పోలి యున్నది. శివాలయములోని లింగము స్తంభాకారముగ నున్నదానిని సామాన్యముగా మసీదున కిరు పార్శ్వముల నెత్తఁబడు స్తంభములుగను, చంద్రధ్వజులు మహమ్మదీయులు, చంద్రచూడుఁడు ఈశ్వరుఁడు, జటాజూటధారియైన ఫాలాక్షునినెత్తి నెత్తిన నెలయును, "స్థాణూ రుద్ర ఉమాపతిః" ఉమాపతిని, స్థాణుః= స్తంభముగాను పోల్చి చిత్రించినచో నది చంద్రధ్వజ మని వేఱుగ దానిని నిరూపింపనక్కఱలేదు.

ఇంక ఖురాన్ వేదము ఒక్క యీశ్వరమనసమున తక్క తక్కినవానినన్నిటిలోను సమన్వయమగు చున్నది.

ఖురానులో మొదటి ఆయత్ ఋక్కు—

"అల్ హాందొలిల్లా హైరబ్బిల్ ఆలమీన్" అని. వేదములో మొదటి ఋక్కు— ౧

"అగ్నిమీళే పురోహితం" అని ప్రారంభింపఁబడినది. అనఁగా. ౨

ఓ అల్లా ! నీకు స్తోత్రము. ౧

ఓ అగ్నీ ! నీకు స్తోత్రము ౨

అని వినఁబడుచున్నది. అయిన నిది యొకే అర్థమునందున్నను "అల్లా" అగ్ని అనుటలో చాల భేద మేర్పడుచున్నది. కాని ఈయగ్నికి ఆర్యసమాజమున దయానందుఁ డీశ్వరపరమైన యర్థావసానము సాధించినాఁడు.

ఖురాను కేవల నిరాకార నిరంజన నిర్వికారుఁడైన ఈశ్వరుడు తక్క రెండవవస్తు వేదియు నీశ్వరత్వమున కర్హము గాదని సిద్ధాంతీకరించినది. దాని

నెవ్వరును కాదనఁ జాలరుగాని కొన్నిగాథలవలన అగ్నిని వేదములు పూజించుట కాధారము లగపడు చున్నవి.

అగ్ని పంచభూతములలో నొకటి గాఁగలదు. దానికై మన మిప్పుడు ఖండనమండనములు గావింప బూనుకొన లేదు. అగ్ని "తేజస్సు గల"దను ఆధ్యాత్మికభావమున సమన్వయము జేసికొను నెడల, ఖురానులో "మోఁసే"గారి కీశ్వరుఁడు అగ్నిరూపమున సాక్షాత్కారమైనాఁడు. ఆ మోఁసేగారు తనశిష్యుల కీశ్వరసందర్శనము సేయింపవలసివచ్చిన సందర్భమున అగ్నినే చూపవలసివచ్చినది. మఱియు ఇబ్రాహీం ఖలీలుల్లాగారిని నమ్రూద్ అగ్నిగుండమున పడవేసినప్పుడు అగ్ని ఆరామమై పుష్పములతో నిండి పోయినది" ఇట్లే మఱికొన్నిగలవు. ఇప్పటికిని పవిత్రమైన మసీదులలో అగరుసాంబ్రాణిచే ప్రజ్వలితమైన అగ్నియుండుట కాక్షేపణము లేదు. ప్రతి పండుగకును మహమ్మదీయులు "అల్లా, మహమ్మద్, ఫాతిమా అలీ, హసన్, హుస్సేన్, పిరానే పీర్, మున్నగువారికి అనేక పక్వాన్నములు ఫలములు నైవేద్యము (ఫాతెహా) పెట్టునప్పుడు, అగ్ని లేకుండ ఆ సమారాధనము సాగనేరదు. ఇదేగాక ఒక సదాచారము—పీర్లపండుగనాఁడు త్రొక్కు—అగ్నిగుండమున కాళ్లు కాలవనుట ప్రత్యక్షము.

ఇట్లే తక్కినవియు నెఱుంగవలయును. మఱియు వేదమున కథలున్నయట్లే ఖురానులోను పూర్వపు కథ లున్నవి. వేదములో వసిష్ఠవిశ్వామిత్రుల తిట్టు లున్నట్లే ఖురానులో "అబూజహల్"ను తిట్టిన మంత్రములు గలవు. పింగళనాగుఁడు మొదలగువారు వేదమునకు ఛందము గలదనినట్లే కొందఱు ఖురానునకును ఛందముగలదని భావింతురు. అది మహమ్మదీయమతము ఒప్పుకొనదు- ఖురాను పౌరుషేయ మగునను ప్రసంగము రాఁగూడ దని భావము. వేదమునందు

"నీలతోయద మధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా"

అను అనుష్టుప్ లున్నట్లే ఖురానులో గూడ నగపడుచున్నవి చూడుఁడు.

"ఇన్నఅతో నకల్ కౌసర్ ఫసల్ల్లెరబ్బె కవన్‌హర్"

ఇట్టి ప్రమాణము లెన్నియో గలవు. దీనినిబట్టి యీ రెండును ఒకే యీశ్వరపరికల్పిత మగు శబ్దము లని (వేదము లని) సమర్థింపవచ్చును. లేనిచో రెండు భిన్నమైన భాషలు ఉదయాస్తాచలముల వంటి యెడమైన భాషలలో నొక లక్షణలక్షితమైన ఛందము లుండుట సాధ్యము గాదు. ఈ పద్ధతి అరబ్బీలో తక్కిన యే భాషాగ్రంథమునందును అగపడదు. వేదభాష యెట్టిదో ఖురాను భాషయును అట్టిదే - అనఁగా అనన్యసామాన్య మని భావము.

ప్రపంచము

భమిడిపాటి రామసోమయాజులు గారు

జ్ఞానమూర్తుల కందరు - సము లటంచు,
దెలుప, వసుధను గల యెల్ల-స్థలములకును,
కిరణజాలము బంచుచు - నరుణమూర్తి
లేత బంగరువెల్గు ధరించి వచ్చె.

తనదు బంట్ల వినాశము, - ధరణి జనుల
కరవుబాధ, మహాపాతకములు, మరచి,
యుద్ధవిజయ సముద్రాన - నోలలాడి
కన్నుఁగానక వర్తించె - వ్యోమవిభుండు.

ప్రేమతత్త్వము

మ. సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

ప్రేమప్రశంస

ప్రథమభాగము

ఆనందమయుఁడు సత్య, జ్ఞానానంతాత్ముఁ డఖిలజగదుదయలయ
స్థానం డగుపరమాత్ముని, ధ్యానించి మదాత్మఁ బ్రేమతత్త్వ మొనర్తున్.

చ. సకలజగంబు దేనికి వశంవద మై యలరారు, దేనిలో
నకుటిలచిత్తవృత్తుల నిజాకృతు లారయవచ్చు, దేనిచే
నొకని కొకండు కట్టువడు నుల్లమునం దకలంకవృత్తి, న
య్యకలుష మైన ప్రేమ మొకఁ డద్భుతశక్తి జిగీషు వయ్యెడిన్.

ఉ. కామితభోగభాజన మకాంక్షితదైవవిపాకపాత్రమున్
దామసవృత్తి రాజసగుణస్థితి సాత్త్వికవర్తనత్రయా
ధామము లోకమానసపదస్థిరనిత్యనివాస మైనయా
ప్రేమ మొకండె చిత్రము విభిన్నగతిన్ జగ మాక్రమించెడిన్.

చ. అవనిఁ బిపీలికాదిమను జాంతము జన్మము లెత్తినట్టి జం
తువుల శరీరపోషణవినోదవిధాన విరోధసఖ్యబాం
ధవపరితాపముఖ్యచరితంబు పరామరిసించి చూడ ని
క్కువముగ దాని కంతకును గూరిమి కారణ మంచుఁ దోఁపదే?

చ. మన నయకోవిదుల్ తెలివి మాలినవానిఁ గఁ జూచి లెక్కఁ చే
యని పశుపక్షికీటకము లన్నియు నోరును వాయి లేక జీ
వన మొనరించునట్లు కనవచ్చుచు నున్నను, వానిచేష్టలన్
గనుఁగొనఁ బ్రేమ ముట్టిపడు నైపుణి యెంతయుఁ దోఁప కుండునే?

సీ. ఎప్పు డెక్కడ కేని నెడఁబాయ కెరలకై - చనుచుండు పక్షుల జతలయందు
దొరకిన యెర పరస్పరము సంతోరుగాఁ - జవిచూచు పక్షుల జంటలందు
వలపించు ముక్కుగూర్పుల అక్కదార్పులఁ - గ్రీడించుపక్షుల జోడులందుఁ
దమకించు పిలుపుఁగూతల సంజకడ గూండ్ల - కడఁ గూడు పక్షుల కవలయందు.

గీ. గూండ్ల ముంగిండ్లఁ దల్లుల కొఱకు సంజ, వేళలం గూయుపక్షుల పిల్లలందుఁ
గాంచువారల కన్నుల కెఱవు దీఱఁ, బ్రేమదేవత సాక్షాత్కరించు గాదె?

సీ. బారులు తీరి యంబరవీథి వేడ్కమై - విహరించుచుండెడి విహగములను,
దమలోన నొకటి బంధములోనఁ జిక్కఁచో - నడలు చార్చుచునుండు నండజముల,
గ్రుడ్లు పెట్టుట కనుకూలంబుగా గూండ్లు - కట్టుచుండెడిపోతు పెట్టజతల,

నాగ్రుడ్లు పొదిగెడి | యాఁడుపిట్టల కెర - కొని వచ్చి యిచ్చు శ|కుంతములను,

గీ. జక్కఁగాఁ జూచిన విహంగ | జాతులందు - నైకమత్య విధానంబు | నధికమైత్రి
సహజసంసారసుఖలాల|సత్వ మెల్లఁ, గన్నులకుఁ బండు వగునట్లు | కానరాదె?

సీ. తల్లిపిల్లలలోని | తమకంబు గోమహి-ష్యాదిజంతువులందు | నరయవచ్చుఁ
బ్రాణసంరక్షణ|ప్రకటానురాగంబు - హరిణాదిమృగముల | నరయవచ్చుఁ
జిన్నపెద్దలలోని | ప్రేమ యారణ్యక - కరిసంఘములయందుఁ | గాంచవచ్చుఁ
నాత్మజాతిప్రసి|ద్ధానురాగరసంబు - వానరంబులయందుఁ | గానవచ్చు,

గీ. మఱియు నిది యెల్ల సర్వసా|మాన్య మగుచు, స్పష్టపడుఁ గాదె చూడుఁడీ | సృష్టిమహిమ!
వానికూర్మియె యట్లు లే|పారుచుండ, మానవప్రేమ మింక సా|మాన్య మగునె?

ఉ. వీనులుఁ గన్నులుం దనకు | వేగులవా రయి వార్త దెల్ప; సే
నానియుఁ గాముఁ డాపరిజ|నంబును మున్నరుదేరఁ బ్రేమభూ
జాని జిగీష వెల్వడి య|సాధ్యపదంబుల గెల్చి పూన్కిమై
మానసరాజధానికి స|మస్తసుఖార్థముఁ జేర్చు నెల్లెడన్.

చ. ఇది యది నాకయే దయిన | నందలి దైనను బొందఁ గోరుచో
మొదలఁ దలంచు సామమున | ముట్టఁగ నంతటఁ జూపు దానమున్
బదపడి భేద మాపయిని | బట్టును దండము రాజనీతికో
విదుఁ డగుప్రేమభూవరుఁ డ|భీష్టపదార్థము సేకరింపఁగన్.

సీ. కనుకట్టువిద్య నేర్చినయట్టి మాయావి - కామినీకాముక|ఘటనదూత
సంసారరథచక్ర|సంచారపురవీథి - బహువిధార్థార్జనో|పాయవక్త
శత్రుత్వమిత్రత్వ | శౌర్యసాహసపేటి - పాపపుణ్యముల ని|క్షేపభూమి
బహుళశృంగారరూ|పకసూత్రధారుండు - పరమసంతోషస|బ్రహ్మచారి

గీ. వివిధరసకావ్య | నాయక వేషధారి, దుఃఖసుఖముల నెఱుఁగని|దోషకారి
ధీరసహకారి వృత్తివి|కారి నాఁగ, మానవప్రేమ దేదీప్య|మాన మగును.

క. జగ మంతయుఁ బ్రేమమయం, బగు ననఁగాఁ జెల్లుఁ గాని | యది యిది యనఁగాఁ
దగు నొక్కొ? పరిశీలిం, పఁగఁ గూరిమి లేనియొక్క|పనియుం గలదే?

అవతారిక

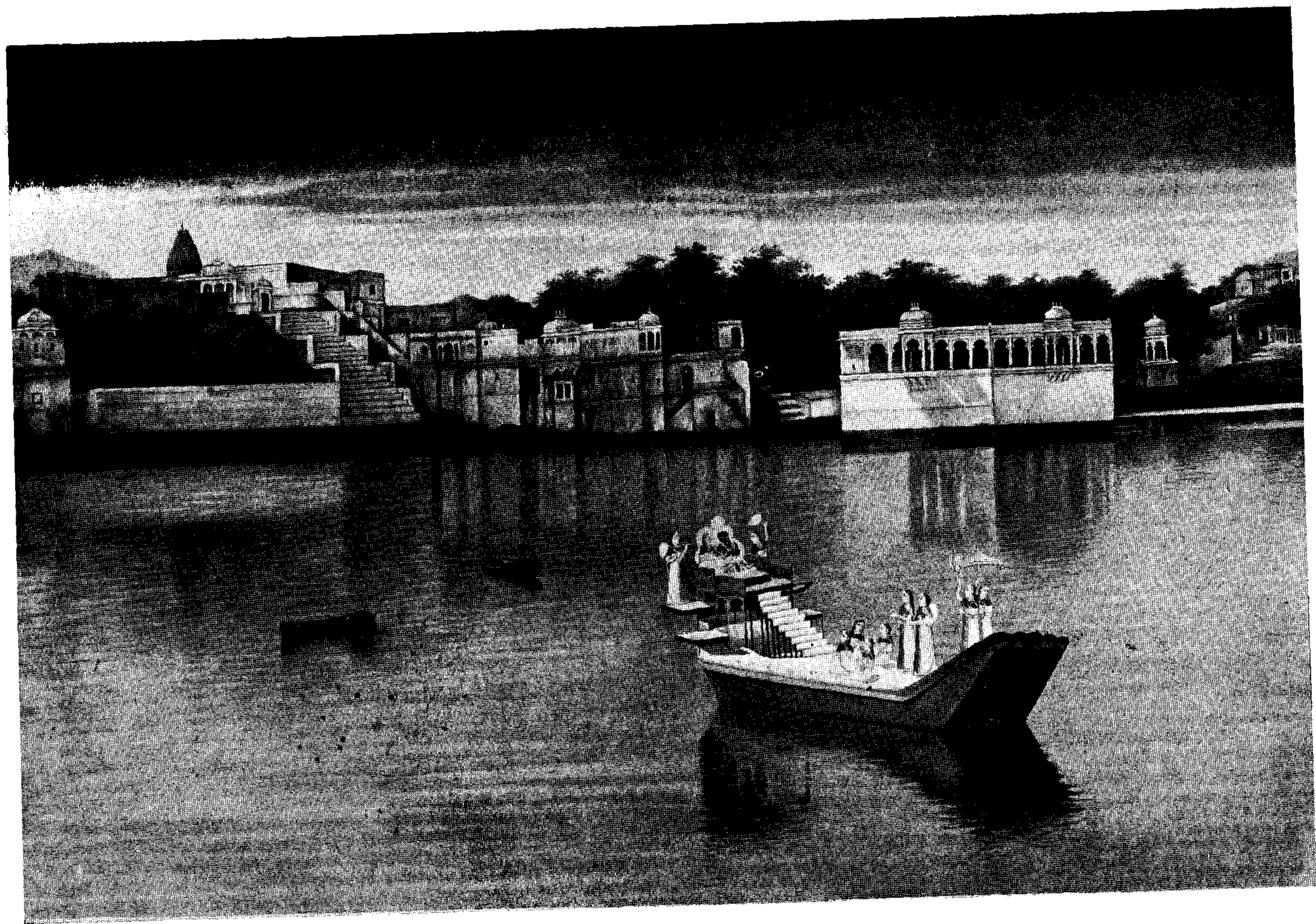
చ. ఇది యొకచిత్తవృత్తి యని | యెంచిరి పెద్దలు గాని దీనినే
యెద జనియించునట్టి బహు | వృత్తులమూలము గా వచింప రై,
రదియును గాక దీని వివి|ధాకృతిచేష్టలు నిర్వచింప రై,
రది గద దీనిరూపు తెలి|యందగుచర్చకు మూల మయ్యెడిన్.

గీ. ప్రేమ యొక్కటియే వేఱు|వేఱుకార, ణముల వెవ్వేఱు నామరూ|పములఁ జెందు,
మట్టి యొక్కటె ధూళిజం|బాలలోష్ఠ, కుంభకుడ్యాదిసంజ్ఞలఁ | గూడినట్లు.

చ. గురుజనమందు భక్తియును, । గోమలియం దనురక్తి, బాంధుసో
దరులయెడం బ్రియత్వమును, । దాససుతాదుల వత్సలత్వముం,
బరహితచిత్తులందును స।మానమనస్కులయందు హార్దమై
పరఁగుచుఁ బ్రేమ యొక్కఁడె వివర్తము లొందు విభిన్నరూపమై.

గీ. అట్లు వేఱయ్యు నొక్కఁడే యనఁగఁ దగియు, వేఱుపడునట్టి । యొక్కొక్క।విధమునందు
మరల బహువిధ తారత।మ్యంబు లొంది, ప్రేమ శాఖోపశాఖలై । వెలయుచుండు.

చ. కామినిఁ గౌఁగిలించుటను । గాదిలికూఁతును గౌఁగిలించుటన్
బ్రేమము వేఱువృత్తులఁ జ।రించినపద్ధతి, నట్లె యన్యకాం
తాముఖసోదరీవదన । తామరసంబులు చూచునాఁటియా
ప్రేమవిచిత్రవృత్తిపద।విం దలపోసిన, దానివృత్తి మా
యామహిమంబు దాని కిర । వైనమనంబు నెఱుంగఁ జాలునే?
యెమనవచ్చుఁ, గోరినది।యే తన కబ్బినయప్పు డట్టిదే
కామితవస్తు వొండు పర।కాంక్షితమై లభియింపనప్పు డా
ప్రేమము తొంటిదాని విడి । రెండవదానికె తత్తఱిల్లు, నౌ
రా! మును దా సమానముగ । నర్మిలిఁ జూపిన వస్తుజాతమం
దేమయినం బదార్థ మొకఁ । డెట్లొ నశించిన నున్నవానిపైఁ
ప్రేముడి యంత యేక మయి । పెర్మిగఁ బోయినదానిమీఁదఁ బో
రామిని జూపు, నైనను ది।రంబుగ నెందును నుండఁ బోక యీ
ప్రేమము చంచలం బయి చ।రించు నటంచును గొందఱందు, రిం
దేమియు లేదు తాను వరి।యించిన వస్తులమార్పుఁబట్టి యీ
ప్రేమము మాఱు నంచు వివ।రింతురు గొందఱు, మాటిమాటికిన్
బూమెలు దాల్చుదీని కొక । పున్నెము నన్నెము మంచి చెడ్డయు
న్నేమము లేదు నింద్యమున । నింద్యము సాధ్య మసాధ్య మొండుగాఁ
బ్రామిడియై తలంచి పయి।వ్రాలెడు; నొక్కనికై మఱొక్కనిన్
బాములఁ బెట్టు; దీని నెద । నమ్మిన మోస మటంచుఁ గొందఱున్,
బ్రేమయె జీవయాత్ర నడ।పింపఁగ మూలము దాన నింద్రియ
స్తోమము మోద మందు ననుఁ।చున్ మఱి కొందఱు నందు, రింత యే
లా మఱి! తీఁగ తీసినకొలం।దిని డొంక చలించు నన్నయా
సామెత నిక్క మయ్యె మన।చర్చకు వచ్చిన ప్రేమఁ గూర్చి యె
ట్లేమహనీయచర్చ మది । కెక్కెను చూతము ప్రాజ్ఞకోటికిన్!

శ్రీ కృష్ణుని యమునావిహారము

పారిజాతాపహరణము — పాత్రపోషణము

ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు

సారస్వతసమాజము

క. మాకొలఁది జానపదులకె, నీకవనపుఁటీవి? యబ్బ! నే కూపనట
ద్భేకములకు? నాకధునీ, శీకరముల చెమ్మ? నంది!సింగయతిమ్మా! — చాటుధార.

శ్రీ ఆంధ్రప్రబంధరాజములలోఁ బారిజాతాపహరణ మొక యమూల్యమణి. దీనియందలి చవి, చక్కన — జవము, జీవము — గలుగు ఆంధ్రతా వాసనల మిటారించి, పరిమళించు మృదుమధుర కవితఁ దనివి తీఱఁ జూఱకొని కవికుంజరులు — 'ముక్కు తిమ్మనార్యు ముద్దుపలుకు' - అను బిరుద మిడిరి. పారిజాతాపహరణ మాంధ్రప్రబంధశిరోమణి యని నానమ్మిక. ఎట్లందురా? ప్రథమప్రబంధ మగు మనుచరిత్రకు వస్త్వైక్యము లేదు. వసుచరిత్రకు వస్తువే లేదనుట యతిశయోక్తి కాదు. ప్రబంధమున కనువగు వస్తువు, ఆ వస్తువునకుఁ దగిన యైక్యత పారిజాతాపహరణమున సిద్ధించినది. పూవునకుఁ దావి యబ్బిన దన్నమాట. ఇందలి పలుకులు తియ్యందనము చదువువారి కింపుఁ గింపు సంపాదించును. ఈ కవికమలాసనుని కావ్యప్రపంచకల్పనాచాతుర్య మపూర్వము. భాగవత దశమస్కంధములోని యేఁబదితొమ్మిదవయధ్యాయమునందు మూఁడుశ్లోకములలో నతిలఘువుగ వర్ణింపఁబడినకథావస్తువు నెంచి తీసి, పెంచి పెంచి, మెఱుంగు పెట్టి సుకుమారప్రబంధముగఁ గ్రొత్తవెల్వరించె. తులఁదూఁచి తెలిపినట్లు హత్తినది, ఇందలి పదముల పొందిక. నోరూరునట్లు రసము చిల్కు రచన ముద్దులు మూటకట్టి మురిపించుచుండు సులలితాంధ్రపదప్రయోగములు — రసోదంచితములు, అలంకారవిలసితములు నైనవర్ణనాచాతుర్యములు — ముక్కుతిమ్మనార్యున కుగ్గుఁబాలతోఁ బెట్టినవి. మధ్యయుగకవులలోఁ గన్పట్టు సంస్కృతసమాసముల యాడంబర మింతగా లేదు. శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యభామ పొలయలుక తీర్చు ఘట్టమందలి స్వభావోక్తి కృష్ణరాయలు తిలకించి యెంతలరి యుండునో! సమయానుగుణముగఁ జక్కని జాతీయములు లోకోక్తులిముడ్చి స్వభావోక్తిని వర్ణించు కవులలో నితని కితండె సాటి. ఈతని కవిత్వమందలి సారస్యసారళ్యములు రామరాజభూషణాదులకు నైత మబ్బినవి కావు. ఒక విశేషము. అనేకాంధ్రప్రబంధములలో మందునకైనఁ గానరాని సముచిత పాత్రసంపోషణ మీగ్రంథమున నెబా నని శిరఃకంపము చేయవలసివచ్చునట్లు నిర్వహింపఁబడినది. నారదుఁడు, సత్యభామ, శ్రీకృష్ణుఁడు — పారిజాతాపహరణమునఁ బ్రధానపాత్రలు. కథాప్రారంభమునందే ముఖ్యపాత్రలతోఁ బాఠకులకు స్నేహము కల్పించుట గొప్పకవిలక్షణము. కవిసాంప్రదాయము కూడ. షేక్సుపియరు తన నాటకములందుఁ బ్రథమాంకముననే ప్రధానపాత్రలకుఁ జదువరులతోఁ జనవు కల్పించు ననుట యేతత్కవికృత నాటకపాఠకుల కనుభవ పునరుక్తము

గును. ముక్కు తిమ్మనార్యుఁడు కూడఁ బ్రథమాశ్వాసముననే ప్రధానపాత్రలతో మనకుఁ బరిచయము కల్గించియున్నాఁడు. ఈ పాత్రల స్వభావపరిపోషణము కవి యెట్లు నిర్వహించెనో ప్రత్యేకించి విమర్శించుకొందము.

నా ర దుఁ డు.

నారదుఁడు కలహాశనుఁ డనుట జగమెఱిఁగిన విషయము. ఆతని కలహప్రియత్వ మిందు లెస్సగాఁ జక్కఁగాఁ జిత్రితము. ఈ 'పోరోగిరము లిండిపోతు,' శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణీకాంతగృహంబులో జూద మాడుచుండ నచ్చటి కరుదెంచి పారిజాతకుసుమరాజ మాతని కొసంగెను. ఆతం డది భోజనందన కిచ్చె. కయ్యము కల్పించుటకు 'నారివేరంపుఁదపసి'కి సందు దొరకినది. ఆతండు 'కలహాసంభ్రమపరుఁడై' పారిజాతప్రసూనప్రభావము తెలియఁజెప్పి రుక్మిణితో ని ట్లనియె-

'నెఱిఁగొప్పున నీకుసుమంబు దాల్చుటచే సవతులు వచ్చి నీ చరణసారసయుగ్మము నాశ్రయింతురు. ధవుఁ డటలేని కూర్మి జవ దాఁటక నీ పలుకాదరించును'. మన బాఁపఁ డంతటితో నూరకుండెనా? లేదు. ఊరకుండుచోఁ గలహబీజ మేది? స్తుతివాక్యములలోఁ గలహకారణములు మేళవించి-

ఉ. చక్కనిదాన నంచు । నెలజవ్వని నంచు జగంబులోనఁ బే, రెక్కినదాన నంచుఁ బతి । యెంతయు నా కనురక్తుఁడంచుఁ దా, నిక్కుచు విఱ్ఱవీఁగుచు గణింపదు । కాంతల సత్య యింతకున్, స్రుక్కక యున్నె నీమహిమ । సూచిన బోటులు విన్నవించినన్.

అని రుక్మిణికిఁ గోపజనకంబు లగు పలుకులు వచించినాఁడు. ఔరా! నారదునిచాకచక్యము! స్తుతివాక్యములలోఁ గూడఁ గలహము వర్జింపఁడాయె! ఇఁక నేమున్నది? అనుకొన్నంతయు నైనది. ఈ వృత్తాంతము సత్యకుఁ దెలిసినది. ఆపె మూతి ముడిచినది. కంసారి కాళ్ల మీఁదఁ బడి వేఁడికొనఁగా నాతనిశిరమును వామపాదమునఁ దొలఁగం ద్రోచినది. పారిజాతవృక్షమే తెత్తు నని శ్రీకృష్ణునిచే ననిపించినది. నారదునికలహబీజము లిట విత్తఁబడి మొల కెత్తినవి. మునీశ్వరుఁడు సత్యభామకుఁ గోపము పై కెత్తునట్లు నిందించి రుక్మిణీకృష్ణులకును నామెకును మనసులో రవరవలు పుట్టించినాఁడు. అంతతో నిలిచెనా? పారిజాతకుసుమసంపాదనకై మురారి వృత్రారితోఁ గయ్యము చేయవలసి యుండును. దీనంజేసి ఇంద్రునకును గృష్ణునకును గూడ నారదుఁడే పోరు కల్పించినాఁ డనవచ్చును గదా! ఒకటికి రెండు కల్పించిన నారదునిబుద్ధివైశద్య మే మని కొనియాడఁగలము?

చిత్రము కనుఁడు. రుక్మిణీకాంతగృహములో సత్యను నోరికొలందు లాడిన నారదుఁడే సాత్రాజితి కావించిన యతిథిసత్కారము లందికొని, పందేరము లారగించి, త్రేఁపులు ద్రేఁచుచు-'సతుల ప్రాభవవైభవోన్నతుల ప్రోవై యిట్లు వర్తించు నినుం బోలం గల రబ్జగంధు లన విం టే యెందు సాత్రాజితీ!'-అని మొగమిచ్చు మాటలాడెను. 'ఎప్పటి కెయ్యది ప్రస్తుత మప్పటి కామాట లాడు'-నారదుని సమయోచితకార్యనిర్వహణవైదుష్య మెంత నేర్పుతోఁ గవి చిత్రించినాఁడో కంటిరా? సత్యను ముఖస్తుతి చేయుకాలముననే-'అని కైనం బతి నిన్నుఁ బాసి చనునో'-యని సాభిప్రాయముగా వచించి కృష్ణునితో నాకమున కామెకూడఁ బోవునట్లుఁ బొసంగించెను. మొల కెత్తినకలహబీజ మిట చెట్టయి కాచి పూచి ఫలించినది. స్తుతిలోఁ గలహకారణములు మేళవించుటయే నారదుని చాకచక్యము. అదియే ఆతఁడొనర్చు చమత్కారము.

పారిజాతతరువు దెచ్చినపదంపడి నారదుఁడు తిరిగి వచ్చి- 'హేమనిభగాత్రి! నీ భాగ్య మేమి చెప్ప!'-అని సత్యను సన్నుతిచేసి, ఆమెచేఁ బుణ్యక వ్రతమును జేయించి, వ్రతదక్షిణగా నామెవలనఁ గృష్ణుని గ్రహించి, యతనిచే వెడఁగు పనులఁ జేయించి యెల్లరయుల్లంబుల హాస్యము దొప్పఁదోఁగించె. పరమభాగవతశిరోమణియు, భక్తాగ్రేసరుఁడును నగునారదుఁడు నవ్వులాల క ట్లొనర్చెనే. కాని నిక్కంపు మనముతోఁ గాదు. ఆతండు మొక్కవోని భక్తుఁ డనుటకు రుక్మిణీసద్మమునను, పుణ్యకవ్రతానంతరమునను శ్రీకృష్ణభగవానుని స్తుతించినపద్యములే చాలును.

కాని, యొక్కవిషయమున నారదునిస్వభావ పరిపోషణమునం దనౌచిత్యము కనిపించుచున్నది. ఏది యందురా? పారిజాత ప్రభావము రుక్మిణితో వర్ణించు నెడ నారదుఁడు.

మ. అలినీలాలక! నీవు నీపతి రహస్యక్రీడ వర్తించు వే, శలతాంతాయుధసంగరంబునకు నుల్లాసంబుఁ గల్పించు ను,జ్జ్వలదీపాంకురమై రతిశ్రమతనూ(స)సం జాత ధారాళఘు, ర్మలవంబు ల్దొలఁగింపఁగా సుర లతాయ! రంజిల్లు నిచ్చాగతిన్.

ఆమట అనౌచిత్యముగను నసమంజసముగను న్నది. ఈ మాటలు మునులనోటనుండి రాఁదగినవి కావు. భార్యాభర్తల యెదుట నారదుని వంటి శాస్త్రపారంగతుఁ డిట్టి యసభ్యశృంగారవచ నము లుచ్చరించెనుట అనాగరకము కదా! ఈపట్టున ముక్కుతిమ్మన్న నారదునిస్వభావపరిపోష ణము చెడఁగొట్టి పప్పులోఁ గాలు వైచె ననుటలో సందియము లేదు. పాత్రపరిపోషణమునం దీకవి గావించినలోప మిది యొక్కటే.

(సారము.) నారదుని కలహప్రియునిఁ గా, 'ఎప్పటి కెయ్యది ప్రస్తుత మప్పటి కామాట లాడి' సమయోచితముగఁ గార్యము నిర్వహించుకొనుట యందు నిపుణుఁగా, భక్తాగ్రగణ్యుఁగా, తిమ్మనార్యుఁ డతిచాకచక్యముతోఁ జిత్రించియున్నాఁడు. పారిజాతాపహరణమునందు రణభోజనునిపాత్ర ప్రధానమైనది. ఇందలి కథాకల్పనకు నాతఁడే సూత్రధారుఁడు. ఆతఁడు లేనిచోఁ గథయే లేదు.

స త్య భా మ

సత్యభామ రాజసికగుణము గలస్త్రీరత్నము. 'కులమును రూపము న్మగనికూరిమియుం గలది.' సౌందర్యవతి. మానవతి. మహాసీయ సౌభాగ్యవతి. కావుననే నారదుఁ డాడిన మాటలు విని లాఁతిదే వేరులు చల్లచల్లఁగ నూరకున్నను మానవతి యగు సత్య "వ్రేటు వడ్డ యురగాంగనయుంబోలె, నేయి వోయ భగ్గని దరికొన్న భీషణహుతాశన కీల యనంగ లేచి'– నారదుఁడు 'అతులమహానుభావ మని యవ్విరి' యచ్యుతునకు సూడిదగా నిచ్చెఁగాక; 'తా నతఁడు ప్రియంబు గల్గునెడ కర్పణచేసినఁ జేసెఁగాక; ఆ మతకరి వేలుపుందపసి మమ్ము దలంపఁగ నేల?" యని బిట్టు వగచినది. రుక్మిణి యనక 'ప్రియంబు గల్గునెడ' కని భోజనందనునిఁగూర్చి పల్కుటచే సత్యకు నామెయెడఁ గలుగు చూపోపమి యగ్గలము తెల్లమగును. 'మమ్ము'అను గౌరవార్థకబహువచన ప్రయోగముచే నామె రాజసికగుణము తెలియ నయ్యెడిని.

ఆమెకుఁ గృష్ణునిపైఁ గినుక వొడమినది. 'ధూర్తగోపాలుఁడ'ని మగనిం దూలనాడినది. 'శరదంబుదచలచిత్తులు పురుషు లన్నది. 'ఆహా! యిట్టిమాటలు చెవులకు వినంబడియుఁ బ్రాణము దాల్చెద మేన నింతగా, నోఁచితి నింక నెట్టివి కనుం గొన నున్నదాననో"–యని యనర్థములకుఁ దలంకి

నది. ఆమెకోపము క్రమముగా నెట్లగ్గల మగుచున్నదో కనుఁడు. మరల నంతలో భర్తృప్రేమ తలంచుకొన్నది. వగల మిగుల నొగిలినది. 'మాసిన చీర గట్టికొని, నిరస్తభూష యై'.—'చీఁకటింటికడ కంకటిపై గాఢమనోజవిషాద వేదన చేఁ' బొరలినది. ఇదంతయు నెందులకు? తనకు నలుగురిలో నలుసుఁదనము వచ్చిన దని. ఈసందర్భమున స్త్రీజన సహజంబు లగు అసూయాదిగుణములు కూర్పు నేర్పుతో కవి మనోహరముఁగ వెల్వరించియున్నాఁడు.

కృష్ణుఁడు సత్రాజిత్తనయ నెన్నియో రీతుల ననునయించెను. పాటలగంధికోపభరము దీర్పఁజాలక 'మృదుపల్లవకోమలతత్పదద్వయీపాటల కాంతిమాలిమణిపంక్తికి వన్నెవెట్ట నాజగన్నాటకసూత్రధారి' మ్రొక్కెను. రజోగుణప్రధాన యగు సత్య 'జలజాతాసనవాసవాదిసురపూజాభాజనంబై తనర్చు లతాంతాయుధు కన్నతండ్రి శిరము వామపాదంబునం దొలఁగం ద్రోచె.' ఆహా! రాజసమా! జగన్నాటకసూత్రధారి, లతాంతాయుధు కన్నతండ్రి నీకు మ్రొక్కినను నీదొరతనంపు నీటు రవ్వంతైన సరే తగ్గించుకొంటివి కాదుగదా! సత్యభామ స్వాభిమానసంరక్షణప్రియత్వము, స్త్రీసహజ మగు నసూయయు నిచ్చోఁ బ్రదర్శితము.

కృష్ణభగవానునివాక్యము లామెను నూఱటపుచ్చలేదు. అతనిని నిందింప దొరఁకొన్నది. పసుల కాపరికి భావజమర్మకర్మములు తెలియవన్నది. 'మాయలు నీకు వెన్నతోడఁ బెట్టినవి.' 'ఇంకిటు నిను నమ్మను' అన్నది. 'మానరహితమైన బ్రదుకు మానిని కేలా?' అని ఆత్మగౌరవనాశనమునకై వగచినది. 'నను నెవ్వతెగాఁ జూచితివి' అని మరల రాజసము మెఱపించినది. అంతలోఁ జూపోపమి పెంపుచే నామెకు విచారము గల్గినది. స్త్రీలకుఁ గన్నీ రాయుధమువంటిది కదా! గాసిలి యేడ్చినది. నరకాసురదమనుఁ డామెకుఁ బూర్తిగ లొంగిపోయి నెయ్యముఁ దియ్యముఁ దోఁప—'పారిజాత వృక్షంబునే తెచ్చి నీపెరటిచెట్టుగ నాటింతుఁ బెంపుఁ గనుము'- అన్నాఁడు. అంత సత్యామానిని 'నిపలతికవోలెం గనుపట్టె.' ఆమె సంతుష్టి చెందినది. నాథునకు మజ్జనభోజనాదులు యథావిధిగ నర్పినది. చిన్ని సంగతుల కైనను స్త్రీలు పెనువంతఁగుంది యంతలో మరల నూఱడిల్లుట స్త్రీజన స్వభావసిద్ధము. మఱియుఁ జీటికి మాటికిఁ జిఱ్ఱుబుఱ్ఱు మనువారే త్రుటిలోఁ బొగడ్తలకుఁ బొంగిపోవుదురు. లతాంత మాత్రమునకే మూతి ముడిచిన సత్య మరల నంతలో సంతసించినది. ఆలుమగల యలుక 'అద్దముమీఁద పెసరగింజ నిలుచునంతకాల ముండు'నని సామెత. అట్లే సత్య కృష్ణుని దూఱియుఁ దన్నియుఁ బారిజాతపాదపము తెత్తుననుటతోడనే హెచ్చుగా మెచ్చుకొన్నది. అందుచే నామె అల్పసంతోషి యని వచింపవచ్చును. రుక్మిణీసదనంబునఁ దన్నుఁ దూలనాడిననారదుఁడే తన్ను పొగడిన వెంటనే సత్య పొంగిపోయినది. దీనిచే నామె అమాయికురాలని నిర్ధారణచేయవచ్చును. నారదునకు సత్కారము లొనర్చుటచే నామె బ్రాహ్మణభక్తియు, నుదాత్తగుణములును తెలియనయ్యెడిని.

శ్రీకృష్ణుఁడు సురతరువు పెకలించినపుడు నందనపాలురు వారించిరి. వారికిఁ గృష్ణుఁడు జవాబీవలసి యుండగాఁ దన కార్యము నెగ్గిన దను గర్వముతో, తనముద్దు చెల్లిన దను నహంభావముతో— 'ఏమో వచింపఁబూను హృదయేశ్వరునిఁ గరసంజ్ఞ మాన్చి'— సురేశ్వరవనపాలకులతో సత్య— 'వార్ధిఁ బొడమిన యీదివ్యభూరుహమున కింద్రాణి

యెవ్వతె? ఇంద్రుఁ డెవ్వఁడు? ఇందిరను గౌస్తుభము నెవ్వఁడు చేకొనె ఆతఁడె దీని కధికారి. తెక తేరయిది యేమి యొకరిసొమ్మె?' అన్నది. అంతతోఁబోక.—

'ఇదె నాదువిభునిచే నీ వదాన్యనగంబు
నెడియించుకొని యేఁగుచున్నదాన'-

అన్నది. తిలకించితిరా సత్యగర్వము? విశేష మే మనఁగా శ్రీకృష్ణుని 'సత్యభామావిధేయుఁ' డన్నది. ఆమెగర్వము సోడుముట్టినది. ఆమెయహం భావము ఆకాశ మంటినది.

నారదునిపంపునఁ బుణ్యక వ్రతము సల్పుటచే నామె వ్రతనిష్ఠ సదాచారసంపత్తి గలది యని ప్రస్ఫుట మగును. సురమునీశ్వరుఁడు నాథుని ధారోదకపూర్వకముగ దాన మొనర్పు మని యనిన తోడనే సత్యభామ - 'మధుకైటభమర్దన! చిత్తగించితే మునిపతిమాట'? — అన్నది. భావము వెలి బుచ్చక, మర్మము చెడక, నోరు వెలితిచేసికొనక. తన భావానుగుణముగ నాథుని ఒప్పుకోలు వడసి నది, ఏమి! ఆమె తెలివి తేటలు!

(సారము) సత్యభామ ఆత్మగౌరవము గలది. మానవతిరజోగుణప్రాధాన్యముగలకాంతారత్నము. స్త్రీలకు సహజముగ సవతులయెడఁగల అసూయాది గుణములు గలది. అల్పసంతోషి. అమాయికు రాలు. బ్రాహ్మణభక్తి గలది. సువ్రత. సదా చారిణి. గర్వము కలది. అహంభావముకూడఁ గలది. కృష్ణుని మన్ననలఁ గన్నది. తెలివి తేటలు గలది. ఇట్టి విశేషగుణములు నేర్పుతో మెలఁకువతో వర్ణించి వివరించిన నందితిమ్మనార్యుని విశేష శేముషీ ధురంధరత్వము నిరుపమానము కదా!

శ్రీకృష్ణుఁడు

శ్రీకృష్ణుఁడు శృంగారపురుషుఁడు. రసిక శిఖామణి. ఆతఁడు సత్యభామ ననునయించుటకై సన్నిన మాయలు, సల్పిన సరసములు, వచించిన ముద్దుమాటలు, ఒనర్చిన కృత్యములు, నాతని రసి కత్వము, శృంగారరసస్వరూపవిజ్ఞానము వేయినోళ్ల వెల్లడిచేయుచున్నవి. 'నయగారపుం బ్రియములు, మొగమిచ్చుమాట' లాడి సత్య ననునయింపఁ జూచె ను. సత్య యెందు కలిగినదో తనకుఁ దెలిసియున్నను ఏమియు నెఱుఁగనివానివలె— 'మైకో డవు లేల ధరింపవు'—అని పృచ్ఛించెను. చూచితిరా 'మురారి మాయాకల్పనాచాతురి! శతథా సహస్రథా కీర్తింపవలసియున్నది. కోపోపశమనమునకై ఆమెను బతిమాలెను. చివరకు మొక్కెను. అప్పుడైన సత్య భామ కోపాగ్ని చల్లారినదా? లేదు. పేరలుకం జెంది యామె పురుషోత్తమునుత్తమాంగము వామ పాదముతోఁ దన్నినది. దానికిఁ గృష్ణుఁడు గ్రుడ్లెఱ్ఱ చేసెనా? మండిపడెనా? లేదు. లేదు. రసికజన శిఖామణి, 'భావజమర్మకర్మము లెఱింగిన పనుల కాపరి,' శృంగారరసస్వరూప మెఱింగిన మేటి యగు అతఁ డక్కేల చేయును? ప్రత్యగ్ర 'శిరీషకుసుమ కోమలసుధామయోక్తుల'—

చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపుఁ
గిన్కఁ బూని తాఁ, చినయది నాకు మన్ననయ!
చెల్వగు నీపదపల్లవంబు మ, త్తనుపులకాగ్ర
కంటకవితానముసోఁకిన నొచ్చునంచు నే,ననియెద
నల్కమానవు గదా యికనైన నరాళకుంతలా!

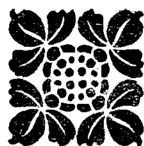
అని యనునయించి పారిజాతపాదపము దెచ్చి సత్య భామకేళివనములో నాటుదు నని ప్రతిన యొన ర్చెను. చిత్ర మారయుఁడు. సత్యభామ నెయ్యపుఁ గిన్కఁ బూనినదఁట. ఔరా! కృష్ణుని గడుసు మాటలు! కోపము ప్రసాదముగాఁ దీసికొనుట యందు మురారి దిట్ట. కోపము ప్రసాదముగ స్వీకరిం చుటయే కోపాగ్ని చల్లార్చుటకు, తద్వేగము తగ్గిం

చుటకు ముఖ్యసాధనము. ఇట్టి సాధనము స్వాధీనములో నుంచుకొనినకంసారి ఎంతటి మాయాకల్పనాచతురుఁడో, గడుసువాఁడో యోచింపుఁడు. ఈ ఘట్టమునందలి శ్రీకృష్ణుని శృంగారవిలాసరహస్యజ్ఞానము, మాయాకల్పనాచాతుర్యము, గడుసుందన మసదృశముగాఁ జిత్రింపఁబడినవి.

స్వర్గయాత్రకుఁ బోవుచుఁ దనకాంతకు విశేషవస్తు వర్ణనలు చేయుటచే నాతఁడు సత్యభామాప్రియుఁ డని తేటతెల్ల మగును. పారిజాతాపహరణమునకై ప్రియకాంత వేగిరించుచున్నను నందనవనములోఁ గొంతకాలము విహరించుటచే నాతని క్రీడాప్రియత్వము తెలియవచ్చెడిని. సముద్రమువలె సురసైన్యము దన్ను చుట్టుముట్టినను వెనుకంజ వేయక తా నొక్కఁడే నిలిచి నిశ్చలధైర్యముతో నిర్ణిద్రసాహసముతోఁ బోరాడుటచే నాతఁడు మహావీరుఁ డని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇంద్రుఁ డోడి సాఁగఁబడి మ్రొక్కిన కృష్ణుఁడు కృపార్ద్రచిత్తుఁడై ఆతని వజ్ర మాతని కిచ్చె. పిటికికండ లేని కడింది మగం డగుకంసారి - 'చంపఁ దగినయట్టిశత్రువు తన చేతఁ జిక్కినేని పొసఁగ మేలుచేసి పొమ్మను' - విశాలహృదయుఁ డనియు, సకరుణుం డనియు, దీనిచేఁ జెప్పఁజెల్లును. 'నీ మఱుందలు కోరిన పారిజాతము చేకొంటిని' - అని నేరము సత్యభామపైఁ బెట్టి - 'వలసినచోఁ దీసికొమ్ము' - అని యింద్రునితో ననిన నరకాసురదమనుని సంభాషణసమీచీనత, నాగరికత, గడుసుఁదనము ఏమని కొనియాడఁగలము.

పారిజాతముతో నిజనగరి కేతెంచి దేవకీవసుదేవులకు బలభద్రునకుఁ దక్కుఁ గలపెద్దలకు నమస్కరించె నని చెప్పుటచే శ్రీకృష్ణుని గురుజనభక్తి వెల్లడి యగును. పుణ్యకవ్రతసందర్భమున నారదునకుఁ దాను దాన మీయఁబడుట కొప్పుకోలిచ్చుటచే నాతని సుకుమారసరసశృంగారరసజ్ఞానప్రాగల్భ్యము తెల్ల మగును. నారదునిపంపున వెడఁగు పనులొనర్చుటచే నాతఁడు 'కపటనటనాపరుం డనియు,' లీలామానుషశరీరుం డనియు, భక్తాభీష్టప్రదాత యనియు, బ్రాహ్మణభక్తిపరాయణుం డనియు స్ఫురించును.

(సారము) శ్రీకృష్ణుఁడు రసికజనశిఖామణి. శృంగారవిలాసవినోదవిచక్షణుఁడు. 'సత్యభామావిధేయుఁడు.' మహావీరుఁడు. అట్లయ్యు కృపార్ద్రచిత్తుఁడు. మాయాకల్పనాచతురుఁడు. బ్రాహ్మణభక్తిపరాయణుఁడు. క్రీడాప్రియుఁడు. గురుజనభక్తి కలుగువాఁడు. గడుసరి. విశేషించికాంతల కనుసన్నల మెలఁగువాఁడు. ఇట్టి సందర్భోచితపాత్ర సంపోషణ మసదృశముగా నొనర్చి ఆంధ్రప్రబంధకవులకుఁ బూజ్యలింగమైన కవికుంజరుఁడు - ముక్కు తిమ్మనార్యున కొక్క నమస్కారము.

నీతిభవనము

కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

ప్రథమ భూమిక - ముప్పది సోపానములు

శ్రీకరు, సత్ప్రవాళరుచి, సింధురహస్తు సుమాళి నెవ్వఁడేఁ
బ్రాకటభక్తిఁ గొల్చినను వాక్కులు నెమ్మదియబ్బు, భాగ్యల
క్ష్మీకరుణాకటాక్షమున మేకొను వానిగృహంబు, శోకబా
ధాకలితంబుగా, కహరహంబును వర్ధిలు మేనుజానుగన్. ౧

చ. ఒకనికి మేలు చేసి సన యుండెడు రెన్నఁడు మాఱుమేలు సేఁ
తకుఁ గనరా దతండును కృతఘ్నుఁడుగాఁ జనదెంచిచూడ నా
రికెడము పాదమూలమునఁ బ్రీతిని గొన్న జలంబు మిన్నుము
ట్టి కడు శిరంబుతోడను గడిందిగ నిచ్చుట తారకాణ యౌ. ౨

గీ. మంచివారి కొనర్చిన మంచి ఱాతి, మీఁదివ్రాలట్లు స్థిరమగు; మేల్మి లేని
వారి కొనరించినట్టి మేల్వారిమీఁది, వ్రాఁతకు సమానమగుఁ జూడ రాదె యెందు. ౩

గీ. పరువమున లేమివచ్చిన గరముఁ గష్ట మగును, ముదిమిని సుఖమును నగును గష్ట
మరయుమ యకాలమునఁ బూచినట్టి పూవు, నాయకుఁడు లేని సతియౌవనంబు నొకటి. ౪

ఉ. క్షీరము లెంత కాఁచిన రుచిం బెడఁబాయవు; నిర్దయు ల్సదా
చేరికచేసినన్ హృదయసీమల కార్ద్రత గొంచురారు; స
ద్వారమదెంత చెడ్డను బ్రధానగుణం బగు కూర్మి పోదు; వే
సారులు మాడ్చిన స్వడునె శంఖము సాజపుఁదేజ మెప్పుడున్. ౫

గీ. తడవతడవకును భగీరథ ప్రయత్న, మాచరించిన సమయమునందుఁ గాక
పనులుగా వెంత చిలవలు పలవలేచి, క్రాలు చెట్టెనిఁ బండద కాలమునను. ౬

ఉ. మానధనుం డొకప్పు డవమానము సంభవమైనఁ బ్రాణముల్
దాను ద్యజించుఁగాని తన దాయకు లోఁబడఁబోఁడు; నిక్కమే
పూన నశక్యమైన బరువు ద్దనపై నిడ ఱాతిదూల మే
మాను బళుక్కున న్విఱిగి యైనను బోవునుగాని వంగునే. ౭

గీ. నీటికొలఁదినె తామర నిల్చుఁ గొలనఁ, జదువుకొలఁదినె జ్ఞానంబు నెదవు నరుని
తపముకొలఁదినె యైశ్వర్య ముపగమించుఁ, గులముకొలఁదినె యుండును గుణముగూడ. ౮

గీ. సజ్జనుల దర్శనంబును । జాలసేపు వారితో భాషణంబును । వారి బోధ
వినుటయును వారిగుణములు । వినుతిసేఁత, యును సుఖంబుగ వారితో । మనికి మేలు. ౯

గీ. దుర్జనుల దర్శనంబును । దుఃఖమొసఁగు, వారిమాటలు వినుటయు । వారిగుణము
లెంచుటయు వారితోడ భా।షించుటయును, వారితోఁగూడి మనుటయు । వసుధఁ గీడు. ౧౦

గీ. వరిమడికి నీరుపాఱింపఁ । బ్రక్కనున్న, పచ్చికకుఁగూడ నాతేమ । బలుపు నిచ్చు
మంచివాఁడొక్కనికిఁ గాఁగ । మబ్బుగురియఁ, జెడ్డవారల పొలముల । చేటువోదె? ౧౧

గీ. క్షితిని మొలకెత్త బియ్యపు।గింజ ముఖ్యమైన, నుముకతొలంగిన । యేని మొలవ
దట్లె యెంతటి దక్షున । కైనఁగాదు, గ్రహబలము దప్పియుండినఁ । గార్యచయము. ౧౨

చ. మొగలినిజూడు పట్టతెగ । మూరెఁడు, తావికొలంత; చిన్నదా
పొగడకొ? కావునం దెగడఁ।బోలదు హీను లటంచు నెవ్వరిం
బొగడఁగరాదు పెద్దని స।ముద్రము బిందువునైన ముట్టఁగా
నగునె సమీపపుంజెలమ।యట్టులు పాంథుఁడు దప్పి తీరఁగన్. ౧౩

గీ. కొమ్మలును ఱెమ్మలును గల్గి । గుజ్జుగా వనమున నిల్చినవెల్ల వృ।క్షములు గావు
చదురులో నిల్చి కమ్మను । జదివి వక్కాణను దెలియఁజెప్పఁజాలని । జనులుగాని. ౧౪

గీ. నెమిలి పురివిప్పి యాడెడు।నేర్పుఁ జూచి, తొండపుంగోడి తాను శి।ఖండిన యని
చిట్టియీఁకల తోఁకెత్తి।చేయు నృత్య, మట్లె దుష్కవి సత్కవి । ననుసరించు. ౧౫

గీ. క్రోలుపులికి వచ్చినవ్యాధిఁ । గుదురఁబెట్టి, దానిచే మ్రింగఁబడిన వై।ద్యవరునట్లు
చెల్మి యెఱుఁగని చెనఁటికిఁ । జేయుమేలు, ఱాతిపై వైచు మృత్పాత్ర।భాతి యగును. ౧౬

గీ. అడఁగి మడఁగి యుండెడువాని । నజ్ఞుఁ డనుచు, నెన్ని యెదిరింపఁజూచుట । చిన్నతనము
మడవతలఁబాఱు చిఱుచేఁప । విడిచి తగిన, చేఁపకై వేచు కొంగ నీ।క్షింపరాదె. ౧౭

గీ. వట్టిపోయిన చెఱువును । వదలునీటి, పిట్టలట్టులు దుఃఖంపు।వేళ విడుచు
వారుగా, రల్ల చెఱువును । వదలకుండు, తామరను బోలువారు బాం।ధవులుగాని. ౧౮

గీ. మంచివాఁ డెత్తువడినను । మంచివాఁడె, చెడ్డవాఁ డెప్పుడును దాను । జెడ్డవాఁడె
హేమపాత్రము చితికిన । హేమమె యగు, మట్టిపాత్రము చితికిన । మట్టియె యగు. ౧౯

ఉ. మానికఁ జేతఁ బట్టి యతి।మాత్రపు లోఁ తగు నబ్ధిముంచినన్
మానెఁడెగాక నాల్గయిదు । మానలు ముంపఁగరానియట్లె యె
వ్వానికి నెంతవిత్తమును । బ్రాభవ మున్నను బూర్వజన్మక
ర్మానుగుణంబెగాక యణు।వైనను నెక్కుడు మెక్కుఁ దక్కునే. ౨౦

గీ. తోడఁబుట్టినవారు బంధువులుగారు, తోడఁబుట్టదె వ్యాధి యొత్తుకొనిపోవఁ
గొండపైఁబుట్టి వేర్వేల్లకలుగును దెవులు, కుదురుచును వానిఁబోలెఁ జిక్కుదురు హితులు. ౨౧

గీ. ఇంట నిల్లాలుగలిగిన నింటలేని, దేదియును లేదు కలుగదే నేది లేదు
ఇంట నిల్లాలు వాయాడియేని నరున, కిల్లు గాదది పులిపొదరిల్లుగాని. ౨౨

క. తల వ్రాఁతయట్లు కలుగును, దలఁచినగతిఁ గలుగదుర వృథా మందమతీ!
నిలు, కల్పతరువు నడిగినఁ, గలుగుఁ దురదగొండికాయ కాలము చెయిదిన్. ౨౩

చ. కినిసిన మానవాధములు కేవలతుల్యులు తాటిబీటకుం
బనుపడ రింక; మధ్యములు వచ్చును బోల్పఁగఁ బొన్నుబీటకుం
బనుపడవచ్చుఁ గూర్పఁ బ్రతి వచ్చెద రుత్తము లమ్మ క్రమ్మఁగాఁ
దనికిన నీటిబీటకు యథాస్థితి కప్పడె వారు వచ్చుటన్. ౨౪

గీ. తామరకు నంచ చేరెడు దారి విజ్ఞు, విజ్ఞుఁడే చేరుచుండును నజ్ఞు నజ్ఞుఁ
డెప్పుడును జేరుచుండు నీ యిలను గాకి, రుద్రభూమిని శవముఁ జేరువిధ మొప్ప. ౨౫

చ. తనతలలో విషం బునికిఁ దాన తలంచి నురుంగుఁ గ్రాంచు, వ
చ్చును భయ మింతలేక యొకచోటికిఁ బాటిగ నీరుకట్టె వం
చనము మనంబునం గలుగ సందులగొందులఁ దూఱు దుష్టుఁ డెం
దును బయలెక్కి సజ్జనుఁడు దోఁచును వంచన లేకపోవుటన్. ౨౬

గీ. రాజు నెకసిబ్బిలోఁ గవిరాజు నెక్క, సిబ్బిలో నుంచి తూఁచినఁ బ్రబ్బుఁ గవియె,
రాజు తనదేశమున నె గౌరవము గాంచుఁ, గాంచుఁ గవిరాజు సకలప్రపంచమునను. ౨౭

గీ. అరఁటి కగుఁ దనకాయయే యముఁడు, వట్టి కఱటి కగు సజ్జనుని పల్కు కాల యముఁడు,
లోభి కగు ధర్మపన్నంబు లుయముఁ, డర్థశోభి కగు ననువ్రతగాని సుదతి యముఁడు. ౨౮

గీ. గంధపుంజెక్క యఱగిపోఁగాక తన సుగంధమును వీడఁబోదు జగత్ప్రసిద్ధ
దాతయగు రాజు ధనమెంత తఱుఁగనిమ్ము, తఱుఁగనీఁడు మనంబు నుదారగుణము. ౨౯

గీ. లక్ష్మితోఁగూడ వచ్చుఁ జెల్వమును బంధుజాలమును రూపరేఖయు సత్కులంబు,
లక్ష్మితోఁగూడఁ బోవుఁ జెల్వమును బంధుజాలమును రూపరేఖయు సత్కులంబు. 30

గీ. చచ్చునందాఁక నపకృతిఁ జల్పి రేని దుష్టు, లుపకృతియే చల్పుదురు మహాత్మ్ము;
లగుఁగదా! చెట్టుమొదలంటఁ దెగనఱకెడు, వాని కొసఁగదె యిలఁ బడువఱకు నీడ. 3౧

గ ద్య ము

ఇది సుప్రసిద్ధ విదుషీమణి "అవ్వయారు" రచించిన "వాక్కుండామ్" అను ద్రావిడనీతిపుస్తకము
కకు గ్రొత్తపల్లి సూర్యారావు కావించిన యాంధ్రపరివర్తనము.

గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరు తామ్రశాసనము*

కీర్తిశేషులగు కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు గారు, ఎమ్. ఏ.

ఈ శాసనము కొంతకాలము క్రిందఁ గృష్ణా జిల్లా, బందరు తాలూకాలోని సాతలూరు గ్రామమున పాటిదిబ్బ త్రవ్వుచుండఁగా దొరకెను. ఇది యొక కుండలో భద్రముగాఁ బెట్టఁబడి యుండెను. ఇది యాంధ్రపత్రికాధిపతులైన శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారి మూలమున నాకు లభించెను.

శాసన వర్ణనము.

శాసనమునందు నేడు రాగిరేకు లున్నవి. ఒక్కొకరేకు $9\frac{1}{2}$ అంగుళములు పొడవు; 4 అంగుళములు వెడల్పు కలది. రేకులు దళసరముగ నుండును. మొదటి రేకునకుఁ బైవైపున నక్షరములు లేవు. చివర రేకునకుఁ గ్రిందివైపున, అనఁగా రెండవ వైపున నెనిమిది యక్షరములు మాత్రము కలవు. మిగిలిన యన్ని రేకులమీఁద రెండువైపులను పూర్తిగ వ్రాత కలదు. ఒక్కొకవైపు ఏడుపంక్తులు కలవు. ౬, ౭ రేకులమీఁద మాత్రము ఎనిమిదేసి పంక్తులు కలవు. ఈ యేడు రాగిరేకులును ఒక రాగికడియములో దూర్చఁబడి యుండెను. ఈ రాగి కడియము వ్యాసము (D'ametre) $4\frac{1}{2}$ అంగుళములు పొడవు. ఈ కడియమునకు నొక గుండ్రటి ముద్ర తగిలింపఁబడి యున్నది. ముద్రయొక్క వ్యాసము $2\frac{4}{5}$ అంగుళములు. దీనిపై వరాహ, అంకుశ, సూర్య, చంద్ర విగ్రహములును, 'త్రిభువనాంకుశ' యను అక్షరములును గలవు. ముద్రకు వెనుకప్రక్క నందముగఁ జెక్కఁబడిన లక్ష్మీ, వినాయక విగ్రహములు కడియమునకుఁ జేరియొక వైపునఁ గలవు. ఇంతవఱకుఁ గానవచ్చిన పూర్వ చాళుక్య ముద్ర లన్నిటిలో నిదియే మిక్కిలి యందమైనదని నా యభిప్రాయము.

అక్షర స్వరూపము.

గుణగ విజయాదిత్యుని కాలములో రెండు విధములైన వ్రాతకత్తులుండెనని మనకుఁ దెలియును. ఒకటి అందమైన గుండ్రటికత్తు. రెండవది కుడి ప్రక్కకు వ్రాలిన 'ఏటవాలు'కత్తు. ఇందు మొదటిది జనాను రాగమునకుఁ బాత్రమైనది. సాధారణముగ నదియే వాడుకలోనుండెను. రెండవకత్తు కొద్దిమంది మాత్రమే వ్రాయువారు. గుణగ విజయాదిత్యుని శాసనములలో ఈ సాతలూరు శాసనమును, మచిలీపట్టణము శాసనమును, గుంటూరు, ఏోణంగి శాసనములును గుండ్రటికత్తులో వ్రాయఁబడినవి. తెలుఁగుబాసలోనున్న ఈరాజుయొక్క నెల్లూరు శాసనములును గుండ్రటి కత్తులోనే వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇవి శిలాశాసనములు. ఉరుటూరు, పాములపాడు తామ్రశాసనములు రెండవ కత్తులో వ్రాయఁబడినవి. అక్షరములు గుండ్రముగ వ్రాయు పద్ధతియే చాలకాలమువఱకు నిలిచి యుండినట్లు తెలియుచున్నది. మొదటి రాజరాజు కాలమువఱకుఁ గూడ ఈ శాసనమునందలి యక్షరముల వంటివే వాడుకలోఁ గలవు. కాలక్రమమున నక్షరస్వరూపము మాఱినను జనానురాగమును బడసిన కత్తు మాత్రము గుండ్రటిదే.

* సాతలూరుశాసనము రెండేండ్లకుబూర్వము కీ. శే. కొ. లక్ష్మణరావుగారికి పరిశోధనమున కీయబడినది. వారు పరిశోధించినను ప్రకాశమునం దాలస్యము గలిగినది. ఆ పరిశోధనను శ్రీయుత మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు సరిచూచి పూర్తిచేసి ప్రకటించిరి.

ఈ శాసనమునందలి యక్షరములు ఈ రాజు యొక్క మచిలీపట్టణము తామ్రశాసనము[1]నందలి యక్షరములను బోలి చాల నందముగ నున్నవి. కాని వ్రాయసకాఁడు మిక్కిలి యశ్రద్ధతో నక్షరములు వ్రాసినట్లు తోఁచుచున్నది. వ్రాతతప్పులు చాలఁ గలవు. దీర్ఘము లీయవలసినచోట్ల హ్రస్వముగ వ్రాసియు, హ్రస్వముగ వ్రాయవలసినచోట్ల దీర్ఘము లిచ్చియు, సున్న చుట్టవలసినచోట్ల మానియు, మానవలసినచోట్లచుట్టియు, నిట్టి వ్రాతపొరపాటులు లేఖకుఁడు చాల చేసెను. ఇంతియకాక యితఁడు కొన్నికొన్నిచోట్ల సంస్కృతశబ్దస్వరూపమునుగూడ సరిగ గమనించినట్లు కనఁబడదు.

'ఋ' వ్రాయవలసినచోట 'రి' అని వ్రాయఁ బడి యున్నది. ఈ శాసనమున 'జ'కారము రెండు విధములుగ వ్రాయఁబడినది (౮, ౯ పంక్తులు చూడఁ దగును). అం దొక విధము ౮వ పంక్తిలో 'దొగరాజః' అన్న చోటను, ౧౨వ పంక్తిలో 'విజయాదిత్యః' అన్న చోటను జూడ నగును. రెండవ విధము ౮వ పంక్తిలో 'జయసి[ం]హవల్లభః' అన్నచోటను, ౯వ పంక్తిలో 'తస్యానుజః' అన్న చోటను జూడనగును; ఇట్లే శాసనమునందంతటను జూచునది. 'జయసి[ం]హ'లోని 'జ'కారరూపము గుణగ విజయాదిత్యునికిఁ బూర్వపు శాసనము లందును, రెండవరూపము విజయాదిత్యుని తరువాతి శాసనములందును వాడుకచేయఁబడినది. ఈ 'జ' అను అక్షరమునకు గుణగ విజయాదిత్యునికాలము మార్పుకాలము. వెనుకటిరూపము ప్రాతగిలి క్రొత్తరూపము సాధువగుచుండిన కాలమది.

లేఖకుఁడు 'ద'కార, 'డ'కారములకు భేదము స్పష్టముగ నీ శాసనమునఁ జూపియున్నాఁడు. ఇతర శాసనములలో నీ భేదమంతగ పాటింపఁబడ లేదు. ౪౫వ పంక్తిలో 'ద', 'డ' లు రెండు నొకేచోటవచ్చినవి. 'ద','డ'లకు రెండింటికి కుడిచేతి వైపు వంపు పైకున్నను, 'డ'కారమునకు వంపు పైభాగము చివర ఒక ఒత్తుచుక్క కూడఁ గలదు. 'ఱ' అను అక్షరము ఈ శాసనమున మూఁడుచోట్ల కానవచ్చుచున్నది. (పంక్తులు ౫౪, ౫౫, ౮౨). తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాఁటి కింకను తెలుఁగు వారీవర్ణమును, స్వరమును వదలలేదను విషయము గమనింపఁ దగినది.

భాషాదికములు.

శాసనపుభాష సంస్కృతము. గద్యములు: పద్యములుకూడఁ గలవు. పద్యములు పదునొకండు గలవు (పం ౧౭-౧౯; ౨౨-౨౫; ౩౧-౩౭; ౭౮-౮౦; ౮౨-౮౫). మిగిలిన శాసన భాగమంతయు గద్యమయము.

ఇందలి పద్యములలో నొకదానిలో విశేషము కలదు. కలివిట్టరుఁ డనఁబడు విష్ణువర్ధనుని వర్ణించుచు సంస్కృతమున నొక చంపకమాలావృత్తము చెప్పఁబడినది. దాని నాలుగు చరణము లందును ప్రాస కలదు. యతి మాత్రము సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించియే యున్నది; ఆంధ్రసంప్రదాయము ననుసరించి లేదు. ఆ పద్య మెద్దియనిన—

మ॥ అరినృపవాజివారణపదాతిమహోభ్రవిరామ మారుతః। పరకరినుస్థితాసిభరుచిప్రవినాశన భానుసన్నిభః। గురుతరదీనభాగవతమానవమానిత కల్పపాదపః। పరకరిగల్లభూమిపభుజాసిరిహాజి భువి ప్రహాసతే॥

చంపకమాలావృత్తము సాంస్కృతిక మైనను దానికి సంస్కృతవాఙ్మయమునందు విశేష ప్రచా

1. Ep. Ind. Vol V. P 123.

రము లేదనుట యందఱకుఁ దెలిసిన విషయమే. సుప్రసిద్ధకవు లెవ్వరు దానిని వాడియుండలేదు. కర్ణాటాంధ్రభాషలయందు నీ వృత్తము విశేషముగఁ గాన్పించుచున్నది. అట్లే ద్వితీయాక్షర ప్రాస విషయమును. ఈ రెండును దేశభాషలందుఁ గలవు. సంస్కృతమునందు లేవు. కావున పై పద్యము సంస్కృతమునం దున్నను అది దేశభాషాసంప్రదాయము ననుసరించి వ్రాయఁబడె ననుటకు సందియము లేదు. అనఁగా తొమ్మిదవ శతాబ్దమునందు గుద్రవార విషయములో, అనఁగా గుడివాడ ప్రాంతమునందుఁ దెనుఁగుకవులు ప్రాసయుక్తమైన చంపకమాలా వృత్తమును రచించుచుండిరని మన మీ సంస్కృతశ్లోకమువలన నూహింపవచ్చును. అప్పటికి వృత్తములలో యతి పాటింపఁబడు చుండెనో లేదో ఈ పద్యమును బట్టి మనము నిశ్చయముగఁ జెప్పలేము. కన్నడమునందువలెనే యతినియమము తెనుఁగునందు మొదట లేక యుండెనేమో? భావి పరిశోధనలవలనఁగాని యీ సంగతి తేలనేరదు.

శాసనవిషయములు.

శాసనమునందు మొదటఁ జాళుక్యుల మామూలు బిరుదములు చెప్పఁబడినవి [౧-౫ పంక్తులు]. తరువాత కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని మొదలు వంశము వర్ణింపఁబడినది. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు ౧౮ సంవత్సరములును, అతని కుమారుఁడు సకలలోకాశ్రయ జయసింహవల్లభుఁడు ౩౩ సంవత్సరములును, అతని తమ్ముఁడగు ఇంద్రభట్టారకుని ప్రియ తనయుఁడు విష్ణురాజు ౯ సంవత్సరములును, అతని కుమారుఁడు మంగిదోగ (?) రాజు ౨౫ సంవత్సరములును, అతని కుమారుఁడు జయసింహవల్లభుఁడు ౧౩ సంవత్సరములును, అతని సవతితమ్ముఁడు కొక్కిలి ఆఱు నెలలును, అతనియన్నయైన విష్ణురాజు తన తమ్ముని నూడఁబీకి ౩౫ సంవత్సరములు, అతని కుమారుఁడు విజయాదిత్యమహారాజు ౧౮ సంవత్సరములును, అతనికుమారుఁడు విష్ణువర్ధనుఁడు ౩౫ సంవత్సరములును పన్నెండువేల ప్రమాణముగల వేంగీమండలము నేలిరి. ఆతనియన్న విజయాదిత్యుఁడు సకలగంగకులమును గెలిచి, అష్టోత్తరశతసరేంద్రేశ్వర దేవాలయములకుఁ గర్తయయ్యెను. వల్లభేంద్ర దండనాయకులతో పన్నెండేండ్లు యుద్ధముచేసెను. తనతమ్ముఁడైన భీమ 'సళుకె'యను పేరుగలవానిని నిర్జించి వేంగీమండలమును దీసికొనెను. అతఁడు ౪౦ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెను. అతని కుమారుఁడు కలివిట్టరుఁడు సంవత్సరమునర రాజ్యమేలెను. అతని కుమారుఁడు విజయాదిత్యుఁడు పెక్కు సువర్ణతులాభారములను దూఁగి బ్రాహ్మణులను తృప్తిపఱచి 'గుణకేనల్లాన్' అని కీర్తింపఁబడి దక్షిణాపథసత్రికలింగదేశమును బరిపాలించెను. ఇట్లు 'విష్ణువర్ధన' నామముగలవారైదుగురును జయసింహనామముగలవా రిద్దరును, మంగి యువరాజొక్కఁడును, విజయాదిత్యనామము గలవారు ముగ్గురును [గలరు]. వారిలో మూఁడవ వాఁడయిన విజయాదిత్యుఁడు తనతమ్ముఁడయిన నృపకాముని ప్రేరణవలన సూర్యగ్రహణ సమయమున నూఱుగురు విప్రులకు గుద్రవార విషయములోని కంతగ్రామము సర్వకరపరిహారముగనిచ్చెను. గ్రామమునకు హద్దులు. తూర్పున పెనుబూండి; దక్షిణమున అఱుతగూరు; నైఋతిన మ్ముంజులూరు; పశ్చిమమున ఉఱవి; ఉత్తరమున తుంబుఱుబల్లి. ఈశాన్యమున ములుదుబెన్దొఱు. ప్రతిగ్రహీతలు వేద వేదాంగేతిహాస పురాణాది చతుష్షష్టికళానిశాకరులు, పరమబ్రహ్మవిదులు, పరీతాగ్నిహోత్రాద్యనుష్ఠానపరులు, శమదమయమనియ మాశ్రిత

శౌచాచారశీలగుణగణాలంకృతులు; ధాత్రర్యమాదిద్వాదశాదిత్యసమాన భ్రాజితకీర్తులు. వీరిలో భట్ట బిరుదముగలవారు ౨౦ మంది. మూఁడు వేదములు చదివినవారు ౩౦ మంది; నాలుగు వేదములు చదివినవారు ౩౦ మంది; ఒకవేదము చదివినవారు ౨౦ మంది. ప్రతిగ్రహీతల పేళ్లు శాసనమునందు ౪౪ వ పంక్తి మొదలు ౭౮ వ పంక్తివఱకు నీయఁబడినవి. కాని ప్రతి గ్రహీతల పేళ్లు చెప్పుటలో శాసనమున ౭౯ పేళ్లు వ్రాయఁబడినవి. ౨౧ పేళ్లు కనఁబడుటలేదు. ఈపేళ్లు ఉద్దేశ **పూర్వక**ముగ వదలివేయఁబడినవో, లేక పొరపాటున వదలివేయఁబడినవో మనము చెప్పలేము. ప్రతి గ్రహీతల గోత్రములు, నివాసస్థలములు, గ్రామమునందు వారికీయఁబడిన భాగములు శాసనమున వివరముగఁ దెలుపఁబడినవి. ఈ విషయములను దెలుపు పట్టిక వేఱొకచోట పొందుపఱిచినాను. ఈ శాసనమున కాజ్ఞప్తి మహాగుణవంతుఁడైన పాండరంగఁడు. శాసనమును రచించినవాఁడును, చెక్కినవాఁడును లేఖకాదిత్యుఁడు. (పంక్తులు ౮౨-౮౬)

శాసనమునందలి నూతన విషయములు.

రాజుల రాజ్యకాలపరిమితిని దెలుపుచు, సంపూర్తిగ వంశానుచరితము నిచ్చిన పూర్వ చాళుక్య రాజులలో ఈ మూఁడవ విజయాదిత్యుఁడే యింత వఱకుఁ దెలిసిన మొట్టమొదటి రాజు. ఇతనికిఁ బూర్వపురాజుల శాసనములలో పూర్వచాళుక్య రాజుల రాజ్యకాల పరిమితిగాని, వారి వంశానుచరితముగాని కానరాదు. ఇంతవఱకుఁ దెలియ వచ్చిన యీ మూఁడవ విజయాదిత్యుని ఆఱుశాసనములలో మచిలీపట్టణము (?) తామ్రశాసనమున[1] ఇతనికిఁ బూర్వపురాజుల పేళ్లుగాని, వారి రాజ్యకాల పరిమితికాని సంపూర్తిగఁ దెలుపఁబడియుండలేదు. అందువలన నా శాసనము వెనుకటి రాజుల యాచారము ననుసరించి వ్రాయఁబడినదిగ మనము గ్రహింపవలసియుండును. తన వంశకర్తయైన కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుకొని తన వెనుకటి రాజులను, వారిరాజ్యకాల పరిమితిని జెర్కొనుపద్ధతి నీతఁడే మొట్టమొదట నవలంబించినట్లు కనఁబడును. ఇతనికిఁ బూర్వపురాజుల శాసన పత్రములం దీవిషయములు కనఁబడకపోవుటచే నిది నిజమని నిశ్చయింపవచ్చును. అట్లగునెడల నదివఱకుండిన రాజ్యవృత్తాంతముల ననుసరించియు, శాసన పత్రముల ననుసరించియుఁ దనపూర్వుల రాజ్య కాలపరిమితి మొదలగు వృత్తాంతముల నితఁడే తయారుచేసి యుండవచ్చును 'ప్రపంచవిష్ణువర్ధన నామానః, ద్వౌ జయసింహనామానౌ, ఏకో మంగి యువరాజః, త్రయోవిజయాదిత్య నామానః' (పంక్తులు ౨౭-౮ వ) అని రాజులపేళ్ల నొకపట్టికగ సంగ్రహించి చెప్పుటచూడ ఈరాజే తనవంశ వృత్తాంతమును మొదట తయారుచేయించినవాఁడనియు, వంశచారిత్రకథనమునందలి ప్రాముఖ్యమును గ్రహించినవాఁడనియు నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతనికి సమకాలికులైన రాష్ట్రకూట రాజులుగాని, పూర్వ, పశ్చిమ గంగరాజులుకాని, పశ్చిమచాళుక్య రాజులుకాని ఎవ్వరు నిట్టిపద్ధతి నవలంబింపని కాలమున నీరాజిట్లుచేయుట ప్రశంసనీయమైన యీతని నైసర్గికచారిత్రకాభిరుచికి ప్రబల నిదర్శనముగ నున్నది.

ఉత్తరకాలపు చాళుక్యుల శాసనములలోఁ దెలుపఁబడిన రాజ్యకాలపరిమితికి, నీ విజయాదిత్యుని శాసనములందుఁ దెలుపఁబడిన రాజ్యకాల

1. Ep. Ind. Vol V. P. 123.

పరిమితికి నచ్చటచ్చట స్వల్పవ్యత్యాసమున్నది. రాజుల రాజ్య పరిమితినిగుఱించి పరకాలమందలి శాసనములకంటెఁ బూర్వశాసనములే యెక్కువ ప్రమాణములగుటచేతను, అందు రాజ్యపరిమితి నిచ్చిన శాసనములలో నీతనివే మొదటివగుటచేతను ఈ రాజ్యకాలపరిమితి విషయమున నీతని శాసనములే యత్యంతప్రమాణములుగాఁ గైకొనఁదగినవి. ఉదా:—జయసింహవల్లభుఁడు ౩౦ ఏండ్లు పరిపాలనము చేసినట్లు రెండవ అమ్మరాజు పడంకలూరు శాసనమునను,[1] రెండవ కులోత్తుంగచోడ దేవుని చెల్లూరు తామ్రశాసనమునను కలదు. ఫ్లీటు దొరగారు పూర్వ చాళుక్యరాజుల రాజ్యకాలనిర్ణయముచేయుచు మొదటి జయసింహుఁడు ౩౦ ఏండ్లు పరిపాలనముచేసినట్లు గ్రహించియున్నారు.[3] కాని మూఁడవ విజయాదిత్యుని శాసనములలో నతఁడు ౩౩ ఏండ్లు పరిపాలించినట్లుకలదు. అందువలన నిదియే జయసింహుని సరియైన రాజ్యకాలపరిమితిగ గ్రహింపవలసియుండును. రెండవ చాళుక్య భీమునియొక్కయు[4], రెండవ అమ్మరాజుయొక్కయు[5], నితరచాళుక్యులయొక్కయు[6] శాసనములలో విజయాదిత్య నరేంద్ర మృగరాజు ౪౪ ఏండ్లు పరిపాలించినట్లు కలదు. కాని మూఁడవ విజయాదిత్యునియొక్కయు, మొదటి చాళుక్యభీమునియొక్కయు[7] శాసనములలో ఆరాజు ౪౦ ఏండ్లు పాలించినట్లు కలదు. అందువలన నలువదియేండ్లే యారాజుయొక్క సరియైన రాజ్యకాలపరిమితిగ గ్రహింపఁదగును.

కాని యీరాజ్యపరిమితి విషయమున విజయాదిత్యుని శాసనములలోనే స్వల్పభేదములు కలవు. ఈరాజు శాసనములం దిచ్చిన రాజ్యపరిమితి పట్టికరూపమున నీదిగువ నిచ్చుచున్నాఁడను.

	చాళుక్యరాజుల పేళ్లు	సాతలూరు తామ్రశాసన ప్రకారము	పాములపాడు తామ్రశాసనము	గుంటూరు తామ్రశాసనము	ఉరటూరు తామ్రశాసనము	ఫ్లీటుదొరగారి మతప్రకారము
1	కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు	౧౮ సం.	౧౮ సం.	౧౮ సం.	౧౮ సం.	౧౮ సం.
2	జయసింహుడు	౩౩ ,,	౩౩ ,,	౩౩ ,,	౩౩ ,,	౩౦ ,,
3	విష్ణువర్ధనుఁడు	౯ ,,	౯ ,,	౯ ,,	౯ ,,	౯ ,,
4	మంగియువరాజు	౨౫ ,,	౨౫ ,,	౨౫ ,,	౨౫ ,,	౨౫ ,,
5	జయసింహుడు	౧౩ ,,	౧౩ ,,	౧౩ ,,	౧౩ ,,	౧౩ ,,
6	కొక్కిలి	౬ నెలలు	౬ నెలలు	౬ నెలలు	౬ నెలలు	౬ నెలలు
7	విష్ణువర్ధనుఁడు	౩౭ సం.	౩౬ సం.	౩౬ సం.	౩౬ సం.	౩౬ సం.
8	విజయాదిత్యుఁడు	౧౮ ,,	౧౯ ,,	౧౯ ,,	౧౯ ,,	౧౮ ,,
9	విష్ణురాజు	౩౭ ,,	౩౬ ,,	౩౭ ,,	౩౬ ,,	౩౭ ,,
10	విజయాదిత్యుఁడు	౪౦ ,,	౪౧ ,,	౪౦ ,,	౪౧ ,,	౪౪ ,,
11	కలివిష్ణువర్ధనుఁడు	౧౮ నెలలు	౨౦ నెలలు	౨౦ నెలలు	౨౦ నెలలు	౧౮ నెలలు

పై పట్టికచూచిన రాజ్యపరిమితియందలి భేదములు స్పష్టపడఁగలవు మూఁడవ విష్ణువర్ధనుఁడు

1. Ind. Ant. Vol VII, P 15.
2. Ind. Ant. Vol XIV, P 55.
3. Ind. Ant. Vol XX, P P 12. 13.
4. Ind. Ant, Vol XIII, P. 213 ; Ep. Ind. Vol. V. P134.
5. Ind. Ant. Vol XII, P 91; Ep, Ind. Vol V. P. 139 Etc.
6. Ind. Ant. Vol XIV, P 48; S. I. I. Vol I. P 49 Etc.
7. Ep Ind. Vol V. p 130; ఆం. సా. ప. ప. సం ౧౧. సం ౬.

32 సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు పాములపాడు,[1] గుంటూరు,[2] ఉరుటూరు[3] తామ్రశాసనములు తెలుపుచుండ సాతలూరు తామ్రశాసనము 3౫ సంవత్సరంబులు పాలించినట్లు తెలుపుచున్నది. కాని విజయాదిత్యుని పెక్కుశాసనములలోను, ఇతనితరువాతి రాజుల శాసనములలోను ఈవిష్ణువర్ధనుఁడు 32 సం॥లు పాలించినట్లుండుటచేత 32 ఆరాజు రాజ్యపరిమితిగా గ్రహింపవలసియుండును. మఱియొక వ్యత్యాసము. ప్రథమవిజయాదిత్యుఁడు ౧౯ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు పాములపాడు, గుంటూరు, ఉరుటూరు శాసనములందున్నది కాని సాతలూరు శాసనమున నాతఁడు ౧౮ సం॥లు రాజ్యమేలెనని వ్రాయఁబడియున్నది. కాని యీభేదమంతగా బాధింపఁదగినదికాదు. ఏలయన నారాజు ౧౮ సంవత్సరములమీఁదఁ గొన్నినెలలు రాజ్యము చేయున్నయెడల నొకరు ౧౮ అనియు, మఱియొకరు ౧౯ అనియు వ్రాయుట సంభవింపవచ్చును. ఇట్టి విష్ణురాజ, రెండవవిజయాదిత్యుల కాలము సమన్వయింపఁదగినవి. ఈస్వల్ప వ్యత్యాసములున్నను ఉత్తరకాలీన శాసనములకంటె ఈ గుణగ విజయాదిత్యుని శాసనములే యెక్కువ ప్రమాణములనుటకు సందియములేదు.

వేంగీమండలము ద్వాదశసహస్రప్రమాణము కలది (౧౧ వ పంక్తి) యనునది ఈ శాసనమందలి క్రొత్తవిషయములలో నొకటి. ప్రాచీనద్రావిడ కర్ణాటశాసనములలోను, కొన్నిసంస్కృతశాసనములందును ఒకనాడు పేరు చెప్పునప్పుడు దానికి నొక సంఖ్యకూడఁ దగిలించిచెప్పుట యొకయాచారమై యున్నది. రట్టవాడి సార్ధసప్తలక్ష: గంగవాడి ౯౬౦౦౦ లు: నోలంబవాడి 3౨౦౦౦ లు: వనవాసి ౧౨౦౦౦ లు అని శాసనములందుఁ గానవచ్చును. అట్లె కొన్ని తెలుగునాళ్లనుగూర్చియుఁ గానవచ్చుచున్నది. పాకనాడు ౨౧౦౦౦ ల పరిమితి కలదియని కొణిదెనశాసనమునందును, నన్నెచోడుని కుమారసంభవమందును గలదు.[4] పాలకురికి సోమనాథుఁడు పండితారాధ్య చరిత్రమునందు హిందూదేశమునందలి వేలువేలు దేశముల మితి యీ ప్రకారమిచ్చియున్నాఁడు.

ఎంతెంతబరుస దానేతెంచిచొచ్చు
నంతంత విస్తీర్ణమగు శివాలయము
ఎంతెంతబరుస దానేతెంచి కాంచు
నంతంత యున్నతంబగు లింగమూర్తి
లక్షింపఁగ సపాదలక్ష నేపాళ
మీక్షింపఁగ సపాదలక్ష సంజనిత (?)
లక్షింపఁగ సపాదలక్ష కేదార
మీక్షింపఁగ సపాదలక్ష దిక్హత్తి
లక్షింపఁగ సపాదలక్ష కాశ్మీర
మీక్షింపఁగ సపాదలక్ష కన్నోజ
లక్షింపఁగ సపాదలక్ష కొంకణము
నీక్షింప శిరహట్ట మిల సప్తలక్ష

1. ఆముద్రితము. 2 C. P No 5 of 1911—1912. 3. ఆం. సా. ప. ప. సం ౧. పుట ౧౮౦.

4. "ఆఱువపాలమాళిదళితాంఘ్రియుగుండయి పాకనాటిచుం దిరువదియొక్క వేయిటి కధీశుఁడు నాఁ జనుచోడబల్లికిం...."

—కుమారసంభవము.

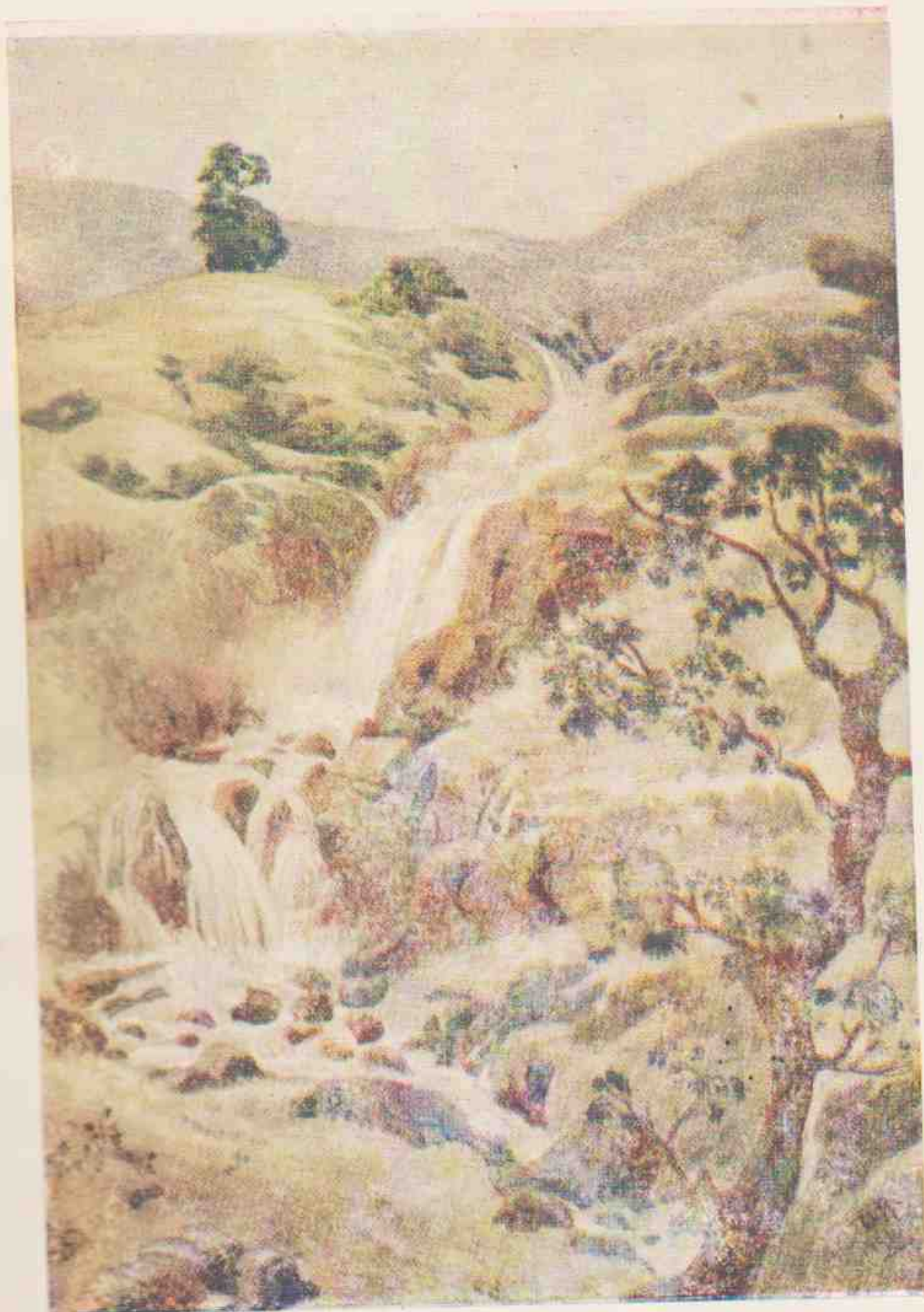
మంచనకవి తనకేయూరబాహుచరిత్రమున 'ఏకవింశతి సహస్రగ్రామ సంఖ్యాకమై । ధరణింబేర్చిన పాకనాఁడు' అని యున్నాఁడు. కాని నాఁడుపేరుతో సంఖ్యనిచ్చిన శాసనములేవియు ఆసంఖ్య గ్రామములను దెలియఁజేయునని తెలిపియుండలేదు. శాసనములే కాదు. మంచనకవికిఁ బూర్వులును అట్లు తెలిపియుండలేదు. అందువలన నది గ్రామసంఖ్య తెలియఁజేయునాయని సంశయింపఁదగినది.

క్రమమొంద సాళ్వాధరం బదిలక్ష
ప్రమితియా దశలక్ష బంగాళభూమి
గుఱిన షష్ఠి సహస్ర గుజరాష్ట్రభూమి
మఱియట దశలక్షమాళవభూమి
జానొంద నివలి పంచద్రావిళముల
లోకవలక్ష తెలుంగు; దీనికిని
యిమ్మడి ముమ్మడి యితరదేశములు
నిమ్మహి దేశంబులెన్నంగ నేల [పర్వతప్రకరణం.

ఈ పై ద్విపదము బట్టిచూడ తెలుఁగుదేశపు ప్రమాణము తొమ్మిదిలక్షలనియు, అందు మన శాసనానుసారము వేంగినాఁడు ౧౨,౦౦౦ల ప్రమాణము గలదియనియుఁ దెలియుచున్నది. కాని యీ పన్నెండు వేలును, నవలక్షయు నేమిటి? ఈ సంఖ్యలను గుఱించి పండితు లనేకవిధములఁ దర్కించి యున్నారు. ఇవి యాయా ప్రదేశములలోని గ్రామ సంఖ్యలని ఫ్లీటుగారి యభిప్రాయము. కాని దీనిని అంగీకరించుటకు వీలు లేదు; ఏలయన నిన్ని గ్రామము లొకవిషయమున నుండుట యసంభవము. వేంగి నాఁడు ఏలూరు, భీమవరము, కొవ్వూరు తాలూకాలు వ్యాపించియుండెనంటిమి గనుక ఈ మూఁడు తాలూకాలలోఁ గలసి ౧౯౨౧ వ సంవత్సరము జనాభా లెక్కప్రకారము ౪౭౧ గ్రామములుకలవు; కృష్ణాజిల్లా యంతయు గలసి ౧౭౧౯ గ్రామములును, గోదావరిజిల్లా యంతటిలో ౮౧౮ గ్రామములును, గుంటూరుజిల్లా యంతటను గలసి ౯౨౩ గ్రామ ములునుకలవు. పూర్వముకంటె నిప్పుడు అడవి యెక్కుడు తెగి, గ్రామాదులసంఖ్య హెచ్చినదికాని తగ్గలేదు. కావున ౧౧౦౦ ల సంవత్సరములకుఁ బూర్వము వేంగివంటి చిన్ననాఁటిలో ౧౨౦౦౦ ల గ్రామములుండుట యసంభవము. ఇట్లే యితర నాడులనుగుఱించి యెఱుఁగవలయును. రాజున కా యానాడులవలన వచ్చెడి పన్నును ఈసంఖ్యలు సూ చించునని మఱికొందఱు చెప్పెదరు. కాని పండితా రాధ్యచరితములోని ద్విపదలనుచూడ నాకివి ఆయా దేశములందలి మొదటి జనసంఖ్యయని తోఁచెడిని. ఆయాదేశముల జనసంఖ్య యింతయనియు, వారం దఱును శ్రీశైలయాత్రకు వచ్చిరనియు, ఎందఱు వచ్చినను గుడిలో తావు అందఱికి సరిపోవుచుండె ననియుఁ జెప్పుట కవియొక్క యాశయము.

రెండవ విజయాదిత్యునికి భీమసళుకి యను పేరుగల సోదరుఁడుండెననునది ఈశాసనమువలనఁ దెలియవచ్చిన మఱియొక క్రొత్తవిషయము. విజయా దిత్య నరేంద్ర మృగరాజు పన్నెండేండ్లు స్వానుజుఁ డైన యాభీమసళుకితోఁ బోరాడి, యాతనిని వల్ల భేంద్ర దండనాయకులతోఁసహా నిర్జించి వేంగిదేశ మును సంపాదించెను (పంక్తులు ౨౦-౨౧) అని యీశాసనమునఁగలదు. ఇందువలన భీమసళ్కి రాష్ట్రకూటరాజుల నాశ్రయించి వారిసాయమున కొంతకాలము వేంగిదేశము నాక్రమించినట్లును ౧౨ సంవత్సరములు వారితోఁ హోరాహోరిగఁ బోరి నరేంద్రమృగరాజు రాజ్యమును మఱల సంపా దించుకొనెననియు నిందునబట్టి మనమూహింపవలసి యున్నది. ఈ నరేంద్రమృగరాజు గంగులతోఁడ కూడఁ బోరాడి వారిని నిర్జించినట్లు "సకలగం కులగజ్జ-జలదఘటకోటివిత్రాసన విశిష్టమారుత! (పంక్తులు ౧౬-౧౭) అను దానివలనఁ దెలియ గలదు. విజయాదిత్య నరేంద్రమృగరాజు అష్టో త్తరశతనరేంద్రేశ్వరాలయములకుఁ గర్తయనియు గాంగులతోడను, రాష్ట్రకూటులతోడను ౧౨ పండ్రెం యుద్ధముచేసినవాఁడనియు ఈ మూఁడవ విజయా దిత్యుని గుంటూరుశాసనమును,[1] ప్రథమ చాళుక్య భీముని అత్తిలి తామ్రశాసనమును,[2] మొదటి అమ్మ రాజు శాసనమును[3] స్థిరపఱుచుచున్నవి.

1. Madras Epi. Rep. 1912 P 84. 2. Madras Ep. Rep. 1918. P. 131. 3. S. I. I. Vol I. P 36.

పశ్చిమ కనుమలు — జలపాతము

చిత్రకారకులు: డా. రామారావుగారు

[illegible] భీమసల్కిని గుఱించి యింకను దెలిసి కొనఁగోరువారు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పత్రికలో (౧౧ వ సంపుటము ౨౮౬ వ పుట) ప్రథమ చాళుక్య భీముని అత్తిలి తామ్రశాసనము సందర్భమున నేను వ్రాసినది చూడఁగోరెదను.

ఈ పై మూఁడు శాసనములవలన సల్కి, సళుక్కి, సళుకేషదములు పర్యాయపదములనియు దేశ్యములనియు, అవి చాళుక్యపదమునకు సమానములనియు రూఢిపడినది.

మఱియొక క్రొత్తవిషయమేమన, ఈ శాసనమువలన మూఁడవ విజయాదిత్యునికి నృపకాముఁడు అను అనుజుఁడొకఁ డుండినట్లు (పంక్తి ౩౧) తెలియుచున్నది. ఈ నృపకాముని ప్రేరణవలననే విజయాదిత్యుఁడు శక్తిగ్రామమును నూఱుగురు విప్రులకు దానముచేసెను. ఇతరశాసనములవలన ఈ మూఁడవవిజయాదిత్యునికి విక్రమాదిత్యుఁడు, యుద్ధమల్లుఁడు అను నిరువురు సోదరు లుండినట్లు మనకుఁ దెలియునుకానియితర శాసనములవలన నీతఁడెట్లు మనకుఁ దెలియరాలేదో యట్లే యీతని యనంతర వృత్తాంతమును మనకుఁ దెలియవచ్చుటలేదు.

గుణగవిజయాదిత్యుని యితరశాసనములు.

ఈ సాతలూరు శాసనముగాక ఈ రాజు శాసనము లెనిమిదికలవు. (౧) మచిలీపట్టణము తామ్రశాసనము.[1] (౨) ఉరుటూరు తామ్రశాసనము[2] (3) గుంటూరు తామ్రశాసనము[3] (౪) పోణంగి తామ్రశాసనము[4] (౫) పాములపాడు తామ్రశాసనము[5] (౬)ధర్మ వరము శాసనములు[6] (౭) కందుకూరు శాసనము[7] (౮) అద్దంకి శాసనము.[8] వీటిలో మచిలీపట్టణము తామ్రశాసనము ఇంగ్లీషులో ప్రకటింపఁబడినది. రెండవది ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలో తెలుఁగునఁ బ్రకటింపఁబడినది. 3, ౪, ౫ శాసనము లింతవఱకుఁ బ్రకటింపఁబడలేదు. ౬, ౭, ౮ వ శాసనములు శిలాశాసనములు. ఇవి బటర్‌వర్త్ వేణుగోపాలచెట్టిగార్లచేఁ బ్రకటింపఁబడిన 'నెల్లూర్ ఇన్‌స్క్రిప్షన్సు' అను గ్రంథమునందుఁ బ్రకటింపఁబడినవి. ధర్మవరము శాసనములు చాల చెడిపోయినవి కావున వాటిలో నచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్ని యక్షరములును, మాటలును దెలియవచ్చుటలేదు. కందుకూరు, అద్దంకి శాసనములలోఁ పద్యములు కలవు. కందుకూరు శాసనమున సీసపద్యమును, అద్దంకి శాసనమున తరువోజయుఁగలవు.[9] ఇవియే ఆంధ్రవాఙ్మయమున నింతవఱకుఁ గానవచ్చు మొదటి పద్యములు. గుణగ విజయాదిత్యుఁడు క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవ శతాబ్ద ద్వితీయభాగమున నున్నవాఁడని పూర్వచాళుక్యశాసనముల ననుసరించి స్థిరపఱుపఁబడినది. ఇందున బట్టిచూడ తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాఁటికే తెలుఁగుకవిత్వ ముండెననియు, శాసనములలోఁగూడఁ దెలుఁగుపద్యములు చెప్పుచుండిరనియుఁ దెలియుచున్నది. గుణగవిజయాదిత్యునినాఁడు తెలుఁగుకవిత్వము బాగుగ వృద్ధిలో నుండుటచేతనే సంస్కృతకవులకుఁ దెలుఁగునందువలెఁ బ్రాసయుక్తముగఁ బద్యములు చెప్పుటకుఁ బ్రోత్సాహము కలిగినని మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

గుణగవిజయాదిత్యుని విజయములు:
తరువాతివారీతనినిగుఱించి చెప్పిన సంగతులు.

ఈతని విజయములనుగుఱించి యితనిశాసనములలోకంటె నితనితరువాతిరాజుల శాసనము

1. Ep. In[illegible] P. 123. 2. ఆం. సా. ప. ప. సం ౧. 3. C. P No 5 of 1912-1913. 4. C. P. No 3 of 1908-1909 5. అముద్రితము. [illegible]ps. Vol II. O. 39, 40. P 966. 7. Ibid, Kan 31 & 32, P 544. 8. Ibid. O 4, P P 896-97. 9. చిత్రాడ, ఆంధ్రపరిశోధకమహామండలి, (1922) అధ్యక్షోపన్యాసము.

లలో నెక్కువగఁ దెలుపఁబడియున్నది. ఈతని మచిలీపట్టణము తామ్రశాసనమున మాత్రమిుఇతఁడు మంగిరాజుతో యుద్ధముచేసి, ఆతనిని జయించి నట్లును, ఈ విజయ సంసిద్ధికై తనకు వినయడిశర్మ యను బ్రాహ్మణుఁడు 'అద్భుతాదేశము' నొసఁగి నట్లును, దానికి సంతుష్టిఁజెంది యా విప్రునికి 'ట్రంప పట్లు' అను గ్రామమును దానముచేసినట్లును గల దు.[1] ఈతనిసంపూర్ణవిజయములు ఈతని తరువాతి రాజుల శాసనముల[2] ననుసరించియే తెలియవచ్చు చున్నవి. అవియేవన (౧) ఈతఁడు గంగరాజుల నోడించి వారు గంగకూటమెక్కునట్లుచేసెను. (౨) వల్లభులనుపేరఁ బరగు రాష్ట్రకూటులకు రాజైన కృష్ణునోడించి, మఱల నతని పదవి నతని కొసంగెను. (౩) డాహలాధీశుఁడైన సంకిలుని ఓడించెను. (౪) నోళంబరాష్ట్ర నృపతియైన మంగిరాజు తలఁద్రుం చెను. (౫) కిరణపురము, అచలపురము, ఉరు నెల్లూరుపురము- ఈ మూఁటిని దహించెను. చక్ర కూటమును దహించెననియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. (౬) కళింగ గాంగులనోడించి రజతాదికమును, ఏనుఁ గులను, కోసలరాజులయొద్దనుండి గజాదికమును, పాండ్య, పల్లవులయొద్దనుండి సువర్ణాదికమును గ్ర హించెను.

డాహలదేశముచేది. చేదిదేశపురాజులకు, రాష్ట్రకూట రాజులకు సంబంధబాంధవ్యములు కలవు.[3] దానంజేసియైయుండనోపు వల్లభేంద్రుఁడైన కృష్ణుఁడును, చేదిరాజగు సంకిలుఁడును ఇరువురును గలిసి కిరణపురమున నివసించుచుండిరనియు, వా రిరువురను విజయాదిత్యుఁ డోడించి, వారి పుర మును దహించెననియు ఆతని విజయములందుఁ జెప్పఁబడినది. వల్లభేంద్రుఁడైన కృష్ణుఁడు ఈతనికి సమకాలికుఁడైన రెండవ కృష్ణరాజు. ఈతఁడు క్రీ. శ. ౮౮౪ మొదలు ౯౧౩[4] వఱకు రాజ్యము చేసెను. 'వల్లభనృపసమభ్యర్చితభుజుఁ' డని విజ యాదిత్యుఁడు రెండవ అమ్మరాజు కలుచుంబఱ్ఱు శాసనమునఁ[5] గీర్తింపఁబడియున్నాఁడు. ఈ వల్లభ నృపుఁడు పైనిచెప్పిన కృష్ణరాజనుటకు సందియము లేదు.

స్థల నిర్దేశము.

ఈ శాసనమునందుఁ బేర్కొనఁబడిన స్థల ములు సులభముగ గుర్తింపవచ్చును. గుద్రవార విషయము సుప్రసిద్ధమైన ప్రాచీనదేశవిభాగము. ఇది పూర్వచాళుక్యుల పెక్కుశాసనములలోఁ బేర్కొనఁ బడినది. ఈ గుద్రవార విషయము కృష్ణాజిల్లాలోని యిప్పటి గుడివాడ, బందరు, కైకలూరు తాలూ కాలు వ్యాపించియుండినట్లు కనిపించును. దాన మొసంగఁబడిన శన్నగ్రామము శాసనము దొరకిన (బందరు తాలూకాలోని) సాతలూరై యుండ వచ్చును. ఇట్లు నిర్ధారణచేయుటలో నా గ్రామమున కొసంగఁబడిన సరిహద్దు గ్రామములు మనకుఁ దో డ్పడఁగలవు. శాసనమునఁ బేర్కొనఁబడిన సరిహద్దు గ్రామములలో ఉరివి, అఱుతగూరు, ముంజులూరు, తుంబుఱుబల్లి అను ఊళ్లు ఇప్పటికిఁ గలవు. ఉరివికి ఇప్పటికి ఆపేరేకలదు. అఱుతగూరు ఇప్పుడు అఱ్ఱ మూరు. ముంజలూరు ఇప్పటి ముంజలూరే, తుంబు ఱుబల్లి ఇప్పుడు తుంబిడి అను పేరఁ బరగుచున్నది. సాతలూరికి ఉరివి వాయువ్యదిశను, ముంజలూరు

1. Ep. Ind. Vol V. P. 123. 2. ఆం. సా. ప. ప. సం 11, పుట 254, పంక్తులు 12-17.

Ep. Ind Vol IV, P 239, Text Vers:s 9 and 10 Ind. Aut. Vol XIII, P 213, Text line 16.
S. I. I. Vol 1, P 42, Text Verse10. Ep. Ind. Vol, IX, P 47, Text Verses 3 and 15.

3. Ind. Aut. Vo lXII, P 263, 4. Mysore Gazetteer, Vol I. P 324. 5, Ep. Ind. Vol VII, P 186.

ఆగ్నేయదిశను, తుంబిడిగ్రామ ముత్తరమునను, అత్తిమూరు తూర్పునను గలవు.

గ్రామమునకు ఊరు అనునది తెలుఁగుమాట. దానమీయఁబడిన గ్రామము శాన్తగ్రామమనియు (పంక్తి 33), శన్త గ్రామమనియుఁ గూడఁ (పంక్తి ౪౦) జెర్కొనఁబడియుండుటచే నది శాన్తలూరు లేక శన్తలూరు[1] అని యగును. క్రమముగా ఈ పేరులోని అను నాసికము లోపింప తుదకు శాతలూరు, శతలూరు అను రూప మేర్పడుచున్నది. ద్రావిడభాషలలో శవర్ణము సవర్ణమగుట తరుచుగ జరుగు మార్పే. దానంజేసి యది సాతలూరు (సతలూరు) కావచ్చును. లేదా అసలు గ్రామముపేరు సన్తలూరు అయియుండ కవి దానిని శాన్త (శన్త) గ్రామముగ సంస్కరించియు నుండవచ్చును. అదియటుండ సరిహద్దు గ్రామముల ననుసరించి చూచినను కూడ ఇప్పటి సాతలూరే శాన్తగ్రామము లేక శాన్తలూరు అని నిశ్చయింప వీలగుచున్నది. వంగిపఱ్ఱు, కారంచేడు, కఱ్ఱోఱ, వగిపఱ్ఱు, ఉప్పుటూరు, క్రాఁజ, క్రోస(శ్రీ), రాయూరు, కుందురు, (శ్రీ)పురము అనుగ్రామములు ప్రతిగ్రాహకుల నివాసస్థలములుగఁ జెప్పఁబడినవి. కరమిచేడు, కారమిచేడు, అనునవి కారంచేడుయొక్క రూపాంతరములు. ఈ గ్రామములలో కారంచేడు, ఉప్పుటూరు గ్రామములు గుంటూరుజిల్లా బాపట్లతాలూకాలోఁ గలవు. వంగిపఱ్ఱు ఆ తాలూకాలోని వంగిపురము కావచ్చును. వగిపఱ్ఱు అనునది వంగిపఱ్ఱు అయియుండవచ్చును. లేఖకుఁడు పొరపాటున సున్నవిడిచినాఁడని నా యూహ. క్రంజ బందరు తాలూకాలోని కాఁజ కావచ్చును. సిరిపురమను పేర తెనాలితాలూకాలో (గుంటూరుజిల్లా) ఒక గ్రామముకలదు. అది శాసనమునందలి (శ్రీ)పురమగునేమో. కఱ్ఱోఱ, కుందరు లను గుఱించి యేమియుఁ దెలియరాదు.

ఆజ్ఞప్తి

ఈ శాసనమున కాజ్ఞప్తి పాండరంగఁడు. (పంక్తులు ౮౨-౮౩). విజయాదిత్యుని యన్నిశాసనములలోను ఈ పాండరంగని పేరే ఆజ్ఞప్తిగా వచ్చును. ఈతఁడే కిరణపురమును దహించినట్లు రెండవ అమ్మరాజు మలయంపూండి శాసనమునఁ[2] దెలుపఁబడియున్నది. అద్దంకి శాసనమున నీతఁడు 'కిట్టపుదుర్గంబు కడు బయల్సేసి'నట్లు కలదు. ఈ కిట్టపుదుర్గమే కిరణపురమేమో? ఇదమిద్ధమని నిర్ధారింపవీలు లేదు. ఇతని తండ్రి పేరు 'కడెయరా'జని విజయాదిత్యుని పోణంగితామ్రశాసనమునఁ[3] గలదు. ఆతఁడు పరచక్రరాముఁడను బిరుదముగల యీ విజయాదిత్యునికి బాసటగ యుద్ధముచేసి, తన స్వామిహితమునకై ఆయుద్ధమునఁ దన తనువు సమర్పించెనని ఆ శాసనమునఁ దెలుపఁబడియున్నది. పాండరంగని మనుమఁడు కడెయరాజని మొదటి చాళుక్యభీముని బెజవాడతామ్రశాసనమునఁ[4] గలదు. గుణగ విజయాదిత్యుని శాసనములన్నిటిలోను పాండరంగని పేరు ఆజ్ఞప్తిగవచ్చినట్లు ఆతని మనుమఁడైన కడెయరాజుపేరు మొదటిచాళుక్యభీముని అన్ని శాసనములలోను ఆజ్ఞప్తిగావచ్చును. పాండరంగని సంతతివాఁడయిన దుర్గరాజు అనునతఁడు రెండవ అమ్మరాజునకు మంత్రిగనుండినట్లు ఆతని మలయంపూండి శాసనము[5]నఁ గలదు. కావున పాండరంగని వంశమువారు తరతరములుగ చాళుక్యుల కొలువులోనుండిరని మనమూహింపవచ్చును.

1. తెనుఁగున ఉచ్చారణలోని శ్రావ్యతకొఱకును, అతుకు (లోపము) కనఁబడకుండుటకును 'శంత + ఊరు'లమధ్య 'ల' వచ్చును. ఉదా: ఇట్లే వేము + ఊరు = వేములూరు; ఉప్పు + ఊరు = ఉప్పలూరు; పావు + ఊరు = పావులూరు.

2. Ep. Ind. Vol IX, P 47. Text verse 15. 3. C. P. No 3 of 1908-1909. 4. Ep. Ind. Vol V, P 128. 5. Ep. Ind. Vol IX, P 47.

లేఖకుఁడు: కవి.

శాసనము చెప్పిన కవియు, లేఖకుఁడును గూడ లేఖకాదిత్యుఁడు అని శాసనమునఁ దెలుపఁబడినది. ఈతఁడు విశ్వకర్మవంటివాఁడనియు, స్వయముగ ఘంటశాల (Bell Factory)ను జేసినవాఁడనియు శాసనము చెప్పుచున్నది. నేను చెప్పునది సరియైన దగునెడల, పెద్ద ఘంటశాలయొకటి నిర్మింపఁబడి, ఘంటశాలయనుపేరు పెట్టఁబడెనను ముఖ్యవిషయ మొకటి మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఆపేరుగల యూరిప్పటికి బందరు తాలూకాలోఁగలదు. అదియే యీ ఘంటశాలయైయుండవచ్చును.

సాతలూరుశాసనమందలి ప్రతిగ్రాహకుల పేళ్లు.

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీత పేరు	గోత్రము	గ్రామము	భాగములు
౧	యజ్ఞశర్మ		వంగిపఱ్ఱు	౩
౨	గుండశర్మ		,,	౧
౩	విదడిశర్మ		,,	౧
౪	ద్రోణశర్మ		,,	½
౫	ద్రోణశర్మ	పరాశర	కరమిచేడు	౧½
౬	కంచిశర్మ		,,	౨
౭	ద్రోణశర్మ		,,	౨
౮	బద్దిశర్మ		,,	౫
౯	శివనశర్మ	భారద్వాజ	కట్టోఱ	౩
౧౦	రేవశర్మ		,,	౧
౧౧	శివిరుఱ్ఱశర్మ		,,	౧
౧౨	పేతశర్మ	శండిల	,,	౧
౧౩	అయ్యప్పశర్మ		,,	౧½
౧౪	వకశర్మ	దేవరత	,,	౧
౧౫	సవ్వశర్మ		,,	౧
౧౬	కుండిశర్మ		,,	౧
౧౭	బుదడిశర్మ	కత	పగిపఱ్ఱు	౨
౧౮	వెన్నశర్మ		,,	½
౧౯	రేవశర్మ	హారీత	,,	౨
౨౦	ద్రోణశర్మ		,,	౧½
౨౧	శ్రీధరశర్మ	కౌణ్డిన్య	,,	౩
౨౨	దమశర్మ		,,	౧
౨౩	కేశవశర్మ		,,	౧
౨౪	త్రివిక్రమశర్మ		పగిపఱ్ఱు	½
౨౫	కొండిశర్మ	కౌశిక	ఉప్పటూరు	౨
౨౬	ఉద్వశర్మ	కాశ్యప	,,	౧
౨౭	గోళశర్మ		,,	½
౨౮	ఉద్వశర్మ		,,	౧½
౨౯	గోళశర్మ		,,	౧
౩౦	ఎఱశర్మ		,,	౧
౩౧	మహాకాళశర్మ	కాశ్యప	క్రంజ	౨
౩౨	దోణమశర్మ		,,	½
౩౩	నారాయణశర్మ		,,	౧
౩౪	పిట్టమశర్మ	కౌశికి	,,	౧
౩౫	ద్రోణశర్మ	కౌణ్డిన్య	,,	౧
౩౬	సర్వశర్మ	కణ్వ	కారమిచేడు	౨
౩౭	చామిశర్మ		,,	౧
౩౮	కంచిశర్మ	హారీత	,,	౧
౩౯	మహీధరశర్మ		,,	౧
౪౦	దివాకరశర్మ		,,	౧
౪౧	శంకరశర్మ		,,	౧
౪౨	నారాయణశర్మ	రథీతర	క్రోవశ్రీ	౧
౪౩	అగ్యపశర్మ	భారద్వాజ	,,	౧
౪౪	వెన్నశర్మ		,,	౧
౪౫	గుండశర్మ		,,	౧
౪౬	తూర్కశర్మ	కత్స	,,	౨
౪౭	బొప్పణశర్మ		,,	౧
౪౮	రవిణశర్మ	కౌశిక	,,	౧
౪౯	గోయిందశర్మ	లోహిత	కారంచేడు	౧
౫౦	ఇరుగమశర్మ	కౌణ్డిన్య	,,	౧
౫౧	బీమశర్మ		,,	౧
౫౨	మధువణశర్మ		,,	౧
౫౩	కేశవశర్మ	భారద్వాజ	ఉప్పటూరు	౧
౫౪	గుండశర్మ		,,	౧
౫౫	నాగశర్మ		,,	౧
౫౬	నారాయణశర్మ	ఆత్రేయ	,,	౩
౫౭	మయిందమశర్మ	అగ్నివేశ్య	రాయూరు	౧
౫౮	బొపశర్మ	కాశ్యప	,,	౧
౫౯	ద్రోణశర్మ	గౌతమ	కుందురు	[illegible]
౬౦	కందశర్మ	భారద్వాజ	,,	౧
౬౧	వీరశర్మ	పరాశర	ఉప్పటూరు	౧
౬౨	చామిశర్మ		,,	[illegible]
౬౩	త్రివిక్రమశర్మ		,,	[illegible]
౬౪	భీమశర్మ		,,	[illegible]
౬౫	బవ్వశర్మ		,,	[illegible]
౬౬	దుగశర్మ		,,	[illegible]

౬౭	భీమశర్మ		ఊప్పటూరు	౧	౭౪	ఏఱశర్మ	భారద్వాజ	కారంచేడు	౧
౬౮	బటశర్మ	గౌతమ	వంగిపఱ్ఱు	౧	౭౫	ద్రోణశర్మ		,,	౧
౬౯	సోమశర్మ	కౌణ్డిన్య	,,	౧½	౭౬	శివశర్మ		,,	½
౭౦	ద్రోణశర్మ		,,	౧	౭౭	వల్లవయ్యాశర్మ		,,	౧
౭౧	మాధవశర్మ		,,	౧	౭౮	కేశవశర్మ		,,	౧
౭౨	ద్రోణశర్మ		,,	౧	౭౯	సబడిశర్మ	హారీత	శ్రీపురము	౨½
౭౩	ద్రోణశర్మ	కౌశిక	కంచురు	౧					

శాసనపు రాగి కడియము

వినాయకవిగ్రహము

లక్ష్మీవిగ్రహము

మూలము

మొదటి రేకు

౧. స్వ [స్తి] శ్రీమ [తాంస] కలభువనసంస్తు యమానమానవ్యసగోత్రానాం హారీతిపుత్రానాం కౌ

౨. [శి] కీ వరప్రసాదలబ్ధరాజ్యానాం మాతృగన పరిపా లీతానాం స్వామిమహాసేన పాదా

౩. నుధ్యాతానాం భగవన్నా రయణ ప్రసాదసమాసాదితవరవర హాలాఞ్ఛనేక్షనం క్ష

౪. ణ వశీకృతారాతి మణ్డలానాం అశ్వమేధావభృతస్న నపవిత్రీకృతవపుషాం చాలు

౫. క్యానాం కులమలంకరిష్ణోః సత్యాశ్రయవల్లభేన్ద్రస్య భ్రాతాదుబ్జవిష్ణువర్ధనః అష్టాద

౬. శవర్షాని తస్యసూనుః సకలలోకాశ్రయో జయసింహవల్లభః త్రయస్త్రింశద్వర్షాని

౭. తస్యానుజస్య ఇన్ద్రభట్టారకస్య ప్రియతనయః విష్ణురాజః నవవర్షాని తస్యసుతం

౧. నాయొద్దనున్న రేకుల ననుసరించి. ౨. సంస్తూయ-అని యుండవలె. ౩. గోత్రాణాం-అని. ౪. పుత్రాణాం-అని. ౫. రాజ్యాణాం-అని. ౬. గణ-అని. ౭. పాలి-అని. ౮. న్నారా-అని. ౯. వరాహ అని. ౧౦. క్షణ-అని. ౧౧. ణవశీ-అని. ౧౨. లానాం-అని. ౧౩. స్నానపవిత్రీ-అని. ౧౪. కుబ్జ-అని. ౧౫. ఈ యక్షరముపైని రెండుచుక్కలు కలవు. ౧౬. వర్షాణి-అని. ౧౭. త్రయస్త్రింశద్వర్షాణి-అని. ౧౮. ప్రియ-అని. ౧౯. వర్షాణి-అని. ౨౦. సుతః-అని.

రెండవరేకు : మొదటిప్రక్క.

౮. మంగిదా[౧]శరాజః పఞ్చవింశతివర్షాని[౨] తస్యపుత్రః జయసి[3]హవల్లభః త్రయోదశవ

౯. షాణీ[౪] తస్యానుజః ద్వైమాతురకోక్కిలిః షణ్మా[౫]సాత్ తస్యాగ్రజః విష్ణురజః[౬] స్వా[౭]నుజముచ్చా

౧౦. ట్యపఞ్చత్రింశ[౮]ద్వషాణీ తస్యాత్మజః విజయాదిత్యా(త్య)మహారాజ అష్టాద[శవ]షా[౯]ని తస్యత

౧౧. నయః విష్ణువర్ద్ధనః పఞ్చత్రింశ[౧౦]ద్వర్షాణి ద్వాదశసహస్ర ప్రమాణ వే[౧౧][న]గీ మణ్డలం[౧౨]

౧౨. మన్వపాలయన్[౧౩] తస్యజ్యేష్ఠః విజయాదిత్యః ఆదిత్య ఇవ సతతోదయకరి[౧౪] విన్ధ్యాట

౧౩. వివ[౧౫] సువంశశతాధారః మేరురివ సున్న[౧౬]వన్నికృతతను[ః*] హారజట(టా)మకుట ఇ[వగం]గా

౧౪. రవప్రతిబన్ధనసమర్త[౧౭] సురపతిగజ ఇవ సతతదాన [కరీ] విష్ణురి[వ]బ

---

౧. శస్పష్టముగలేదు : ౫ కావచ్చును. ౨. వర్షాణి అని యుండవలెను. 3. సింహా-అని. ౪. ర్షాణి-అని. ౫. షణ్మాసాత్-అని. ౬. విష్ణురాజః-అని. ౭. స్వాను-అని. ౮. త్రింశ-అని. ౯. ర్షాణి-అని. ౧౦. త్రింశద్వర్షాణి-అని. ౧౧. వేంగీ-అని ౧౨. 'ల' మీది అనుస్వారము తీసివేయవలెను. ౧3. పాలయత్-అని. ౧౪. కారీ-అని. ౧౫. వీక-అని. ౧౬. సువర్ణవర్ణీకృత-అని. ౧౭. సమర్థః-అని.

రెండవ రేకు : రెండవ ప్రక్క.

౧౫. లీ(లి)రిపుమతణః[1] శేషమహానాగఇవ భూధరణక్షమభుజః మహావ్రతీవ[2] మహాశంఖ

౧౬. ధ్వనివిరాజనః స[కలగంగ]కులగజ్జ(జ్జ)జలదఘటకోటివిత్రాసనవిశిష్టమా

౧౭. రుతః అపిచం[3][౧*] శ్రీ[మద్ధమ్మ]స్యమూర్త్తి(ర్త్తి)స్సుభ[ట]మధుపస[ద్*] బోధనాం[4] భోరుహభ[:।*] శౌర్యాగ్నౌ

౧౮. త్రప(త్రి)బీజప్ర్య[5]యవచనమనే(ణే)రాకరః సర్వ్వసన్తో [।*]కీర్త్తి[6]స్త్రీవల్లభస్సత్కులగృహామ

౧౯. మలం సత్యవాసీ[7] కుమార్య్యా [:।*] విద్వద్బృన్దస్యధామ ప్రకటమవనిపో గోత్రనిస్తారకాం[8]
కః[॥౧*]

౨౦. అష్టోత్తరశతన [రే*]న్ద్రేశ్వరదేవ(వా)లయానాంకర్త్తా[9] ద్వాదశ వర్ష యుద్ధం వల్లభేన్ద్రదణ్డ

౨౧. నాయకైః సహ భీమసళుకె నమాసన స్వనుంజ[10] నిర్జ్జిత్య గృ[హీ*]త వేగి మణ్డల [:] చత్వారిశ[11]

---

౧. మథనః-అని యుండవలెను. ౨. వ్రతీవ-అని. ౩. చమీద అను స్వారము తీసివేయవలెను. ౪. నాంభో-అని. ౫. ప్రియ-అని. ౬. కీర్త్తిస్త్రీ-అని. ౭. వాణీ-అని. ౮. నిస్తార-అని. ౯. నామాసం-అని. ౧౦. స్వానుజం-అని. ౧౧. రింశ-అని.

మూడవరేకు: మొదటిప్రక్క

౨౨. ద్వపాణి(ర్పాణి) తస్యసుతః [।*] అరినృపవాజివారణపదాతిమహాభ్రవిరామమారుతః [।*] కర

౨౩. కరికరి సస్తి[1]తాసిభరుచి ప్రవినాశన భానుసన్నిభః [।*] గురుతరదిణ[2]భాగ [వ*]త

౨౪. మనవమనిత[3] కల్పపాదపః [।*] వరకరిగల్లభూమిపభుజ[4]సిరిహాజీ(జి)భువి ప్రహా

౨౫. సతే [॥౨*] కలివిట్ట నామావర్షద్ధ[5] తస్యసూనుః విజయాదిత్యః అనేకతులాధృతసువన్న[6]

౨౬. దానధారాసన్తర్పి[త బ్రహ్మ]ణాని కుమ్మః[7] గుణకేనల్లనితి జయగియమానకీర్త్తి[8] స

౨౭. న్దక్షిణాపథ సత్రికలింగదేశ మన్వపాలయా[9] ఏవం[10] పఞ్చవిష్ణువర్ద్ధ[11]నామానః ద్వా జ

౨౮. యసిం[12]హనామానో ఏకో మగియూవరాజ[13] [ః*] త్ర[14]య విజయాదిత్య నామానః ।[।*]

తత్ర త్రితీ[15]యవి

---

౧. కరసుష్ఠి-అని యుండవలెను. ౨. దీన-అని. ౩. మానవమా-అని. ౪. భుజాసిరిహాజిభువి-అని. ౫. వర్షార్థం-అని.
౬. సువర్ణ-అని. ౭. సన్తర్పిత బ్రాహ్మణాని కుర్మః-అర్థము విచారింపదగినది. ౮. జయగీయమానకీర్తిః-అని ౯. పాలయత్-అని.
౧౦. ఏవం-అని. ౧౧. వర్ధన-అని. ౧౨. సింహ-అని. ౧౩. ముంగియు-అని. ౧౪. త్రయో-అని. ౧౫. తృతీయ-అని.

మూడవరేకు: రెండవప్రక్క

౨౯. జయాదిత్య ద్వారి ప్రతిష్ఠాపిత గంగాయము[1]న చన్ద్రాదిత్యహాలీకేతన సమధిగతః

౩౦. పఞ్చమహాశబ్ద శ్రవణవిత్రాసితమతురా[2]శశ్చకే (?) వర[3]హాలాఞ్ఛన వీరమకరధ్వజ [ః।*]

౩౧. సత్యేన ధర్మ్మపుత్రః కన్న[4][స్*]త్యాగేన విక్రమేన[5]హరిః [।*] నృపకామ [ః*] స్వామ్యనుజో విప్రేభ్యోదీ

౩౨. ది [శ] గ్రామ[6] [॥౩*] అదాద్భువనక్క[7]న్దర్పః గ్రామ[8]ద్విజశతాయతం [।*] ప్రేరిత స్వానుజే నాథ నృప

౩౩. కామేనసూ[9]రయే [॥౪*] శాన్త గ్రామమముం రజ[10] సోపగ్రామ[11] వినాశకరమ్ [।*] నాతికుత్సేన సాకం

౩౪. హిదత్త వాన్మ[12]త్త భుసుర[ః ॥౫*] పునరపితస్యై [వ*] రాజ్ఞ [ః*] విశేషణ[13]॥ సత్యవచనోయ [మ]సునో

౩౫. న ససురాధిపభయాద్భవతి సత్యవచనః [।*] శౌర్య్యగుణవాన్మృగ[ప] తిన్నన వివేకమ

---

౧. యమునా...పాలకేతన-అని. ౨. చతురా-అని. ౩. వరాహలాఞ్ఛన అని. ౪. కర్ణ-అని. ౫. విక్రమేణ-అని. ౬. ద్గ్రామం-అని. ౭. కన్దర్పో-అని. ౮. గ్రామం-అని. ౯. సూరయే-అని. ౧౦. రాజా-అని. ౧౧. గ్రామం-అని. ౧౨. వాన్మత భూ-అని. ౧౩. విశేషణం-అని.

నాలుగవరేకు: మొదటిప్రక్క

౩౬. తితో భవతి శౌర్య్య గుణవాన్ [।*] దానవిభవో రవిసుతోన సపతిస్స్వబలతో భవ

౩౭. తి దానవిభవః [।*] సత్యపరశౌర్య్యపరదానవిభవస్తు నృపకామనృపతిః ప్రకృతితః [॥౬*]

౩౮. విజయాదిత్య భు(భూ)పతి[ః*] స్వానుజేన నృపకామే[న*] ప్రేరిత[ః*] సు(సూ)ర్య్యగ్రహణ నిమిత్త్యా[౧] స విజ

౩౯. యాదిత్య[ః*] రాష్ట్రకూటప్రముఖాన్కుటిబిన[౨] సర్వ్వా[౩]న్నిత్థమాజ్ఞా[౪]పయతి [।*] విదిత స(మ)స్తు వా[౫]స్మా

౪౦. భిః గుద్రవారవిషయే శన్తగ్రామే[౬] నాతికుణ్డసహితం[౭] ద్విజశతా[య] దత్తవాన్[౮] [।*] వేదవేదా[౯]

౪౧. గేతిహాసపురాణాదిచతుష(ష్ష)ష్టికలానికాకరేభ్య[౧౦][ః*] [ప]రమబ్రహ్మవిద్భ్యః పరిగతాగ్ని[౧౧]

౪౨. హోత్రాధ(ద)్యనుష్ఠానపరేభ్యః శమదమయమనియమాశ్రి(శ్రి)త శౌచాచారశీలగుణగణా[౧౨]

---

౧. నిమిత్తం-అని యుండవలెను. ౨. కుటుంబినః-అని. ౩. సర్వ్వా-అని. ౪. జ్ఞాపయతి-అని. ౫. వోస్మా-అని. ౬. గ్రామే-అని. ౭. సహితః-అని. ౮. దత్తః-అని. ౯. వేదవేదాం-అని. ౧౦. కరేభ్యః-అని. ౧౧. పరితా-అని. ౧౨. గణా-అని.

నాలుగవ రేకు : రెండవ ప్రక్క

౪౩. లంకృత శరీరపద్భ్యః ధాత్రాయ్యా[1]మాదిద్వాదశాదిత్య సమాన భ్రాజిత కీర్త్తి(ర్తి)భ్య [ః*] తథా హి ప్రతి

౪౪. గ్రాహకా [ః*] స్వస్తిశ్రీమత్ వంగిపఱ్ఱ్వాస్తవ్యాయ యజ్ఞశర్మ్మణే త్రయోభాగాః గుణ్డశర్మ్మణే ఏకోభాగ[ః]

౪౫. ఐదడిశర్మ్మణే ఏకోభాగః ద్రోణశర్మ్మణే అర్ద్ధా[2]శః కరమిచేడు వాస్తవ్యాయ పర(రా)శరగో

౪౬. త్రాయ ద్రోణశర్మ్మణే అర్ద్ధ్యర్ద్ధకోభాగః కఞ్చిశర్మ్మణే ద్వా భాగా ద్రోణశర్మ్మణే ద్వా భా[గా]బ

౪౭. ద్దిశర్మ్మణే పఞ్చమో[3]భాగాః కఱ్ఱోఁఱవాస్తవ్యాయ భారద్వ(ద్వా)జగోత్రాయ శివన శర్మ్మణే త్రయోభా

౫౦. గాః రేవశర్మ్మణే ఏకోభాగాః[4] శివికుఱ్ఱశర్మ్మణే ఏకోభాగాః[5] శణ్డిలగోత్రాయ వేతశర్మ్మణే

౪౯. ఏకోభాగః అయ్యపశర్మ్మణే అర్ద్ధ్యర్ద్ధ[6]కోభాగః దేవరతగోత్రాయ వకశర్మ్మణే ఏకోభా[గః]

---

౧. ధాత్ర్యా-అని యుండవలెను. ౨. అర్ధాంశః-అని. 3. పఞ్చమోభాగః, లేక పఞ్చభాగాః-అని. ౪. భాగః-అని ౫. భాగః అని. ౬. అర్ధ్యర్ధకో-అని.

అయిదవ రేకు : మొదటిప్రక్క

౫౦. సవ్వ శమ్మణే ఏకోభాగాః[1] కుణ్డిశమ్మణే ఏకోభాగాః[2] వగిపత్వాస్తవ్యాయ కతగోత్రయ[3]బు

౫౧. దడి శమ్మణే ద్వాభాగా వెన్నశమ్మణే అర్ధశః హారీతగోత్రాయ రేవశమ్మణే ద్వాభాగా ద్రోణ

౫౨. శమ్మణే అధ్యర్ధకోభాగః కోణ్డిన్య గోత్రాయ శ్రీధరశమ్మణే త్రయోభాగాః దమశమ్మణే ఏకో[భా]

౫౩. గాః[4] కేశవశమ్మణే ఏకోభాగః త్రివిక్రమశమ్మణే అర్ధ(ర్ధాం)శ ఉప్పుటూరు[5] వస్తవ్యాయ కౌ

౫౪. శికగోత్రాయ కొణ్డిశమ్మణే ద్వాభాగా కాశ్యపగోత్రాయా(య)బుద్వశమ్మణే ఏకోభాగః గో

౫౫. శ శమ్మణే అర్ధాంశః బుద్వ శమ్మణే అధ్యర్ధకో భాగః గోళశమ్మణే ఏక (కో), భాగః ఎఱశమ్మణే ఏ

౫౬. కోభాగః క్రంజవాస్తవ్యాయ కాశ్యపగోత్రాయ మహాకాళశమ్మణే ద్వాభాగా [ద్రోణ]మ శ[మ్మణ]

౧. భాగః-అనియుండవలెను. ౨. భాగః-అని. 3. కతగోత్రాయ-అని. ౪. అర్ధాంశః అని. ౫. భాగః-అని. ౬. వాస్త-అని.

అయిదవ రేకు : రెండవప్రక్క

౫౭. ణే అర్ధాంశః నారాయణ శమ్మ[ణే ఏకో]భాగః కౌశికి గోత్రాయ పిట్టమశమ్మణే ఏకోభాగః కోణ్డిన్య

౫౮. గోత్రాయ ద్రోణ[శమ్మ]ణే ఏకోభాగః కారమిచేడువాస్తవ్యా[1]య కణ్వగోత్ర[2]య నవ్వశమ్మణే ద్వా

౫౯. భాగా చామిశమ్మణే ఏకోభాగః హారీత గోత్ర(త్రా)య కఛ్చశమ్మణే ఏకోభాగః మహీధర శమ్మణే

౬౦. ఏకోభాగః దివకరశమ్మణే ఏకోభాగః శంకరశమ్మణే ఏకోభాగః క్రోవశ్రీ వ[3]స్తవ్యా

౬౧. య రథీతరగోత్రాయ నారాయణశమ్మణే ఏకోభాగః భారద్వాజగోత్రాయ ఆగ్యపశమ్మణే

౬౨. ఏకోభాగః వెన్నశమ్మణే ఏకోభాగః గుణ్డశమ్మణే ఏకోభాగః కుత్సగోత్రాయ తూర్కశమ్మణే

౬౩. ద్వాభాగా బొప్పణశమ్మణే ఏకోభాగః కౌశికగోత్రాయ రవిణశమ్మణే ఏకోభాగః కార

౧. వాస్తవ్యాయ-అని యుండవలెను. ౨. గోత్రాయ-అని. 3. వాస్తవ్యాయ-అని.

ఆఱవరేకు : మొదటి ప్రక్క.

౬౪. ఇశ్చేడు ౧వస్తవ్యాయ లోహితగోత్రయ-౨ గోయిన్దశర్మ్మణే ఏకోభాగః కోణ్డిన్యగోత్రాయ ఇరుగమశ
౬౫. ర్మ్మణే ఏకోభాగః బీమశర్మ్మణే ఏకోభాగః మధువణశర్మ్మణే ఏకోభాగః ఉప్పుటూరువా
౬౬. స్తవ్యాయ భారద్వాజగోత్రాయ కేశవశర్మ్మణే ఏకోభాగః గుణ్డశర్మ్మణే ఏకోభాగః నాగశ
౬౭. ర్మ్మణే ఏకోభాగః ఆత్రేయగోత్రాయనారాయ[ణ*]శర్మ్మణే త్రయోభాగాఃరాయూరువాస్తవ్యా
౬౮. య అగ్నివేశ్యగోత్రాయా౩ మయిన్దమశర్మ్మణే ఏకోభాగః కశ్యపగోత్రాయ బొపశర్మ్మణే
౬౯. ఏకోభాగః కుణ్డురువాస్తవ్య(వ్యా)య గౌతమగోత్రాయ ద్రోణశర్మణే ద్వాభాగా భారద్వాజ
గోత్రాయ క
౭౦. న్దశర్మ్మణే ఏకోభాగః ఉపు(ప్పు)ట్టూ(టూ)రువాస్తవ్యాయ పరశరగోత్ర(త్రా)య వీరశర్మ్మణే
అద్ధ్యర్ధైకోభాగః
౭౧. చామిశర్మ్మణే ఏకోభాగః త్రివిక్రమశర్మ్మణే ఏకోభాగః భీమశర్మ్మణే ఏకో

౧. వాస్త-అని యుండవలెను. ౨. గోత్రాయ-అని. 3. గోత్రాయ-అని. ౪. పరాశర-అని.

ఆఱవరేకు : రెండవ ప్రక్క.

౭౨. భాగః బవ్వశర్మ్మణే ఏకోభాగః దుగశర్మ్మణే అర్ద్ధాంశః బీమశర్మ్మణే ఏకోభాగః [వ]ంగిపఱ్ఱ్వా
౭3. [స్త]వ్యాయ గౌతమగోత్ర(త్రా)య బటశర్మ్మణే ఏకోభాగః కోణ్డిన్యగోత్రాయ సోమశర్మ్మణే
అద్ధ్యర్ధ [కో]
౭౪. భాగః ద్రోణశర్మ్మణే ఏకోభాగః మాధవశర్మ్మణే ఏకో౧భాగః ద్రోణశర్మ్మణే ఏకోభా[గః]కుందురు
౭౫. వ౨స్తవ్యాయ కౌశికగోత్ర౩య ద్రోణశర్మ్మణే ఏకోభాగః కారఇశ్చేడువాస్తవ్యాయ[భా]రద్వా౪
౭౬. భారద్వాజగోత్రాయ ఎఱశర్మ్మణే ఏకోభాగః ద్రోణశర్మ్మణే ఏకోభాగః శివ[శర్మ్మణే] అ౫
౭౭. ర్ద్ధాంశః వల్లవ[య్య]శర్మ్మణే ఏకోభాగః రేవశర్మ్మణే ఏకోభాగః శ్రీపురవాస్తవ్య (వ్యా) య
హారీతగోత్రా
౭౮. య సబడిశర్మ్మ[ణే అద్ధ్యర్ధైకో] ద్వా భాగా॥ భట్టనాం౬ వింశతిశ్చపి౭ ఏకవేదా౮ చ వింశతి
[ః।*] త్రై(త్రి)ంశ త్రివేదిన
౭౯: స్తద్వత్ చతు[ర్వేదవదాశ్]తి౯ [॥౭*] తత్రానుష్ఠీయమా౧౦న స్తే ఆశీర్ద్దత్వా స్వభూభృతే [।*]
సదాస౧౧ (ఘుష్ట?)

౧. అర్థాంశః-అని. ౨. వాస్తవ్యాయ-అని. 3. గోత్రాయ అని. ౪. 'భారద్వా' రెండుమారులు వచ్చినందున ఒకటి వదలివేయవలెను. ౫. అర్థాంశః-అని. ౬. భట్టానాం-అని. ౭. వింశతిశ్చాపి-అని. ౮. ఏకవేదాశ్చ-అని. ౯. ర్వేదాశ్చత్రింశతి-అని. ౧౦. మానా స్తే-అని. ౧౧. సంఘుష్ట-అని.

ఏడవ రేకు : మొదటి ప్రక్క.

౮౦. వేదాశ్చ సుఖంజీవన్తు భూసురాః [।*౮] అస్యానధయః పూర్వ్వతః [ః*] పెనుబూణ్డిసీమై [వ*] దక్షిణ(ణ)త అఱుత

౮౧. గూరుసి(సీ)మై [వ*] నై[౧]రతితః[ః*]మ్ము(ము)ంజలురుసీమై [వ*] పశ్చిమతః ఉరివిసీమై [వ*] ఉతరతః[౨] తుంబుఱుబల్లిసి(సీ)

౮౨. మై [వ*] ర[౩]శనతః ములుడుబెన్దోఱుసీమై [వ*] చతురవధి క్షే త్ర[౪] దత్తవాన్ ॥ ఆజ్ఞప్తిరస్య ధమ్మ[స్య]స్యపా

౮౩. ణ్డరంగో మహాగుణః [।*] స(సా)సిధారా సముచ్ఛిన్న విద్విడ్బ్రు(డ్బృ)న్దో పవన్దిత [ః॥*౯] కృతవాన్భట్ట కాలస్య

౮౪. పుత్త్ర పౌత్త్రో మహి(హీ)తలే [।*] గగణా[౫]దిగభ్భ సద్బుద్ధిశ్శాసనం కమ్మనాసనమ్[౬] [॥*౧౦] లేఖకో

౮౫. లేఖకాదిత్య [ః*] శాసనస్యాస్య పణ్డితః [।*] విశ్వకమ్మవయో భాతి ఘణ్టశాలా స్వకారకమ్ [॥*౧౧] బహుభి

౮౬. ర్వసుధా దత్తా[౭] బహుభిశ్చ(శ్చా)నుపాలితా [।*] యస్యయస్య యదా భమి[౮]తస్య తస్య తదా[౯] ఫలః[౧౦] [॥*] స్వదత్త[౧౧]

౮౭. పరదత్తం[౧౨] వా యో హరేతు[౧౩] వసున్ధరః[౧౪] [।*] షష్టివర్ష సహస్రని[౧౫] విషాయాం[౧౬] జాయతే క్రిమి [ః॥*]

౧. నైఋుతి-అని. ౨. ఉత్తరతః-అని. ౩. ఐశానతః-అని. ౪. క్షేత్రం-అని. ౫. గగణాది-అని; అర్థము విచారింపదగినది. ౬. కమ్మనాశనం-అని. ౭. దత్తా-అని. ౮. భూమిః-అని. ౯. తదా-అని. ౧౦. ఫలం-అని. ౧౧. స్వదత్తాం-అని. ౧౨. పరదత్తాం-అని. ౧౩. హరేత-అని. ౧౪. వసున్ధరాం-అని. ౧౫. సహస్రాణి-అని. ౧౬. విష్టాయాం-అని.

ఏడవ రేకు : రెండవ ప్రక్క.

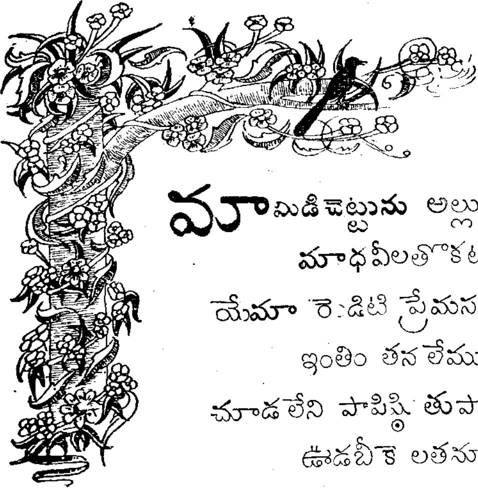
౮౮. దత్తహారయితా భూమి[౧]

౧. ఇంతటితో నసంపూర్తిగ వదలివేయఁబడినది.

సాలూరు శాసనపు చాళుక్య ముద్ర.

తాజ్ మహల్

బసవరాజు
అప్పారావు గారు, బి. ఏ.

మామిడిచెట్టును అల్లుకొన్నదీ
మాధవీలతొకటీ,
యేమా రెండిటి ప్రేమసంపదా
ఇంతింతనలేమూ!
చూడలేని పాపిష్టి తుపానూ
ఊడబీకె లతనూ,
మోడైపోయీ మామిడిచెట్టూ
మొగము వేలవేసె!

ముచ్చటైన ఆకులు కాయలనే
వెచ్చని కన్నీళ్లొడ్చి
పచ్చనాకులా బొమ్మరింటిలో
పండొక్కటి రాల్చి,
మామిడిచెట్టూ మాధవిలతతో
మాయలొ గలిసింది,
కామిత మిచ్చే మామిడిపండూ
కవులకు మిగిలింది!

ప్రణయలీల

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

నిండుజాబిల్లి వెలుఁగులో నుండు మురువు
పాలమున్నీటి నురువులోఁ గ్రాలుహరువు
పుట్టతేనియ తేటలోఁ బొదలు తీపు
సంజపయ్యెరకమ్మవాసనలకోపు
భాగ్యరేఖలై తోఁకాఁడుఁ బ్రణయలీల.

* * *

మత్తకోకిలరవళిలో మలయుపాట
కారుతుమ్మెదపాటలోఁ దేరు తేట
ప్రేమమయమానసమునుండి వెడలుమాట
పలుకు నవిముక్తముగ్ధసంభాషణములఁ
బరమకల్యాణగుణలీల ప్రణయలీల.

* * *

సంజ పాటూరుతరిఁ బ్రాజ్ఞికుంజ మెడలి
వచ్చి గిలిగింత చనవుల వలపుఁగూర్చి
కలువపూఁగన్నెనుసిగ్గు కలఁక వఱచి
చొక్కిచొక్కించు రేరాజు సుంత మెఱుఁగు
భాగ్యగరిమం బదెట్టిదో ప్రణయలీల.

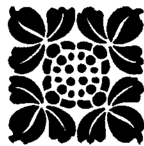
స్వాగతము

శర్మానంద గారు

భావప్రకటీకరణ మసంభావ్య మైనచో, అగ్రాహ్యంబు లంతర్భూత మగు ననియో, అకృత్రైచ్ఛికము లగు ననియో, తలంచుట ప్రమాదము. ఆత్మప్రకటనమునకు, అలౌకికభాషా ప్రయోగమును, ప్రాపంచికానుగతికంబులకు, సాధారణ భాషానియమమును, యాదృచ్ఛికములకు, ఉభయేతరేతరసాంప్రదాయమును, అనుగమితము లగుట, విబుధాచారము. ఏది యెట్లైనను, విషయావగాహన మగు భాషాప్రయోగప్రచారమే, సమంజసము. కావున ప్రమాదజనితంబు లగు దోషలేశంబులం గైకొనక, ధారాళహృదయులరై, మా చదువరులు విషయగ్రహణం బొనర్తురుగాత.

అపూర్వప్రసంగంబుల, అఖిలభారత పూర్వాపూర్వప్రస్తావనంబుల, నైహికాముష్మికవిషయావబోధవిధానంబుల, సుప్రసిద్ధకథాకథితవ్యాసగంబుల, సదమలవిశదయశోవిరాజమానం బగు సుగంధగంధిలప్రఫుల్లహృదయకుముదినియై, సవనవోద్బుద్ధవిబుధామోదితభారతరహస్యవిలసనామోఘవ్యవసాయానుభూతతత్త్వవిమర్శనాకౌశల్యంబున, కుసుమవర్షంబులం గురియుచు, కోమల ప్రణయగీతామృతరసప్రవాహంబుల, నభ్రగంగయో యన, ఆత్మసంతానహృదయకలుషక్షాళన కుతూహలియై, విస్తృతవృత్తంబుల, పండితపామరారాధ్యయై, మృదుపదవచనరచనాశృంగారవిలాస లాలసియై, కమ్మదెమ్మెరలగమగమలతో, ఉత్తరాభిముఖియై, ఆంధ్రసర్వస్వంబును పవిత్రంబొనర్ప, నిదే! మా నవ్య 'భారతి' యీదెసనుండి ముద్దు గుల్కులేనడలతో, బయలువెడలినది.

విజయోస్తు, 'భారతీ!' విజయోస్తు. వర్ణత్రయీ! స్వాగతము. 'భారతీ'మతల్లీ! సుస్వాగతము. అమ్మా! నీ పుత్రపుత్రికాసహస్రంబుల సానురాగదృక్కుల ననుగ్రహింపుము. నీ చతురంతయానమును, వీథివీథికిం జననిమ్ము. నీ వింటింట విందవు కమ్ము. మా పరిచర్యల నామోదింపుము. మాస్తోత్రపాఠములకు తావిమ్ము. మాగీతాగానంబుల కామోదింపుము. హితబోధలొనర్పుము. తరణోపాయముం జూపుము. ధర్మతత్పరులం జేయుము. అభీష్టాభిసిద్ధి కాశీర్వదింపుము. వేయేల! మమ్మెల్లర నీబిడ్డల మనిపింపుము. ఇదియ నా ప్రథమాంజలి.

వ్యవసాయ చరిత్ర

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

ప్రస్తావన

ఆద్యంతరహితుఁ డగు పరమేశ్వరుఁడు పృథివ్యాది భూతములను సృజించి, పిమ్మటను, భూతపంచీకరణముచే, పృథివియం దోషధులను సృజించి, తరువాతను పశుపక్షి మనుష్యాదులను సృజించె నని, 'శ్రుతులు' బైబిలు మొదలగు ప్రాచీన గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. పాశ్చాత్య "పరిణామ సిద్ధాంత" వేత్తలగు, "డార్విన్" మొదలగువారు "అమీబా" (వికారిణి) వంటి సూక్ష్మజీవిప్రారంభసృష్టి యనియు, మనుష్య సృష్టి కలుగు నాఁటికి పరిణామకాలము అనేక యుగములగు ననియు, ఆ మనుష్యుఁడైనను అండమాన్ దీవులు ఆఫ్రికా ఆస్ట్రేలియాలోని యనాగరిక మనుష్యునివంటివాఁ డగు ననియు, గోపాలకావస్థ వచ్చి పిమ్మట "హాలికుఁ" డగు నాఁటికి మఱి కొన్ని శతాబ్దములు గడచె ననియు తలపోయుచున్నారు. ఈ యనుమానప్రమాణమును మన శబ్దప్రమాణము సమర్థించుచున్నది. చూడుఁడు.

(1) బ్రహ్మ ధ్యానమాత్రముచే నీప్రపంచమును సృజింపఁ గడఁగెను. దేవతాసురాది సృష్టికిఁ బిమ్మటను ముఖబాహూరు పాదములందు వేయేసి దంపతులు పుట్టిరి. వారికి క్షుద్రోగాదులు కలుగమిచేతను గృహపట్టణాదు లక్కఱలేకయే పర్వత సముద్రాదిప్రదేశముల నాశ్రయించి చాలకాలము జీవించి యుగాంతమున భూమిపై బడెదరు. త్రేతాయుగంబున వారు వృక్షముల నాశ్రయించి తేనియలం ద్రావుచు జీవింతురు. పిమ్మట వృక్షముల నణఁకి, పల్లెలను గ్రామంబులఁ గట్టుకొనెదరు. వారు వృక్షము లణఁకుటచే తేనియలు దొరకక యాహారంబునకుఁ జీకాకు పడుచుండ దైవయోగమున వర్షము కురియఁగా నోషధులు దున్నకయే ఫలించినవి. ఆ యోషధులచే కొంతకాలము జీవించిరి. పిమ్మట కొంతకాలమునకా "యకృష్టౌషధులు" నశింపఁగా జనులు బ్రహ్మను బ్రార్థించిరి. ఆ బ్రహ్మ మేరునగంబును, "క్షేత్ర" గా నిర్మించి భూమిని మెదవుగాఁ జేసి పిదుకంజేసిన నందుండి బీజంబు లుత్పన్నంబయ్యె. నాఁటినుండి దున్ని విత్తుటచే "బదు కేడు" విధము లగు ధాన్యంబు లుత్పన్నం బయ్యె- పై కథయందలి యకృష్టౌషధు లంతర్హిత మగుటచే మేరువు క్షేత్రపగుట మొదలగు గాథ నీ క్రిందిగాథ మిగుల బలపఱుచు చున్నది.

(2) వేనుని రాజ్యాంతమునం దరాజక మగుటచే భూమి యోషధుల నీయకపోఁగా జనులు కృశించి నవీనముగాఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డగు "పృథుచక్రవర్తిం" గని మొఱ్ఱనిడిరి. అపుడు భూమి గోరూపధారిణియై పరుగిడ పృథువు ధనర్ధరుఁడై భూమిని లొంగఁదీసి, మేరువును దోగ్ధగాఁ జేసి యోషధులఁబిదికి నిమ్నోన్నతప్రదేశము లను శరములచేఁ జెక్కి బీజములఁ జల్లి భూమి సస్యాఢ్య యయ్యెను.

సృష్ట్యాదిని నరులు వృక్షచరులుగా నుండిరనుటకు "వానర" శబ్ద వ్యుత్పత్తి సహకారి యగుచున్నది. వానర=వానర, నరునకు సమానుఁడు, లేక వికల్పనరుఁడు "వాస్యాద్వికల్పోపమయోః" అని నిఘంటువు. ఇందువలన మనుజుఁ డొకప్పుడు వానరావస్థలో నుండె నను పరిణామసిద్ధాంతుల వాక్యములు దృఢపడు చున్నవి. మార్కండేయపురాణ గాథ కూడ పరిణామసిద్ధాంతమును మిగుల బలపఱచుచున్నది గదా? ఆస్థితిలో సృష్టి యందిన పుడు వ్యవసాయమే లేక క్రమముగా "పృథుచక్రవర్తి" కాలమునకు దున్నుటను విత్తుటను జనులు ప్రారంభించిరని స్పష్టమగు చున్నది. ప్రాచీనకాలమున నామమాత్రముగ నుండిన భారతీయుల వ్యవసాయము ఏకోత్తరాభివృద్ధి నొంది, నేఁటి కాలమున పాశ్చాత్య సంపర్కముచే ననేక నూతనవృత్తులు కల్పింపఁబడి పెక్కండ్రాయావృత్తులచే నాకర్షింపఁబడినను, నేఁటికిని భరతఖండమునందు నూటికి డెబ్బదిమంది వ్యవసాయమే వృత్తికలవారుగా నుండుట యత్యాశ్చర్యకరము. ప్రపంచమునందు వ్యవసాయకదేశములలో మొదటిదిగా నుండిన మన దేశపు ప్రజల మతసాంఘికాచారవ్యవహారములు కూడ వ్యవసాయవృత్తి ననుసరించియే యున్నవి. మతాచారము వ్యావసా

(1) మార్కండేయ పురాణము 44 అధ్యాయము. (2) భాగవతము 4 స్కంధము, 17, 18 అధ్యాయములు - మత్స్య [illegible] 10 అధ్యాయము - విష్ణుపురాణము 1 అంశము 13 అధ్యాయము.

యికవృత్తి ననుసరించుట వేదకాలమునుండియు కలదు. ఓషధీసూక్తము కృషి లాంగలకర్మ అంకురారోపణము అనడుత్సవము వృషభస్తుతి గోపూజ వృషోత్సర్జనము మొదలగునవి యిందులకు తార్కాణములు. శ్రౌత గృహ్యధర్మసూత్రాదులయందింతలకు నిబంధనలు పెక్కు లున్నవి. "ఏకక్రియాద్వ్యర్థకరీ" యను నటులు మఱికొన్ని మతసాంఘికాచారములు ప్రత్యక్షముగ వ్యవసాయాభివృద్ధి కుపయోగించుచున్నవి చూడుఁడు. పంటలు పండెడు కాలమగు శరదృతువునందు సస్యములను నశింపఁ జేయునట్టివియు పశువులను బాధించునట్టివియు నగు మిడుతలు దోమలు మొదలగు పుర్వులు వృద్ధినొంది యుండును. ఆకాలమునందే మతము పేరున మనము దీపావళులను ఆకాశదీపములను బహిర్దీపములను అఖండదీపములను పెట్టుచుందుము. ఆ దీపసమూహములు నైక్రిమికీటకముల నాకర్షించి హతమార్చి సస్యాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడుట, ప్రశంసనీయము కాదా! కార్తికమాసమునందు కడపట జలప్రవాహమున విడువఁబడు దీపావళి నీటికాలువల నాశ్రయించి యుండు శలభముల మారణమునకుఁ దోడ్పడి, సస్యవృద్ధిహేతు వగుట యాశ్చర్యకరమై యున్నది - మఱియు సర్వసాధారణముగా వ్యవసాయకుల యిండ్లయందు కోళ్లు పెంపఁబడుచుండును. కోళ్లు స్థూలదృష్టిచే భోజ్యపదార్థములుగానే కాన్పించును గాని, సూక్ష్మదృష్టి నాలోచించిన వ్యవసాయకున కప్రత్యక్షమగు రెండుపకృతులఁ జేయుచున్నవి.

(1) కోళ్లు మేఁతను వెదకుకొనుటలో కాళ్లతో దువ్వి దాఁగుకొనిన పుర్వులను భక్షించును. ఆపురుగులు సస్యములఁ బాడుచేయు పురుగులో, ఆపురుగుల కాహారమగు పురుగులో యై యుండును. ఈ మూలమున సస్యాభివృద్ధి కప్రత్యక్షోపకారము కలుగును. (2) కుక్కుటమలములో పేడ మొదలగు నెరువులలో కంటె "అమ్మోనియా" యను సస్యోపయోగకరమగు పదార్థము విశేషముగా నుండి పొలములకు మిగుల బలకారియగును. ఇది యొక యప్రత్యక్షోపకారము. ఇట్టి వనేక వ్యవసాయకోపకారకమత సాంఘికాచారములు మనజాతిలో నిమిడియున్నవి. ప్రాచీనకాలమునుండియు మన వ్యవసాయ మెటులు పరిణమించినదియు ముందు సూచింపఁబడును. వాఙ్మయమునందు ఋక్సంహిత ప్రాచీన మని తలంపఁబడుచున్నది గాన, నాఁటివ్యవసాయస్థితిని ముందుగఁ బరిశీలింతము.

ఋగ్వేదకాలవ్యవసాయచరిత్ర

క్రీ. పూ. 2000 మొదలు క్రీ. పూ. 1400 వఱకు

భారతీయవాఙ్మయమున ఋగ్వేదసంహిత మిక్కిలి ప్రాచీన మని ప్రాచీప్రతీచీపండితమండలి తలంపై యున్నది. ఋగ్వేదమునందుండిన వర్ణనములఁబట్టి చూడ ఋగ్వేదకాలముననే నాగరికత హెచ్చుగ నుండినటులు గాన్పించుచున్నది. నాఁటికే వ్యవసాయ పాశుపాల్య వాణిజ్యవృత్తు లతిశయించియున్నవి. నాఁటి వ్యవసాయస్థితిని దానికి ననుసరించిన యితరసంబంధమును సమయానుసారముగా వ్రాసెదను. అనంతరకాలములలో జరిగినమార్పులు క్షాత్రకాలాదిచరితములలో వివరింతును. నేటి వ్యవసాయశాస్త్రవేత్తలు వ్యవసాయకర్మలలో నీ క్రిందిభాగములు చేరియుండునందురు.

(1) సామాన్యకృషి (ధాన్యవిశేషములఁ బండించుట).

(2) ఉద్యానకృషి (శాక ఫల పుష్పములఁ బెంచుట).

(3) పశుపాలనము (పశువృద్ధి, రోమసంపాదనాదికము).

(4) తరుకృషి (చెట్ల నభివృద్ధి చేయుట).

(5) సరఘావర్ధనము (తేనెపురుగులఁ బెంచుట, తేనెతుట్టెల సంపాదనము).

(6) పట్టుకృషి (పట్టుపురుగులఁ బెంచుట).

(7) కుక్కుటపాలనము (కోళ్లను బెంచుట).

ఇందు 6, 7, కృషులగురించి ప్రాచీను లెట్టి ప్రయత్నములఁ జేసిరో వైదికవాఙ్మయమున నాధారములు కాన్పింపవు. కాని, ప్రాచీనకాలమునుండి మనదేశపు పట్టుబట్టలు

ఖండాంతరముల యందు వినకరి గాంచినవి. కుక్కుటపాలనమునకుఁ గూడ స్వల్పప్రయత్నము జరిగియుండును. రాజాధిరాజులు కోడిపందెములను వేసి సంతసించిరి. కోళ్లరంగు ననుసరించి జయాపజయముల నిర్ణయించు తిథివారాదికనిర్ణయగ్రంథములుకలవు. కాని నాకా గ్రంథములు లభింపలేదు. వైకృషి గుఱించి యాయాకాలములలో నెంతవఱకు ప్రయత్నము జరిగెనో, సందర్భానుసారముగ వివరింతును. ఇందు సామాన్యకృషికి ముఖ్యములగు పరికరములలో పొలమును దున్ని విత్తనములఁ జల్లి నూతినుండికాని చెఱువునుండికాని నదినుండికాని నీటిని సంపాదించి పొలమును దడపి పైరును వృద్ధినొందించి, పండినపిమ్మటఁ గోసి కుప్పవేసి నూర్చి యెగురఁబోసి పొల్లును వేఱుదీసి మంచి ధాన్యము నింటికిఁ దెచ్చుకొని, గాదెలలోఁ బోసి జాగ్రత్తచేసికొనుటయే. ఈసామాన్యకృషినిగుఱించి ఋగ్వేదకాలమున నెంత ప్రయత్నమును నాటివారు చేసిరో చూతము.

భారతీయ సాంప్రదాయమునందు ప్రతికర్మకు నొక "యధిష్ఠానదేవత" యుండునని తలంచి అధిష్ఠానదైవతారాధనము ముందుగఁ జేయవలసియుండును. ఋగ్వేదకాలమున "క్షేత్రపతి" యను నొక దేవత, పొలములయందుండునని నమ్మి దున్నుటకు ముందీ క్రిందివిధమున బ్రార్థించుచుండిరి.

వామదేవుఁడు ఋషి.

(1) మేము మాగోవులను గుఱ్ఱములను సుఖముగా బోషించి, సుఖపెట్టుచున్న క్షేత్రపతిచేతను, హితవుగా నే జయమునొందెదము. 4-57-1

పిమ్మటను దున్నుటకు మొదలుపెట్టినపుడీ ప్రోత్సాహజనకవాక్యము ననుచున్నాఁడు.

---

(1) వేదమంత్రములకు ఋషులు కలరు. ప్రత్యేకమంత్రములకే కాక, కాండలకును వేరు ఋషులుకలరు. మంత్రద్రష్ట యనగా మంత్రము కనిపెట్టినవాఁడనికాని, మంత్రమును జేసినవాఁడనికాని, తాత్పర్యము. ఇది నాకల్పన కాదు.

"ఆరుణము" యొక్క 4 పన్నమునందు, "నమ ఋషిభ్యో మంత్రకృద్భ్యో మంత్రపతిభ్యః". దీనికి విద్యారణ్యభాష్యము ఇట్లు కలదు "తద్వ్యృషిభ్యో నమస్కారోస్తు. కీదృశేభ్యః? మంత్రకృద్భ్యః మంత్రం కుర్వంతీతి మంత్రకృతః సంప్రదాయప్రవృత్త్యా మంత్రాణాం పాలనా న్మంత్రపతయ ఇత్యుచ్యంతే" అనఁగా మంత్రములఁ జేయువారికి మంత్రకృత్తులనియు, మంత్రసంప్రదాయప్రవృత్తిచే మంత్రములఁ గాపాడువారికి మంత్రపతులనియుఁ దాత్పర్యము. మొదటివారిని మంత్రద్రష్టలనియు [illegible] కాండర్షులనియుఁ దలంపవలసియున్నది. చూడుఁడు. కలకత్తాకూర్పు, సభాష్యకారుణం 166 పుట. వైయర్థము నే తారానాథ వాచస్పతి" తన నిఘంటువునందును, "అనుక్రమణికలో," విద్యారణ్యులను దృఢపఱచియున్నారు. కాని గ్రంథ[illegible]చే దానిని వదలితిని. ఋగ్వేదమంత్రములకుఁ, బ్రతిదానికిని ఋషి తెలియుచుండును. కాని తక్కిన వేదములలో కాం[illegible] కాని "మంత్రర్షుల" పేరులు కాన్పింపవు. అందువలన ఋగ్వేద మంత్రములకు ఋషుల నుదాహరించితిని. తక్కినవానికి [illegible] ఏమంత్ర మేఋషిప్రోక్తమో ఆఋషి యామంత్రము నేగాక, యామంత్రార్థకర్మనుఁగూడ చేసియుండెనని తలంపవలసి [illegible] — ఉదాహరణము "క్షేత్రస్య పతినావయం" అను మంత్రకర్త "వామదేవుఁడు" కాన వామదేవుఁడే యటుల ప్రార్థిం[illegible] అతఁడే మంత్రమును జేసె ననియుఁ దాత్పర్యము.

"క్షేత్రస్య పతినా వయంహి తేనేవ జయామసి । గా మశ్వం పోషయిత్న్వా స నో మృళాతీదృశే. ఋగ్వేదమ్-(4-57.1.)

* ఎద్దులు సుఖముగా నాఁగలిని వహించుఁగాక. దున్ను వారు సుఖముఁ జేతురుగాక. నాఁగలి సుఖముగ దున్నుఁగాక. మోకులు సుఖముగా నాఁగలికిఁ గట్టఁబడుగాక. కొరడాను సుఖముగాఁ బ్రయోగింపుఁడు-(4-57-4).

పిమ్మట వర్షము కురియుటకును గాలిపాటు సరిగ నుండుటకును కాఁబోలు ఇంద్రవాయు దేవతల నీ క్రింది విధమున నుతించుచున్నాఁడు.

1 ఓయింద్రవాయుదేవతలారా! ఈ మావాక్యమును సేవింపుఁడు. ఆకసమున మీరు నిర్మించిన యుదకముతో నీ భూమినిఁ దడుపుఁడు.

పిమ్మట నాఁగేటిచాలు నీవిధమున నుతించుచున్నాఁడు.

2 మంచిధనవంతురాలవగు నో నాఁగేటిచాలా! నీకు నమస్కారము. ఎటులు మాకు ధనము కలుగునో ఎటులు మాకు మంచిఫలము కలుగునో అటులు ముందునకు సాగుము.

3 ఇంద్రుఁడు సీతాధారక మగు "నేడికోల"ను గ్రహించుఁగాక. దానిని "పూష" ప్రేరేపించుఁగాక. ఆకసము ప్రతి వత్సరమును వర్షించుఁగాక.

♦ కర్రులు సుఖముగా భూమిని భేదించుఁగాక. దున్ను వారు సుఖముగా వృషభములతో నడతురుగాక పర్జన్యుఁడు సుఖముగాఁ దియ్యని నీటితోఁ దడుపుఁగాక. వాయ్వాదిత్యులు మాకు సుఖము నిత్తురుగాక. పైబుక్కుల యర్థముచే భూమిని దున్నుట, కఱుకోల గల నాఁగలిని మోకులతోఁ గట్టి యెద్దులతో దుక్కిని సాగించుట తెలియ నగుచున్నది. మఱియు యజమాని యుదయమున తన పనివారల కిటులు బోధించుచున్నాఁడు.

బుధుఁడు బుషి.

4 ఓ స్నేహితులారా ఒకచోటున నుండిన మీరందఱును నిద్రనుండి లెండు. "దధిక్రాగ్న్యుషో" దేవతల నింద్రునితోఁ గూడ నాహ్వానముఁ జేయుఁడు.

5 నెమ్మదిగా స్తోత్రముఁ జేయుఁడు. బుద్ధులను వికసింపజేయుఁడు. తెడ్డుతో నావను దాఁటింపుఁడు. ఆయుధముల ధరింపుఁడు. ఓ స్నేహితులారా, తూర్పు మొగముగా యజ్ఞము నారంభింపుఁడు.

పై రెండు బుక్కుల యర్థమువలనను, వ్యవసాయకు లొకచో నిద్రింప, యజమాని తెల్లవాఱుజామున మేలుకొలిపి దైవప్రార్థనముఁ జేయఁ బ్రోత్సహించి యేటియావలనుండిన పొలమునకుఁ బోయి తూర్పు మొగముగాఁ బనిముట్లుతోఁ బనినిఁ జేయ నియమించుట ద్యోతకమగుచున్నది. పనిఁజేయు వారలను యజమాని 'స్నేహితులారా'యని పిలుచుటయు కూలివాండ్రకు దైవప్రార్థనము బోధించుటయు, కూలివాండ్రను యజమాని పుత్రులవలెను మిత్రులవలెను నాఁటికాలమున తలంచెనని ద్యోతకమగుచున్నది. ఇప్పు డట్టిపద్ధతి యెచటనైనఁ గలదా? అట్టి పద్ధతి పుట్టిన నాఁడే కృతయుగప్రారంభ మని తలంపవచ్చును.

6 నాఁగళ్లకుఁ గాడులను గట్టుఁడు; దున్నఁబడిన భూమిలో విత్తులఁ జల్లుఁడు; మంత్రములఁ బఠించి పైరు పెరుఁగనిండు; పండిన పిమ్మటను దగ్గఱదగ్గఱగ "పన" పడునట్లు "కొడవండ్ల" నుపయోగింపుఁడు.

‡ దేవతలయందు భక్తి కలిగి బుద్ధిమంతులైన మా పనివాండ్రు నాఁగళ్లకు వేర్వేఱుగాఁ గాడులఁ దగుల్చుచున్నారు

"నాగళ్లకు వేర్వేరుగాఁ గాడులఁ దగుల్చు చున్నారు" అనుటవలన నాఁడు ఒక్కొక నాఁగలికిఁ బెక్కు కాడులఁ దగిల్చుచున్నెడి యలవాటు కలదని తోఁచుచున్నది. నేఁడును బళ్లారి ప్రాంతమునం దట్టిపద్ధతి కలదు. ఇది నిర్జల ప్రదేశమునను బావుల నుండి నీటినిఁ దోడు ప్రదేశమునను గావలసియుండును. బావి నుండి నీటినిఁదోడు ప్రదేశముననే అట్టి "దుక్కి"ని సాగించుచున్నటుల బుక్కేపార్థము చెప్పుచున్నది.

(సశేషము)

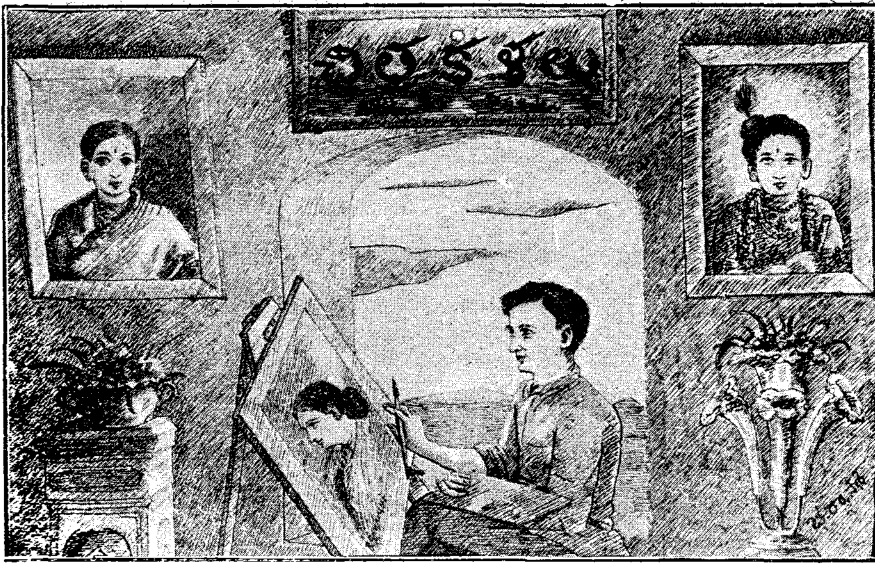
* శునంవాహాః శునంనరః, శునంకృషతులాంగలం। శునం వరత్రా బధ్యంతాం శున మష్ట్రా ముదింగయ-(4-57-4).

1 శునాసీరావిమాం వాచం జుషేథాం యద్దివి। చక్రథుః। పయః తేనే మా ముపసించతం- (4-57-5). 2 అర్వాచీ సుభగే భవసీతే వందామహేత్వా। యథానః సుభగాససీ యథానః సుఫలాససీ-(4-57-6). 3 ఇంద్రః సీతాంనిగృహ్ణాతు తాం పూషాను యచ్ఛతు సానఃపయస్వతీదుహా ముత్తరా ముత్తరాం సమాం- (4-57-7).

♦ శునం నః ఫాలా, వికృషంతు భూమిం శునం కీనాశా, అభియంతు వాహైః। శునం పర్జన్యో మధునా పయోభిః, శునాసీరా శునమస్మాసు ధత్తం॥ (4-57-8)

4 ఉద్బుధ్యధ్వం, సమనసః, సఖాయః సమగ్నిమిన్ధ్వం బహవః సనీళాః॥ దధిక్రా మగ్ని ముషసంచ దేవీ, మింద్రావతోవ సేనిహ్వయేవః॥ (10-101-1) 5 మంద్రాకృణుధ్వం ధియ ఆతనుధ్వం నావమరిత్ర పరణీంకృణుధ్వం। ఇష్కృణుధ్వ మాయుధారం కృణుధ్వం ప్రాంచంయజ్ఞం ప్రణయతా సఖాయః॥ (2) 6 యునక్త సీరావియుగాతనుధ్వం, కృతేయోనావప తేహబీజం। గిరాచశ్రుష్టిః సభరా అసన్నో నేదీయ ఇత్సృణ్యః పక్వమేయాత్॥ (3)

‡ సీరాయుంజంతి కవయో యుగా వితన్వతే, పృథక్ ధీరా దేవేషు సుమ్నయా-(10-101-4).

భమిడిపాటి రామసోమయాజులు గారు బి. ఏ.

1. కళాప్రపంచమున దానిస్థానము

ప్రకృతివైచిత్ర్యములఁ జూచి సర్వజనులు నానందింతురు. బుద్ధిమంతులు వాని నూరకచూచి యానందించుటే కాక, వానియాత్మలందుఁ జొచ్చి యంతరి నిజతత్త్వ మెఱుంగఁ బ్రయత్నించుచుందురు. జ్ఞానులందుననే పరమాత్మునిఁ గాంచి యాతనితో నైక్య మగుచుందురు. ఇంతవఱకు, వారివారి మనస్సులలోననే ప్రకృతిసందర్శనజనితములగు మార్పులు కానబడును. ఇది మొదటియవస్థ. మనములోఁ గలిగినమార్పులు కొన్ని యభిప్రాయములుగా రూపించుట రెండవ యవస్థ. ఈ రెండవగతి సర్వసామాన్యుల కందఱకును గలుగదు. చూచిన దానికి తగినపాటి యుద్రేకము సామాన్యులకు వెంటనే కలిగి మరల వెంటనే యస్తమించును. కాని, చూచిన విషయములఁగూర్చి లెస్సగా నాలోచించు సామర్థ్యము గలవారికి, వారి యాలోచనాఫలిత మభిప్రాయరూప మై, యాలోచనతోఁ గ్రమక్రమముగా పరిపక్వము నొందుచుండును. అటుపిమ్మట, నట్టియభిప్రాయము నితరుల కెఱుకపఱచుట మూఁడవమెట్టు. ఈ సామర్థ్యము మరల నభిప్రాయముల నూనగలిగిన కొలదిమందిలోఁ గొందఱకు మాత్రమే యుండును. అట్టులు తమకుఁ గలిగిన యభిప్రాయములను పై కెఱింగింపఁగలుగుట బుద్ధికిఁ గలుగునేర్పు. ఈ నేర్పు ఒక్కొక్క బుద్ధిమంతునికడ నొక్కొక తీరుగాఁ బరిణమించుచుండును. ఒకఁడు, తనకుఁ గలిగినయుద్దేశముల, నితరులకు బాగుగా బోధపడురీతిని, భావముల కుచిత మగు భాషానైపుణితోఁ జెప్పును. వేఱొకఁడుతనభావములనే బొమ్మలుగా వ్రాసి, చూచువారు గ్రహించునట్లు చేయును. మఱియొకఁడు తనభావములను గ్రంథరూపమున వ్రాసి, ప్రపంచమునకు వెల్లడిచేయును. ఇంకొకఁడు తనభావములను రాతిపై బొమ్మలుగాఁ జెక్కి యగపఱచును. ఇట్లనేకులు బుద్ధిమంతులు, అనేకవిధ

ములుగా, అనేకరూపములుగా, తమ భావములను, ప్రపంచమునకుఁ జూపుదురు. చిత్రలేఖన మట్టి నేర్పులలో నొకటి. శిల్పము, చిత్రలేఖనము, చిత్ర కల్పనము, నొకేజాతిలోని శక్తులు. కవిత్వము, వాక్చతురత వేఱుజాతిలోని వైనను, వానికిని వీనికిని గమ్యస్థాన మొక్కటియే యగుటచే, నివియన్నియు సమానశక్తు లని చెప్పవలయును.

ఏదైన నొక వస్తురూపమునుగాని, వస్తుచలనమును గాని, వస్తుచలనసంభవ మగు శబ్దముంగాని, కనుట వినుట జరిగినప్పుడు, అందఱకును మనస్సునం దొక విధమగు మార్పు కలిగి, వెంటనే దాని కనుగుణ మగు శరీరచలనము కూడ గలుగును. ఇది ప్రకృతి ధర్మము. ఈ ధర్మము ప్రతి జీవజంతువు నెడలను సత్యమై యున్నది. మానవునం దీమనశ్శరీరచలన ములు, తక్కినజీవులలో కంటె నెక్కుడుగా గాన బడును. మేఘారవము నాలించి, మనము చలింప, మృగములనేకములు పరుగులెత్తుచుండును. పచ్చని బయళ్లను జూచి సంతోషముతో బశువులు వాని జేరుకొనుచుండును. పుష్పవర్ణములజూచి పసిబాలుర మనముల నొకవిధమగు నానందము కలుగ, చిన్న చిన్ననవ్వుల నవ్వుచుందురు. పక్షులయొక్క పలుకు లాలకించి బాలురు సంతసించుచుందురు. పిచ్చివారల కైనను, దేనినైనను జూచినప్పుడుకాని, వినినప్పుడు కాని, యిట్టి ద్వివిధచలనము కలుగకమానదు.

కాని యీ మార్పే, చూచి వినినవానిని గూర్చి, బాగుగా దెలిసికొను నాలోచనయై వెల యుట అందఱకు నుండదు. మృగజాతిలో ప్రకృతి తత్త్వ మెఱుంగగోరి దీర్ఘాలోచన సల్పుట యుండనే యుండదు. మానవులయం దైన నట్టియాలోచన కొంతమంది కేయుండును. అట్టియాలోచన యున్నను మానినను, మనుష్యేతరజీవులలోను, మనుష్యుల లోను గూడ, చూచి విన్నవాని యనుకరణము మాత్రము, చాలవఱకు స్వాభావికమైయున్నది. ఈ యనుకరణము ఆలోచనయొక్క బీజము. అనుకర ణమునకు, విని చూచిన సంగతులయొక్క తత్త్వ మెఱుగు టక్కఱలేదు. చిలుక మనుజులవలెనే పలుకఁ గలుగుచున్నది. బాలుఁడు కోయిలవలె కూయ గలుగుచున్నాడు. కోతి మనుజులచర్యల ననేకముల ననుకరించుచున్నది. పులి, జంతువులపైఁబడి కఱచి చంపితినుటఁజూచి, దానిపిల్ల లాపనినే చేయనారం భించుచున్నవి. అనుకరణము బుద్ధికి బాల్యావస్థ. అనుకరణమునకు మూలములోని యర్థ మెఱుగ నక్కఱలేదు. చిలుక తా ననుకరించుపదముల కర్థము తెలియకుండగనే పలుకగలుగుచున్నది. కాని యను కరణసాహాయ్యమున గ్రమముగా మూలముయొక్క తత్త్వము నెరుంగవచ్చును. ఒక మనుజుని "రామా" యని పిలుచుట ననుకరించిన చిలుక, మనుజులవలెనే యాతని కాపేరని యెఱింగి, యాతడగపడినపుడెల్ల, "రామా"యని పిలువనేర్చును. పరుల నాపేర బిలు వదు. పసుల జంపితినుట ననుకరించిన పులిపిల్ల, రుచి దెలిసి, యది తనకాహారమనియెఱింగి,యాపై నందు దన నేర్పులు గల్పనలు జూపించి, బ్రదుకనేర్చును. సత్పురుషుని చర్యల ననుకరించినవాడు, తొలుత నారంభించినప్పు డామార్గమునందలి మేలు నెఱుంగ కున్నను, గ్రమమున దెలిసికొనగల్గును. ఇట్లు తెలి యనిదాని నెఱుంగుట కనుకరణ మొకయాధారము. ఈ యనుకరణ మొకప్పుడు పై శరీరచైతన్యరూప మునగాక, మానసికమైయుండును. అనగా బుద్ధి మంతులకు వస్తుతత్త్వ మెఱుంగుటకు, శరీరచైతన్య యుతమగు ననుకరణమక్కఱలేదు. మంచిమార్గము కొన్నిదినము లనుకరింపనక్కఱలేకయే, బుద్ధిమంతు లైనవా డామార్గమువలని ప్రయోజనములు,

మనస్సులో నామార్గానుకరణము జేసి, గ్రహింప గలుగును. మొత్తముమీద, మనస్సునందుగాని, శరీరమందుగాని, యాయనుకరణము జరిగినపిమ్మటనే, యాలోచన పరిపక్వ మగును.

ఆలోచన, మనుష్యేతరజీవులయందు చాల తక్కువగాను, మనుష్యులయందు మెండుగాను కలదు. ఇది యందఱకు నొకేతీరుగ నుండక, హెచ్చుదగ్గులు గలిగి యుండును. మనుష్యులలో కొంతమంది, బాగుగా నాలోచింపగలరు. అది యొకొక్క బుద్ధిసారముం బట్టి యొకొక్కతీరుగా బ్రబలుచుండును. బుద్ధిమంతులు, ప్రకృతిపై చిత్ర సందర్శనమున గ్రమక్రమముగా, మంచి యాలోచనల జేసి, ప్రపంచముంగూర్చి కొన్నియభిప్రాయముల గలిగియుందురు. ప్రతివస్తువును, జన్మించుట, యౌన్నత్య మనుభవించుట, వినాశముఁ జెందుట, జూచి, దేనికిని శాశ్వతపదవి లేదని సుబుద్ధులు గ్రహించిరి. ఆరీతినే, యనేకము లగు నిజములను తెలిసికొని, వానిని కొందఱు తక్కుంగల మానవులకు బోధింతురు. అట్లు బోధింపగలుగుట యొక శక్తి.

ఈశక్తి, వాక్చతురత, కవిత్వము, శిల్పము, చిత్రలేఖనము, చిత్రకల్పనము, మున్నగు రూపములతో నెప్పును. తనయుద్దేశములను జనులకు బోధపడ బలుకగలుగు మాటలచతురత కొందఱకు గల్గును. బుద్ధదేవుడు, శంకరాచార్యుడు, మున్నగు మహాబుద్ధులు మతస్థాపకు లగుటకు నీశక్తి చాల తోడ్పడినది. ప్రపంచనిజతత్త్వ మిదియని ప్రజలకు నమ్మకము కలుగునట్టులు చెప్పి, తాము వచించుచున్నమార్గములగుండా గాని, ముక్తిగాంచుటకు వేఱుదారి లేదని, యందఱు తెలిసికొనునట్లు చేయు వాక్చాతుర్యము వారి కుండెను. కవిత్వము కూడ నట్టిశక్తియే. మఱికొందఱకు శిల్పశక్తి, మఱికొందఱకు చిత్రలేఖనము, చిత్రకల్పనము గలుగును.

ఈశక్తి మనస్సునందే కలుగును. అట్టి శక్తి కలిగినమనస్సు, నాల్కకు మాటలను, బుద్ధికిపద్యముల్లల్లుట, చేతిబొమ్మలు చెక్కుట, వ్రాయుట, కల్పించుట, మున్నగునవి నేర్పును. భావములేని వాగ్ధోరణి, పద్యరచన, చిత్రలేఖనము, చిత్రకల్పనము, శిల్పము, నిజమగు శక్తులు కావు. భావము లేనిదే వానికి జీవము లేదు.

చిత్రలేఖనాశక్తి, కవిత్వమువలెనే,యొక్కొక మానవుని కబ్బుచుండును. చిత్రలేఖన మనగా బొమ్మలవ్రాయుట—బొమ్మల చెక్కుట శిల్పము ; బొమ్మలచేయుట చిత్రకల్పనము; బొమ్మలవ్రాయుట చిత్రలేఖనము. బొమ్మ యనగా రూపు ; కంటికి కానవచ్చున దెల్ల రూపే యగును. చిత్రలేఖకుడు కంటికి గానవచ్చిన వస్తువుగాని, యనేకవస్తువుల సమూహముం గాని, వస్తువులో నొకకొంతభాగముం గాని, యాతడు వ్రాయగలడు. అందుచేత, చిత్రలేఖకునికి నేత్రము ప్రధానమైనయంగములలో నొకటి. గాయకునకు నేత్రములు లేకున్నను, పాట యూగిపోనేరదు. కవికి నేత్రములు లేకున్న కవితాప్రవాహ మడ్డుపడదు. కాని చిత్రకారునికి నేత్రములులేకున్న చిత్రలేఖనముగాని, చిత్రకల్పనముగాని, శిల్పముగాని, చేయుటకు వీలులేదు. అట్లయ్యును, చిత్రలేఖనమునకు నేత్రములే ప్రధానములుగా గాని, వ్రాయుచేతులే ప్రధానములుగా గాని, పనిముట్లు ప్రధానములుగా గాని, యన్న వనుటకు వీలులేదు. వీనియన్నిటికంటె ముఖ్యమైనది, భావము. భావములేకుండ నివియన్నియు కలిగినను ప్రయోజనము లేదు. కొందఱు చిత్రలేఖనము నేత్రహస్తాభ్యాసములమైత్రియని వచియించి

యున్నారు. కాని, యానేత్రములకును, హస్తములకును, స్వకీయమగు శక్తి లేనికతన, వానిచే భావమే పనుల జేయించుచున్నదనుట నిజము. చిత్రలేఖనాశక్తి మనస్సునకే గాని తక్కినయంగములకు లేదు.

మన కగపడు ప్రకృతినే చిత్రలేఖకుడు తన పటముపై జూపుచున్నాడు. ప్రకృతి విపరీతము చిత్ర మనబడదు. చిత్రలేఖకుడు మన కగపడు రూపుల పటమునందు జూపుటకు నవకాశ మెట్లు గల్గుచున్నదో చర్చింప వలసియున్నది. పలుచని వస్తువగు కాగితముపైననో, గుడ్డపైననో, బల్లపైననో, సమమట్టముగా నున్న గోడపైననో, కొండలు, నదులు, మనుష్యులు, చెట్లు, మున్నగునవి, యున్నట్టు లెట్లు వ్రాయుట? తొలుత ప్రకృతిలో మన కావస్తువులు కానవచ్చుటకు గారణ మేమి?

గాలి యున్నదని మన మెఱుంగుదుము కాని, దానిని కంటితో జూడజాలము. పర్వతములను జూడగలుగుచున్నాము. గాలిని చూడ లేకుంటకును పర్వతమును జూడగల్గుటకును, గారణ మేమైయుండును? గాలికి స్వరూపము లేదు, రంగు లేదు. స్వరూపమును రంగును కలిగినగాని వస్తువు గోచరింపదు. పర్వతమున కారెండును గలవు. అందుననే దానిని చూడగలుగుచున్నాము. ఆకార మున్నగాని, వస్తువును జూడజాలము. కంటికగపడు వస్తువులందు రంగులేని వస్తువులేదు. ఏదియో యొకరంగు, వస్తువునకు స్వకీయముగా గాని, వెలుగునీడలవలన గాని కలుగక తప్పదు. ప్రతివస్తువును గానవచ్చుటకు వెలుగునీడలుకూడ తోడ్పడుచున్నవి. వెలుగును నీడయు వస్తువుపైన బడినప్పుడు వస్తువు కంటికి గోచరించుచున్నది. ఆకారమును రంగును వెలుగునీడలును వస్తువు కానవచ్చుటకు నగుచున్న గుణములు. ఈ గుణములు, ఒకొక్కవస్తువున కొక్కొక్కతీరున నుండును. అనేకాకారములు ననేకరంగులు ననేకవిధముల బరిణమించు వెలుగునీడలు ప్రకృతిలో గానవచ్చుచున్నవి. వస్తుగోచరకరణములగు నీ గుణములు తామెచ్చట వెలసియున్న నచ్చటనే వస్తువు కానవగుచున్నది. ఈ గుణములనే పటముపై జిత్రకారుడు నిపుణతతో జూపి వస్తువులం జూపించుచున్నాడు. ఈగుణములలో నేది లేకున్నను వస్తురూపము చెడిపోవును. అందువలన చిత్రము వికృతమగును.

ఎన్నియో మైళ్లు పొడవు, వెడల్పు, ఎత్తు, గలిగిన పర్వతమును చిన్నకాగితముపై సమమట్టము గలిగిన పత్రముపై చిత్రకారుడు చూపింపగలుగుటకు నీ గుణములే తోడ్పడుచున్నవి. వస్తుభారము కంటికి తెలియదు. అందువలననే, చిత్రమునందు భారగుణము జూపింప నక్కఱలేదు. అట్లే, యనేక గుణములు, చిత్రకారుడు ప్రత్యేకముగా జూపింప నక్కఱలేకయే, తక్కినగుణములను నేర్పుగా జూపించుటంబట్టి, యున్నట్టులే మనస్సునకు జిత్రమునందు దోచుచుండును. ఆరీతినే ప్రాణముకూడ నున్నట్లు దోచు చిత్రములు గలవు. జీవకళ కానవచ్చు చిత్రములే చిత్రకారునియొక్క శక్తిని జూపింపజాలును.

మధురకవితలు

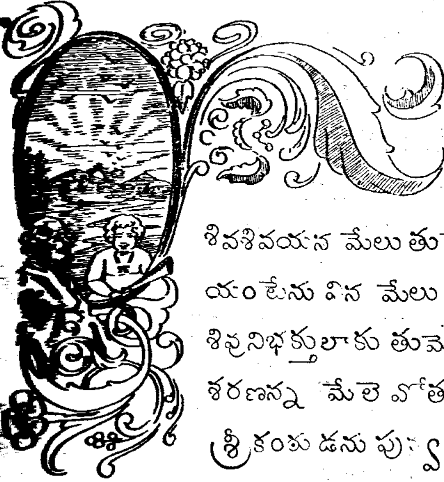
వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

ఆశు (మృదు) మధురచిత్ర విస్తరభేదముచే దేశి కవిత నాల్గువిధములు గలది. ఏలలు, జోలలు, సువ్వాలలు, ధవళములు, అర్ధచంద్రికలు, తుమ్మెదపదములు, కోవెలపదములు చందమామపదములు, మొదలగునవి మధురకవిత లని ప్రాచీన లాక్షణికు లనిరి. పదుమూఁడవశతాబ్దిలో నున్న ప్రఖ్యాతాంధ్రకవి పాల్కురికి సోమనాథుఁ డిట్టి రచనములను గొన్నింటిని పేర్కొన్నాఁడు.

'మది నుబ్బి సంసారమాయాస్తవంబు
పదములు, తుమ్మెదపదముల్, ప్రభాత
పదములు, పర్వతపదము, లానంద
పదములు, శంకరపదముల్, నివాళి
పదములు, వాలేశుపదములు, గొబ్బి
పదములు, వెన్నెలపదములు, సెజ్జ
వర్ణన, మంగళగణవర్ణనపదము,
లర్ణవఘోషణఘూర్ణిల్లుచుండఁ
బాడుచు నాడుచుఁ బరమహర్షమున

పండితారాధ్యచరిత్రము.

శ్రీశైలమెక్కు భక్తులు పయివానిఁ బాడిరఁట! దీనిని బట్టి యిట్టి రచనములు తెలుఁగులో బహు ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గల వని యెఱుఁగనగును. ప్రాచీనకాలమగు తుమ్మెదపద మొక్కటి యిక్కడఁ జూపుచున్నాఁడను.

తుమ్మెదపదము

శివశివయన మేలు తుమ్మెదా, శివ
యంటేను విన మేలు తుమ్మెదా.
శివునిభక్తులాకు తుమ్మెదా, శివ
శరణన్న మేలెవో తుమ్మెదా.—
శ్రీకంఠు డను పువ్వ తుమ్మెదా,
మూడు లోకము లాయెనె తుమ్మెదా,
సాకార మై యుండు తుమ్మెదా, పర
మైకాంతమున జూడు తుమ్మెదా.—శివశివ. ౧

ముట్టీముట్టని పువ్వ తుమ్మెదా, అది
ముట్టింది జగమెల్ల తుమ్మెదా,
ముట్టి కూడవే వో తుమ్మెదా, దాని
ముట్టి పాయలేవె తుమ్మెదా.—శివశివ. ౨

యవ్వనమందేవె తుమ్మెదా, చాల
పువ్వులవాసన తుమ్మెదా
కొవ్వి నీ వెఱుగవె తుమ్మెదా, నీ
నెవ్వ నేరమూల తుమ్మెదా!—శివశివ. 3

ఆఱురేకుల పువ్వు తుమ్మెదా, అది
మీఱినవాసనె తుమ్మెదా,
వేఱుసేయక నీవు తుమ్మెదా, శివు
జేరి భజించవె తుమ్మెదా!—శివశివ. ౪

ఈడపింగళాలు తుమ్మెదా, సుషుమ్న
నాడిమధ్యమున తుమ్మెదా,
మేలిమెఱగి నీవు తుమ్మెదా, శివ
కేళి జరించవె తుమ్మెదా! —శివశివ. ౫
ఏడుగురు రాజులు తుమ్మెదా, నీకు
ఈడుజోడుబంట్లు తుమ్మెదా,
చూడు పాడు జంపె తుమ్మెదా, భక్తి
రూఢి కెక్కు మట్టె తుమ్మెదా!—శివశివ.
ఆసపాపజాతి తుమ్మెదా, వట్టి
ఆస వీడు మంటి తుమ్మెదా,
మోసపోకు మంటి తుమ్మెదా! భక్తి
వాసికెక్కు మంటి తుమ్మెదా! —శివశివ. ౬
అష్టదళముమీద తుమ్మెదా! నీవు
అంటి చరించవె తుమ్మెదా,
కష్టము లెఱుగవె తుమ్మెదా! నీవు
స్రష్టవై యుండువె తుమ్మెదా !—శివశివ.
తొమ్మిదివాకిళ్ల తుమ్మెదా! నీవు
నమ్మి చరించవె తుమ్మెదా
ముమ్మూలకోనల తుమ్మెదా! నీవు
నెమ్మది నుండవె తుమ్మెదా—శివశివ. ౭
పదిపదిహేనింట తుమ్మెదా, ఉండే
పదకొండోతావున తుమ్మెదా!
వెదలక నిల్చిన తుమ్మెదా! నిన్ను
కదలించగలరెటు తుమ్మెదా!—శివశివ.
ఆనకోటపుర్వ తుమ్మెదా! నీ
వానక మానవె తుమ్మెదా!
దానిలో జిక్కిన తుమ్మెదా, తోట
వానిచే బడుదువె తుమ్మెదా!—శివశివ.
సింగి నేల యూను తుమ్మెదా
సింగా గారు లని తుమ్మెదా, ఉ
ప్పొంగుచు నెక బోడ తుమ్మెదా! వేయు
భంగుల నటియించు తుమ్మెదా!—శివశివ.
వేయు రేకులపూవు తుమ్మెదా! అది
వెదకి కానలేవె తుమ్మెదా!
సద్గురు నడుగవె తుమ్మెదా పూవు
సద్య చూపు నీకు తుమ్మెదా!—శివశివ.
గురునకు హరునకు తుమ్మెదా! అం
తరువు లేదు నిజము తుమ్మెదా!
గురుపాదపద్మములు తుమ్మెదా! నిన్ను
దరిసించు మంటినె తుమ్మెదా! నిన్ను
దరిసించు మంటినె తుమ్మెదా!
శివశివ యనవే హో తుమ్మెదా!

ప్ర ణ యి నీ గీ త ము లు

"సౌ దా మి నీ"

ఆకసమున మబ్బు దట్ట
మైక్రమ్మెను, చిటపటమను
చినుకుల తీయని పాటలు
చెవులకింపుగూర్చుచుండె,
గున్నమావికొమ్మలందు
కోకిల పాడెడు పాటలు
వినవచ్చుచునుండె, నిల్లె
వేచియుంటి నెప్పుడు ప్రియు
డరుదెంచెడునా, నే నెపు
డా ముద్దుమొగమ్ము గాంతు
నా యంచున్ నా హృదయ
మ్మాతురతన్ జెందుచుండె.

గానము

కాశీనాథుని భైరవమూర్తి గారు

"ఓంకారపంజరశుకీం। ఉపనిషదుద్యానకేళికలకంఠీం।
ఆగమవిపినమయూరీం। ఆర్యా మన్తర్విభావయే గౌరీమ్."

"బ్రహ్మగ్రంథిజమారుతానుగతినా చిత్తేన హృత్పంకజే,
సూరీణా మనురంజకః శ్రుతిపదం యోయంస్వయం రాజతే,
యస్మాద్గ్రామ విభాగవర్ణరచనాలంకారజాతిక్రమో,
వందేనాదతనుం తముద్ధరజగద్గీతం ముదే శంకరమ్."

శ్రీమదఖండ సచ్చిదానంద స్వరూపుండును, ఆదిమధ్యాంతరహితుండును, సృష్టిస్థితిలయకారకుండును, దహరాకాశవిహారుండును, నాదబిందుకళాతీతుండును, సాక్షాత్ప్రణవస్వరూపుండునగు నప్పరమేశ్వరుఁడు సృష్టికిఁబూర్వము, తరంగరహిత సముద్రమువలె, నిర్మేఘాకాశముభంగి బ్రహ్మాత్మ నారాయణాది సర్వశబ్దవాచ్యుండై వెలుఁగుచుండును.

"తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః.
స బ్రహ్మా సశివః సహరి స్సేంద్ర స్సోక్షరః
పరమ స్స్వరాట్" (ఇత్యుపనిషత్.)

ఋచస్సామాని.......... వేదాహ.........
నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే॥ (పురుషసూక్తము.)

సర్వపరిపూర్ణుండై నిత్యుండైనయప్పరమేశ్వరునియందు వహ్నియందుష్ణశక్తివలెను, బీజమునందు వృక్షశక్తివలెను, జలమందు ద్రవశక్తివలెను, స్వాభావికమై యజాతమైన చిచ్ఛక్తియుండును.

ఏతచ్చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నుఁడగు పరమశివుఁడు స్వస్వరూపమగు నాదమును తద్గుణకమైన యాకాశమును సృజించెను.

పరమభక్తాగ్రేసరులలో నొకరై, వాగ్గేయ కారకులలో మిగుల ప్రఖ్యాతి వడసి నారదాంశా సంభూతులై భువిని వెలసిన శ్రీత్యాగరాజస్వామి యిట్లు చెప్పియున్నారు:

చిత్తరంజని - ఆది

పల్లవి

నాదతనుం. అనిశం శంకరం.

అనుపల్లవి

మోదకర నిగమోత్తమ సామ - వేదసార వారం వారమ్.

చరణం

సద్యోజాతాది పంచవక్త్రజ-సరిగమపధనీ సప్తస్వర విద్యాలోలం విదళితకాలం- విమలహృదయ త్యాగ రాజపాలమ్.

శ్లో. నాదోపాసనయా దేవాః బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వ రాః, భవన్త్యుపాసితా నూనం యస్మా దేతే తదాత్మకాః.

"ఓ మిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ"; "చైతన్యం సర్వ భూతానాం నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్వితీయ ముపాస్మహే"

ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణములచే సాక్షాత్ప్రణవనాద స్వరూపులైన బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదులీ నాద ము నుపాసించుటచే నిశ్చయముగ నుపాసితు లగు చున్నారు. మోక్షైకమార్గ మని నిరూపింపఁబడిన పరమేశ్వరైక్యము నాదోపాసనవలననే కల్గి జీవ న్ముక్తు లగుదు రనియుఁ గలదు.

బేగడ - ఆది

పల్లవి

నాదోపాసనఁ జేసే శంకర నారాయణ విధు లన వెలసిరి ఓమనసా.

అనుపల్లవి

వేదోద్ధారులు వేదాతీతులు విశ్వ మెల్ల నిండి యుండేవారలు.

చరణం

మంత్రాత్ములు యంత్రతంత్రాత్ములు మహామంత్ర ము లెన్నో గలవారలు, తంత్రీలయస్వరగాన వినోదులు త్యాగరాజవంద్యులు స్వతంత్రులు.

ఇత్యాద్యనేకప్రమాణములచే సర్వదేవతాస్వరూప మగు నీనాదమునకు—

"నకారం ప్రాణనామానం దకార మనలం విదుః, జాతః ప్రాణాగ్నిసంయోగా త్తేన నాదోఽభి ధీయతే." (సంగీతదర్పణమ్.)

'న'కారము ప్రాణ మనియు 'ద'కారము అగ్ని యనియు సంజ్ఞలు గావున ప్రాణానలసంయో గమువలన నాద మేర్పడుచున్నది. ఈనాదము వర్ణా త్మక మనియు, ధ్వన్యాత్మక మనియు రెండువిధం బులు. అందు వర్ణాత్మకము "ననాద ఢక్కాం నవ పంచవారం" అనుదానిచే "అ ఇ ఉణ్ ఋ ఌక్" ఇత్యాది వర్ణములు అచ్చులు హల్లులు గ విభాగములై వెలసి, ఛందోవ్యాకరణాదులకును వేద వేదాంగములకును, రామాయణాది సకలపురాణేతిహాసములకే కాక సకలవాఙ్మయ ప్రపంచమునకును మూలముగఁ బరిణామ మంది నది. వీనికి పాంచభౌతిక, అధిదేవత, జాతి, 'చూచేచోలే' త్యాది జ్యోతిష, మిత్రత్వ, శత్రుత్వ, లింగ, కాంతి, విష, అమృతేత్యాద్యనేకగుణరూప ములకు సమన్వయముఁ జేయుటయే గాక, శరీర మునం గల సకలావయవములకును, అంగన్యాస కరన్యాసాదులందు నిప్పటికి నెఱుంగనగు సంబంధ మున :—అ-శిరస్సు, ఆ-లలాటము, ఇ-దక్షిణకర్ణ

ము, ఈ-వామకర్ణము, ఉ-ద-నేత్రము, ఊ-వా-నేత్రము, ఋ-ద-కపోలము, ౠ-వా-కపోలము, ఌ-ఊర్ధ్వోష్ఠము, ౡ-అధరోష్ఠము, ఏ-ద-భుజము, ఓ-వా-భుజము, ఐ-ద-కక్షము, ఔ-వా-కక్షము, అం-గళము, అః,ద-వా-స్తనాగ్రములు, కవర్గము-ద-హస్తాంగుళులు, చవర్గము—వా-హస్తాంగుళులు, టవర్గము-పృష్ఠము, తవర్గము-ఉదరము, పవర్గము జఘనము, య,ర,ల,వ, ద-పాదము, శ,ష,స,హ-వా-పాదము అనియు, మఱియు వివరముగ మాతృకాన్యాస(మంత్ర శాస్త్ర)మునందు విపులముగ నిరూపించి యున్నారు.

అచ్చులలో— 1-10-4=రక్తవర్ణము లనియు, **3-6-8** = అసితము లనియు, 5-11 = పచ్చవన్నె **యనియు, శే**షించిన, 2-7-9-12-13-14-15-16= **ఇందునిభము** లనియు నిరూపించిరి.

సీ. శ్యామలశుభ శో।ణార్జునకృష్ణంబు
　　లసితవినీలారు।ణాంజనాభ
కాళిమలరుణశు।క్లభవోవిపీతసి
　　తేతరరక్తంబు। లిందుకాంతి
హరిణ మేచకహరి।ద్రాభ పాండురములు
　　సితకృష్ణధవళలో।హితసుపర్వ
పతిశిలాభంబులు। స్పర్శవర్గములకుఁ
　　గృష్ణారుణాసిత। క్షీరరుచులు

గీ. నాల్గునంత్స్థములకుఁ గుం।దనపుఁదేట
గెంపుటాచాయయును బవ।డంపుఁదెగయు
మొల్లవిరిమిసిమియు నూష్మ।ములకుఁ దెలుపు
నెఱళకారంబునకు వన్నియలు వరుస.

ఆ." విభుశరీరకాంతి। వీక్షించి తత్కాంతి
గలుగునక్షరములఁ। గావ్యములను
మొదల నిలుపఁ దేజ। మొదవు వేఱొకచాయ
వర్ణ మిడినఁ దెవులు। వచ్చు నిజము."

(అప్పకవీయము)

ఇట్లు కావ్యాదులందుఁ గృతిపతి జన్మతార దేహకాంతి మొదలగువానికిని కృత్యాద్యక్షరసంపుటమునకునుగల పరస్పరసంబంధమును, సకలమంత్రములు నోంకారమాది యైనకరణిఁ గృతులకునెల్ల శ్రీకార మాదిగ నుండుటకుఁ గారణమును, అందుఁ గల శవర్ణ రేఫ ఈకారాధిపతులు ముగ్వురును శుభప్రదు లౌట యనియు నిత్యాదికము లనేకము లుదాహరింపఁబడినవి. ఇవన్నియు నాధునిక ప్రకృతిశాస్త్రతత్త్వవేత్తలచే నిటీవలఁ గనుపెట్టఁబడి మన కుద్బోధితము లగుచున్నవి. ఇంకను కాఁగలవు.

ఇది గాక ప్రతిమంత్రమునకును బీజసంపుటిఁ జేయుటచే పాశుపత, అఘోర, ఆగ్నేయ, బ్రహ్మాద్యనేకాస్త్రప్రయోగోపసంహారములకు నుపయోగింపఁబడుట వినియున్నాము. ఇటీవలఁగూడ, భట్టుమూర్తి వేములవాడభీమకవి మొదలగుమహాకవులు మంత్రము లేకయే విషబీజాక్షరసమన్వితము లగు కబ్బములచేఁ దిట్టినట్లును ఋషీశ్వరులశాపములవలెనే ఇవియును శత్రుమారకములుగఁ బ్రయోగింపఁబడినట్లును వినుచున్నాము.

ద్వితీయము : ధ్వన్యాత్మకము. ఇది ఆహతము, అనాహతము అని ద్వివిధము. అందు అనాహతము రేచక పూరక కుంభ కాదులచే మూలాధార, స్వాధిష్ఠాన, మణిపూరక, విశుద్ధ, లలనాఖ్య, ఆజ్ఞాసంజ్ఞిక, మన సోమ చక్రములకుఁ గ్రమముగ ఈనాదమును రేపి యూర్ధ్వరేతస్కులై బ్రహ్మరంధ్రమున సహస్రారకమలమునందు నిల్పి నిర్వికల్పకసమాధినిమగ్నులై, తత్త్వజ్ఞానులై, పరబ్రహ్మైక్యాను సంధిం జేసి సచ్చిదానందము ననుభవింప మహాయోగీంద్రులకు మాత్రము సాధ్యము మోక్షసాధనము.

ఖరహరప్రియ - ఆది

పల్లవి.

నడచినడచిమూచే రయోధ్యానగరము గానరే.

అనుపల్లవి.

పుడమిసుత సహాయుఁడై చెలంగే పూర్ణుని ఆత్మ రాముని.

చరణం.

అట్టె కన్నులు మూసి తెఱచి సూత్రముఁ బట్టి వైదకి వేషధరులై పుట్టు చావు లేనితావు దెలియక పొగడేరు త్యాగరాజాప్తుని. నడచి॥

(త్యాగరాజీయము)

శరీరమే సర్వ మనియుఁ బరిపూర్ణుం డగునా త్మారాముఁ డుండు అయోధ్యానగరమే యనియుఁ జిత్తైకాగ్రతకన్న మిన్న లేదనియు నభిప్రాయము.

ద్వితీయము ఆహతము. నాదతరంగములు శ్రుతిపుటములఁ బ్రవేశించుటచే మనకు వినఁబడు నాదము. ఇందు శ్రోతృపేయ మగునది గానము. ఇది గాత్రజము యంత్రజము.

"గీతిగానేన యోగస్స్యాత్, యోగాదేవ శివైక్యతా । గీతిజ్ఞో యది యోగేన । సయాతి పరమేశ్వరమ్" (సూతసంహిత)

భక్తితో నొకదేవతనుగూర్చి మంత్రజపములచే నారాధించిన నేఫలమో, దాని కధికముగను సద్యఃఫలమును గానముచే నారాధించినఁ గల్గును. చిత్తైకాగ్రతయునుగలిగించును. అదియె యోగము. దానఁ బరమాత్మైక్యసిద్ధి.

"నాహం వసామి వైకుణ్ఠే న యోగిహృదయే రవౌ। మద్భక్తా యత్ర గాయన్తి తత్ర తిష్ఠామి నారద॥" (విష్ణుపురాణమ్)

అని సాక్షాత్ శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు నుడివి యున్నట్లు గలదు. దేవతలందఱకును బ్రీతిజనకము గావున మానవాదులకుఁ జెప్ప నవసరము లేదు. మఱియు,

"త్రివర్గఫలదా స్సర్వే దానయజ్ఞజపాదయః।
ఏకం సంగీతవిజ్ఞానం చతుర్వర్గఫలప్రదమ్॥"

(శివసర్వస్వము)

దాన, యజ్ఞ, జపాదులు ధర్మార్థకామములగు త్రివర్గఫలదములే గాని సంగీతవిజ్ఞాన మొక్కటియే యీమూఁటిని గాక తురీయ మగు మోక్షమును గూడ నొసంగు ననియుఁ గలదు.

ముఖారి- ఆది

పల్లవి

సంగీతశాస్త్రజ్ఞానము సారూప్యసౌఖ్యదమే మనసా॥

అనుపల్లవి

శృంగారరసాద్యఖిలసారపూజితరామకథానందాబ్ధియుత॥

చరణం

ప్రేమ భక్తి సుజనవాత్సల్యమును- శ్రీమద్రమావరకటాక్షమును- నేమనిష్ఠయశోధనము గల్గునే- నేర్పుగల్గు త్యాగరాజవినుత॥ (త్యాగరాజీయం)

దీనినే, సామవేదజము గాన గాంధర్వవేద మనియుఁ జెప్పుట గలదు. దీనిచే సర్వజ్ఞుఁడైన సదాశివుండును శ్రీమహావిష్ణువును పరబ్రహ్మయు సంతుష్టు లగుదు రనియుఁ జెప్పంబడినది.

"తస్యగీతస్య మాహాత్మ్యం కే ప్రశంసితు మీశతే।
ధర్మార్థకామమోక్షాణా మిదమేవైకసాధనమ్॥"

(సంగీతరత్నాకరము)

దీనంజేసి సంగీతము ప్రతిజీవునకును ముఖ్యము. ఐహికాముష్మికఫలమునకు సాధనమగుచున్నది.

"సద్యాగఫలం సంగీతమ్" సామాన్యముగ భిక్షుకులలోఁగూడ గానమును భజనను జేయువానికే యధికముగను వేగముగను భిక్షము లభియించుటఁ గనుచున్నాము. దేవతలు సామగానలోలురగుటచే నాముష్మికము కరతలామలక మనుటకు సందియము లేదు.

"శిశు ర్వేత్తి పశు ర్వేత్తి వేత్తి గానరసం ఫణిః।
సఏవ శంకరో వేత్తి సమగ్రం వేత్తినాపరః॥"
"సంగీత మపి సాహిత్యం సరస్వత్యాః స్తనద్వయం,
ఏక మాపాతమధురం అన్య దాలోచనామృతమ్.
(సంగీతదర్పణమ్.)

"రక్షించు జంత్రగాత్రముల తాల్గరఁగించు" (వసుచరిత్ర)

అనునట్లు గానము తదితరవిద్యలవలెఁ గాక, నవ్యక్తమధురమై సకలచరాచరములఁ దనతరంగములచేఁ బ్రచలింపఁజేయఁ జాలును.—దీనికి విరుద్ధమగు జన్మము,

"సంగీతసాహిత్యరసానభిజ్ఞః సాక్షాత్పశుః పుచ్ఛవిషాణహీనః"

సంగీతసాహిత్యరసము ననుభవింపనేరని జనుఁడు తోఁకయును కొమ్ములును లేనిపశువుతో బోల్పఁబడెను. మఱియు, హూణదేశపుఁ గాళిదాసన నొప్పు షేక్స్పియరుమహాకవి 'వెన్నిసువర్తకుఁడు' అను నాటకమున సంగీతరసానుభవము లేనినరుఁడు ప్రాణిహింస, రాజద్రోహాదిమహాపాపములఁ జేయ నెఱుఁగ డనియు వ్రాసియున్నారు. మఱియు,

సారమతి - ఆది

పల్లవి

మోక్షముగలదా భువిలో జీవన్ముక్తులు గానివారలకు

అనుపల్లవి

సాక్షాత్కార నీసద్భక్తి సంగీతజ్ఞానవిహీనులకు

చరణము

ప్రాణానలసంయోగమువలనఁ బ్రణవనాదము సప్తస్వరములై పరఁగ- వీణావాదనలోలుఁడౌ శివ మను-విధ మెఱుఁగరు త్యాగరాజవినుత.

అని శ్రీ త్యాగరాజస్వామి నుడివియున్నారు. అట్టియీగానమునఁ గల్గు ప్రతిస్వరమున నొక్కొకయాకార ముదయించు ననియు, ప్రతి ధ్వనికిని నసేకాకృతు లంతరాళమునఁ గల్గుచుండు ననియుఁగలదు. దీనికుదాహరణముగ సన్నని రేకునకు మధ్యమున నొకకట్టును బిగియఁ గొట్టి అనఁగా కట్టు స్తంభాకారముగను రేకు దానిపై బల్లపఱుపుగ నుండునట్లును నిల్పి, దానిపై సన్నని యిసుకను బోసి రేకుచివరను ఫిడేలును వాయించు కమానుతో గీఁచినయెడల, తజ్జనితములగు తరంగములవలన రేకు కంపితమై దానివలన నిసుకరేణువులు చలించి యనేకాకృతులుగ నేర్పడును. సమాన వేగముగను బలముగను గీచిన యాకృతులు సమములుగను, లేనిచో విషమములుగను అనఁగ నాకృతి తదనుగుణముగను నేర్పడును. ఈనాదరూపవర్ణములను 'మిస్ హ్యూగ్స్' అనునామె 'ఈడోఫోన్' అను యంత్రసహాయమున 'లార్డు లెయిటన్'గారి ప్రాసాదమున బ్రదర్శించిరఁట. చిత్రవిచిత్రరూపములును తేజోలేఖనములును జూపి యందఱ నాశ్చర్యమగ్నులఁ జేసిరఁట. పలురకముల చూర్ణముల సమ్మేళనమున స్వరములకు రూపవర్ణపటములఁగూడఁ గల్పించి మిగుల ఖ్యాతి వడసిరి. అట్లే గాత్ర, జంత్రజమగు గానమునకు స్వరసమ్మేళనమున వివిధాకారములు గల్గునని మనపూర్వు లనాదిగ నిరూపించియేయున్నారు. మనము పాటించుటయే లేదు. హూణగ్రంథపఠ

నము ముఖ్యాంశము. మనశాస్త్రములు గురుపరం పరాగతములు కనుకనే కొన్ని శ్రుతులుగను, కొన్ని స్మృతులుగను నిప్పటికిని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. కాలానుగుణముగా తాళాదిపత్రలిఖితములైనవి. అవియు నిపుడు శిథిలములు. తత్రాపి భాష సంస్కృతమాటఁ మఱియు దురూహములగుటచేఁ, జూచువారు పల్చనైనకతమున మూలఁబడి రూపు మాసినవి; మాయుచున్నవి. దేశోద్ధారకుల సాయముచే నచ్చొత్తింపఁబడకున్న నింకను రూపు మాయఁగలవు.

"నాదాచ్ఛ్రుతయో జాతా స్తాభ్యాః షడ్జాదయ స్స్వరాః । తేభ్యో రాగస్సముత్పన్నో గీతం తస్మాచ్చ జాయతే॥"

"అతో నాదాత్మకం గీతం వాద్యం గీతానువర్తిచ॥ (సంగీతరత్నాకరమ్.)

నాదమువలన శ్రుతులును శ్రుతులవలన షడ్జాదిస్వరములును, స్వరములవలన రాగములును, రాగమువలన, గీతమును నేర్పడుచున్నవి. కాన గీతము నాదస్వరూపము. వాద్యము గీతానుకరణము. కావునఁ దద్రూపమే యనఁజెల్లును.

"ఆత్మనా ప్రేరితం చిత్తం వహ్నిమాహంతి దేహజం
బ్రహ్మగ్రన్థిస్థితం ప్రాణం సంప్రేరయతి పావకః.
(సంగీ దర్పణమ్.)

ఆత్మ బుద్ధిని ప్రేరేపించును. బుద్ధి శరీరస్థమగు నగ్నిని లేపును. ఆయగ్ని వాయువు (ప్రాణము) నుద్బోధించును. కాన, నాత్మ మనస్సు అగ్ని వాయువు నీనాల్గును కారణములై నాదమును బుట్టించును.

"బ్రహ్మగ్రంధిస్థితో నాదః । క్రమాదూర్ధ్వపదే చరన్ నాభిహృత్కంఠమూర్ధాసు । ఆవిర్భవతి సద్ధ్వనిః॥ (సంగీతదర్పణమ్)

బ్రహ్మగ్రంథిజమగునీనాద మూర్ధ్వముగఁ జరించి క్రమముగ నాభి, హృదయ, కంఠ, మూర్ధముల వెడలినదై

"మంద్రోహృన్మధ్యమః కంఠో శిరస్తారకసంజ్ఞకం"

హృదయమున-మంద్రమును (ఇడ) కంఠమున-మధ్యమమును (పింగళి) మూర్ధమున - తారకము (సుషుమ్న)నను పేరిట స్థాయికిస ప్తస్వరములుచొప్పున త్రిస్థాయిల నమరును.

"స్వతో రంజయతీతి స్వరం" స్వయముగ రంజింపఁజేయునది గాన స్వర మనంబడును. ఇవ్విధమున నాహతనాదము సప్తస్వరములై షడ్జ, ఋషభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమ, ధైవత, నిషాదము లని నిర్ణయింపఁబడినవి. వీనికి సంకేతాక్షరములే ప్రథమాక్షరములు స-రి-గ-మ-ప-ధ-ని యని పేర్కొనఁబడినవి.

"మయూరశ్చాతకశ్ఛాగః । క్రౌంచ కోకిల వాజినః । గజశ్చ సప్త షడ్జాదీన్ స్వరాం శ్చోచ్చారయం త్యమీ"॥ (సంగీతనారాయణమ్)

స-మయూరమువలెను, రి-ఎద్దువలెను, గ-మేఁకవలెను, మ-క్రౌంచపక్షివలెను, ప-కోకిలవలెను, ధ-అశ్వమువలెను, ని-ఏనుఁగువలెను, ధ్వనిఁ జేయుననియు—

శ్లో. పద్మాభః పింజరీ స్వర్ణో । వరకుంద ప్రభ స్సితః, పీతః కర్బుర ఇత్యేతే । స్వరాణాం వర్ణనిర్ణయః॥ (స్వరవేళకళానిధి)

స ఎఱ్ఱదామర, రి-మయూరగ్రీవము, గ-స్వర్ణము, మ-మల్లిపుష్పము, ప-పంచవర్ణము, ధ-పసుపు, ని-ధూసర, వర్ణములు గలిగి యుండు నని యుదాహరింపఁబడినది. దీనినిఁబట్టి స్వరసమ్మేళనము లగురాగములకు, రాగపూరితము లగు కీర్త

నాది గాన మంతకును ప్రత్యేకముగా వర్ణ రూప నిర్ణయవిషయము మహావిపులము.

శ్లో. చూత ఖర్జూర కదళీ జంబీరా దాడిమీ తథా।
ద్రాక్ష పున్నాగ వృక్షాశ్చ షడ్జాదీనాం ప్రకీర్తితాః॥
(నారదీయము.)

స-మామిడి, రి-ఖర్జూర, గ-అరఁటి, మ-నేరేడు, ప-దానిమ్మ, ధ-ద్రాక్ష, ని-పొన్న, ఈ వృక్షములు సప్తస్వరములకు వాసములుగ నిరూపింపఁబడినవి. దీనినిఁబట్టి ఆయాస్వరములబలము నాయా మూలికలప్రయోగమునఁ గలుగు చికిత్సల కుపయోగింపనగు నని తేలుచున్నది. దీనికి నిదర్శనముగ నిటీవలనే నాదమునకు విద్యుచ్ఛక్తిసాహాయ్యమున బలమును బ్రదర్శింపవచ్చు ననియు, దేహమే యేపదార్థలోపముచే వ్యాధిగ్రస్త మగుచున్నదో దానిని గనుఁగొని దాని కనుగుణమును స్వరపూర్ణము నగు సంగీతశ్రవణమాత్రముననే యారోగ్యమును గల్గింపవచ్చు ననియును, పాశ్చాత్య ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు నుడివియున్నారు. ప్రస్తుత పాశ్చాత్యచికిత్సావిధానమును బరికించినను మూత్రాదులఁ బరీక్షించి, యేపదార్థనష్ట మనారోగ్యకారణమో గమనించి తత్పూర్తికై యౌషధప్రయోగమును జేయుచున్నారు. దీనికిఁ బ్రత్యామ్నాయముగ నీశబ్దతరంగచికిత్సయుఁ గ్రొత్తగఁ బాశ్చాత్యులచేఁ గనుపెట్టఁబడిన దని వినుట ఆశ్చర్య సంతోషజనకముగ నున్నది.

ఇదివఱలో జర్మనీ మొదలగుదేశములలోఁ జికిత్సాలయములయందు సంగీత మత్యంతావశ్యకమనియు, నొకమాసమునఁ గుదురు వ్యాధిని పది రోజులకే సంగీతమును రోగికి వినిపించుచుంటచే, గుదుర్పఁ బీలగుననియు మాత్రము దెలియును. పలయన, రోగికి వ్యాధియందుండు ధ్యాస కొంత వఱకు మాఱి, దినమునఁ గొంతభాగ మైనను సంగీతశ్రవణకాలక్షేపమున నాతని యాతన కొంచెము శమించుటయే కాక తదనంతరము గూడ నాశ్రవణసుఖము వాని నోలలాడించుచుండును.

శ్లో. నాదాబ్ధేస్తు పరం పారం నజానాతి సరస్వతీ,
అద్యాపి మజ్జనభయా త్తుంబం వహతి వక్షసి.
(ఆంజనేయమ్)

సదాసంగీతశ్రవణాభిలాషచే గాననిపుణు లగు వాసుక్యాదిమహానాగముల నీశ్వరుఁడు కుండలాది భూషణములుగ ధరించె ననియు, విష్ణుమూర్తి యాదిశేషునే శయ్యగాఁగొని క్షీరా(ఆనంద)బ్ధితరంగడోలికల నూఁగుచున్నాఁ డనియుఁ గలదు. కావున గానశ్రవణసుఖము ప్రాపంచికము లగు నాధివ్యాధిబాధల మఱపించి శీఘ్రనివృత్తికై సాయపడును. ఇది సామాన్యాభిప్రాయము. కాని గానశ్రవణమున నాదతరంగములు, శ్రోతలశ్రవణపుటములఁ జొచ్చి శరీరమందలి నరములకు మూలస్థాన మగు మెదడునకుఁ జేరి, తద్ద్వారా శరీరమున నుండు నన్నినరములను జలింపఁ జేసి విద్యుచ్ఛక్తివలెను, తంత్రీవార్తాహరణమువలెను, వ్యాపించుటచేఁ జెడిన నరముల సరిచేయునేమో యెవరికిఁ దెలియును? ఇపుడు తేలుచున్నది. దీనినిబట్టి యాలోచించిన నొక్కొక్కస్వరమున కొక్కొక్కవర్ణము (రంగు)రూపము మాత్రమే కాక ఓషధులగుణములుఁగూడఁ గల వని నవీనప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞు లిపుడు దెల్పుచున్నటుల మనపూర్వు లిదివఱకే నిరూపించియుండుటఁ గనుచున్నాము.

ఇదిగాక యన్నివ్యాధులకును నాదతరంగముల వలెనే సూర్యకిరణములచేఁ జికిత్స నిరూపింపఁబడినది. ఉష్ణోపశాంతికై నీలపురంగును, వాతరోగములకు నారింజపండురంగును, మొదలగునాయావ్యాధుల కేర్పఱుపఁబడిన యాయారంగులసీసాలలోఁ

బరిశుభ్ర మగు నీరు నించి, అరుణోదయము మొదలు, సూర్యరశ్మి సాయంకాలముపర్యంతము దగులునటులునిచి సేవించిన వ్యాధినివారణ మవుట కని విని యున్నాము. అనఁగ, నెక్కొక జాడ్యమునకు నాయావర్ణసంపర్కమున సీటియందు తల్లక్షణ మేర్పడి ఆరోగ్యమును గలుగఁజేయు ననఁగ తద్వర్ణగుణకము లగు నాయాస్వరము లేల పనిఁ జేయకుండును? వాని ప్రయోగములు మనకు దురూహ్యములు. "ఓమి త్యేకాక్షరం బ్రహ్మ" "తత్ సవితు ర్బ్రహాత్మనే" "అసావాదిత్యో బ్రహ్మ" ఇత్యాదిసంబంధములచే నాదబ్రహ్మాత్మకమే సూర్యుఁ డనఁదగును.

పాశ్చాత్యప్రకృతితత్త్వవేత్త లగు నొక రిటీవల నాదతరంగబలమును బ్రత్యక్షముగఁ బ్రదర్శించిరి. వారు పేర్కొనినవిధమున నొకగ్లాసును బల్లమీఁద నుంచి దానికి సమీపమున గానముఁ జేయఁగా నది తుత్తునియ లై చూచువారి నాశ్చర్యసాగరమున ముంచివైచెనఁట.

అమెరికావాస్తవ్యు లగు నొకరు షికారు వెడలి యొకవంతెనపైఁ గూర్చుండి గానము నారంభింప, నది కంపింపఁ దొడఁగెనఁట. దాని కాతఁ డాశ్చర్యమంది గానము విరమింపఁ, గంపించు టణఁగెనఁట. గానము, పునఃప్రారంభముఁ జేయ మరల కంపము మొదలిడెనఁట. ఈ చిత్రము నాసాయంసమయముననే పెక్కుమంది కా గానము మూలముననే వంతెన కంపించుటఁ జూపెనఁట. మఱియొక తీరునఁ బాడినఁ గంపములేదఁట. దీనిని మనపూర్వులగు గోపాలనాయకు లనువారు-తాళార్ణవ, రాగకదంబ గ్రంథకర్తలు-ఉత్తరదేశమున నొకరాజసభయందు దీపకరాగమును బాడి దీపములఁ బ్రజ్వలింపఁ జేసినట్లును, తంజావూరి మహారాష్ట్రసభయందు వీరరాఘవయ్యగారు గ్రీష్మకాలమున వసంతరాగముఁ బాడి చల్లనిగాలిని దెప్పించినట్లును అందుచేత నాయనకు చల్లగాలి వీరరాఘవయ్యగారను పేరు వచ్చినట్లును, దీక్షితులుగారు అమృతవర్షిణి యనురాగముఁ బాడి వర్షము గురిపించినట్లును సంకేతసంప్రదాయప్రదర్శినియందుఁగలదు.

ఇది యంతయు నాదతరంగబలమే గద! కాని వర్ణాత్మక నాదజములగు పాశుపతాఽఘోర, బ్రహ్మ, నారాయణాది మహాస్త్రములవలెనే, ధ్వన్యాత్మకాహతనాదస్వరూపము లగు నీ నాదతరంగబలమును మన కగోచరముగ నేర్పడుట మిక్కిలి శోచనీయము. దురూహ్యములే గాక పాశ్చాత్యులు బహిరంగపఱచునంతదనుక పరిహాసాస్పదములుగూడ నగుచున్నవి. ఏలయనఁ బురాణాదికముల వర్ణించిన వైమానికాదుల మనకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణములుగ పాశ్చాత్యప్రకృతిశాస్త్రవేత్తలు చూపిన నిపుడు విశ్వసించుచున్నాముగద!

మఱియు నీ సప్తస్వరములకు వంశములు, జాతులు, జన్మస్థానములు, జన్మమును దర్శించిన ఋషీశ్వరులు, అధిదేవతలు, ఛందస్సులు, జన్మతారలు, స్థూలాదిశరీరములు, వయస్సు, భోజనములు వస్త్రములు, లేపనములు, పుష్పాద్యలంకారములు, రత్నభూషణములు, ఆయుధములు, వాహనములు, భార్యలు, వీనినన్నిటి వేర్వేఱ నేర్పఱచి యున్నారు. (రాగసాగరము). ఇవన్నియు సమన్వయము గావలసియున్నవి. క్రమముగఁ బాశ్చాత్య బహిర్గమితవిద్యుచ్ఛక్తిసహాయమునఁ దేలఁగలవు మన శాస్త్రస్థగూఢోక్తుల యాథార్థ్యముల నుబోధింపఁగలవు. పరమేశ్వరునియందుఁ జిచ్ఛక్తి యమో యుండునని చెప్పియుంటిమిగద. ఏతచ్చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నుఁ డగు పరమశివునివలన స్వస్వరూప మగునా

మును తద్గుణక మగునాకాశమును సృజింపఁబడెను. ఆకాశావచ్ఛిన్నుండగు నీశానునివలనను తచ్ఛక్తి యగు పరాశక్తివలనను శబ్దస్పర్శాత్మక మగువాయు వుద్భవిల్లెను. తద్వాయుతత్త్వావచ్ఛిన్నతత్పురుషుని వలనను తచ్ఛక్తియగు నాదశక్తివలనను, శబ్దస్పర్శ రూపాత్మక మగు వహ్ని జనియించెను. తద్వహ్న్య వచ్ఛిన్నాఘోరునివలనను తచ్ఛక్తి యగునిచ్ఛా శక్తివలనను, శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రసాత్మక మగు జల ముదయించెను. తజ్జలావచ్ఛిన్నుఁడగు వామ దేవునివలనను తచ్ఛక్తియగు జ్ఞానశక్తివలనను శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాత్మక మగు పృథివి యావిర్భూత మయ్యెను. ఏతత్పృథివ్యవచ్ఛిన్నసద్యోజాతునివలనను తచ్ఛక్తియగు క్రియాశక్తికారణముగ సచరాచరాత్మక మగు ప్రపంచ ముదయించెను. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధగుణకము లగు పంచభూతము లగు పృథివ్యాపస్తేజోవాయురాకాశవికారములగు సర్వచరాచరాత్మకములలో మానవశరీర మొకటి.

“ గుణాశ్శబ్దాదికంపంచ పంచకర్మేంద్రియాణి చ
జ్ఞానేంద్రియాణి పంచైతే ప్రాణాదిదశవాయవః
మనో బుద్ధి రహంకార శ్చిత్తం చేతి చతుష్టయం
ప్రాణాదిపంచకం చైవ తద్వద్వ్యోమాదిపంచకం
శ్రోత్రాదిపంచకం చైవ తథా వాగాదిపంచకం
భూతాదిపంచకం చైవ తథేశానాదిపంచకం
........................తథాశక్త్యాదిపంచకం
కర్మేంద్రియాణిపంచైవ పంచజ్ఞానేంద్రియాణి చ.
(మహాదేవవచనము)

వీని కన్నిటికిని శరీరమునకును నాదమునకును సమన్వయము వేదాంతమునందు మహావిపులము. కాన గ్రంథవిస్తరభీతి నిటఁ బ్రస్తుతము విరమితము.

పాంచభౌతికమగు నీశరీరాంతమును పరికించినను ఆకాశగుణకమగు శబ్దము ప్రథమమునను, పిమ్మట వాయురూపమగు ప్రాణము, తరువాత నగ్నిరూపమగు నుష్ణమును తేజమును, అనంతరము జలరూపమగు ద్రవమును, కడపటను పృథ్వీస్వరూపమగు నస్థిపంజరమును, క్రమముగ నాయాభూతములం జేరుట గమనింపఁదగును. దీనినిబట్టియుఁ బంచభూతములకును బ్రథమ మాకాశమే. జ్ఞానగగనగుణకములగు తత్త్వాదులు తదితరతత్త్వముల కతీతము లనునది నిర్వివాదాంశము. సకలతత్త్వవేత్తలగుమనపూర్వు లన్నిటిని క్రోడీకరించియే యున్నారు.

మఱియు నాధునికవైద్యవిధానము గమనించినఁ బ్రథమమునఁ బృథివీతత్త్వజములగు నోషధులును, పిమ్మట నంతకన్న మిన్నయను ద్రవరూపములు నగు కషాయాదులు, దానికన్నను ప్రశస్తమగు కూనీగారి “ఆవిరి” వాయ్వగ్నిరూపమును, అనంతరము సూర్యకిరణములచేఁ జికిత్స, విద్యుచ్ఛక్తిరూపక మగు“ఎక్స్ రేస్” చికిత్స, వీనికన్నిటికి నతీత మగు “రేడియం” చికిత్సయును గ్రమముగ బహిర్గత మయినవి. పంచభూతాత్మకములగు నీచికిత్స లన్నిటికిని మూలమగు నాదతరంగచికిత్స యనఁగ శబ్దబ్రహ్మసేవనము పరమపావనము, నైహికాముష్మికసాధనము నను విషయ మిపుడు పాశ్చాత్యులవలన మరల బహిర్గత మగుచున్నది.

దీనికిఁ దార్కాణముగ “యా కుందేందు తుషార...సరస్వతీ భగవతీ నిశ్శేషజాడ్యాపహా”అని మామూలుగ నిప్పటికిని కావ్యాద్యధ్యయనాదులందుఁ బఠించు ధ్యానశ్లోకమును గమనించినను సాక్షాత్పరబ్రహ్మకు నానందదాయినియగు సరస్వతీదేవి వీణాపుస్తకధారిణి యాటం జేసి ధ్వన్యాత్మక, వర్ణాత్మక,

నాదస్వరూపిణి యనియును ఆనాదసేవనమే నిశ్శేష జాడ్యాపహ మనియును దేలుచున్నది.

సూర్యరశ్మియందు సప్తవర్ణములు గల వని యంద ఱెఱింగినవిషయమే. వర్షకాలమున నింద్ర ధనుస్సునందు, మనము గనుఁగొననగును. పలకలు గల్గినయద్దముగుండ మనము చూచినను స్పష్టముగ నీరంగులే కననగును. ఈ సప్తవర్ణము లెల్లో కలసి పోయి దేదీప్య మగు తెల్లనిసూర్యకాంతి యగా టనిన నీశ్వరసృష్టివైచిత్ర్యము. సూర్యునకు "రథ స్యైకం చక్రం." అయినను రథాశ్వములు ఏడు. అశ్వ మనునది అశ్వబోధివృక్షము అశ్వత్థ మనియు సమన్వయించి, తజ్జనితమగు సోడియ మ్మను లోహ సంబంధములగు నేడులవణము లనియుఁ బెద్దలు నిరూపించియున్నారు. వీని నౌషధాదుల నుపయో గించుచున్నారు. విషయము విపులము. ఇట్లే వర్ణా త్మకమును, ధ్వన్యాత్మకము నగునాదమున నేర్పడిన స్వరములకును రాగములకును, నక్షరములకును, మంత్రములకును ఆధ్యాత్మిక శారీరకాంతరార్థము లనే గాక పదార్థనిరూపణవిషయమునఁ గూడ సమన్వయించి యున్నారు. కావున సూర్యునిస్వచ్ఛ వర్ణమునుండి సప్తవర్ణము లేతీరున నేర్పడియెనో అట్లే యీ యాహతనాదమునుండి సప్తస్వరములు జనితము లైనవి. రెండును సమస్వాభావికములే. ఆధి వ్యాధినివారణసాధనములే. వైదిక స్మార్త శ్రౌతాది సకలమంత్రములును ఉదాత్తానుదాత్తాదిస్వరయుక్త ములు కానిదే ఫలదములు కా వని యెల్లరకుం దెల్లమే. సామవేదస్థ మగు నీ సప్తస్వరములును దత్సాంకేతికములును గూడ ననాదిసిద్ధములే. ఛం దస్సునందును శిక్షయందును వేదాంగములందును అథర్వణవేదమునఁ జేరిన గర్భోపనిషత్తునందును గాన నగును.

స్వరము లనఁగ నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములకును సమన్వయము గలదు. స్వరశాస్త్రమున నిడ పింగళ లనెడుసూర్యచంద్రనాడుల ననుసరించి యుండును. సౌరము పగలు ఇడ, చాంద్రము రాత్రి పింగళ, వీనికి నడుమను సుషుమ్న సంధ్య దీన నీశ్వరా రా ధ న ము వి ధి య ని యు ను తద్వారా నాదబిందు కళాతీత మగునట్టియుఁ బరబ్రహ్మస్వ రూప మగునట్టియుఁ బరమనిరతిశయానందస్థాన మున తారస్థాయిని గుర్తెఱింగి "అమృత ఇహాభవతి" అనువాక్యమును సార్థకము గావింపఁగల్గు ననియుఁ గలదు. ఇదియే సచ్చిదానందనాదము. దీని కను గుణముగ మహావిద్వాంసులును వాగ్గేయకారకులును "గురుగుహ" ముద్ర గలిగియుండు కీర్తనాదుల మిగుల రక్తిగ గీర్వాణభాషయందు రచించి కీర్తి గాం చిన ముద్దుస్వామి దీక్షితులుగా రిట్లు నుడివిరి.

కేదార - రూపకం.

పల్లవి.

ఆనందనటన ప్రకాశం - చిత్సభేశం

ఆశ్రయామి శివకామవల్లీశం.

అనుపల్లవి.

భానుకోటి కోటి సంకాశం - భక్తిముక్తిప్రద

దహరాకాశం దీనజనసంరక్షణచణం - దివ్యపతం

జలి వ్యాఘ్రపాదదర్శిత కుంచితాబ్జచరణం॥

చరణం.

శీతాంశుగంగాధరం - నీలకంధరం - శ్రీ కేదా

రాదిక్షేత్రాధారం, భూతేశం - శార్దూలచర్మాం

బరం-చిదంబరం-భూసురత్రిసహస్ర మునీశ్వరం

విశ్వేశ్వరం, నవనీతహృదయం - సదయహృద

యగురుగుహతాతం - ఆద్యం - వేదవేద్యం-వీత

రాగిణ మప్రమేయాద్వైతప్రతిపాద్యం- సంగీత

వాద్యవినోదతాండవజాతబహుతరభేదచోద్యం॥

ఇడ, పింగళ, లను దివారాత్రములకు మధ్యను సుషున్న యను సంధ్యయం దీశ్వరతాండవము, సచ్చిదానందరూప మని గ్రాహ్యము.

ఈ సప్తస్వరములును గొందఱమతమున నిరువదిరెం డనియు, మఱికొందఱమతమున నిరువదినాల్గనియు, సోమనాథమతమున నీ శుద్ధస్వరములు ఏడును వికృతస్వరములు ఏడును మొత్తము=14-అనియు నంతర్భాగముల నేర్పఱచి యున్నారు. దీని వివరము రాఁబోవు సంచికయందు విపులముగ వ్రాయఁబడును. ఈ ద్వావింశచ్ఛ్రుతులలో

"తత్ర తుర్యశ్రుతౌ షడ్జ స్సప్తమ్యాం ఋషభో మతః। తతో నవమ్యాం గాంధార స్త్రయోదశ్యాం తు మధ్యమః॥ పంచమ స్సప్తదశ్యాం తు, ధైవతో వింశతిశ్రుతే। ద్వావింశే తు నిషాదస్స్యాత్, శ్రుతిష్వేధం స్వరోద్భవః॥ ఏతే షడ్జాదయః సప్తస్వరాః శుద్ధాగ ప్రకీర్తితాః.

—స్వరమేళకళానిధి.

వీనిలో షడ్జ పంచమములు మాత్రము శుద్ధములు. అనఁగ నొక నాదమునే యిచ్చునవి. ప్రభేదము లిందు లేవు. మిగిలిన ఋషభ, గాంధార, మధ్యమ, ధైవత, నిషాదములందు ప్రభేదములు గల వగుటచే వికృతు లని చెప్పఁబడును. వీనికి క్రమముగ, తీవ్ర, కుముద్వతి, మంద, ఛందోవతి, దయావతి, రంజని, రతిక, రౌద్రి, క్రోధ, వజ్రిక, ప్రసారిణి, ప్రీతి, మార్జని, క్షితి, రక్త, సందీపిని, ఆలాపిని, మదవతి, రోహిణి, రమ్య, ఉగ్ర, క్షోభిణి- యనునామములఁ వేర్వేఱ నిరూపించియున్నారు. కాని ప్రకృతమందు వాడుకయందున్నవి షోడశస్వరములే. ఇందున నేడు శుద్ధములు, తొమ్మిది వికృతములు. వీనిలో నాల్గుస్వరములు మఱినాల్గింటితో నేకీభవించుటచే మొత్తము మీఁద శుద్ధవికృతస్వరములుచేరి ద్వాదశమయ్యెను. దాని వివరము:—

ప్రథమము—షడ్జమము.
ద్వితీయము—శుద్ధఋషభము } శుద్ధములు.

తృతీయము-చతుశ్శ్రుతి ఋషభం, దీనినే శుద్ధగాంధార మందురు.
చతుర్థము—షట్శ్రుతిఋషభము, దీనినే సాధారణగాంధార మందురు. } వికృతములు

పంచమము—అంతర్గాంధారము, శుద్ధము.

షష్ఠము—శుద్ధమధ్యమము.
సప్తమము—ప్రతిమధ్యమము } వికృతములు

అష్టమము—పంచమము.
నవమము—శుద్ధధైవతము. } శుద్ధములు.

దశమము—చతుశ్శ్రుతిధైవతము, దీనినే శుద్ధనిషాద మందురు.
ఏకాదశము — షట్శ్రుతిధైవతము, దీనినే కైశికీనిషాద మందురు. } వికృతములు

ద్వాదశము—కాకలీనిషాదము, శుద్ధము.

ఈ పండ్రెండు స్వరములు మాత్రమే ప్రస్తుత ప్రపంచమున వాడుకలోనున్న గానమున నుపయోగింపఁబడుచున్నవి. కాని, కొందఱమతమున శంకరాభరణరాగములోని కాకలీనిషాదము కళ్యాణిరాగమందున్న కాకలీనిషాదమునకన్న, షడ్జమమునకు సమీపమునందునని యందురు. కాని గమనించువా రరుదు. ఇట్లే వరాళీమధ్యమ మనియు, సావేరిగాంధార మనియు ద్వావింశచ్ఛ్రుతులలోని శేషములు హంపీవిరూపాక్షమందలి పూర్వపు శిథిలనిర్మాణములవలెఁ గాన్పించుచున్నవి. కాని ద్వావింశచ్ఛ్రుతులుండినప్పటికన్న పండ్రెండుశ్రుతులు గల్గినఁ బ్రస్తుతమందే వేంకటమఖి యను తెనుఁగు బ్రాహ్మణులు 72 మేళములు నేర్పఱచి యొక్కొక మేళమున 484 జన్యములు గల్పించి, వక్రములు గాకనే 34848

ఔఢవ, షాడవసంపూర్ణములఁ గల్పించియున్నారు. ఇవన్నియు శుద్ధరాగములే. వీనిలోఁ గొన్ని లెక్కకు మాత్రమే గాని సరిగపదసా- సదపగరిసా, అను మోహనరాగము, హరికాంభోజి, ధీరశంకరాభరణము, వాచస్పతి, మేచకళ్యాణిమేళముల సమములే. అట్లే అనేకరాగములు ఏకీభవించుచున్నవి. ఈవిషయము ముందు విపులముగ వ్రాయఁబడును.

ఈ గానము వైదిక (సామవేదగానము)
వ్యాఖ్యా (రామాయణాదిపారాయణము)
లౌకిక (గీర్వాణాదిభాషయందలిస్తోత్రగానము)

దేవతాస్తుతి లేకయూరక చేయు గానము కేవల లౌకికము అనియు సూతసంహితయందుదాహరింపఁబడినది. ఇందు చతుర్థమే విశేషముగ నాధునికగానముగఁ బరిణామ మందినది.

భైరవిరాగిణులు.

సంగీతమున శ్రోతలకింపుజనింపఁజేయునదిగదా! పాశ్చాత్యభాషలలో ఇటలీవారిభాష మిక్కిలి శ్రావ్యమని చెప్పుట సుప్రసిద్ధము. అట్లే పూర్వభాషలలో నెల్ల 'పూర్వపుటిటాలియన్' అని పేర్కొన్నయాంధ్రభాష సంగీతమునకు మిగుల ననుకూలమైన దనిన ప్రతిష్ఠను బడసినది.

ఇది గాక యొకకవీశ్వరుఁడు గానము నొకస్త్రీకిఁ బోల్చి హిందుస్థానిగానము పసిబిడ్డ యగుటచే నందఱకును ముద్దులు మూటగట్టు ననియు, దాక్షిణాత్యగానముఁ యౌవనస్త్రీకిఁ బోల్చుటచేఁ దద్రసజ్ఞులకు మాత్రము అనుభవసాధ్య మనియు, విజయనగరప్రాంతగానము వృద్ధదశకు బోల్చుట చేతను, అనుభవము లన్ని యున్నను ఏరికి నింపు జనింప నవకాశ మొసఁగ దనియును, తుదకు మార్వాడీ దేశమునకు వచ్చి చచ్చినదనియును, మార్వాడీ పండితు లొకరు సెల విచ్చియున్నారు. ఇట్టి ఖ్యాతిగాంచిన దాక్షిణాత్యగానమునందును త్యాగరాజస్వామి రచియించిన తెనుఁగు కీర్తనములను, క్షేత్రజ్ఞులవారి శృంగార భక్తిరసభూయిష్ఠము లగు పదములను విశేషముగ వాడుటయు మెప్పొందుటయుఁ గనుచున్నాము. ఇప్పటికిని దాక్షిణాత్యులు వారి భాషగాకపోయినను ఇంటింటను రామాయణాది మహాపారాయణ గ్రంథపఠనమువలె త్యాగరాజస్వామికృతాంధ్రకీర్తనల నఱవమునఁదర్జుమా చేయించి యర్థము గ్రహించి గానము సేయుచున్నారు. ఆంధ్రులమైన మనమో తద్వ్యతిరిక్తముగ సంగీతమును దానినభ్యసించినవారినిగూడ నాదరించుట లేదు సరిగదా నిరసించుచున్నాము. ఇది కడుంగడు శోచనీయము. ప్రోత్సాహముండినఁగదా విద్యలు పైకివచ్చుట! లేనిచో క్రమముగ నశించిపోవుట నిశ్చయము. ఇట్టిదురవస్థ యొకమనయాంధ్రదేశమునకే కల్గుట మిగుల విచారకరము. దేశోద్ధారకులును మహారాజులును దగిన ప్రోత్సాహ మిడిన విద్యలలో నాదవిద్య యనఁదగు నీనాదవిద్య నుద్ధరించినవా రగుదురు. లేనిచో సాక్షాద్భగవదంశమగు గానము నాదరింపమి సచ్చిదానందసులభైకసాధనమును గోల్పోవు టగును.

మన హైందవులలోననే గాక క్రైస్తవులలోను మఱియుఁ బ్రపంచమం దంతటను దైవారాధన యందుఁ గూడ గానము నుపాసించుచున్నారు.

ఈ స్వరములందు వాది సంవాది వివాది అనువాది అని నాల్గుభేదములు. అందు వాది జీవ న్యాసస్వరము.

"సమా, సపా, రిధా చైవ నిగా సంవాదినౌ
మిథః। ఏవం శుద్ధస్వరేషూక్త స్సంవాది స్వర
నిర్ణయః॥ (చతుర్దండి ప్రకాశిక)

"రిగా ధనీ చ శుద్ధేషు స్వరౌస్యాతాం వివాదినౌ।
సాధారణాంతరౌ చైవ, కైశికీ కాకలీ స్వరౌ।
మధౌ వివాదినౌ జ్ఞేయౌ వికృతేషు స్వరేష్వపి॥

పై నుదాహరింపఁబడిన మూఁడును గానిది అనువాది. సేవకునీతి ననుకరించునది. వివాదిస్వరములగు స్వరములు రాకయుండునట్లు గానముచేయ నగును. అట్టివి సంభవించినను గమకాదులచే శ్రుతి కటువు గాకయుండునటులు గానము చేయనగు నని పెద్దలు వక్కాణించియున్నారు. ఇట్టి సమ్మేళనము రాగము. ఇందు రక్తి రాగములు, ఘన రాగములు, నయరాగములు. సంకీర్ణములు పలురాగజాతులు గలిసి రంజనము గలిగించునవి. ఇత్యాదిప్రభేదములనేకములు గలిగియున్నవి. పూర్వమున సంపూర్ణము, షాడవము, ఔఢవము, స్వరాంతము, సామికము, గాథకము, ఆర్చికము అని రాగభేదములు గాని ప్రస్తుతము మొదటిమూఁడుమాత్రమే వాడుకలో నున్నవి. ఇటీవలఁ గొన్నిగ్రంథములందు నాల్గు స్వరముల రాగములును ప్రచారములందున్నట్లు వ్రాసియున్నారు.

స్కాందపురాణమునందు "శ్రీరాగప్రముఖారాగాఃతస్యపుత్త్రాః మహౌజసః, అమూర్తాశ్చైవ తేపుత్త్రాః హరదేవసముద్భవాః। ఏకైకస్యచ షడ్భార్యాః సర్వాసాంచ పితామహః। తాభిస్సహైవ తే రాగాః లీలావపుర్ధరా...... మహాఘనః...శ్రీరాగః ప్రథమః పుత్త్రః ఈశ్వరస్య విమోహనః। ఆసాంచ క్రే భృవోర్మధ్యే పరబ్రహ్మప్రదాయకః। ద్వితీయోద్ధి వసంతోభూత్కటిదేశాన్మహాయశాః... పంచమస్తు తృతీయోభూత్... నాసాదేశాత్సముద్భూతో భైరవో భైరవ స్స్వయం। పంచాశచ్చ తదావర్ణాః ఓంకానామమహేశ్వరాత్...ఆధారాచ్చమహాన్ షష్ఠో నటోనారాయణోఽభవత్ ।......భార్యాస్తేషాం సముద్భూతాః శిరోభాగాత్పినాకినః"

"గౌరీ కోలాహలీ ధీరా ద్రావిడీ మాలకౌశికీ,
షష్ఠీస్యాద్దేవగాంధారీ శ్రీరాగస్యప్రియాఇమే"
ఆంధోళీ కౌశికీ చైవ తథాచరమ మంజరీ,
గండగిరీ దేవశాఖారామగిరీ వసంతగాః త్రిగుణా స్తంభతీర్థాచ ఆహిరీ, కుంకుమాతథా। వైరాటీ
సామవేరీచ షడ్భార్యాః పంచ మేమతాః॥

"భైరవీ గుర్జరీ చైవ భాషావేళాగురీ తథా
కర్ణాటకీర క్తహంసా షడ్భార్యా భైరవానుగాః॥

"బంగాలీ మధురాచైవ కామోదాచాభినారికా
దేవగిరీచ దేవాలీ మేఘరాగానుగాః ఇమాః-

"త్రోటకీ మోదకీ చైవ నభాదుంబీ తథైవచ
మల్హారీ సింధుమల్హారీ నటనారాయణానుగాః

"ఏతాహి గిరిశం నత్వా మహేశంచ మహేశ్వరీం
స్వమూర్తినామనోపేతాః స్వభర్త్రాసహితా
స్థితాః. సంగీతదర్పణమందు.

"సద్యోజాతాత్ శ్రీరాగః, వామదేవాద్వసంతః అఘోరాద్భైరవోజాతః, తత్పురుషాత్పంచమోభవత్, ఈశానాన్మేఘరాగస్యాత్.. గిరిజాబ్జముఖాజ్జాతో నటనారాయణ స్తథా" అనియు,

"భోదత్తిలమహారాగభేదాన్ వక్ష్యామి తచ్ఛృణు, భైరవ శ్చాపి భూపాలః శ్రీరాగ

ఫలమంజరిః, వసంతో మాళవ శ్చైవ బంగాళో నాటక స్తథా, ఏతేష్టరాగా స్సర్వత్ర పుంరాగా ఇతికీర్తితాః" —స్వరమేళకళానిధి. నారదీయము.

వీనియందు జాతిభేదములు. భైరవభూపాలములు విప్రులు సామవేదినులుగను, శ్రీరాగమంజరులు యజుర్వేదక్షత్రియు లనియు, వసంతమాళవరాగములు ఋగ్వేదవైశ్యులనియు, బంగాళనాటకములు అధర్వణశూద్రజాతు లనియుఁ జెప్పియున్నారు.

భైరవిరాగిణులు.

మఱియు నొక్కొక పుంరాగమునకు మూఁడు భార్యలచొప్పున స్త్రీరాగములు 24+8 పురుషరాగములు మొత్తము 32 అనియు, రాగనిర్ణీత శృంగారాది రసమును, రాగ గాన కాల నిర్ణయమును నిరూపిములు.

రాగాః షడ్దేవతు ప్రోక్తాః రాగిణ్యః త్రింశ ద్దేవహి.

—సంగీతనారాయణం.

"శ్రీరాగోథ వసంతశ్చ భైరవః పంచమ స్తథా మేఘనాదో బృహన్నాట షడేతే పురుషాహ్వయాః" —సోమేశ్వరమతం.

"భైరవఃకౌశిక శ్చైవ,ఆందోళో (హిందోళ) దీపక స్తథా, శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ, షడేతే పురుషాహ్వయాః" (హనూమంతమతం.)

"భైరవః పంచమోనాట, మల్హారీ గౌడమాళవః, దేశాఖ్య శ్చేతి షడ్రాగాః, ప్రోచ్యన్తే లోకవిశ్రుతాః" (రాగార్ణవమతం.)

"ప్రధానరాగాః,ద్వాత్రింశత్, తేష్వష్టౌ పురుషాః స్మృతాః

"తేషాం యోషా ఇతి జ్ఞేయా చతురుత్తరవింశతిః. (శివతత్త్వరత్నాకరము)

"ప్రాయో బంగాళభూపాలౌ భైరవో మాళవ స్తథా

"శ్రీరాగోథవస న్తశ్చ సాళఙ్గ ఫలమంజరీ;

"పురుషాహ్వయరాగాణాం ఏకైకస్య మనీషిభిః;

"స్త్రీరాగాః ప్రవిభజ్యన్తే త్రిస్రస్తిస్రోఙ్గనా ఇతి

"భైరవః కౌశిక శ్చైవ హిందోళో దీపక స్తథా శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ షడేతే పురుషాహ్వయాః.

ఈమతభేదములందు నిరూపించినపురుషరాగములకు, స్త్రీరాగవిషయమునఁగూడ మతవిభేదము గలదు. ఇవి యెట్లున్నను స్త్రీరాగవిషయమున శుద్ధరాగములు స్వీయము లనియు, సాళవయనఁగా ఛాయాలగములగు రాగములు పరకామినులనియు, సామాన్యములను సంకరము లనియు త్రివిధంబులు. వీనికి పుత్రపుత్రికా. దూతికా రాగ మిశ్రరాగ నిరూపణముఁ జేయబడి కుటుంబములుగ నేర్పడి మిత్రత్వశత్రుత్వములచే నొప్పి విలసిల్లినటులు చెప్పియున్నారు. ఇందు ముఖ్యమగు విప్రపుంరాగములందుఁ బ్రథమము భైరవరాగము దీనివిషయము దేవక్రియా, మేఘరంజి, కురంజి అని మూఁడు భార్య లని, నారదీయమున మతభేదము గలదు.

"త్రివిధా భైరవః ప్రోక్తః భైరవానందభైరవౌ వసంతభైరవ శ్చేతి మునిభి స్సర్వదా పురా॥ (రాగసాగర)

"నిత్యం కర్ణాటికాచైవ భైరవస్య చ దూతికా అనియు, రాగరూపనిర్ణయమున ధ్యానశ్లోకవలె ట్లుదాహరించియున్నారు.

వరాటి రాగిణి

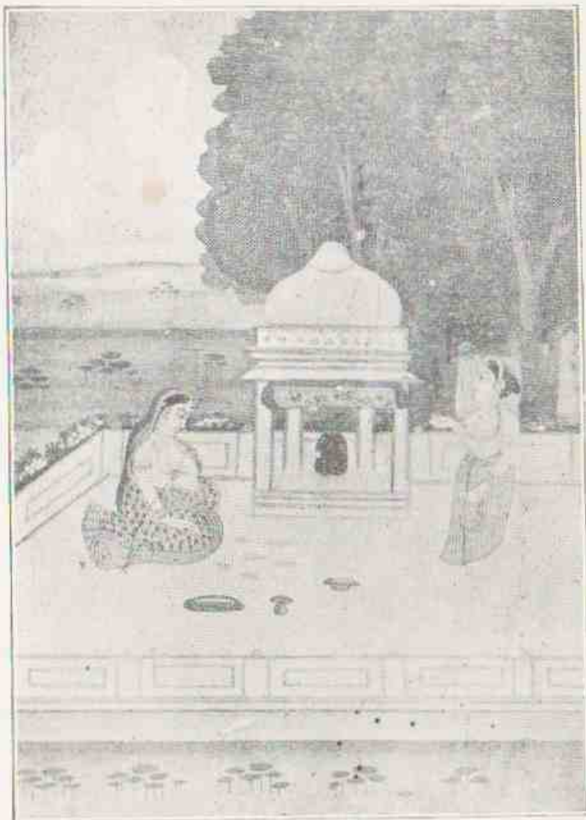
"వినోదయన్తీ దయితం సుకేశీ సుకంకణా 'చామర' చాలనేన
కర్ణే దధానా సురవృక్షపుష్పం వరాంగనేయం కథితా వరాటీ"

భైరవ రాగము

" శ్రుతిస్వరసమూహోదధి సకలతాళమానామృతం
శివార్చనమనోరథం ధవళలేపితాఙ్గం సదా
జటామకుటభాసురం శశికళా ప్రభామాలికం
కపాలధరణం భజే సకలకాలం భైరవమ్"

సైంధవి రాగిని

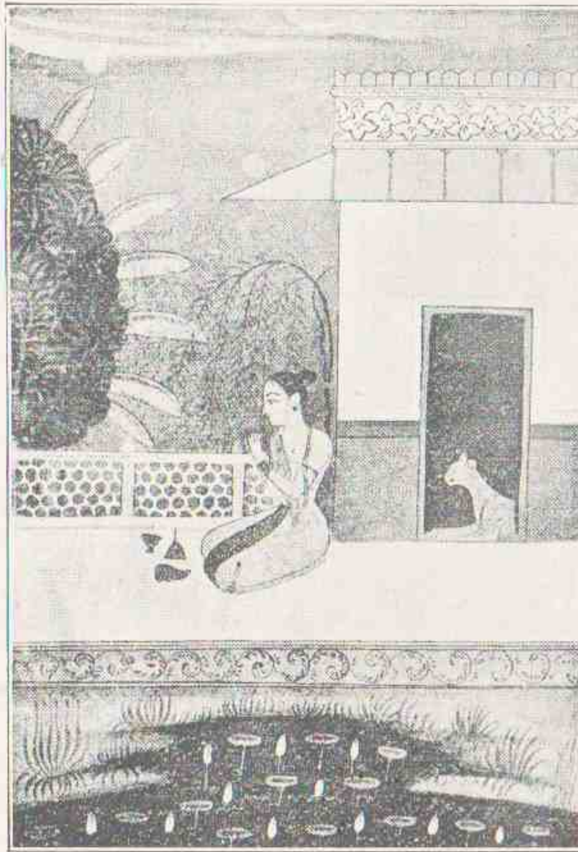
“త్రిశూలపాణి శ్శివభక్తియుక్తా రక్తాంబరా ధారితబంధుజీవా
ప్రచణ్డకోపా రసవారియుక్తా సా సైంధవీ భైరవరాగిణీయమ్”

మధు - మాధవి రాగిని

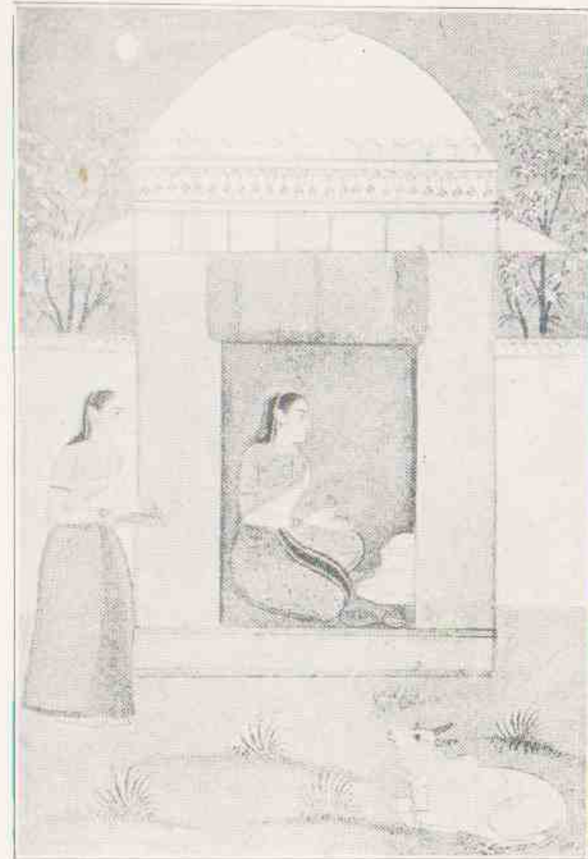
“పశ్య ప్రహాసం పరిరభ్య కామం సుమండితా సా కమలాయతాక్షీ
స్వర్ణచ్ఛవిః కంకణపాలిహస్తా సా మధ్యమాదిః కథితా మునీంద్రైః”

బంగాళీ రాగిని

“ కక్షానివేశిత కరణ్డధరాయతాక్షీ
భాస్వత్ త్రిశూలపరిమణ్డితవామహస్తా
భస్మోజ్జ్వలా నిబిడబద్ధజటాకలాపా
బంగాళికేత్యభిహితా తరుణార్కవర్ణా”

భైరవి రాగిని

“స్ఫటికరచితపీఠే రమ్యకైలాసశృంగే
వికచకమలపత్రై రర్చయన్తీ మహేశం
కరధృతఘనవాద్యా పీతవర్ణాయతాక్షీ
సుకవిభిరియముక్తా భైరవీ భైరవస్త్రీ”

పు ౧౮

సత్యనారాయణాలయము

ఇంగ్లీషువారి ప్రార్థనాలయము

"శ్రుతిస్వరమహానాదధిం సకలతాళమానామృతం
శివార్చనమనోరథం భసితలేపితాంగం సదా
జటామకుటభాసురం శిశుశశిప్రభామాలినం
కపాలభరణం భజే నటనకౌశలం భైరవమ్.
(స్వరమేళకళానిధి)

"గంగాధరః శశికళాతిలకః త్రిణేత్రః
సర్పైర్విభూషితతను ర్గజకృత్తివాసాః
భాస్వత్త్రిశూలకర ఏష నృముండధారీ
శుభ్రాంబరో భైరవఆదిరాగః.(శివతత్త్వరత్నాకరం)

దీనికి స్వరము "ధ ని స గ మ ప ద మ" అనియు నిరూపితము.

నారదీయే:—సరిగమపదనిస- సనిదపమగరిస ప్రస్తుతమునను నింతియే॥ దీనికి విగ్రహమును, ముక్తావిద్రుమ...అనుదానికిఁ గాయత్రీవిగ్రహమును రవివర్మ వ్రాసినట్లు పూర్వ మేర్పఱచి యున్నారు. ఆ విగ్రహము దీనిలో ముద్రిత మైనది. కాని రాగమునకు యథార్థ మగురూపనిర్ణయము మన కగోచర మైనది. బయలు పడవలసి యున్నది. అనఁగ నారాగము శుద్ధముగఁ బాడిన నారూప దర్శనము కావలయును. గాని మంత్రానుష్ఠానము వలన మంత్రాధిదేవతారూప దర్శనమువలె నిదియు మన కగోచర మై యున్నది. ధీమంతులగు పూర్వు లేర్పఱచిన భైరవిరాగమునకు భార్యలు.

"మధ్యమాపి భైరవీచ బంగాళీచ వరాటికా
సైంధవీచ పునర్జ్ఞేయా భైరవస్య వరాంగనాః"
(శివతత్త్వరత్నాకరమ్)

వీనికి ధ్యానశ్లోకములు విగ్రహములు నిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినవి. ఈ ధ్యానశ్లోకములు శివతత్త్వరత్నాకరమునందలివి.

౧. మధ్యమాది:—(దీనికే మధుమాధవి యనియుఁ గలదు.

"పత్యాసహాసం పరిరభ్య కామం
సుచుంబితాస్యా కమలాయతాక్షీ
స్వర్ణచ్ఛవిః కుంకుమలిప్తదేహా
సా మధ్యమాదిః కథితా మునీంద్రైః"

స్వరం:—మ ప ధ ని స రి గ మ.

౨. భైరవీ:—

"స్ఫటికరచితపీఠే రమ్యకైలాసశృంగే।
వికచకమలపత్రై రర్చయన్తీ మహేశం।
కరధృతఘనవాద్యా పీతవర్ణాయతాక్షీ।
సుకవిభిరియముక్తా భైరవీ భైరవస్త్రీ॥"

స్వరం—(మపధని సరిగమ, స ని స గ మ ప ధ మ)

3. బంగాళీ:—

"కక్షానివేశిత కరండధరాయతాక్షీ
భాస్వత్ త్రిశూలపరిమండితవామహస్తా
భస్మోజ్జ్వలా నిబిడబద్ధజటాకలాపా
బంగాళికేత్యభిహితా తరుణార్కవర్ణా"

భాస్వత్ అనుటకు ఉద్యత్ అనియు, అర్కవర్ణా యనుటకు అర్కరోచిః యనియు, "కలాపా" అనుటకు తపస్వీ యనియు నిత్యాది పాఠభేదములు గలవు. దీనికి స్వరము:—స గ మ ప ని స-మ ప ధ ని స రి గ.

౪. వరాటీ:—

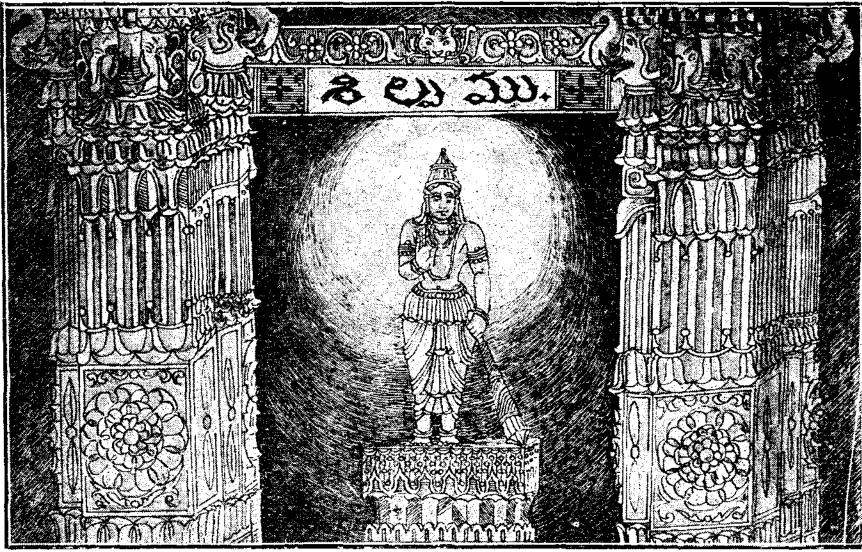
"వినోదయన్తీ దయితం సుకేశీ
సుకంకణాచామరచాలనేన
కర్ణే దధానా సురవృక్షపుష్పం
వరాంగనేయం కథితా వరాటీ"

స్వరం:—స రి గ మ ప ధ ని స.

౫. సైంధవి:—

"త్రిశూలపాణీ శివభక్తియుక్తా
రక్తాంబరా ధారితబంధుజీవా
ప్రచండకోపా రసవీరయుక్తా
సా సైంధవీ భైరవరాగిణీయమ్"

స్వరము:—స రి గ మ ప ధ ని స - స గ మ ప ధ ని స.

ఆర్ష విచారము

కౌశిక

క్రీస్తుశకము పందొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమున వెలసిన ఇంగ్లీషుమహాకవియగు బ్రౌనింగు తన 'రబ్బి బెన్ ఎజ్రా' యను చిన్నకావ్యమున మనుజునకును ఇతరజీవితకోటికిని నుండు గొప్పభేదమును వివరించుచు 'పొట్ట నిండినపశువు పరికింప జొచ్చునే[1]? యని నుడివియున్నాడు. 'జంతువుల కాహారమందిన జాలును. మరియొకవిచారము వానిని బాధింపదు. మానవునికే, తత్త్వవిచారము, జిజ్ఞాసాద్యాదర్శము లుండును' అని యితని యభిప్రాయము. కాని యిది కేవలము నిజము కాదు. జంతువులకును పక్షులకును కొన్నిసమయములయందు ఆహారముకూడ నభీష్టము కాజాలదు. సహజసహవాసములకు విఘ్నములు వీనిని బాధించును. మిత్రవర్గమును కానకున్నను, బంధుజాలమును విడనాడినను ఇవి పడుసంకటము లింతింత యని చెప్పనలవికాదు. అట్టి సమయములలో నాహారావసర ముండినను నాహారాపేక్ష వానిమనసుల జొరదు. ఇదియును నొకవిధమున మానసికాహారాపేక్షయే కాని యాహారాపేక్షాస్థితిని మించినస్థితి వీనికి లేదని వాదింపవచ్చునేమో. అది యంత సమంజసముగ కానరాదు. ఇష్టవర్గము దూరమైన కష్టపడు జంతుకోటియును, వేలకొలది సమకూడి ఘంటిగూడును కట్టుకొను చీమలజాతియును, ఐకమత్యముతో వేటకానినుండి తప్పించుకొని పోనెంచి వలతోడ నెగసి పారిపోయిన హితోపదేశములోని పక్షిజాతియును కేవలమాహారాపేక్షాపూరితములే కావు. వీనికిని పూర్వజ్ఞానమును పురోదృష్టియును నున్నవి. ఇష్టమిత్రులతోడ గూడుకొనియుంటిమే యిపుడవి కనబడలేదే యను కొఱతయు విచారమును వీని మనసులకు దోచును. ఇదియే ప్రాణులకుండు పూర్వస్మృతి కంకురము. అయినను మానవున కీపూర్వస్మృతి చాల నెక్కువగ నున్నది. ఇతడు తొలుత తనసంఘము

1. Frets doubt the maw crammed beast

యొక్కయు దేశముయొక్కయు నంతట సమగ్రముగ మానవకోటియొక్కయు సంపూర్ణమైనపూర్వస్థితినిగుఱించి యెఱుంగుటకు ప్రయత్నించును. ఇదియే మానవత్వముయొక్క విశేషగుణము. సంపూర్ణజ్ఞానమునకును సంపూర్ణాత్మతృప్తికిని మానవకోటియొక్క సమగ్రచరిత్ర నెఱింగి దానియొక్క నిజతత్త్వమును తెలిసికొని యందుమూలమున దీర్ఘపురోదృష్టిచే జీవితతత్త్వమును నిర్ణయించుట మానవుని గొప్పప్రయత్నమై యున్నది.

ఈప్రయత్నమునకు తోడ్పడునవియే సకల వేదములును, శాస్త్రములు, ఇతిహాసములును, కళలు మున్నగునవి. కావున చారిత్రకజ్ఞానమును సంపూర్ణముగ సంపాదించిననే గాని యీ ప్రయత్నము లెస్సగ కొనసాగ రదు. సకలమానవకోటియొక్క చరిత్రను నిజస్థితిలో వెలువరించిన గాని దాని స్వభావము బయలుపడదు. ఆ స్వభావము బయలుపడిననే గాని యిపుడు లోకము నావరించియుండు జాతివైషమ్యములును, నాగరిక భేదముల వలన బుట్టు దురభిమానములును, జాతీయాహంకారములును అనురాచరణములు మాని మానసికారోగ్యమును, శాంతియును, పరస్పరగౌరవము, దయ, భ్రాతృభావము మున్నగు నుత్తమ గుణములు ప్రబలి లోకమును స్వర్గతుల్యముగ చేయజాలవు. మనుజుల నిక్కమైన నాగరికతకు వారిలోని మంచిగుణములయొక్క రూఢియైన స్థాపనయే మూలబలము. అదియే ముఖ్యచిహ్నము. కావున ఈనాగరికత జనించుటకు సంపూర్ణచారిత్రకజ్ఞానమావశ్యకము. చారిత్రకజ్ఞానమునకు ఆర్షవిచారము ప్రథమసోపానము.

చరిత్రకును నాగరికతకును మఱియొక గొప్ప మైత్రి యున్నయది. సంఘముయొక్క నాగరికత దానియొక్క ధర్మశాస్త్రములను ఆచారములను బట్టి తెలియనగును. ఈధర్మశాస్త్రములన్నియు నాసంఘముయొక్క పూర్వీకపు మహనీయుల సచ్చరిత్రముల ననుసరించి క్రోడీకరింపబడినవియై యుండును. మహనీయులచరితము లనేకములు చేరి యాయా సంఘముయొక్క చరిత్ర యగుచున్నది. కావున నాయాసంఘములయొక్క చరిత్ర యంతయును చేరి యాయాసంఘములయొక్క ధర్మరూపమున ప్రతిఫలించును. చరిత్ర తల్లియును, ధర్మము బిడ్డయును నగుచున్నవి. కావున చారిత్రకాన్వేషణముయొక్క ఫల మింత యని కాని వానియొక్క యావశ్యకత యింత యని కాని చెప్ప నలవిగాదు. ఈచారిత్రకాన్వేషణమున ఆర్షవిచార మెంతయు నావశ్యకము. చారిత్రకాన్వేషణమున కితరము లనేకములు తోడ్పడవలయును. వేదములు, పురాణములు, మహనీయుల జీవచరితములు, స్తోత్రములు, కావ్యములు, వ్యాకరణములు, పాటలు, యక్షగానములు మొదలగు నిట్టి గ్రాంథికసామగ్రి చారిత్రకాన్వేషణమునకు చొరరాని ఖని యగుచున్నది. అయినను యీఖనిని జొచ్చి యందలిచారిత్రకాంశములను వెలువరించుట యెంతయు నావశ్యకము. ఇవి గాక పురాతనపు గట్టడములు—ఇవి మతసంబంధమైన గుహలో, గుహాదేవాలయములో, దేవాలయములో, బౌద్ధస్తూపములో, చైత్యములో, జైననిశీథులో తురకల మసీదులో, యివి గాక రాజసంబంధమైన కోటలో, బురుజులో— యివియన్నియును నిపుడు కొన్ని కొన్ని శిథిలమై యుండినను దేశముయొక్క చరిత్ర కందిచ్చుసామగ్రి చాలవిలువ గలదియును విస్తారమైనదియునుగా నున్నది. వీనికాలములను, కారణములను కారకులను నిర్ణయించుటకు వీని కట్టడపు

అనంతపురంజిల్లా కంబదూరు గ్రామములోని డాల్మెను శివాలయములు

అనంతపురంజిల్లా కంబదూరు గ్రామములోని పెద్ద డాల్మెను శివాలయము

పద్ధతులును వీనిని చేరియుండు శిలాశాసనములును మార్గదాయకములు.

ఇటీవల ముప్పది నలువది సంవత్సరములనుండి మన దేశము విషయమున నీ పౌరాతనముల పరీక్ష కొంతవఱకు సాగియున్నది. పాశ్చాత్య దేశముల విషయమున నీపరీక్ష చాల వృద్ధిపొంది యున్నది. మన దేశమున నింకను నెంతయో జరుగవలసి యున్నది. పురాణ చిహ్నములయొక్క సంఖ్యయును స్థానములును నిప్పటికిని సంపూర్ణముగ నిర్ణయింపబడియుండలేదు. వీటియొక్క పట్టీలను పూర్తిచేయుటకే కొంతకాలము పట్టునట్లున్నది. ఈశాస్త్రవిచారమును ప్రోత్సాహపఱుప నెంచి సర్కారువారు 'ఆర్కియలాజికల్' డిపార్టుమెంటును నిర్వహించుచున్నారు. కాని దేశముయొక్క విస్తీర్ణమునకును దానియొక్క పురాతన పుగట్టడముల సంఖ్యకును, శాసనముల సంఖ్యకును నిప్పుడు జరుగు ప్రయత్నము చాలదని చెప్పవలసియున్నది. ఈ విషయమున సర్కారువా రింకను నెక్కువశ్రద్ధను వహించి యెక్కువ ధనమును నొసంగి ప్రోత్సాహపఱుప వలెను. వీరికి విద్యావంతులును, ధనసంపన్నులును, సాహిత్య పరిషత్తులును తోడ్పడుట, యత్యావశ్యకము. ప్రస్తుతమున జనసామాన్యమునకు చదువుకొను వారిలో ననేకులకును 'ఆర్షవిచారము' నెడల అశ్రద్ధయే కాని వేఱొండు కానరాదు. ఇది కేవలము శోచనీయమైన స్థితి. దేశోద్ధరణ కిట్టి యశ్రద్ధ యెంతమాత్రమును తోడ్పడ జాలదు. ఇప్పటి యశ్రద్ధ కజ్ఞానమే కారణము. దేశీయభాషలలో దీనిగుఱించిన వర్ణనలుగాని, చర్చలుగాని జనుల కందని కారణమున దారిద్ర్యవంతమైన మనదేశమున నీవిచారమును పోషింపగలిగిన సంఘములు గాని యితర ప్రయత్నములు గాని యేర్పడుట కవకాశము లేకున్నది. ఈ విషయమునను, నితర విషయములలోను ఆధునికాభిప్రాయములు దేశభాషలలో వెలువడుట సంఘోపకారియును శాస్త్రోద్ధారియును నగును. ఈ ప్రయత్నమునకు పూనుకొనిన మీయాంధ్ర 'భారతి' వలన నాంధ్రలోకమంతయును చాలజ్ఞానలాభమును పొందు ననుటకు సందియము లేదు.

'ఆర్కియాలజీ' యను పాశ్చాత్యపదము గ్రీకుభాషలోని 'ఆర్కియస్' అనగా 'పురాతన' మను మాటనుండి వచ్చినది. సంస్కృతగ్రంథములలో నిపుడు వాడుకలో లేని పూర్వీక ప్రయోగములకు 'ఆర్ష' మని చెప్పుట సంప్రదాయమై యున్నది. సంస్కృతపదమైన 'ఆర్ష'మే గ్రీకుల 'ఆర్కియస్'అను పదమునకు మూలమని తోచుచున్నది. కావున 'ఆర్కియాలజీ' యనుటకు మాఱుగ మనవాఙ్మయమున 'ఆర్షవిచారము' అని యుపయోగించుట సమంజసముగా నుండును.

ఈ 'ఆర్షవిచారమున' పెక్కు శాఖ లున్నయవి. వీనినిగుఱించి యిక మునుముందీ పత్రికయందే చర్చింపవలసి యుండును. ఈ వ్యాసమును ముగించుటకు పూర్వము ఇందుతో ననుబంధించి యుండు రెండు పటములను చదువరులకు చూపి విరమించెదము. వీనికి డాల్మెనులని చెప్పెదరు. ఈ 'డాల్మెను' యొక్క కాలము, తత్త్వము, మున్నగు వానినిగుఱించి యికముందు చర్చించెదము.

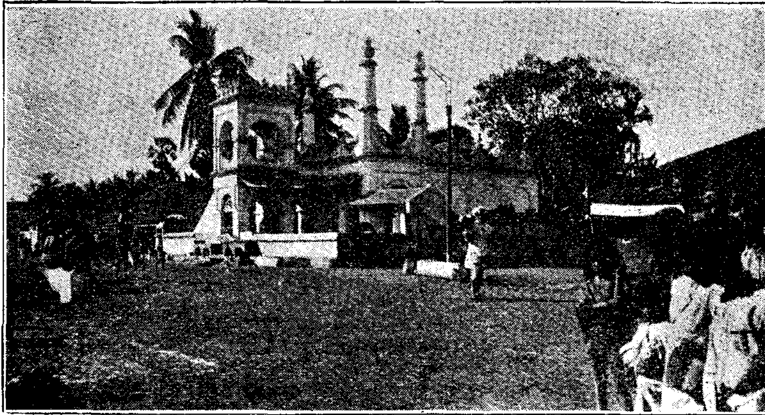
కాకినాడపురము

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు గారు

ఆంధ్రావనియందు గోదావరీమండలము సుప్రసిద్ధమైన ప్రదేశముగ నున్నది. రాజమహేంద్రవరము చాళుక్యరాజ్యమునకు రాజధానియై భారతకృతిని గనిన భాగ్యమును బడసినది. కోనసీమ పుష్పఫలసస్యశోభితమై యుద్యానవనముగ నొప్పుచు యాంధ్రదేశమున కలంకారభూతముగ నున్నది. చిరకాలమునుండియును కవీశ్వరులకును పండితోత్తములకును నుదారప్రభులకును బ్రసిద్ధిని బడసిన గోదావరీమండలము వర్తమానకాలమునందును నాంధ్రరాష్ట్రమునందు రాజకీయసాంఘికవ్యవహారములందును విద్యావ్యాపనమునందును ముందంజవేయుచు 3౮-వ కాంగ్రెసు మహాసభను ఇతరమహాసభలను జయప్రదముగను నిపుడు నిర్వహింపగల భాగ్యమును బడసినది.

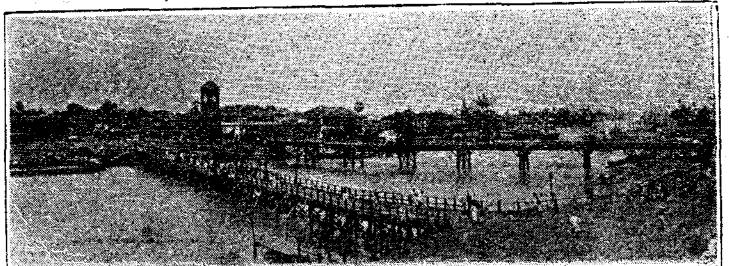
గోదావరి మండలము పురాణేతిహాసప్రసిద్ధములైన పట్టణములను గలిగి యున్నను కాకినాడపురము పాశ్చాత్యవ్యాపారసంజనితమైన నవనిర్మాణముగ నున్నది. డచ్చివారు జగన్నాథపురమునందు వర్తకశాలలను నిర్మించి వ్యాపారము నారంభించిరి.

ఈ ప్రాంతము 1825-వ సంవత్సరమునందు బ్రిటీషువారివశమైనది. జగన్నాథపురమును డచ్చివారు విశాలమైన వీథులతో పురోభివృద్ధి కనుకూల

మసీదు

వేదాధ్యయనపరాయణులకును పండితోత్తములకును బ్రసిద్ధిని బడసినది. పీఠికాపురము ప్రాచీనకాలమునుండియు శూరులకును నుదారప్రభువులకును విద్యాపోషణమునకు పేర్వాసి గాంచినది. భద్రాచలము శ్రీసీతారామలక్ష్మణులు వనవాసము చేసిన ప్రదేశ మీమండలము నలంకరించుచున్నది. గోదావరీమండలమునందు పురాణేతిహాసప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రములును ప్రదేశములును ననేకములు గలవు. గోదావరీమండలము 2,545 మైళ్ల విస్తీర్ణమును 1470863 ప్రజలను రూ 1,50,000 రూప్యముల యాదాయమును గలిగి

జగన్నాయకపురము వంతెన

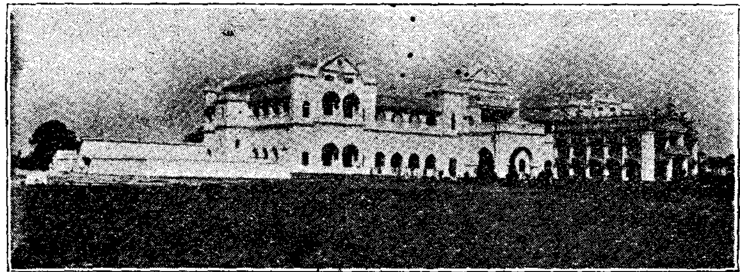

జలాశయము

ముగను నిర్మించినను బ్రిటిషువారు వెనుకముందును యోచింపకను కాకినాడను, యథేచ్ఛగ పెరు[illegible]కటులు విడిచి పెట్టిరి. కాకినాడపురము చిరకాలమాంధ్రదేశమునకు ప్రధానమైన రేవుపట్టణమై శ్రీమంతులను గనగలిగినది. సముద్రవ్యాపారము క్షీణించుటవలనను కాకినాడభాగ్యము కొంతవఱకు తగ్గినను యిప్పటికిని నాంధ్రదేశమునందు ప్రసిద్ధపురముగ నున్నది. కాకినాడ 53,348 జనులు గలిగి గోదావరిమండలమునకు ప్రధానస్థానముగ నున్నది. కాకినాడ [illegible] కేంద్రమందును కొంత క్షీణిం[illegible]. ఈపురమునందు జూడందగిన [illegible]మలుగాని ప్రాచీనమందిరములుగాని కనిపింపవు. సమీపమున గల [illegible] పడవల పరిశ్రమ సజీవముగనున్నది. శ్రీ పిఠాపురము మహారాజుగారు పోషించుచున్న యనాథశరణాలయ మాంధ్రదేశమున కంతకును నాదర్శశరణాలయముగ నున్నది. మహారాజుగారు పోషించుచున్న కళాశాలయును నూతనముగ నిర్మించిన దైవమందిరమును చూడదగియున్నవి. మల్లాది సత్యలింగము నాయకరుగారు స్థాపించిన ధర్మప్రతిష్ఠాపనలును గమనార్హములు. కాకినాడయందు ఉత్తరదక్షిణ ప్రాంతములందువలె జూడదగిన మందిరములును మసీదులును దేవాలయములును సపురూపములు.

ఈ పురమునందు జూడదగిన మందిరాదుల పటములు కొన్ని దీనియందు ముద్రింపబడినవి.

కాకినాడ పట్టణసౌకర్యములను పల్లెటూరి సౌకర్యములను గలిగి నివాసయోగ్యమైన పురముగ నున్నది. పట్టణనిర్మాణ నిపుణుడు గెడ్డిసు పండితుడు కాకినాడకు గల సౌకర్యములను బాగుగ దెలిపెను. గాంధినగర మాక్రమించుకొనిన ఎల్విను పేట గెడ్డిసు పండితుని యుపదేశానుసారముగ నిర్మితమై యన్వర్థముగ గాంధినగరముగ బరిణమించు గాత!

పిఠాపురము మహారాజాగారి అనాథశరణాలయము

కావ్యనిధి చెలికాని లచ్చారాయ స్మృతి

నాకముగఁ జిరాయువుసఁ ♦ గ్రాలుటకన్నను బూఁటయేసిఁ దా
గోకిలమై వసంతం గనుట ♦ కోవిదమాన్య మటన్నఫక్కి నీ
కే కద? దక్కె, నీకునయి ♦ యేడ్వఁగ నేటికిఁ గీర్తికాయ మీ
లోకమునందు డించితివి ♦ లోకహితమ్ముగ లచ్చరాణ్మణీ!

చ. తిరుపతిశాస్త్రి కెంతయు వి♦ధేయుఁడ వీ వతఁ డేగె నప్పురం
దరునిపురమ్ము; నాతనిఁ గ ♦ నన్ మనమందలి కోర్కి నీకు దు
ర్భర మయి యేగియుందు, వది ♦ భావ్యమ యయ్యెడుఁ గాని, నీదు సో
దరిని దలంపవైతి, గుణ♦ధన్యను, మాన్యను, రామయాంబికన్.

చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి గారు, శతావధాని

మ. తెలుఁగుం బాసకు భూషణంబు లిడ ను♦ద్దేశించి నానాముఖం
బుల నాంధ్రత్వము సాటి త్యాగవిభవం♦బుం జూపి వర్తించు ను
జ్జ్వలధీశాలి కవీంద్రకల్పకుఁడు ల♦చ్చారాయధీరుం డహా!
కలిదౌష్ట్యంబునఁ గాకయున్న విడునే ♦ కాయంబు ప్రాయంబునన్?

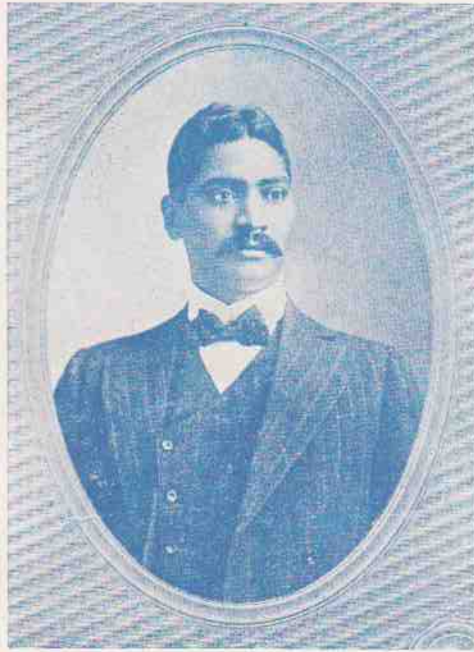
శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు, శతావధానులు

సీ. తాళపత్రగ్రంథ♦తతి నిల్వఁజాలిన పట్టుగొమ్మయు నేఁడు ♦ భగ్నమయ్యె
ఘనతరాముద్రిత♦గ్రంథసర్వస్వంబు - ప్రచుర మహామార్గంబు ♦ పాడువాఱె
రామవిలాసస♦ద్గ్రంథమాలయుఁ గాంతి - వాయుచు నెంతయు ♦ వాడియుండె
సుమతిసంస్కృతపరి♦శోధకమండలి - కన్నుల నశ్రులు ♦ గాఱుచుండె, ..
గీ. నాంధ్రభాషావిలాసిని ♦ యనద యయ్యె - నాశ్రితుల బందుగులను దుః♦ఖాబ్ధి ముంచి
నీవు మరణించుకతమున ♦ నిఖిలభూమి - భృచ్ఛ్రయపురస్కృతుండ వో ♦ లచ్చరాయ!

దివాకర్ల వేంకటావధాని గారు

శా. భాషాయోష నిజాప్తబంధుఁ డగు భూ♦పాలుండు భోజుండు తా
భాషాపోషక కృష్ణరాయనృపు సం♦భావించి నాకంబునన్
భాషాసత్సభ చేయ నెంచి మిము నా♦హ్వానించెనా? యిట్లు మా
భాషాయోష ననాథఁ జేసి చన దే♦వా! లచ్చరాయాగ్రణీ!

ప్రత్తి వేంకటరత్నము గారు

కీర్తిశేషులైన
కావ్యనిధి చెలికాని - లచ్చారావు గారు

కీర్తిశేషులైన
పండిత వంగూరి - సుబ్బారావు గారు

పండిత వంగూరి సుబ్బరాయస్మృతి

కాలమా! ఏల యిట్టియాగడము నీకు? – తెనుఁగుబాస వర్ధిలు చుంట గనఁగలేవా!
అమలమృదుపదశోభిత మైన యాంధ్ర – భాషకై నిరతంబును బ్రాఁకులాడు
సుగుణమణిఖనులను నీవు చూడలేవా! – కానిచో నించుకంతైనఁ గరుణ లేక
ప్రథిత వంగూరికుల సుబ్బరాయ కవినిఁ – బొట్ట నిడుకొందువే! నీవు బుద్ధి లేక.
జెట్టులగు దన కొమరులఁ జేయి వదలి – భేలమై విలపించుచు జాలి గొలుపు
నాంధ్రవాక్సతి నీ కేమి హానిఁ జేసె? – ఊర కిట్టుల బాధించు టుచిత మగునె?
బ్రతికినన్నాళ్లు భాషకై పాటుపడితి, వన్యవ్యాపారములు లేక; ధన్యమతివి;
నీదు నాత్మను శాంతియే నెగడుఁగాక, సుగుణధౌరేయ! వంగూరి సుబ్బరాయ!

దివాకర్ల కామేశ్వరరావు గారు

శా. అన్నా! వంగురి సుబ్బరాయ! భవదీయాస్మన్మనో రీతు లే
కౌన్నత్యంబున నుండకున్నను, ద్వదీయం బైనవాక్యంబు లం
తర్నైర్మల్యముతోడ నొప్పు; నిసుమంతంగాని కాపట్యముం
గ్రన్నం గాంచవు; కాన, నీవలె నెసంగంజాలు మిత్రంబు లే
కున్నన్ మన్నన యెట్లు మాదృశుల కయ్యో! యంచుఁ జింతించెదన్!!

శా. ఏలా? యాశ నశింప? మిత్రమణి! యీయేఁటన్ జరిత్రంబు దా
లీలన్ జూడఁగ, భాషఁ గొల్వఁదగువాళ్లెక్కన్ దివిం జేరినా;
రాలాగెందుకు? స్వర్గమందుఁ గలభాషానూనతల్ గాంచిరా;
నాలాగింతయుఁ గాలమే జరగ, మీరందఱ్మహిం జేరరే?
నాలీలం దగు మిత్రకోటియు దివం బందున్ గనున్ మిమ్ములన్!!

దోమా వేంకటస్వామి గుప్త గారు

చం. ....ఒకవిధంబున నూఱటఁ జెందుచుండ వం
గురి కులభూషణున్, విశదకోవిదు, నాంధ్రమునందు నూత్నమా
ర్గరచనమున్ ఘటించిన యఖండవిమర్శకు, సుబ్బరాయ, నీ
యిరవున జేర్చుకొంటివి, వికఁ దృప్తినిఁ బొందుము, చాలు నీదుచో,
ష్పరయఁగ నాపెకంటితడి యాఱఁగనీయ వటంచు దోఁచు బం
ధురపరితాపబాష్పములతో వలతే సతతాభిషేకమున్?

ఆచంట సూర్యనారాయణరాజు గారు

ప్రథమ సారాధికుఁడు

[టాల్‌స్టాయిచే ప్రణీతము]

శతావధాని వేలూరి శివరామ శాస్త్రిగారిచే ఆంధ్రీకృతము

పాత్రములు

[సంసారి, ఆతనిభార్య, తల్లి, తాత, కూఁతురు,
పొరుగింటివాఁడు, నలుగురు గ్రామపెద్దలు, స్త్రీలు, ముదిసలు, ఆఁడుపిల్లలు, మగపిల్లలు.
భూతాధిపతి, ఆతనిమంత్రి, వేలిగాఁడు అనుదయ్యము, కొన్నిదయ్యములు, పారావాఁడు ద్వారపాలకులు.]

౧-వ అంకము

[మెట్టమొదట కల్లుబట్టీ దింపినవాఁడు]

సంసారి:—[దున్నుచు పైకి చూచి] నడిప్రొద్దయినది. ఇఁక ఊడఁదీయ వచ్చును. ఊఁ! పద! అలసి పోతివా? ముదిడొక్కా? మఱొక్కమారు. దానితో సరి. పిదప అన్నము. నేను అన్నమును ఇచటికి తెచ్చికొనుట మంచి ఊహయే. ఇంటికి పోనక్కఱలేదు. నూతిప్రక్కల కూరుచుండి రెండుమెతుకులు తిని విశ్రమింతును. ఇంతలో ఎద్దు కూడ కొంచెము మేయఁగలవు. పిదప ఈశ్వరానుగ్రహమున సకాలమునకే దుక్కిపని ముగియును.

[వేలిగాఁడు అను దయ్యము ప్రవేశించి ఒక పొదచాటున దాఁగియుండును]

వేలి:—చూచితివా వాఁ డెంత మంచివాఁడో! ఈశ్వరుని స్మరించుచునేయున్నాఁడు. అబ్బాయీ! క్షణకాలము ఆఁగు—కొలఁదికాలములోనే ఈ దయ్యమును స్మరించుచుందువు. నే నా అన్నపు గడ్డను లాఁగివేసెదను. ఇఁక అది దొరకక నీవు కొట్టుకొందువు. వెదకులాడుదువు. ఆఁకలి రేపరేపలాడఁగా తిట్టి దయ్యమును తలఁతువు.

[అన్నపుగడ్డను తీసి ఆతఁ డేమిచేయునోయని నిరీక్షించుచు పొద వెనుక కూరుచుండును.]

సంసారి:—[నాఁగలి ఊడఁదీసి] ఈశ్వరానుగ్రహము!

[ఎడ్లను ఊడఁదీసి అన్నపు మూట కట్టిన చెట్టుకడకు వెళ్లి]

నాకు ఆఁకలి కరకరలాడుచున్నది. ఇంటిది పెద్ద

అన్నపుగడ్డ కట్టినది. అదంతయు నేను తినఁగలనా? [కొమ్మకు కట్టిన మూట తాఁకి] పోయినదే! ఇంకను లోపలగా నున్నదా? [పట్టుకొని ఎత్తి] లోపలఁగాను లేదు. ఏమైనది? [అని విదిలించును.]

వేలి:—[పొదవెనుక] ఊఁ ఊఁ వెదుకు వెదుకు! అది గట్టిగా నాకడ ఉన్నది లెమ్ము.

[అని క్రింద పడవైచి దానిమీఁద కూరుచుండును.]

సంసారి:—[నాఁగలి కదిల్చి మరల మూట విదిల్చి] ఏమిటి ఆశ్చర్యము! పెద్దపింత! ఇట ఎవరూ లేరు. అన్నము పోయినది. ఒకవేళ పిట్టలు తిన్న యెడల కొన్ని మెతుకులు క్రింద పడియుండును. ఇచట ఎవరూ లేకపోయినప్పటికీ అన్నము ఎటులో మాయమైనది.

వేలి:—[లేచి చూచి] ఆ! ఇఁక ఇతఁడు దయ్యమును ఆహ్వానించును.

పోసి! నేను ఆఁకలిచే చచ్చిపోవను. ఎవరేని తీసికొనిన తీసికొందురుగాక! తిందురుగాక! అది వారికి సుఖ మిచ్చుఁగాక!

వేలి:—[కుమిసి] ఛీ పాడు సంసారి! వీఁడు వీరిని వారిని తిట్టుటకు బదులు 'అది వారికి సుఖ మిచ్చుఁగాక!' అని మాత్రము ఆశీర్వదించుచున్నాఁడు! ఇట్టివానిని ఎవఁ డేమి చేయఁగలఁడు?

[సంసారి విశ్రాంతి గొన శయనించి పరిస్మరణ మొనర్చి ఆవులించి నిదిరించును. వేలి గాఁక పొదచాటునుండి వెలువడి వచ్చి]

ఇపుడు మా రాజుతో మాటలాడుట ఆవశ్యకము. మా అధిపతి—'నీ వెపుడును నరకమునకు తగినంతమంది కర్షకులను తీసికొనిరావేమి? చూడు! ఎంతమంది బ్రాహ్మణులు కోమటులు క్షత్రియులు లోనగు అన్ని జాతులవారును క్రిక్కిఱియుచున్నారో!' అని దండించుచుండును. ఇటువంటివానిని సాధించుట యెటులు? ఇతనిని స్వాధీనపఱచుకొను ఉపాయ మేదియు లేదు. అతని నోటిలోని అన్నమును నేను అపహరింపలేదా? ఇంతకంటె ఎక్కువ నే నేమి చేయఁగలను? అప్పటికీ ఇతఁడు కలఁగఁబడి తిట్టఁడు. నా నేరుపు అంతయు ముగిసినది. మంచిది. నేనుపోయి ఈ విషయమును మా నాయకునకు విన్నవించుకొందును.

సంసారి:—మంచిది. అది ఇఁక దొరకునట్లు తోఁపదు.

[అని నేలలో దూఱి అంతర్ధానము చేయును.]

౨-వ అంకము

[నరకమునందు ఒక ప్రదేశము. దయ్యముల ఱేఁడు సింహాసనాసీనుఁడై ఉండును. మంత్రి ప్రాంతపనిముట్లతో క్రింద కూర్చుండును. ద్వారపాలకులు ఇరుకెలఁకుల నిలువఁబడియుందురు. వేఱువేఱు పనులలో అధికారము కల దయ్యములు కుడి ప్రక్కను తలుపునకు దాపుగా ఎడమప్రక్కపారావాఁడును నిలువఁబడియుందురు. భూతాధిపతియుండు వస్త్రాదులచే అలంకృతుఁడగు ఒక దయ్యము నిలువఁబడియుండును.]

అలం. దయ్యము:— ఈ మూఁడేండ్లనుండి నేను ౨౨౦౦౦౧ మందిని సంపాదించితిని. ఇపుడు వారందఱు నా వశముగా నున్నారు.

భూతాధిపతి:—మంచిది. నీకు శుభము. వెళ్లుము. [అతఁడు కుడివైపునకు పోవును] [మంత్రితో] నేను అలసితిని. ఇంకను పని చాలా ఉన్నదా యేమి? ఇంకనూ ఎవరి విన్నపములు కలవు? ఇంకను రావలసియున్న వెన్ని?

మంత్రి:—[వ్రేళ్లమీఁద లెక్కిడుచు దయ్యములకు కుడివైపునకు పోవ సంజ్ఞ చేయును. నిర్దేశింపఁబడిన ప్రతిదయ్యము నమస్కరించుచు కుడిప్రక్కకు జరుగును.] మనకు బాఁపనదయ్యముయొక్క విజ్ఞాపనము అందియున్నది. అతఁడు మొత్తముమీఁద ౧౮౩౬ గురిని కొనివచ్చినాఁడు. కోమటిదయ్యము ౯౪౩ గురిని. ఉద్యోగులనుండి ౩౮౭౩ గురు వచ్చిరి. స్త్రీలు మొత్తము ౨౧౩౭౧౩. ఇందు పతిహీనలు ౧౮౯౩౧౧. కన్యలు ౧౭౪౩౮. ఇంక మిగిలినవారు ఇద్దఱు. ప్లీడర్ల దయ్యము. సంసారుల దయ్యము. ఇప్పటికి వెరసి ౨౨౦౦౦౧ మంది.

భూతాధిపతి:-మంచిది. అటులగుచో అంతయు నేఁడే ముగించుట మేలు. [పారావానితో] వానిని ప్రవేశపెట్టుము.

[ప్లీడర్లదయ్యము ప్రవేశించి నమస్కరించును.]

నీ విషయ మెటు లున్నది?

ప్లీడరు దయ్యము:—[నవ్వుచు చేతులు జాడించుకొనుచు]

సరిగానె యుండె నా సకలమౌ త్రోవ
కలదూప మనఁ దెల్లగా దేవదేవ!

సృష్టి మొదలుకొని ఇటువంటివారిని నేను చూచియుండలేదు.

భూతాధిపతి:—ఏమీ చాలమందిని సంపాదించికొని వచ్చితివా?

ప్లీడరుదయ్యము:—ఎక్కువ మొత్తమునుబట్టి కాదు. ౧౩౯౧ మందియే కాని వీరందఱు విచిత్రులు. దయ్యములను గూడ సిగ్గుపఱచునంతవారు. వీరు మాకంటె ఎక్కువగా మనుష్యులలో భేదము కల్పింపఁ గలరు. నేను వారిలో ఒక క్రొత్త పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టితిని.

భూతాధిపతి:—అది యేమి?

ప్లీడరుదయ్యము:—పూర్వము ప్లీడర్లు జడ్జీలవద్ద తీనాయితుగా ఉండి జనులను మోసగించుచుండువారు. ఇపుడు నేను జడ్జీలనుండి విడిగానే పని చేయుటకు ఏర్పాటు చేసితిని. ఎవరు లెస్సగా ధన మిత్తురో వారు వారి పక్షమున నుందురు. వారు గాలి పోగుచేసి కేసుల పుట్టింప పాటుపడుదురు. జనులకు ప్లీడర్లకు నడుమ నుండు చెట్టుక్రింద ప్లీడర్లు గుమస్తాలు మొదలగు ఉద్యోగులు కూడ మాకంటె ఎక్కువగా జనులలో భేదము పుట్టింపఁగలరు.

భూతాధిపతి:—మేలు. నాకు వారిని చూడవలె ననియున్నది. సరియె. నీవు వెళ్లవచ్చును.

[అతఁడు కుడివైపునకు పోవును.

[పారావానితో] చివరవానిని ప్రవేశపెట్టుము.

[సంసారుల దయ్యము అన్నపుగడ్డ చేకొని ప్రవేశించి దండ ప్రణామ మొనరించును.]

సం-దయ్యము:—నే నిఁక ఇటులు ఎంతో కాలము బ్రదుకలేను. నాకు వేఱేపని దయచేయుఁడు.

భూతాధిపతి:—వేఱేపని యేమి? ఏమి వదరెదవు? లెమ్ము. అర్థయుక్తముగా మాటలాడుము. నీ విజ్ఞాపనపత్త్ర మిటు తెమ్ము. నీవు ఈవారములో ఎంతమంది సేద్యగాండ్రను తీసికొనివచ్చితివి?

సం-దయ్యము:—[ఏడ్చుచు] ఒకఁడునూ లేఁడు.

భూతాధిపతి:—ఏమి? ఒకఁడూ లేఁడా? నీ ఉద్దేశ మేమి? నీ వేమి చేయుచుంటివి? నీ వెచట సోమరి పెత్తనములు చేయుచున్నావు?

సం-దయ్యము:—[మూలుగుచు] నేను సోమరిగా తిరుగుటలేదు. ప్రతినిమిషమున నా ప్రతినరమును పని చేయుచునేయున్నది కాని లాభము లేదు. నేను వారిలో దూఱి మూటలోని అన్నపుగడ్డ ఎత్తుకొని పోఁగా అతఁడు తిట్టి గగ్గోలుపడుటకు బదులు అది ఎత్తుకొనిపోయినవానికి మేలు చేయును గాక అని ఆశీర్వదించినాఁడు.

భూతాధిపతి:—ఏమి యేమి? ఏమి నములుచున్నావు? ముక్కు చీఁదుకొని సరిగా అర్థయుక్తముగా మాటలాడుము. నీ మాటలవలన ఎవనికీ తలాతోఁకా తెలియదు.

సం-దయ్యము:—అచట దున్నుకొనుచున్న ఒక సంసారి కలఁడు. అతఁడు తినుటకు అన్నము తెచ్చుకొన్నాఁడు. తినుటకు అంతకన్న వేఱేమియు లేదు. నేను ఆ యన్నము దొంగిలితిని. న్యాయముగా అతఁడు నన్ను తిట్టవలసి యుండెను; కాని ఆతఁ డేమి చేసెనా? 'ఎవరు దానిని తీసికొనినారో అది వానికి సుఖ మిచ్చును గాక' అని. నే నాఅన్నమును ఇదిగో [చైకెత్తి] తెచ్చితిని.

భూతాధిపతి:—సరి. మిగిలినవారి మాట?

సం-దయ్యము:—వా రందఱూ అదేమాదిరి. ఒకనినిఁ గూడా తీసికొని రాలేకపోతిని.

భూతాధిపతి:—నాముందు శూన్యహస్తాలతో కాని పించుటకు నీ కెంత ధైర్యము? అది చాలక ఈ అన్నపుగడ్డను చూపఁదెచ్చితివా? ఇది యేమి హాస్య మనుకొంటివా? నీ వీ నరకమున నివసించి సోమరితనమను అన్నమును తిన నెంచితివా? మిగిలిన దూత లందఱూ వారి శక్తి కొలఁది పాటుపడుచున్నారు చూడు! వారు [వ్రేలితో చూపుచు] ఒకొక్కరు పదివేలు ఇరువది వేలు రెండులక్షలు సరఫరా చేయుచున్నారు. నీవో శూన్యహస్తములతో రెండు అన్నపు మెతుకులతో తయారయి ఏకులు వడుకుదువా? నీవు ఊరక వాగుదువు. పాటుపడవు; అందువలననే నీకు వారిపై అధికారము లేదు. కాని మంచిది నాయనా నీకు ఒకటియో రెండో ఉపదేశింతును.

సం-దయ్యము:—అయ్యా! తాము నన్ను శిక్షింపని ముందు నా మనవిని ఆలకింపుఁడు. మిగిలిన దూత లందఱకూ కడు సులభము. బ్రాహ్మణులు వైశ్యులు స్త్రీలు ఆహా! వా రెంత సులువు? బ్రాహ్మణుఁడు గాని రాజు గాని దొరకిన చాలును. ఎటు చెప్పిన నటు విందురు. కోమటియు అంతే. వానికి డబ్బు చూపి లోభమును లేపవచ్చును. అది వానికి ముక్కుతాడే. స్త్రీలును అంతే. వారికి సొగసుదనము. తీయని తినుబండారాలము. ఇఁక సంసారులు. వీరితో పని తలనుండి తోఁకకు వచ్చును. ప్రొద్దుటినుండి చీఁకటిపడువఱకూ— కొన్ని వేళల నడిజేయివఱకూ—పాటుపడుచునే యుందురు. ఈశ్వర

స్మరణము మానియుండఁడు. ఇఁక వానిని లొంగఁదీయు టెటులు ? అయ్యో ! నన్ను వీరినుండి తొలఁగింపుఁడు. ఇది నా చావుకు వచ్చినది. ఇంతేకాక తమకుఁగూడ కోపకారణ మైనది.

భూతాధిపతి:—ఓరి సోమరిపోతా ! నీవు దగాచేయుచున్నావు. నీ నితరుల విషయమై మాటలాడి లాభము లేదు. వారు బ్రాహ్మణుల మీఁద వైశ్యులమీఁద స్త్రీలమీఁద చలాయించుచున్నారు. ఏల ? వారితో ఎట్లు సంచరింపవలెనో వా రెఱుఁగుదురు. వారికోసము క్రొత్తబోనులను గూడ పన్నిరి. అదుగో ప్లీడరుల దూత—అతఁడు క్రొత్తపద్ధతుల కనిపెట్టినాఁడు. నీవును కొంత ఆలోచించి చేయవలసియుండఁగా ఏవో రెండు మెతుకులను ఎత్తుకొని వచ్చి ఏమేమో వాగుచున్నావు. అబ్బ ! ఎంత పని ! వారి చుట్టును వలలు పన్నుము. ఎందులోనో ఒకందులో పడక మానరు. నీవు సోమరివై తిరుగుచు వారిని స్వేచ్ఛగా వదలుటచే నీ సంసారులు రెచ్చిపోయినారు. వారికి ప్రాణాధార మగు అన్నము పోయినను లక్ష్యపెట్టరు. ఇంకను వా రీమార్గములలోనే ఉండి వారి స్త్రీలకును అటులే నేర్పుచో ఇఁక మన అధీనతకు రారు. ఏదో కనిపెట్టు. మొత్తములో నీకు చేతనగునంత మంచివారిని కొంతమందిని లాఁగుకొని రమ్ము.

సం-దయ్యము:—నాకు అయోమయముగా ఉన్నది. నన్ను పోనిండు. నే నిఁక ఎంతమాత్రమును నిభాయింపలేను.

భూతాధిపతి:—[కోపముతో] నిభాయింపలేవా ? అయితే నీ ఊహ ఏమని? నీపని నేను చేసేదా?

సం-దయ్యము:—నేను నిభాయింపలేను.

భూతాధిపతి:—చాలవా ? కొంచె మాఁగు. ఓరీ ! అదో ! ఆ చువ్వ లిటు తెమ్ము; ఊఁ ఒక్క చఱపు.

[ద్వారపాలురు వానిని పట్టుకొని బాదుదురు]

సం-దయ్యము:—అయ్యో! అయ్యో! అయ్యో!

భూతాధిపతి:—ఏమైన ఆలోచించితివా ?

సం-దయ్యము:—అయ్యో! అయ్యో! నే భరింపఁజాలను.

భూతాధిపతి:—మరి కొన్ని చఱపులు' [ద్వారపాలురు చఱతురు] ఏమేని తోఁచినదా?

సం-దయ్యము:—ఆ. ఆ.

భూతాధిపతి:—చెప్పు.

సం-దయ్యము:—వారి నందఱను నా పిడికిటిలోనికి రావింపఁగల ఉపాయ మొకటి తట్టినది. అయితే తమరు నన్ను ఆతనిపాలేరుగా ఉండు ఏర్పాటులను గ్రహింపవలెను. ముందుగా నే నా ఉపాయమును వివరింపఁజాలను.

భూతాధిపతి:—మంచిది. నీవు మూఁడేండ్లలోపుగా ఈ మహాపాతకమునకు ప్రాయశ్చిత్తమును చేసికొనకున్నచో బ్రతికియుండఁగనే నీ తిత్తొల్చెదను.

సం-దయ్యము:—ఈ మూఁడేండ్ల లోపుగా వారందఱూ నావారే యగుదురు.

భూతాధిపతి:—మంచిది. మూఁడేండ్లూ కడఁచినపిదప నేను స్వయముగా వచ్చి చూతును.

3-వ అంకము

[ధాన్యపు కొట్టు. జల్లెలలో నింపఁబడిన ధాన్యము కల బండ్లు నిలుపఁబడి యుండును. సంసారుఁడయ్యము పాలేరుగా ఉండును. సంసారి జల్లెనుండి ధాన్యము త్రోయుచుండఁగా బుట్టలలో నించికొని పాలేరు కొట్టున పోయుచుండును.]

పాలేరు:—ఏడు.

సంసారి:—ఎన్ని బల్ల లయినవి ?

పాలేరు:—పుట్టికి బల్ల కదా ! ఏడు బల్లలు మూసి తిని. ఏడు పుట్లు.

సంసారి:—[బండినుండి తొంగిచూచి] ఇఁక అది పట్టన ట్లున్నది.

పాలేరు:—పట్ట కేమి? లోని కేగి సవరన చేయుచో ఇంకొక పుట్టి పట్టును.

సంసారి:—అట్లే చేయుదును. [అని బండి దిగి సవరన బల్ల పట్టుకొని నిష్క్రమించును.]

పాలేరు:—[ఏకాంతమునందు— పాగ తీసివేయును. మిడిగ్రుడ్లు కానఁబడును] ఆతఁడు వచ్చుసరికి నా ముఖము దురదగా ఉన్నది. అబ్బ! గోఁకికొందును[ముడివడిన బొమలు, ముమ్మూల ముక్కు, జుంజురు వెండ్రుకలు, వెట్టి నవ్వు. పెదవులు కనులమీఁదికి ఉన్న చింపితే కపాలము బయటఁబడును. గోఁకికొని] ఈ ముచ్చెలనుగూడ తీసివేసెదను. ఆతఁ డున్నపుడు వీలు లేదు. [అని ముచ్చెలు తీసివైచును. కొంకి వ్రేళ్లు, వెను జిరిగిన అళుగులు, వెండ్రుకలతోఁ గూడిన వరికాళ్లు కానిపించును. గడపమీఁద కూర్చుండి] ఇది మూడవ యేఁడు గడుపు సమీపించినది. ఈయేఁడు పండినపంటకు ధాన్యపు కొట్లు చాలవు. ఇఁక ఈతనికి బోధింప వలసిన దొకటియే శేషించియున్నది. పిదప అధిపతి స్వయముగా పరీక్షించుకొనుఁ గాక ! నన్ను క్షమింపుఁగాక !

[పొరుగింటివాఁడు ప్రవేశించును. పాలేరు తన వికృతాకారమును ఉపసంహరించును.]

పొరుగింటివాఁడు:—సుప్రభాతము.

పాలేరు:—తమకును.

పొరుగిం:—మీ దొర ఎక్కడ ?

పాలేరు:—లోపల సర్దఁబోయినాఁడు. అది పట్టన ట్లున్నది.

పొరుగిం:—మీ దొరమీఁదికి అదృష్టదేవత ఎట్లు పరుగు లెత్తుకొని వచ్చినది! కొట్లు పట్టనంత పంట! మీ దొరకు ఈ రెండేండ్లు అయిన పంట మాకు ఆశ్చర్యముగా ఉన్నది. ఆతనికి ఎవరో భవిష్యత్తు తెలిపిన ట్లున్నది. పోయిన యేఁడు వానలు లేవు. అతఁడు మడగలో విత్తి నాఁడు. ఏ ఆసామికీ గుప్పెఁడు గింజలు లేవు. మీదొరకు కళ్లమునిండా కంకులే. ఈ యేఁడు అతివానలు. మీ దొర బుద్ధిసూక్ష్మత ఎట్టిదో కొండ దిబ్బలలో విత్తినాఁడు. అందఱ పైరు పేరులేకుండా ఊడ్చుకొనిపోయినవి. ఔరా మీ దొరకు ఎంతపంట ! ఎంతపంట ! ఆహా ! ఎంత ధాన్యము ! ఎంతధాన్యము ! [కొంతధాన్యము చేతిలోఁ బోసికొని బరువు చూచి నలిపి పొట్టు ఊఁది నములును.]

సంసారి:—[ప్రవేశించి] గంగన్నా ! ఏమిటి విశేషాలు?

గంగన్న:—సుదినము. నీ వెంతదూరదృష్టి కలవాఁడవో అదియు ఇంకా ఆయాయిసంగతు లన్నియు మీ పాలేరుతో చెప్పుచున్నాను. ఇపుడు ప్రతి వానికీ నీ మీఁదనే చూపు. ఇంచు మించు అసూయ అంటే నమ్ము. ఆహా! ఎన్ని కుప్పలు పడ్డవి ! ఎంత కుప్పలు ! పది యేండ్లకుఁ గూడ ఈ ధాన్యమునంతయు నీవు తినఁజాలవు.

సంసారి:—ఈ మెలకువ అంతయు పాలేరు దాలెన్నది. [పాలేరును చూపుచు] అది వాని అదృష్టము. పోయిన యేఁడు నాఁగలి కట్టి పంపితిని. అతని కేమి తోఁచెనోకాని వట్టిమడగ నేలలో దున్నినాఁడు. నేను వద్దని ఎంత మొక్కి చెప్పితిను అచటనే విత్తు మని దయ్యపుపట్టు పట్టినాఁడు. చూతమని అట్లే విత్తితిని. అంతయు మేలుగనే పరిణమించి నది. ఈయేఁడుకూడా దాలెన్న సరిగనే పని పట్టినాఁడు. కొండదిబ్బలమీఁద పంట !

గంగన్న:—ఆతనికి బుతుధర్మములు తేటతెల్లముగా

తెలిసినటులున్నవి. నీరు పూరా పంట పండినది. చచ్చు లేదు. [వైశ్యద్వయము] నాకు బస్తా గోధుమలు అప్పు కావలెను. మా పంట అంతయూ తింటిమి. మఱుసటి యేఁట తీర్చెదను.

సంసారి:—మంచిది అలాగే.

పాలేరు—[సంసారిని మెల్లగా గోఁకి ఈయవద్దనిసంజ్ఞచేయును.]

సంసారి:—[పాలేరుతో] తిరుగుమాట లేదు. [గంగన్నతో] కొలుచుకొనుము.

గంగన్న:—ఇంటికి వెళ్లి గోనె తెత్తును.

పాలేరు:—[తనలో] ఇతనికి పాఁత పద్ధతులు మాఱలేదు...ఇంకను ఇచ్చుచునేయుండును. ఏమాటా వినఁడు. కాని కొంచె మూఁగు. ఇఁక ఈయఁడు లెమ్ము.

[గంగన్న నిష్క్రమించును.]

సంసారి:—[గడపపై కూర్చుండి] మంచివాని కేఁదు కీయఁగూడదు?

పాలేరు:—ఇచ్చుట ఒకటి పుచ్చుకొనుట మరియొకటి. ఇచ్చుట అనఁగా కొండనుండి త్రోయుట. పుచ్చుకొనుట అనఁగా కొండమీఁదికి చేఁదుట. ఇది నేటిమాట కాదు. ఇక్ష్వాకులనాఁటిది.

సంసారి:—ఆఁ. ఫరవా లేదు. మనకు కావలసినంత ధాన్యము కలదు.

పాలేరు:—అయితే ?

సంసారి:—మన కింకను మూఁడేండ్లదాఁకా పండకున్నను ఇబ్బంది లేదు. మన మీ ధాన్య మంతయు నెత్తిపైని వేసికొందుమా?

పాలేరు:—అదేమి? నేను ఈధాన్యమునుండి నీజీవితమంతయు ఆనందములో ఓలాడిపోవునట్లు చేయఁగల ఒక విచిత్రమును చేయుదును.

సంసారి:—ఏమి చేయుదువు ?

పాలేరు:—నే నొక పానీయమును చేసెదను. అది నీవు బలహీనుఁడ వైనపుడు బలము ఇచ్చును. ఆఁకలి కొన్నపుడు నిండుచేయును. ఏమియు తోఁపక అల్లాడెడునపుడు నిద్ర పట్టించును. దుఃఖము కలిగినపుడు సంతోషము కలిగించును. అధైర్యము కలిగినపుడు ఉత్సాహము పుట్టించును. ఇట్టిది నేను చేయునది.

సంసారి:—వట్టి చెత్త.

పాలేరు:—నిజమే చెత్త. నేను వట్టి మదగ...ఉల్లారములో విత్త మన్నటువంటిదే! కొండదిబ్బ... అట్టిదే ఈ పానీయమును.

సంసారి:—దేనినుండి చేయుదువు ?

పాలేరు:—ఈ ధాన్యమునుండియే.

సంసారి:—అది పాపము కాదా?

పాలేరు:—నీ మాట వినవలసినదేనే! అది పాపమా? ప్రతిదియు మనుష్యుని సుఖమునకే ఈయఁబడినది.

సంసారి:—దాలెన్నా! ఈ చిత్రవిచిత్రము లెచట నేర్చుకొంటివి? నీవు చూచుటకు సాధారణు వలె ఉందువు. అతిగా పాటుచేయుదువు. నాకు పాలేరుగా కుదిరినదిమొదలు ఒకనాఁడైనను బట్టలు విడిచినటులు ఉతుకుకొన్నటులు కన పట్టదు. కాని నీకు అన్ని సంగతులు తెలిసినటులున్నవి. నీ వెచట నేర్చికొంటివి?

పాలేరు:—నాకు తెలియును.

సంసారి:—నీవు చేయు ఈ పానీయము బలకరమేనా?

పాలేరు:—కొలఁది కాలములోనే చూతువుగాని అది చేయు తమాషా.

సంసారి:—దాని నెట్లు చేయుట?

పాలేరు:—నీ వొకసారి చూచిన తరువాత మరల చేయుట కడు తేలిక. రెండు నల్లీలు కల కుండలు వడపోఁతగిన్నె మాత్రమే కావలెను.

సంసారి:—అది రుచ్యముగా ఉండునా ?

పాలేరు:—తెనె. నీవు రుచి చూచి మరల మానఁ గలవా ?

సంసారి:—ఆ ఆలాగా? గంగన్నగారి లోగిలిలో వడపోఁతగిన్నె ఉన్నట్లున్నది. కుమ్మరితో కుండలమాట చెప్పెదను. గంగన్న గోని తీసికొని రాకముందే వడపోఁతగిన్నె కనుగొందము పద.

౪-వ అంకము.

[పాక. నడుమ ఒక ప్రొయిపై సారాయిబట్టీ ఉంచును. దాని మీఁదనుండి అవిరి చుట్టలుచుట్టుకొని ఎగిరిపోవుచుండును.]

పాలేరు—[నల్లీ త్రిప్పి గళాసులో సారా పట్టి క్రోలును] దోరా! భేష్! సిద్ధమైనది.

సంసారి—[గొంతు కూర్చుండి చూచుచు] ఎంత చిత్రమైన పదార్థము! ఈ కషాయమునుండి ఇదిగో నీరు వచ్చుచున్నది. అసలు నీ వీ నీరు నెందుకు పోనిచ్చుచున్నావు?

పాలేరు—అది నీరు కాదు. అది సాఖొత్తు పదార్థమే.

సంసారి—అది అంత శుభ్రముగా నున్నదేమి? అది ధాన్యమువలె ఆకుపచ్చగా నుండు ననుకొంటిని. ఇది సరిగా నీరే.

పాలేరు—కొంచెము వాసన చూడు.

సంసారి—ఆ ఎంత పరిమళము! నోటికి ఎటులుండునో చూతము. కొంచెము రుచి చూడనిమ్ము.

[అని పాలేరు చేతినుండి గళాసును తీసికొనఁ బోవును.]

పాలేరు—అయ్యో! అది పొరలి పడి పోవును! జాగ్రత్త! [నల్లీ త్రిప్పి త్రావి రొట్టలు వేయును] ఇఁక తయారయినది. ఇదిగో తాగు.

సంసారి—[త్రాగి మొదట చప్పరించి మరికొంచెము మరికొంచెము తీసికొని ఉత్తదిచేసి గళాసు ఇచ్చును] మరి కొంచెము! ఈ రెండుబొట్లతో ఏమి రుచి తెలియును?

పాలేరు—[నవ్వుచు] నీకు రుచిగా ఉన్నట్లున్నది. [మరి కొంచెము పోయును]

సంసారి—[త్రాగి] ఆ. ఆ బాగుంట వలెను. ఇంటి దానిని పిలుతును. ఏయ్ పిల్లా! రా రా! తయారయినది. ఉన్నట్లు రా.

[భార్యయు చిన్న పిల్లయు ప్రవేశింతురు.]

భార్య—ఏమి టిది? ఏమిటి ఈ అల్లరి?

సంసారి—మేము బట్టీ దించినది కొంచెము రుచి చూడు! [గళాసు ఆమెకు ఇచ్చి] వాసన చూడు!

భార్య—[మూ చూచి] ఓ సె మ్మా!

సంసారి—తాగు!

భార్య—ఒకవేళ ఇది ఒంటికి అపకారం చెయ్యదుగద!

సంసారి—తెలివి మాలినదానా! తాగు!

భార్య—[తాగి] నిక్కం. బాగా ఉంది.

సంసారి—[కొంచెము మైకము పొంది] సత్యముగా బాగుగా నున్నది. కొంచె మాంగు ఎట్లుండునో! దాలెన్న చెప్పుచున్నాఁడుకదా— ఎముకల లోనుండి బడలిక అంతా ఎగిరిపోవు నని. పసివాండ్రు ముదివాండ్రగుదు రని, కాదుకాదు. ముదివాండ్రు పసివాండ్రగుదు రని, ఇపుడే నేను రెండుగళాసులు పుచ్చుకొన్నాను! అపుడే నా ఎముక లన్నియు ఉల్లాసముగా నున్నవి. (నిమ్మ ఎక్కను) చూచితివా? నీవూ నేనూ ప్రతి దినమూ తాగుచో మరల పిల్లల మగుదుము. సత్తెం! రా! [కౌఁగిలించుకొనును]

భార్య—ఆతలికి పో! ఏ మిది! ని న్నిది కొంటెవాణ్ణి చేసింది.

సంసారి—అవో చూడు! దాలెయ్యా నేనూ ధాన్యము పాడుచేయుచుంటి మని నీ వందువు కాని చూడు మేము ఎట్టిపదార్థమును కని పెట్టితిమో! ఏమి మంచిదా చెడుదా?

భార్య—తప్పకుండా ముసిలాళ్లని పడుచాళ్లని చేస్తే. చూడు అది నిన్ను ఎంత ఉల్లాసపఱిచిందో! నేను కూడా ఆనందంగా ఉన్నాను. ఊ పాడు. కలిసిపాడు! ఆ ఆ ఆ. [పాడును]

సంసారి—అదే త్రోవ మన మందఱము పడుచువార మగుదుము.

భార్య—అత్తగారిని కూడా పిలవాలి. ఆవిడ ఎప్పుడూ దుఃఖంగాను ధుమధుమ లాడుతూను ఉంటుంది. ఆవిణ్ణి కొత్తపడెయ్యాలి. ఆవిడె పడుచుదైతే కోపం అంథా పోతుంది.

సంసారి—[మత్తుగొని] ఔను. అమ్మమ్మను పిలు! తాతను కూడా! అమ్మాయీ! నీవుపోయి అమ్మమ్మను తాతయ్యను పిలుచుకొని రా! వారిని పడుచువారిని చేయుదము. ఊ పో. ఒకటి రెండు మూడు. ఊ వెళ్లు! తుపాకిగుండులాగా [పిల్ల పరువెత్తును. భార్యతో] ఊ! మనము ఇంకొక గళాసు!

[పాలేరు గళాసునిండా పోసి ఇచ్చును.]

సంసారి—[త్రావి] మొదట మననోటిలో నాలుకచివర భాగము పడుచుతనము పొందినది; పిదప అది చేతులలోనికి జాఱినది. ఇపుడు కాళ్లలోనికి దిగినది. ఇపుడు నాకాళ్లు పడుచుతనము పొందినట్లు అనుభవము అగుచున్నది. వాని యంతట అవియే కదలు చున్నవి.

[నృత్యము చేయుచు బయలుదేఱును.]

భార్య—[త్రావి] నీవు చాలా తెలివికలవాఁడవు దాలెన్నా! ఊ వాయించు.

[పాలేరు డప్పుమీఁద వాయించును. సంసారియు ఆతని భార్య సత్తెమ్మయు నృత్యము చేయుదురు. పాలేరు కనులు మూయుచు తెఱచుచు నవ్వుచు వారి చేతలు కనిపట్టుచు డప్పు వాయించుచుండును. పిదప డప్పు మానును. మానినను వారు నృత్యముచేయుచునే యుందురు.]

పాలేరు—అన్నపుగడ్డ లాభించును లెమ్ము. మా నాయకుఁడు తన కిష్టము వచ్చినపుడు వచ్చి చూచుకొనవచ్చును.

[ప్రసన్నదృష్టి కల ఒకముదియ జనపనారవలె నగసిన వెండ్రుకలు కల ఒక ముసలివాఁడు ప్రవేశింతురు.]

తాత—ఏమి యిది? నీకు పిచ్చి యెత్తినదా? అందఱూ పనిపాటలు చేసికొనుచుండఁగా ఆడెద వేమి?

భార్య—[ఆడుచు చేతులు తాటించుచు ఓ ఓ ఓ పాడును]

నా పాపపుంజ మంతయు నాదె పొండె

పాపంబు లేకుండువాఁడు దేవుండె.

అమ్మ—ఓసీ అభాగ్యురాలా! వంటిల్లూ పొయిలూ ఏమీ బాగుచేయకుండా ఇక్కడ ఆడుతున్నావ్?

సంసారి—ఆఁగు! అమ్మ! కొంచె మాఁగు! ఇచట ఏమిజరుగుచున్నదో చూడు! మేము ముసలివారిని పడుచువారినిగా చేయుదుము. ఇదిగో కొంచెము తాగు. [అని గళాసు ఇచ్చును.]

అమ్మమ్మ—నూతిలో కావలసినంత నీరున్నది. [మూచూచి] ఏమి ఇందులో పెట్టారు? అబ్బా! ఏమి ఈవాసన?

సంసారి-కొంచెము తాగు.

అమ్మమ్మ-[రుచి చూచి] ఓసెమ్మా! ఎవరూ తాగరుకదా!

భార్య-నీ కింకా ఎక్కువ ప్రాణము వచ్చును. నీవుమళ్లీ పద్దెనిమిదేళ్ల పెళ్లికూఁతుర వౌతావు.

అమ్మ- అర్థం లేదు. [త్రావి] కాని బాగా ఉంది. మన పానీయాలకన్న బాగాఉంది. తాతకుకూడా కొంచెం ఇయ్యి.

[తాత క్రిఁద గూర్చుండి వద్ద తఁయూఁగును.]

సంసారి-ఆయన పుచ్చుకోనక్కున్న పోనిమ్ము. అమ్మకు మరో లోటా. [అని ఒక లోటా యిచ్చును.]

అమ్మ-ఆకారం కలుగకుంటేనే. [త్రేఁచి] కాలుస్తాంది. కాని రుచిగా ఉంది.

భార్య-తాగు. నీ నరాలలో పరిగెత్తుతూ ఉన్నట్లు కనఁబడుతూంది.

అమ్మ మంచిది. [త్రావును]

భార్య-ఇప్పటికి నీ అడుగులలోకి చేరిందా?

అమ్మ-ఔనే. అది నీలో పరిగెటుతూంది. అది ఇక్కడ ఉన్నట్లు అనుభవం ఔతూంది. కేలిక చేస్తూంది. రా. మరికొంచెం పొయ్యి. [మరల త్రాగి] భేష్. నేను మళ్లీ పిల్లనైనాను.

సంసారి- నే చెప్పలేదా?

అమ్మ-మా ఆయన ఎంతో కాలం ఈలోకంలో ఉండకుండా పరలోకంలోకి వెళ్లడం ఎంత దురదృష్టం! నేను నాపడుచుతనంలో ఏలా ఉన్నానో ఆతఁడు చూసేవాఁడు...

[పాలేరు డప్పుకొట్టును. దంపతులు నృత్య మొనర్తురు. అమ్మ నడుమకు వచ్చును.]

అమ్మ-ఆట అనఁగా ఇదా? నేను చూపిస్తా చూడు. [ఆడును] ఇదీ మాదిరి! తర్వాత ఇల్లా, ఇల్లా, చూసావా?

[తాత బట్టీవద్దకు పోయి మళ్లీ త్రిప్పి మద్యము నంతయు నేలపై ప్రవహింప జేయును.]

సంసారి—[చూచి తాతకడకు పరువిడి] ఓరి ముసిలిముండాకొడుకా! నీవు చేసినది ఇదా? ఇంతమంచి పదార్థమునా పాఁఱఁబోయుట? ఓరి మతిమాలిన

ముదిగొడ్డా! [ఆతని ఆవలికి త్రోసి నల్లీ క్రింద గళాసు పట్టి] నీవంతయు ఉత్తది చేసితివి.

తాత—ఇది చెడుదికాని మంచిది కాదు. నీవూ నీవారునూ తినుటకు దైన మింత ధాన్యము పుష్కలముగా ఈయఁగా దానిని ఈ దయ్యపు సారాయిగా మార్చివేయుదురటరా? దీనివలన మేలు లేదు. ఈ పాడుపనిని మానుము. కానిచో నీవు చత్తువు. ఇతరులనూ చంపుదువు. నీవు దీనిని పానీయ మని తలఁతువా? ఇది అగ్గి. నిన్ను కాల్చి చంపివేయును.

[అని అగ్నినుండి కొఱకచ్చుగొని నేలమీఁదఁ బడిన సారాయిని ముట్టించును. అది బగ బగ మని మండిపోవును. అందఱూ భయముతో చూతురు.]

౫ వ అంకము

[పాకలోపల పాలేరు ఒకఁడే ప్రవేశించును. అతని తిరుగుడు కాళ్లు, మిడిగ్రుడ్లు, కన్నులమీఁదికి వ్రాలుచున్న పల్ల తల మొదలగు భయానకాకారము కానఁబడును.]

పాలేరు—ధాన్యము పుట్లకు పుట్లు ఉన్నది. ఎక్కడా కొట్లు చాలుట లేదు. ఇపు డితఁడు రుచిమరగినాఁడు కూడా. మరల మేము సారాయి ఒక పీపా దింపి దాఁచితిమి. మేము ఎవరినీ అనవసరముగా ఆదరించి విందు చేయఁబోవము కాని ఎవరివలననైనా పని పట్టినపుడు వారిని ఆదరింతుము. ఇతనికిని ఇతనితాతకును పంపకము చేయవలసియున్నది. ఆస్తిలో తాతకు ఏమీ లేకుండ ఇతనికే పంచిపెట్టుటకుఁగాను గ్రామ-పెద్దల రావించి వారికి కల్లువిందు ఏర్పాటు కావించితిని. నా మూడేండ్ల గడువు నేఁటితో ఆఖరు. నా పనియు నెఱవేఱినది. మారాజుగారు వచ్చి పరీక్షించుకొనుఁగాక! అతఁడు చూచు నెడ నేను సిగ్గిలవలసిన పని లేదు.

[భూతాధిపతి నేలలోనుండి పైకి ఆవిర్భవించును.]

భూతాధిపతి—సమయ మయినది! నీవు నీ అన్నపు గడ్డపాతకమును పోఁగొట్టుకొంటివా? నేను స్వయముగా వచ్చి చూతునని నీతో చెప్పితిని. నీ వా సంసారిని తోవకు తెచ్చితివా?

పాలేరు—పూర్తిగా. నీవే పరీక్షించుకొనుము. వారు కొందఱు ఇక్కడ గుమికూడుదురు. ఇదిగో ఈ ప్రోయిలో దూఱి వారు చేయునది చూడు. నీకు సంపూర్ణముగా తృప్తి కలుగును.

భూతాధి—[ప్రోయిలో దూఱి] చూతము.

[సంసారియు నలుగురు ముదుసలి గ్రామ-పెద్దలును ప్రవేశింతురు. భార్య కుంపటి మో. వానితో వెనుకనుండి ప్రవేశించును. అందఱు గంద్రముగా కూర్చుండుదురు. భార్య కొంచెము దూరముగా కుంపటి పెట్టిఉండిచు చీకులు కాల్చును. ముసలివారును సంసారియు పరస్పరము ధన్యవాదములు పలికికొందురు.]

ముసలి—పానీయము ఇంకను ఎక్కున తయారు చేసితివా?

పాలేరు—ఔను. మనకు కావలసినంతా దింపితిమి. విలువగల వస్తువులను ఏల వృథాచేయవలెను?

౨ ముసలి—నికారసుగా దింపుట చేతైనదా?

పాలేరు—ఓ, మొదటికంటె ఎక్కువగా.

౨ ముసలి—నీ వెక్కడ నేర్చుకొంటివి?

పాలేరు—ప్రపంచకమున తిరుగ మొదలిడుచో అనేకవిషయములు తెలియును.

౩ ముసలి—ఔనౌను నీవు తెలిసినవాఁడవయ్యా!

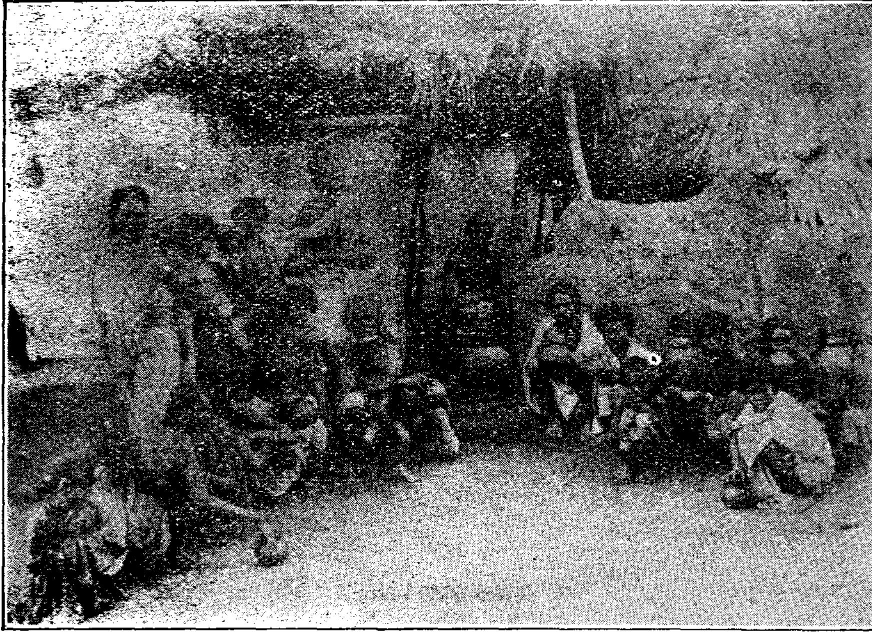
[భార్య లోనికి జని సారాయి గళాసులు తెచ్చును.]

సంసారి—పోయుము.

[భార్య గళాసులలో పోసి యిచ్చును.]

భార్య—మాకు న్యాయం చేయండి.

ముసలి—[త్రావి] మీకు సుఖం. ఆహా మంచిది! ఇది సూటిగా అన్ని సంధులలోనూ ప్రవహించు

చున్నది. అటువంటిదే మంచిదని నా ఊహ.

[తతిమ్మా ముగ్గురును తాగుదురు. భూతాధిపతి ప్రోయినుండి లేచును. పాలేరు అతనిని సమీపించి నిలువఁబడి.]

పాలేరు—[భూతాధిపతితో] ఇపు డేమి జరుగునో చూడుము. నేను కాలితో కొంచెం ఆమెను [కాలు జాడించుచు] ఇట్లా అందును. సారాయి తొణికి క్రింద పడును. వెనుక ఇతఁడు తన నోటిలో ముద్దపోయినపుడు కిమ్మన లేదు కాని సారాయి ఒలికి చిందుచో ఏమి చేయునో చూడుము.

సంసారి—ఓసీ! మరల పూరించి వరుసగా అందఱకు నిమ్ము. మొదట మన స్నేహితునకు ఇచట, తరువాత వెంకయ్యగారిసొబ్బయ్యకు.

[భార్య గ్లాసులు పూరించి నిర్ణీతప్రకారము ఈయఁబోవును. పాలేరు కాలు అడ్డము పెట్టును. ఆమె తొట్రుపడి గ్లాసు నేలక్రింద చేయును.]

భార్య—అహా! ఏమి ఈ అనుగ్రహాము? కింద పోయింది! నాకు అడ్డం వచ్చి ఏల అటూ ఇటూ చేసావు?

సంసారి—[భార్యతో] మోట పశువా! నీ వేళ్లన్నియుబోటన వేళ్లే! పైఁగా ఇతరులను తిట్టుటకు బయలుదేఱినది! చూడండి! ఎంత మంచి పదార్థమును పాఱఁబోయుచున్నదో!

భార్య—నేను చేయాలని చేయలేదు.

సంసారి—చేయవలయునని యే చేసితివి. నిజముగా. నేను వచ్చుచున్నాను ఉండు! నేల మీఁద పాఱఁబోయుట ఎటులో బుద్ధిచెప్పెదను. [పాలేరు కేసి చూపుడు వ్రేలి చూపుచు] నీవునూ ధూర్తా! త్రొక్కట పెట్టుదువూ? వీరిచుట్టూ ఏల కదం త్రొక్కెదవు? పో దయ్యాలలోకి పో!

[భార్య మరల పూరించి గళాసులను వరుసగా ఇచ్చును.]

పాలేరు—[ప్రోయి దాపునకు పోయి భూతాధిపతితో] చూచితివా! లోఁగడ నోట్లో ముద్దకు ఏమీ అనని వాఁడు ఇప్పు డొక కల్లుబొట్టుకు పెండ్లమును తిట్టి నన్ను నీకడకు-దయ్యముకడకు పంపివేయుచున్నాఁడు.

భూతాధి—సంతుష్టుఁడ నయితిని. మేలు.

పాలేరు:—కొంచె మాఁగు. బుడ్డి ఖాళీ కానిమ్ము—పిదప ఏమగునో చూతువు. ఇప్పటికే వారు పరస్పరము తేనెమాట లాడుకొనుచున్నారు. ఇఁక వారు నక్కవినయములు చూపుదురు.

సంసారి:—అయ్యా స్నేహితులారా! నా వ్యాపారములో మీ అభిప్రాయ మేమి? చాల కాలము

నుండి మా తాత నాకడనే ఉండి ఉండి ఇపుడు దౌహిత్రునికడకు పోయినాఁడు. ఆస్తి పంచుకొని తన వాటా ఆతని దఖలు పఱుప తలఁచుచున్నాఁడు. మీరు బాగుగా ఆలోచింపుఁడు. మీరు వివేకులు. మీరు లేనియెడల మాకు తలలు లేనట్లే. ఈయూరిమొత్తములో మీ కాలిగోరుకు పోలినవాఁడు లేఁడు. స్తోత్రము కాదు—ఉదాహరణముగా తెల్పెదను- భీముని అయ్యన్న—ఈయనను ప్రతివాఁడూ పెద్ద తలకాయ అని చెప్పఁడా? ఇఁక నా ఉద్దేశము నిక్కముగా తెల్పెదను. అయ్యన్నా! నీవు ముందూ తలిదండ్రులు తరువాతా. ఇఁక సరప్ప అంటే మాకు పాతస్నేహితుఁడే.

౧ ముసలి:-[సంసారితో] యోగ్యునితో మాటలాడుట మంచిది. అది వివేకము సంపాదించు త్రోవ. అది సరిగా నీకు పట్టినది. నిన్నుమాత్రము పోలువాఁ డెవ్వఁడు?

౨ ముసలి:-వివేకము ప్రేమా కలవాఁడవు-అందుల కనియే నీ వంటే నాకు ప్రాణం.

3 ముసలి:-నీ వంటే నాకు ఇష్టం. దానిని తెలుప నాకు మాటలు రావు. నేఁడే ఈవిషయమును మా ముసలిదానితో చెప్పుచున్నాను......

౪ ముసలి:-స్నేహితుఁడు. సరియైన స్నేహితుఁడు.

పాలేరు:-[భూతాధిపతిని చేతితో తట్టి] వినుచుంటివా అన్నియు అసత్యాలే. నోళ్లు నుతించుచుండఁగా నొసలు వెక్కిరించుచున్నవి. ఇదివఱకెల్లా దూషించుకొని ఇపుడు ఈ కల్లువిందు వచ్చుసరికి తోఁకలు ఆడించు కుక్కలవలె ఎంత తియ్యని మాటలాడుకొనుచున్నారో! ఇదంతయు కల్లు నుండియే ఉద్భవించుచున్నది.

భూతాధి:-భేష్. ఆ కల్లు మంచిది. ఇట్లే వారు రసత్యపరులై యున్నచో ఇఁక మన ఇలాకాలోవారే. చాలా బాగున్నది. తృప్తిపడితిని.

పాలేరు:-కొంచెము మాఁగు. రెండవ సీసాకూడా ఉత్తదగునెడల ఇంకా తమాషా.

భార్య:-[పోయుచు] ఇంకో లోటా.

౧ ముసలి:-ఇఁక ఎక్కువ కాదా? ఐనను తాగుదును. [త్రావి] యోగ్యునితో త్రావుట ఆనందము.

౨ ముసలి:-తాగకుండా ఉండఁగలగడమే! మీకు సుఖ మగుఁగాక!

3 ముసలి:-స్నేహితులారా! మీకు ఆనందము.

౪ ముసలి:-ఇది సరియైనసారా. మన మానందింతము గాక! మేము మీకు సరిగా న్యాయము చేయుదుము. అదంతయు నా పని.

౧ ముసలి:-నీ పనియా? నీదే కాదు. నీకంటె పెద్దలున్నారు. వారు చెప్పినట్లు.

౪ ముసలి:-నాకంటె పెద్దలు పెద్దవెధవలు. ఎక్కడి నుండి వచ్చావో అక్కడికి పో.

౨ ముసలి:-ఇంతవఱకూ నీ వెవరు? వెధవా!

3 ముసలి:-అతఁడు చెప్పుచున్నది నిక్కం. వాఁడెందుకు? ఇతఁడూరకే మాకు విందుచేయుట లేదు. ఆతనికి కావలసినది స్వవ్యాపారము. అది సరిగా తీర్పుచేయఁబడును. నీవుమాత్రము విందు చేయుచుండుము. మమ్ము సరిగా గౌరవింపుము. ఎందుచేతనంటే నీకు నాతో పని ఉందికాని నాకు నీతోడు లేదు. నీ వసలుపందికి అన్నవో తమ్ముఁడవో.

సంసారి: అది నీవే! ఎందులకు అఱతువు? నన్ను మాయం చేస్తావు? పొట్టలు నింపునపుడు మీ రందఱూ తిండిలో మెండు.

౧ ముసలి: నీ వేమిటి మహాడాబు చేయుచున్నావు?

మాకు నీ ముక్కు మెలిపెట్టకపోతే.

సంసారి:-చూతాము ఎవరి ముక్కో.

౩ ముసలి: నీవే మహా మేటివా? పో దయ్యాలలో కలిసి. చావు. నేను నీతో మాటలాడను. నేను లేచిపోదును.

సం-[ఆతని పట్టుకొని] ఏమి నీవుమనగోష్ఠిని చెఱతువా?

౩ ముసలి-నన్ను పోని లేదా నేను వారినీ వీరినీ సాయం పిలుస్తాను.

సం-నేను పోనియ్యను. నీ కేమి హక్కు కలదు-వారి-

౩ ముసలి-ఈ హక్కు. [అని కొట్టును.]

సం-[మిగిలిన వారితో] అయ్యో అయ్యో చూశారా?

[వారొకరిపై నొకరు పడి అందఱూ కలగలుపుగా మాటలాడుదురు.]

౧ ముసలి-ఎందుచేత నంటే పండుగ కాఁబట్టి పనీ పాటా లేకుండా రిజాలాగా కాలక్షేపంచేస్తున్నాం కాఁబట్టి

౨ ముసలి-నే నంతయు సమకూర్పఁగలను.

౩ ముసలి-మాకు కొంచెము పొయ్.

సంసారి-[భార్యతో] మరో సీసా పట్టుకో రా.

[అందఱు మరల గుండ్రముగా కూర్చుండి త్రాగుదురు.]

పాలేరు-[భూతాధిపతితో] నీవు గ్రహించితివా? వారిలోని తోఁడేటినెత్తురు జాగరిల్లఁజేయఁబడినది. అట్లుకాఁగా వారు తోఁడేళ్లవలె భయంకరులై పోయిరి.

భూతాధిపతి-అది మంచి పానీయము. నాకు సంతసముగా నున్నది. తృప్తి అయినది.

పాలేరు-కొంచె మాఁగు. మూఁడవ సీసా ఖాళీ కానిమ్ము. విషయము లింకను మరీ తృప్తిగా నుండును.

౬ వ అంకము.

[ఊరివీధి. కుడిప్రక్క కొందఱు ముదుసలులును తాతయు దుంగలమీద కూర్చుండియుందురు. వీధినడుమ స్త్రీలు మగపిల్లలు ఆఁడుపిల్లలు వలయాకారముగా ఉందురు. వారందఱు గుండ్రముగా తిరుగుచున్నా ఆట ఆడుచుందురు. కల్లుపాకనుండి గోల వినఁబడును. త్రావుటచేఁ గలుగు త్రుళ్లింతల చప్పుడు వినఁబడును. ఒకముసలివాఁడు తూలుమాటలతో కరతాళముచేయుచు వచ్చును. సంసారి అతనిముందు నడచుచుండును.]

తాత-ఆహా! ఎట్టి పనులు! ఎట్టిపనులు! ఏరువాక పున్నమనాఁడు పాలేరుల కుదుర్చుకొనుట నాఁగళ్లు చేయించుకొనుట ఏఁడికోలలు చెక్కించుకొనుట మోకులు పలుపులు వేయుట ఈ మొదలైనవి కాని భార్యాబిడ్డలతో పెద్దలతో తన సంసారపు చిక్కులు సంప్రతించుటకాని పురాణము వినుట కాని ఇటువంటివికాక-ఇంతకంటె వేఱే ఏమిపను లుండును? కుఱ్ఱవాం డ్రగుచో చెడుగుడో లేక ఏదో ఆట. అదుగో ఆడుచున్నారు!-చూడ ముచ్చట అగుచున్నది. [పాకలోపల కేకలూ కేలిసలూ] అయితే ఈమాదిరిపను లెట్టివి? ఇవి దుర్మార్గములలోనికి దింపును. ఇవి రాక్షసకృత్యములు. ఇవి వారికి ఆనందకరములు. కావలసినదానికన్న ఎక్కువఉండుచో ఇటువంటిబుద్ధులుపుట్టును.

[తప్పఁద్రావి తూలి పడుచున్న మనుష్యులు కొందఱు ప్రవేశించి చప్పటలు చఱచుచు ఆఁడుపిల్లలను పట్టుకొందురు.]

ఆఁడుపిల్లలు-వదులు బుల్లెన్న తాతా! ఛీ ఏమిటది? నీకు మతిపోయిందా?

మగపిల్లలు-ఓయ్! మన మందఱము సంతలోకి పోదాం. ఇక్కడ ఆడ్డానికి ఇఁక వీలు లేదు.

[ఆడుకొనుచున్న వారందఱు నిష్క్రమింతురు.]

సంసారి-[తాతకడ కేగి] నీ కిపు డేమి దక్కినది? పెద్ద లందఱు సమస్తమును నాకే యిత్తురు. [బుగ్గలు పొడిచి] ఇది నీకు. తెలిసినదా? అంతయు నాదే! నీకేమియు లేదు. వారంతట వారే నీతో ఇటులు చెప్పుదురు లే. [గ్రామ- పెద్దలు నలుగురు ఒక్కసారిగా చెప్పుదురు.]

౧ ముసలి-ఏల యనఁగా ఏది యెట్టిదో నాకు తెలుసు.
[అని తూలుమాటలతో చెప్పును.]

౨ ముసలి-అందఱూ నామాటవింటారురా
ఎందుకంటే వృద్ధపక్షిని గా. [పాడును]

3 ముసలి-మిత్తరమా! పిరియ మిత్తరమా!
పిరియతరమిత్తత్తరమా!

౪ ముసలి-పాకలో యెంకాయి పక్కలో యెంకాయ్
ఏకన్నె ఎక్కడా తల దాఁచుతుందోయ్

[అనిపాడుచు] ఇహ రండి.

[గ్రామ-పెద్దలు పరస్పరము హస్తముల గ్రహించి తూలుచు జంటజంటలుగా ఒకజంటవెనుక ఒకజంట నిష్క్రమింతురు. సంసారి పాకకై మరలి కొన్ని అడుగులు వైచి చేరక ముందే క్రిందపడిపోయి తెలియరానిమాట లాడును. గురుగురుమని ధ్వనిచేయుచుండును. తాతయు ఆటకత్తెలును లేచి ఆవలకు వెళ్లిపోవుదురు. పాలేరు భూతాధిపతియు ప్రవేశింతురు.]

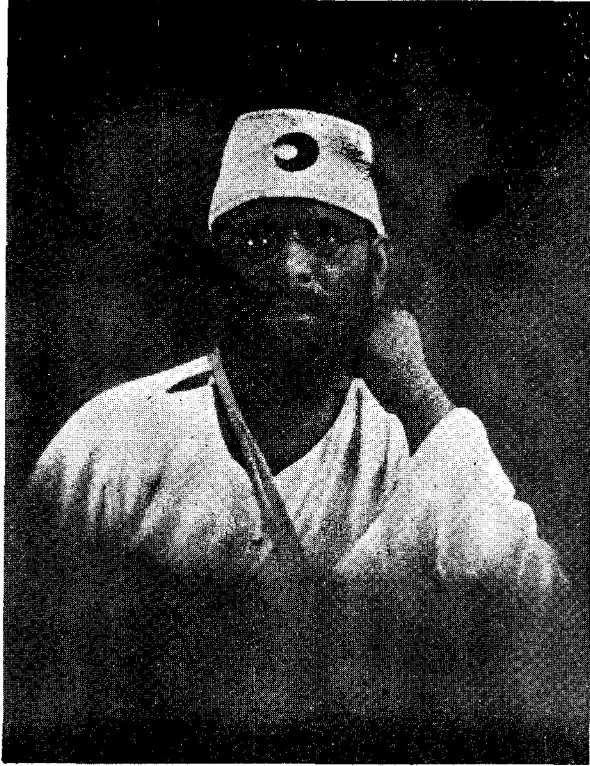
పాలేరు:-చూచితివా ఇపుడు వారిలోని పందినెత్తురు ఉద్ధతమైనది. తోడేళ్లనుండి పందులుగా మారిరి. [సంసారిని చూపుచు] అదుగో ఇతఁడు బురదలో పడి పందివలె గురుగురుమనుచున్నాఁడు.

భూతాధి:-నీవు జయించితివి. మొదట నక్కలు పిదప తోడేళ్లు ఇపుడు పందులు! అదీ పానీయ మనఁగా! అది నక్కలు తోడేళ్లు పందులు వీని నెత్తురుకషాయ మనుకొందును.

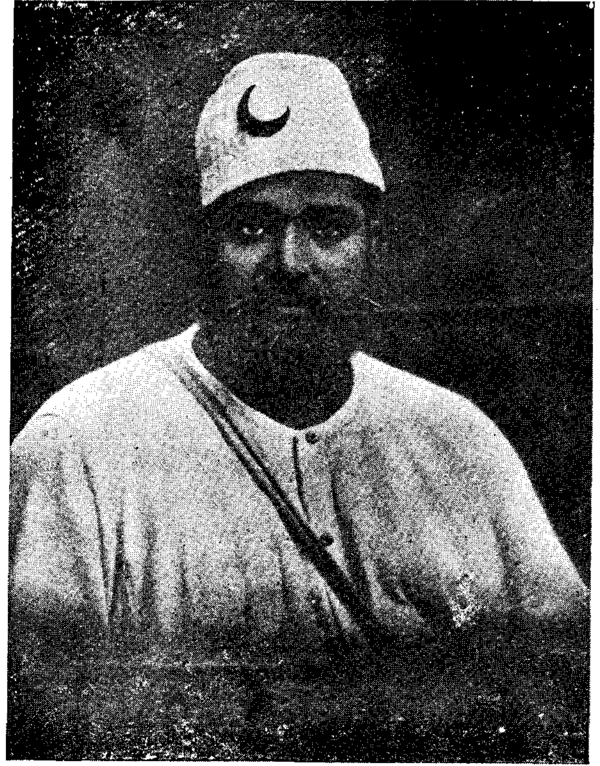
పాలేరు-ఓ కాదు. నే నతనికి ధాన్యముమాత్రమే ఎక్కువ అగునట్లు చేసితిని. తనకు సరిపడునంత ధాన్యము మాత్రమే ఉన్నపుడు నోటిముందరి అన్నపుగడ్డ ఎగురఁగొట్టినను కోపపడలేదు. ఏమి చేయవలయునో యెఱుఁగనంత ఎక్కువ పంట పండఁగానే యతనిలోని నక్కనెత్తురు తోడేటినెత్తురు పైకుబికినది. ఆతనికి సర్వదా లోన జంతురక్త ముండును. కాని దానిది మాత్రము పైచెయ్యి కాలేకపోయినది.

భూతాధి-మేలు. నీవు శ్రేష్ఠయినవాఁడవు. నీవు నీ అన్నదోషమునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొంటివి. ఇఁక వారికి కల్లుత్రావుట మాత్రమే ఆవశ్యకము. ఇంచుమించుగా వారందఱూ ఇఁక మనవారే.

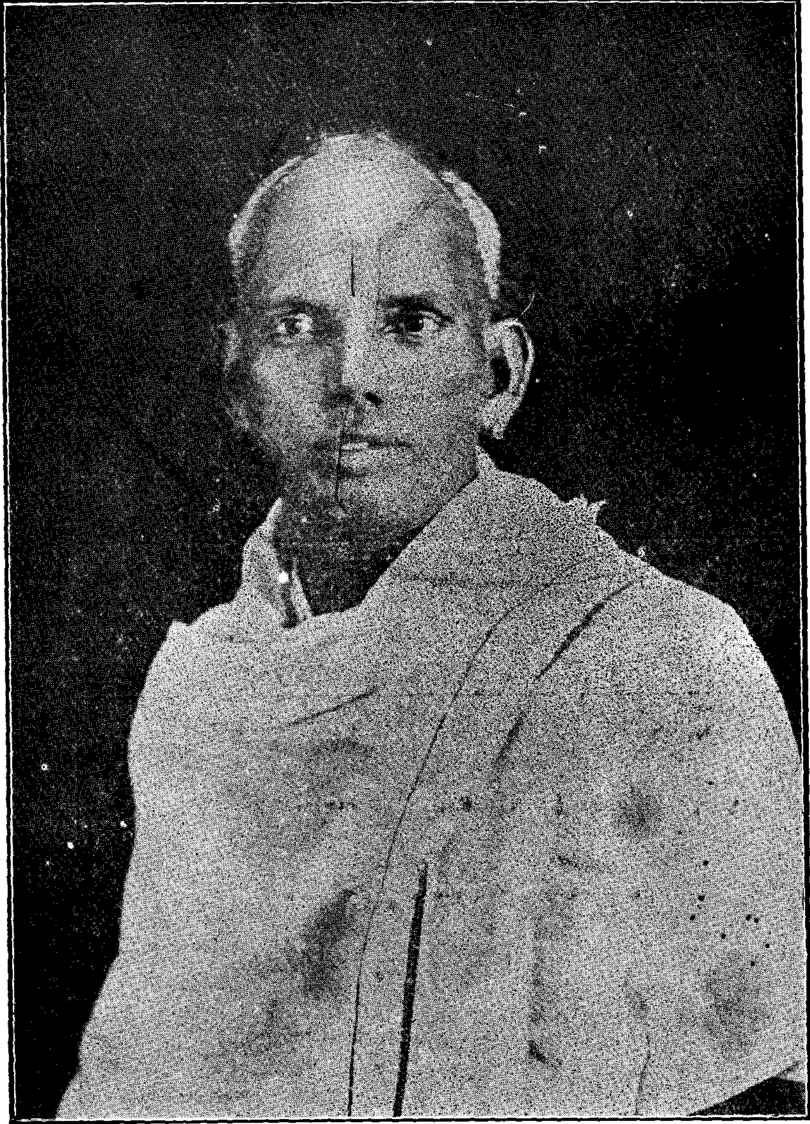
సమాప్తము

3౮-వ దేశీయమహాజన సభాధ్యక్షులు
మౌలానా మహమ్మదాలీగారు

అఖిలభారత ఖిలాఫత్ సభాధ్యక్షులు
మౌలానా షౌకతాలీగారు

3౮-వ దేశీయమహాజనసభ సన్మానసంఘాధ్యక్షులు

దేశభక్త కొండా వేంకటప్పయ్యపంతులుగారు

అఖిలభారత విద్యార్థిమహాసభ
సన్మానసంఘాధ్యక్షులు
కళా వెంకట్రావు గారు

అఖిలభారత
హిందీ సాహిత్యసమ్మేళన సభాధ్యక్షులు
సేటు జమ్నాలాలు బజాజు గారు

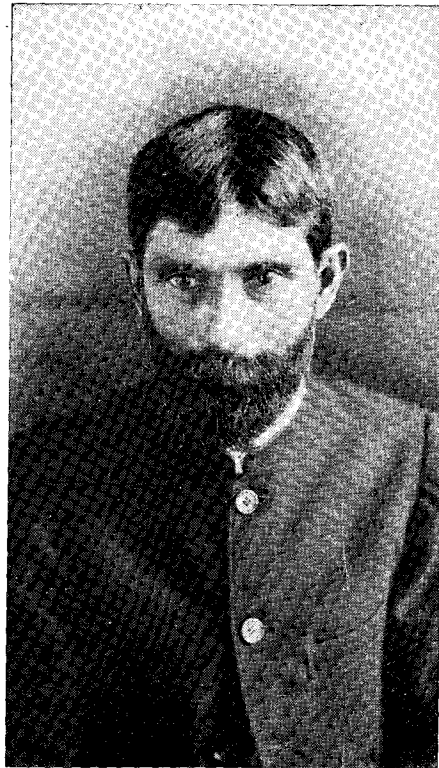

ఆంధ్రరాష్ట్రీయ సేవకమండలసభ
సన్మానసంఘాధ్యక్షులు
శ్రీయుత బ్రహ్మజోస్యుల
సుబ్రహ్మణ్యం గారు

అఖిలభారత రాష్ట్ర సేవకమండల కార్యదర్శి.

హార్డికార్ గారు

ఖద్దరు ప్రదర్శనోత్సవ నిర్వాహకులు

ఆచార్య ప్రఫుల్లచంద్ర రే గారు

అఖిలభారత రాష్ట్ర సేవక మండల

సభాధ్యక్షులు

జనహరిలాలు నెహ్రూ గారు

పు ౧౭

సాభిప్రాయవిశేషములు

ప్రపంచపరిస్థితు లతివేగముగ బరివర్తనమును బొందుచున్నవి. ఐరోపా పరిస్థితులు విపరీతముగనున్నవి. ప్రాంతవాసనలు ప్రాంతరాజ్యనీతి యూరపుఖండమును పూర్వమువలెనే బాధించుచున్నవి. జర్మని పతనములో యూరపురాజ్యములస్పర్థ లంతరించుననునాశ నిరాశమైనది. గ్రేటుబ్రిటనుకు మొదటిస్థానము పోయినను ఫ్రాన్సు ప్రధానస్థానము నాక్రమింప జాలకున్నది. నష్టపరిహారసందర్భమునను ఫ్రాన్సు తాను పట్టిన మొండిపట్టును విడువవలసి వచ్చినది. ఇటలి బెల్జియములు ఫ్రాన్సు నుద్దేశము ల్లో నారంభమునం దేకీభవించినను నిపు డేకీభ క ఫ్రాన్సుమనోరథమును భగ్నము చేసినవి. ఇటలి స్పెయినులు ప్రత్యేకముగ సంధిని జేసికొనినవి. బెల్జియము నష్టపరిహారవిషయమునందు గ్రేటుబ్రిటను అమెరికారాజ్యములతో నేకీభవించుచున్నది. నష్టపరిహారవిషయములందు నూతననిర్ణయమవసరమని గ్రేటుబ్రిటను అమెరికా జర్మని కోరుచున్నవి. ఇటలి బెల్జియము రాజ్యములు కొంతవఱకీయభిప్రాయముతో నేకీభవించుచున్నను ఫ్రాన్సు అవలంబించినమార్గమును విరమించుటలేదు. అమెరికా దేశము ప్రత్యక్షముగ యూరపురాజ్యములందు జోక్యమును గలుగజేసికొనుటకుగాని నష్టపరిహారపు ధనరాశిని తగ్గించుటకుగాని నిరాకరించినది. ఫ్రాన్సు రూరు ప్రాంతాక్రమణమునందు పట్టినపట్టును తగ్గించుటలేదు. రూరు ప్రాంతమును ప్రత్యేకరాజ్యముగను జేసి నష్టపరిహారసమస్యను నిర్ణయింపవలయు నని కోరుచున్నది. ఈవ్యవస్థను జర్మనిగాని యితర యూరపురాజ్యములుగాని యంగీకరించుటలేదు. స్థలాక్రమణమును జేసి స్థిరాసనమును వేసిన ఫ్రాన్సుదేశమును రూరు ప్రాంతమునుండి కదలించుటకు సాధనము సామ దాన భేదోపాయములను యూరపు రాజనీతిజ్ఞులకు గోచరము గాకున్నది. ఈ పీఠమునందు యూరపుఖండమునకు మహాసంగ్రామ బీజములు సుప్రతిష్ఠితములు. రూరు ఆక్రమణము జర్మని జీవప్రవాహమును ప్రత్యక్షముగను యూరపు వ్యాపారసంపదలను ముఖ్యముగను బ్రిటీషువ్యాపార సంపదలను పరోక్షముగను బంధించినది. పరదేశాపేక్ష జీవనాధారమైన దేశముకీ స్పర్థయును స్పర్థఫలమైన సంరంభమును సహజావస్థలు. సంగ్రామానలము చల్లాఱక పూర్వమె సంగ్రామసామగ్రి తిరిగి సిద్ధమగుచున్నది.

*　　*　　*　　*

జర్మనిదేశము స్వయంకృతాపరాధమునకు ఫలము ననుభవించుచున్నది. ప్రజ లన్నాతురులై దుఃఖము ననుభవించుచున్నారు. అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్ర మాహారపదార్థముల కప్పును పెట్టుట కంగీకరించినది. దేశమునందు స్థిరమైన ప్రభుత్వము దుస్తరముగ నున్నది. అనేకప్రభుత్వములు మాఱినవి. జర్మని వర్సేల్సు సంధి నియమములను ఫ్రాన్సు పాటింపవలయునని కోరుచున్నది. ఫ్రాన్సుదేశాక్రమణమును జేయుటయును ఇతరభాగములు విడిపోవుటయును వర్సేల్సు సంధినిపాలించుటకు ప్రతిబంధకములను మొఱబెట్టుచున్నది. నష్టపరిహారమునుసఫలముచేయుటకు 1. దేశప్రాంతము స్వాధీనము గావలయుననియును 2. అప్పులను జేయుట కానుకూల్యమును గల్పింపవలయు ననియును 3. నష్టపరిహారసమస్య పునర్వి

మర్దనమును బొందవలయు ననియును జర్మని కోరు చున్నది. డిశంబరు మాసాంతమునందు పేరిసునందు గూడనున్న నష్టపరిహారోపసంఘ మేమి నిర్ణయించు నదియును కాలము తెలుపగలదు. బలవంతమైన ఫ్రాన్సుదేశమునకు జేసెడి మొఱ అరణ్యరోదనముగ నున్నది. రూరు ప్రాంతమును ఫ్రాన్సునశమును జేసిన పక్షమునకు జర్మను మొఱలను ఫ్రాన్సు ఆలకించు ననుటకు సూచనలు గానిపించుచున్నవి.

* * *

గ్రేటుబ్రిటను పరిస్థితు లయోమయముగ నున్నవి. అనుద్యోగసమస్య ప్రత్యక్షముగ దుఃఖ కారణముగనున్నది. ఈసమస్యను నిర్ణయించుటకు బాల్డ్విన్గారు పన్నిన మాయోపాయము ప్రజలను మోసపుచ్చజాలదు. సంరక్షణవ్యాపారనీతిని ప్రకటించిన బాల్డ్విను పక్షమునకు ఎన్నికలయందు పరాజయముకలిగి ఎన్నికలు ప్రయోజనశూన్యము లైనవి. కన్సర్వేటివు పక్ష సభ్యులసంఖ్య 346 నుండి 259 కి తగ్గినది. లిబరలుపక్ష సభ్యులసంఖ్య 117 నుండి147 కిని లేబరుపక్ష సంఖ్య 144 నుండి 187 కిని హెచ్చినవి. కన్సర్వేటివు పక్షపు రాజ్యనీతిని ప్రజలు నిరసించినవిధమును ఎన్నికలు రుజువుచేసి నవి. లేబరుపక్షము క్రమక్రమముగను వికసించు చున్నది. ఆదర్శములందు భేదము గల యీమూడు పక్షములందును ఏరెండుపక్షములకును సంయోగము సాధ్యముగాదు. రాజ్యభారమును నిర్వహించుటకుశక్తిలేని బాల్డ్వినుపక్షము రాజీనామా నీయక పదవులను బట్టుకొని వ్రేలాడుచుండుట విచిత్రముగ నున్నది. అనతికాలముననె తిరిగి ఎన్నికలు సంప్రాప్తమగుట సంభవముగ నున్నది. లిబరలుపక్ష విజయము సంతృప్తికరమైనను భారతదేశమున కధికమైన ప్రయోజనము గలుగదు. భారతదేశపు ముక్తి భారతదేశవాసులవలననె కలుగవలసియున్నది.

* * *

భరతఖండమునందంతటను ఎన్నికలు జరిగినవి. లిబరలుపక్షము సంపూర్ణముగ మాయమై పోయినది. నిరంకుశాధికారవర్గమునకును సహకార సోదరులకును నీ పరాజయము జ్ఞానోదయమును గలుగజేయవలసియున్నది. మంత్రులైన సర్ సురేంద్రనాథ బెనర్జి పరాంజపే చింతామణి సీతల్వాడు గారలు పరాజయమును బొందినపుడు లిబరలు పక్షపు భవిష్యము బయటపడినది. స్వరాజ్యపక్షము కొంతవఱకు విజయమును బొందినది. ఆ పక్షము వారు డిశంబరు మాసాంతమునందు కాకినాడ యందును జనవరి మాసారంభమునందు ప్రయాగ యందును గూడి కార్యవిధానమును నిర్ణయించు నటులు దేశబంధుదాసుగారు ప్రకటించిరి. స్వరాజ్య పక్షమునందు గలవారేకభావముతో గలసి పని చేయుటకవకాశములు లేని విధమును చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందలి శ్రీయుత సత్యమూర్తిగారి ప్రవర్తనము వ్యక్తము చేసినది. సత్యమూర్తిగారు కమిటియందు సభ్యులుగ జేరుచున్నారు. ప్రభుత్వ సహాయము నపేక్షించెడి తీర్మానముల నామోదించుచున్నారు. దేశబంధుదాసుగారు లిట్టను ప్రభువువలయందు జిక్కుకొనక యధికారస్వీకారమును నిరాకరించుట సమంజసముగ నున్నది. వంగరాష్ట్రసభయందు 45 గురు స్వరాజ్యపక్షమువారు గలరు, అధికసంఖ్య గల స్వరాజ్యపక్షసహాయము లేకను లిట్టనుప్రభువు రాజ్యాంగరథము నెటులునడపగలడో కాలము వ్యక్తముచేయగలదు. సహకార ధర్మము నవలంబించుటకు 1. రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనమును 2. గాంధిమహాత్ముని విమోచన

మును 3. రాజకీయ నిర్బంధితుల విమోచనమును 4. నిర్బంధ శాసనముల సంహారమును దేశబంధు దాసుగారు గోరుట సమంజసమైనను స్వరాజ్యసిద్ధి వీనివలనను గలుగజాలదు. స్వరాజ్యపక్షము వా రన్ని సందర్భములందును నేవిధముగ వారిస్థితిని మార్చుకొనవలసివచ్చునదియును నీ సందర్భములు విశదముచేయుచున్నవి. సామ్రాజ్య శాసనసభయందు స్వరాజ్యపక్షమున కధికబలము గలుగు నని ఎన్నికల ఫలములు తెలుపుచున్నను పరిణామముమాత్రము సంశయాస్పదముగ నున్నది.

*　　*　　*　　*

చెన్నపురి రాష్ట్రమునందు ఎన్నికలు నూతనాకృతిని దాల్చినవి. మొదటి ఎన్నికలందు నిరాటంకముగ గెలిచినవారీ యెన్నికలందు విశేషశ్రమపడవలసివచ్చినది. జస్టిసు పక్షమువా రన్నిద్వారములను నధికారబలముచే బంధించినను ప్రజాభిప్రాయము కొంతవఱకు విశదమైనది. బ్రాహ్మణేతరపక్షము సహజముగ నిలిచియున్నను నిరంకుశత్వమును పోషించిన జస్టిసుపక్షమధోగతిపాలైనది. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగా రుపపాదించిన "అవిశ్వాస తీర్మానము" ఓడిపోయినను జస్టిసు పక్షపు పస బయటపడినది. అధికారసభ్యులసహాయముతో మంత్రులు వ్యవహరించుట రాజ్యాంగధర్మమునకు విరుద్ధమైనను అధికారకాంక్ష యవినీతికి మూలమగుచున్నది. శ్రీరాజా పానుగంటి రామారాయనిం గారి మంత్రిత్వకాల మనతికాలముననె యంతము నొందిన విచిత్ర ముండదు. మోంటుఫర్డుసంస్కారణముల వైపరీత్యమును శాసనసభావ్యవహారక్రమము విస్పష్టము చేయుచున్నది.

*　　*　　*　　*

శ్రీయుత పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారి యొక్కయు శ్రీయుత కావ్యనిధి చెలికాని లచ్చారావుగారియొక్కయు అకాలమరణ మాంధ్రదేశమును దుఃఖాక్రాంతము చేసినది. లచ్చారావుగారి పోషణముక్రిందను సుబ్బారావుగారు భాషాసేవను జేయఁగలిగిరి. వీరిరువురును ఆంధ్రపరిశోధకమండలిని స్థాపించి భాషాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడిరి. లచ్చారావుగారి యకాలాకస్మికమరణము సుబ్బారావుగారిమరణమునకు దోడ్పడినది. సుబ్బారావుగారు భారతి కెంతయో సహాయముచేయవలయునని తలఁచియుండిరి. భారతికి వారివ్యాసాలంకారమును బడయఁగల యదృష్టము గలుగలేదు. వీరిరువురును మృతులైనను వారి నామవిలాసములు చిరకాల మాంధ్రవాఙ్మయమునందు ప్రతిష్ఠను బడయుచుండఁగలవు. సదాశివుఁడు వీరియాత్మలకు శాంతిని వీరి కుటుంబములకు దుఃఖోపశమనమును ననుగ్రహించుగాక!

గౌళ్ల చెల్లాయి కూతురు

అడివి బాపిరాజు గారు, బి. యే.

గౌళ్ల చెల్లాయి కూతురు
కడుచక్కందని జాతురు!
దానికళ్లు నీలిగుళ్లు
దానిపళ్లు మొగలిముళ్లు,
దాన్నిపలకరిస్తే వళ్లు
మోహానా గగురుపుళ్లు! గౌళ్ల.
వెండివడ్డాణం మొలకు
సన్నాగాజులు చేతులకు,
మెడను వేసెం దీ తీరు
పిల్లికాసులా పేరు! గౌళ్ల.

కల్లుకన్నా రుసి కలుగు
దానిపెదిమె కెంపువెలుగు,
దానిచేతిస్లీలు కొంటే
సొర్గాసౌఖ్య మేమిటంటే! గౌళ్ల.
డబ్బులిస్తూ వున్న వేళ
దిట్టరివాడైన తాళ,
లేక రాగి బిళ్ల బదులు
వెండిడబ్బు లిచ్చి కదులు! గౌళ్ల.

తిరుపతి యాత్ర

నండూరి వేంకటసుబ్బారావు గారు, బి. యే.

యెంకి నాతోటీ రాయే!
మన
యెంకటేశరుణ్ణి యెల్లీ సూశొద్దాము
యెంకీ నాతోటీ రాయే!
ఆవుల్ని దూడల్ని
అత్తోరి కాడుంచి
మూటా ముల్లీ గట్టి
మావోళ్లతో సెప్పి యెంకీ నాతోటీ రాయే!
[illegible] మీదెన్నె
[illegible]కోట

కొండామెట్లన్ని నీ
కొంగట్టు కెక్కాలి యెంకీ నాతోటీ రాయే!
రేతిరి పగటేల
రెప్పెయ్య కెంకీని
సల్లంగ సూడమని
సామితో సెప్పాలి
యెంకీ నాతోటీ రాయే!
మన
యెంకటేశరుణ్ణి యెల్లీ సూశొద్దాము
యెంకి నాతోటీ రాయే!